PAVLI IOVII NOVOCOMENSIS EPISCOPI NVCERINI,

Vitarum
Illuſtrium aliquot virorum,

TOMVS II.

Quorum nomina ſequens pagina oſtendet.

Cum Singulorum veris Imaginibus, ac Indice copioſiſſimo.

BASILEAE
Ex
Officina Typographica Petri Pernæ: ſuis & D. Henrici Petri ſumtibus.

CIƆ IƆ LXXVII.

VITAE QVAE HOC VOLVmine continentur.

Leonis X. } *Pont. Max.*
Hadriani VI. }
Pompeij Columnæ Cardinalis
Ottomanni filij Zichi
Orcannis
Amurathis I.
Baiazetis I.
Celebini siue Cyriscelebis
Mahometis I.
Amurathis II.
Mahometis II.
Baiazetis II.
Selymi
Solymanni

COSMO MEDICI, DVCI FLORENTINORVM
PETRVS VICTORIVS
S. D.

EST hoc in more poſitum, conſuetudinéque agricolarum, vt, quos primos arbores ſtudio domini ſatę, fructus ferunt, ad eum deferant: ipſum que ante alios velint ſapores pomorum guſtare, ac ſuauitatē illam ſentire. Nobis in hoc officioſam nationem imitari, inſtitutumque diligentium colonorum ſequi, viſum eſt. Cum enim tu quoque campum hunc muſarum ſtudioſè colueris, ſtirpeſque nobiles multas, ac peregrinas in eo diligentia tua ſeueris, videntur ad te potiſſimum primitiæ ipſius pertinere: ampliſſimoq; nomini tuo, ac tuorum, qui agrum hunc pararunt: incultum tamen, ſpiniſque obſitum reliquerunt, conſecrari omnino debere. Cùm enim (vt aliquando præclari operis principium ordiremur) magnus aceruus librorum ſedulò à nobis euolueretur, incidimus in libros Pauli Iouij, quibus Leonis X. Pont. Max. vitam reſque geſtas ſe perſcripturum profeſſus, omnem familiam veſtram mira vbertate ingenij, copiaque verborum ornauit: ac magnis, debitiſque laudibus ad cœlum tulit. Vt enim antiquis plurimis, & Græcis, & Latinis ſcriptoribus bibliotheca referta eſt, ita etiam monimentis nouorum ingeniorum abundat: nec parua inferioris ætatis auctorum copia illuc congeſta eſt. Quod ab eximia liberalitate veſtri generis, ſummoque amore in literas, cæteraſque ingenuas artes, profectum eſt. Eos igitur placuit primos excuſum dare: quòd lucem non paruam veſtris rebus allaturi ſint, quanquam domus tua per ſe clariſſima eſt: & in ſummum iam pridem honoris dignitatiſque gradum peruenit Sed eo etiam libentius hoc fecimus, quia Coſmus ille, cuius tu, quemadmodum nomen refers, ita etiam virtutem imitaris: ac Laurentius nepos, qui in his libris valdè celebrantur, fons atque origo huius beneficij, quo tu perpetuò tibi animos ſtudioſorum obligabis, fuerunt: certos enim homines, huic conficiendo idoneos, in Græciam miſerunt, atque huc magnam vim optimorum librorum conuexerunt: ſed etiam adhibita ſumma diligentia Latinos multos ex hac noſtra terra coëgerunt, exſcribendoſque vbique magnis ſum-

ptibus curarunt. Hoc enim quoque ab amatoribus literarum ignorari, patique longitudine temporis obscurari, æquum non erat. In hoc verò opere, vt reliquæ maiorum tuorum singulares virtutes illustrantur, ita etiam egregia hæc voluntas, operaque erga studia literarum, excellénsque liberalitas in studiosos earum, celebratur. Præterea (quod in omni negotio primum est) lętum, faustumque initium auspicari voluimus, vt, quemadmodum honesta hæc familia ab his radicibus orta, diu floruit: semperque magis admirabilibus quibusdam, diuinisque rationibus statum suum auxit: nunc autem in primis viget, ac maiora, præsentioraque bona, virtute præsertim atque prudentia tua hominibus de se pollicetur, ita etiam ingens hoc beneficium, à maioribus illis tuis natum, studioque eorum, qui sequuti sunt, retentum: à te verò nunc noua hac ratione valdè amplificatum, & in fines omnium terrarum prolatum; cotidie magis crescat, vtilitatesque infinitas cupidis bonarum artium afferat. Quod & tota mente debemus optare: &, cognita animi tui alacritate, qua rem aggressus es, constantiaque in consilijs tuis ad exitum perducendis, licet sperare.

VALE.

PAVLVS

PAVLVS IOVIVS EPISCOPVS NVCERINVS, AD ALEXANDRVM MEDICEM, REIPVBLICÆ Florentinæ Ducem magnanimum.

QVVM vitam Leonis Decimi patrui tui, efflagitante Hippolyto Cardinale (is enim me ad id munus suscipiendum liberaliter inuitarat) ac demum cohortante ipso, & cuncta ordine docente Clemente Pontifice, quatuor libris absoluissem, vtrunq́ magna fortunæ acerbitate hora fatalis eripuit. Itaque orbatus duobus longè maximis atque certissimis vitæ studiorumq́ meorum præsidijs, me rectè persanctéque facturum existimaui, si eæ vigiliæ, quæ maiorum tuorum memoriam continerent, sub tutela tui nominis ederentur, quum iure optimo successionis, non modò principatus fortunarumq́ omnium, sed etiam veræ gloriæ, cuius Medicea gens auidissima semper fuit, hæreditatem sis consecutus. Quando supra opes vetustatemq́ue originis, & domesticam disciplinam, qua incomparabili elegantiæ cum laude maiores tui floruerunt, noua decora & augustiora quidem intra penates intuleris, nequaquam parta ludentis fortunæ temeritate, sed grauissimis quæsita virtutibus. Præbuisti siquidem vixdum pubescens non ambigua adhuc & incerta luce indolis, veram spectatis operibus virilis & viuidæ virtutis opinionem, quum Cæsaris armis recepta Florentia, rempublicam popularium dira ambitione deformatam, ad optimatium authoritatem atque consilium reuocares: promulgareturq́ue subinde illud generosum & salutare Amnestiæ decretum, & quo nihil afflictæ ciuitati salubrius fuit, expeditis & incorruptis iudicijs per singula fora constitutis, æqualem cunctis synceri constantisq́ue animi gratiam & studium pollicereris. Intra enim quatuor tãtùm indomitæ insaniæ capita, octouiralis gladius lege egerat, ac eo seueritatis & clementiæ temperamento acerbissimis & veteribus inimicis vrbem repurgasti, eáque animi constantia tulisti patrui pontificis interitum, & dum aduersus inquietorum ingenia & externam vim munitissimam arcem erigeres, ea felicitate insidiantium vitæ tuæ, propinquorum tela, & machinas euitasti, vt in his asperrimarum rerũ actionibus, neque absoluta ataui Cosmi prudentia, neque proaui Laurentij à præalto ingenio matura celeritas, neque Leonis præclara et ingens animi magnitudo, neque clementia, moderatio & patientia, quibus Clemens aliquanto clarior quàm felicior fuit, desiderari posse viderentur. Has nimirum virtutes agnouit Cæsar, filiamq́ tibi maturatis nuptijs coniugali in thoro collocauit. Quo incomparabili facto & Cæsar ipse singularem præstantis iudicij eximiæque liberalitatis, et incõcussæ fidei laudem est adeptus, & opes tuæ aduersus omnem inuidiam firmissimè constitutæ. Tu verò enixè contendes, vt certam harum opum & virtutum possessionem non solùm tueare diligenter, verùm etiam promotis finibus fortiter extendas. Dabisq́ue subinde operam liberis, vt hic qui in te vno viget, nobilissimæ stirpis sanguis felici Margaritæ vxoris fœcunditate propagetur. Speramus enim te procreaturum liberos Augusto socero, & maioribus tuis virtute persimiles.

VALE.

PAVLI IOVII EPISCOPI
NVCERINI IN VITAM LEONIS DECIMI PONTIFICIS MAXIMI

PRAEFATIO.

AD
HIPPOLYTVM MEDICEM CARDINALEM AMPLISSIMVM.

LAVRENTIVM *Medicem auum tuum, magnanime Hippolyte, qui domum vestram in hanc, quam iusta religione veneramur, augustissimæ dignitatis amplitudinem felici virtute prouexit, dicere solitum accepimus, nullum ex totò humanæ vitæ negocio opulentius atque præstantius patrimonium liberis relinqui, quàm virtutis & gloriæ; harum alteram diligenti educatione liberalique disciplina, & domesticis maximè exemplis facilè comparari; alteram veluti ab his certissimis seminibus procreatam, enasci sua sponte, & coalescere in immensum. Qua præclara voce, vir ætatis suæ sapientissimus intelligi volebat, opes propè vniuersas, principatus, affluentisque Fortunæ caducas & instabiles; egregiæ vero virtutis & laudis possessionem, non modò esse longè firmissimam, verùm etiam in vsum omnis posteritatis maximè diuturnam. Neque id summi viri iudicium hactenus impotens Fortuna visa est vlla ex parte fefellisse, quum adeo insolenter ac acerbò, ereptis omnibus subsidijs ac ornamentis, familiæ vestræ nomen afflixerit, vt nihil omnino relinqueretur, præter ingenitum inuictis animis vestris eximiæ virtutis studium, quo illud penè extinctum reuocari ab interitu, pristinæque dignitati restitui, ad non dubiam salutem humani generis sæpe viderimus. Hoc profecto ardentis & rediuiuæ virtutis lumen, Laurentius à Cosmo Petroque acceptum per manus, vti in cursu veteres Græci lampada sequentibus dare erant soliti, Leoni Clementique tradidit, vt tibi demum cunctis naturæ fortunæque muneribus ornatissimo, lætissima successione traderetur. Itaque quod tibi vni iure optimo debebatur, Leonis patrui tui effigiem veræ similitudinis, quãtum fideli stilo præstari potuit, latissimè expressi, in hoc non ineptè (vt arbitror) pictorum morem secutus, à decreto in eadem tabula, ambitiosè vagantium, scilicet vt maiorũ quoque tuorum vultus, illam virtutem viuidè spirantes, quam tu feliciter æmularis, obiter cõspicerentur. Quibus propositis augustæ virtutis hortatoribus, facilè sperauerim, te ab excelsi flagrantisque animi magnitudine non modò æquaturum gentilitias laudes, sed multò altius atque felicius ad gloriam prouolaturum; siquidem in summa indole, primæ ferè lanuginis, quũ singularum virtutum, quæ in maioribus tuis enituêre singulos flores, rara felicitate decerpseris, ita studia tua nobilissimarum disciplinarum atque artium spectatis operibus, & incredibili quadam ingenij fœcunditate protulisti, vt iam florentissima ingenia, quæ domi liberaliter alis, non plus te vti admirabilis beneficæque naturæ dominum obseruent, quàm ab erudita ingenij subtilitate, magistrum censoremque suspiciant. Sed hæc magna & mira fortasse in cæ-*

teris

teris senatoribus in te perfecto minora angustioráque sunt illo pernobili militaris animi tui vigore, quo dudum in Pannonia Solymano, trahenti totius Orientis opes & copias armatus occurristi: Quum tam forti quàm pio constantis animi decreto, ad non dubiam spem insitatæ laudis te ipsum pro Christiani nominis salute deuouisses. Ab hac quidem ardentis ingenij mirifica cupiditate, quando in oculis fortissimarũ totius Europæ nationum, ad vberiorem victoriam sacrato dignus exercitu spectareris, eam nominis famam prætulisti, vt secundissimo quodam fato in hanc lucem instaurati sæculi productus esse videare ad sacri ordinis amplissimum decus, & ad solidam Clementis patrui felicitatem, in cuius tutela omnis iam Italia, diuino eius consilio parta pace, conquiescit.

VALE.

Leo X. Pont. Max.

ANGELI CONSTANTII
NEAPOLITANI.

Fleuit Alexander tumulum quum vidit Achillis:
Et dixit faustos heu nimium ciueres,
Quorum Mæonij testantur sacra poetæ
Carmina victrici prælia gesta manu.
Idem vitales si nunc quoque carperet auras,
Diceret ingenti liuidus inuidia:
Saluete ô Decimi felicia busta Leonis,
Quem sic facunda Iouius ore canit.

VITA LEONIS DECIMI PONT. MAXIMI A PAVLO IOVIO EPISCOPO NVCERINO *conscripta.*

MEDICEÆ gentis nomen, tametsi multis ante annis in Hetruria admodum illustre fuerit, certam tamen ac stabilem magni COSMI virtute claritatem cœpit. Nam Syluester qui Vicecomitis Insubrum Ducis impetum in Apennino strenuè retardauit, & Auerardus atque Ioannes quondam opibus ac vrbana gratia florentes, nunquam vel equestris ordinis dignitatem, vel ordinarios liberæ ciuitatis honores, inter multos æquales patritios excesserunt. Fuit autem COSMVS Leonis X. Pontificis Maximi (cuius vitam scripturi sumus) proauus, eum ab ineunte ætate adeo graui, excelsoque ingenio extitisse ferunt, vt perspicacissimi ciues (quorum ea ætas admodum ferax fuit) iuuenem COSMVM ad omnia summa natum esse iudicarent. Excoluerat enim se pertinaci labore cunctis ijs artibus ac disciplinis, quæ homines vera virtutis gloria perbeatos, ac dijs similes efficere consueuerunt. Pietate inprimis eximia cum probatissimæ vitæ sacerdotibus certabat: vitæ quoque temperantia, honestate, doctrinaque cum optimis philosophis contendere erat solitus: magnitudine verò animi, magnificentia, ac liberalitate, vel opulentissimis regibus æquabatur. Quibus moribus tametsi singularem ab omnium ordinum hominibus gratiam maturè collegerat, inuidiæ tamen tantarum etiam virtutum subsidio fretus, resistere vix potuit. Circumuentus enim ab inimicis, & ab ijs qui specie honesti nimiam eius potentiam formidabant, ceu mox obfuturam publicæ libertati, in carcerem est coniectus. Verùm in tanti viri capitis discrimine consternata maxima parte ciuitatis, aduersus paucorum potentium crudelitatem pluribus sententijs atque suffragijs est impetratum, vt virtuti ac innocentię parceretur: inde quum exulatum Venetias abijsset, tanta animi fortitudine ac industria apud omnes egit, vt non modò famam ac fortunas suas (quas inimici acerbissimo liuore inducti, conturbatas ac penitus conuulsas videre cupiebant) vbique terrarum egregiè conseruarit, sed & suis ciuibus, & Venetis longè prudentissimis senatoribus, multo quàm antea sapientior ac admirabilior euaserit. Secuta demū est non toto vertente anno in Republica Florentina mira tranquillitas æquissimis hominibus in magistratu succedentibus, ita vt COSMVS, qui Reipublicæ turbulentissimorum ciuium vi atque audacia commotæ, sæuis fluctibus in alienam terram eiectus fuerat, incredibili studio atque pudore totius ciuitatis in patriam sit reductus. Tum verò renouata constitutaque Republica perniciosos vel suspectis ciuibus senatu amotis aut expulsis probitati, bonisq;

artibus dignissimus locus est patefactus. Ab eo enim tempore Florentini eiusdem diuini hominis consilio sæpe pro communi pace, pro patriæ libertate, amplitudineque imperij feliciter arma tractarunt, priuatas opes auxerunt, vrbemque suam eximijs cunctarum artium ornamentis illustrarunt. Ipse Cosmus, vt erat incomparabili iudicij grauitate, infinitaque prudentia, supra cæteras res omnes, studiosis egregijsque rerum scriptoribus fauendo, donandoque immortalitatem literarum beneficio gloriosa quadam auiditate concupiuit: quod ciues quibus ipse permulta pecuniæ, atque honorum beneficia contulisset, vel immemores aliquando futuros, vel omnino interituros diceret. itemque prætoria, villas, templaque ab se regio sumptu ædificata, haud multò pòst vel temporis vel hominum iniuria labefactari posse, ac absumi penitus arbitraretur. Erat priuatis in rebus suis domesticisque sumptibus natura, & consuetudine minimo contentus, vtpote qui ciuili cultu vixerat, frugalique & munditijs potius referta, quàm lauta mensa vteretur. At quum clari hospites, & præsertim aduenæ virtute insignes occurrerent, nullis vel maximis sumptibus parcendum putabat, quin splendidissimè excipiendo, largiendoque totum pecuniæ vsum, facultatesque omnes ad splendorem & gloriam reuocaret. Vixit ad summam prope senectutem integra authoritate ac florenti semper gloria rectè atque feliciter administratæ Reipublicæ, & in ea quoque parte beatus, quod non modo Petrum filium probitati singularique prudentia præstantem, verùm & nepotes pueros auita summarum virtutum indole conspicuos relinquebat. Moriens COSMVS PATER PATRIÆ decreto publico est appellatus, idque sempiterni honoris causa marmoreo eius tumulo fuit inscriptum. COSMO vita functo, Petrus filius regendæ Reipublicæ gubernacula, quæ pater plurima ex vsu præcipiens de manu tradiderat, cunctis ab initio fauentibus cepit. Sed non multò pòst in eum intestina occultaque odia è tenebris infensissimorum animorum eruperunt, quæ Mediceorum æmuli authoritate & fortunis admodum potentes, viuente COSMO varia dissimulatione compresserant, quum vim inueteratamque prudentiam cautissimi ac excelsissimi senis pertimerent. Erat enim Petrus recto potius, constantique animo quàm acri atque vehementi: ob idque etiam eum opportunum iniuriæ putabant, quod ab diuturnis atque sæuissimis articulorum doloribus seipso hebetior factus, magnam partem innati vigoris amisisse videbatur. Itaq; multis rerum nouarum cupidis, aut inexpiabili liuore flagrantibus ad commutandum Reipublicæ statum intentis, duæ veluti per iocum ciuium factiones sunt excitatæ, eorum scilicet qui montana, aut plana vrbis incolerent. Quibus nominibus haud obscurè Lucas Pittus paulo antè COSMI æmulus, veluti factionis princeps iudicabatur. Nam Lucas ad Romanam portam editiore in loco ad effigiem munitæ arcis ingentem domum extruxerat, vt COSMVM magnificentiæ gloria superaret, qui suas ædes trans Arnum amnem plano vrbis loco ex veteris architecturæ præceptis elegantissimas ædificasset. Coniuratum est in Petri caput, quod aliter occupandæ Reipublicæ negocium transigere posse desperabant. Constitutisq; insidijs locus ad suburbanam ædem diui Antonij, vt redeuntem è Caregia villa illigatum fascijs ac vsu pedum carentem interficerer. Sed dij ea innocentissimi hominis salutem egregiè sunt tutati. Nam Petrus de insidijs certior factus, diuerso itinere in

vrbem

vrbem est delatus: detectisque inimicorum consilijs, vt Rempublicam malis ciuibus repurgaret, nouosque subinde senatores deligeret, armatum populum ad concilium aduocauit, cuius studio atque authoritate qui res nouas moliebantur Senatu ac patria exacti sunt. In ijs fuere viri nobilitate, spiritu atque opibus insignes, Angelus Acciaiolus equestris ordinis, Detesaluius Nero, & Nicolaus Soderinus, qui summum paulo antè in ciuitate gesserat magistratum. Ii cum suis consilijs perculsi atque afflicti Florentia profugissent, adirentque longo errore cunctos Italiæ principes solicitandis tentandisque eorum animis, vndique Petro Medici bellum concitabant: sed ille Galeacio Sfortiæ, & Ferdinando Aragonio Arctissimo fœdere atque amicitia coniunctus, euocatis ad Hetruriæ præsidium eorum copijs, facilè inimicorum suorum consilia atque impetum fregit. Eo tamen anno, qui Petri vitæ vltimus, & à morte COSMI octauus fuit, illi ijdem exules Bartholomeo Coleone in Flaminiam cum veteranis ac ingentibus copijs perducto, magnos belli motus excitarunt. Qui tumultus repente exortus, cæterorum principum animos Mediceorum periculo permotos, ad tuendam communem salutem ac libertatem erexit, quòd id bellum aut obscurè Venetorum auspicijs geri videretur; qui iampridem totius Italiæ imperium immoderata ac impudenti quadam auiditate concupissent. Quanquam ipsi ad eleuandam turbata pacis infamiam, se Coleonem (qui vetus eorum erat imperator) cum magna parte exercitus dimisisse, eique imperij militaris titulos abrogasse prædicarent. Galeacius ob eas res traiecto Pado, Coleoni validas copias, ac acerrimos duces opposuit: atque ipse cum vxore, ac ornatissimo comitatu ad tuendam, firmandamque Mediceorum dignitatem Florentiam est profectus. Venientem incredibili alacritate ac pompa ciues ordine obuiam egressi, ipsique Medicei iuuenes Cosmianis in ædibus exceperunt. Interim ad Ricardinam anniculum in Bononiensi collatis signis est dimicatum, & adeo pertinacibus animis, vt quum in noctem vehementissima pugna traheretur, armigeri pueri quietè extra ordines circumfusi, veluti ludicro in spectaculo concurrentibus turmis funalia præferrent. Cæterùm arte virtuteque Federici Vrbinatis, qui hostem sub occasum Solis, ab multo diei æstu fessum, positisque armis nihil iam de imminenti pugna dubitantem adortus fuerat, & tum, & in posterum Coleonis impetus fortiter est repressus. Nec multò post Borsius Atestinus Ferrariæ princeps, qui se inter dissidentes pacis sequestrum obtulerat, composita omni controuersia Hetruscarum rerum statum pristinæ paci quietique restituit. Ab ipso autem Petri excessu Laurentius & Iulianus filij eximio Senatus ac populi fauore munia gerendæ Reipublicæ susceperunt. Duxerant illi naturæ ac studiorum similitudine concordes à teneris annis vitam humanitate, modestia, literis, ac omni denique ciuili virtute perpolitam. Vsi namque Gentile Aretino præceptore longè doctissimo, atque sanctissimo, ab ipsis maiorum suorum vestigijs minimè abscedendum esse didicerant. Plurimum quoque valuerat ad regendam puerorum indolem, vt in lubrica ætate, Lucretiæ Tornabonæ matris diligentia, quæ morum omnium erat moderatrix: ea enim grauitate virilis animi, pudicitia, studioque virtutis cunctas ætatis suæ fœminas superabat. Nec in postrema eius laude fuerat, Aloysium Pulcium nobilem poetam i-

ipsius matronæ ingenio ac liberalitate adiutum, Morgantis fabulosi herois admirandas vires Hetrusco, ac immortali carmine celebrasse. Accessit quoque togatis ac ciuilibus artibus exornatis armorum, equitandiq; peritia, qua tantum vixdum pubescentes excelluere, vt Iulianus iuuenilis decoris auidus proposito ingenti præmio nobilissimos ac fortissimos quosque equites è tota Italia ad ludicrum certamen inuitarit. Cui spectaculo, apparatu, frequentiaque hominum valde memorabili Petrus pater præfuit, annotatumque est, Iulianum acclamantib. ac fauentibus cunctis, multo plures quàm quisquam alius hastas triplici ferro præpilatas in aduersis concurrentium equitum pectoribus perfregisse: eius gloriosi laboris præmium fuit triumphus Politiani diuini Poetę carminibus celebratus. Nec multò pòst Laurentius, vt fraternis laudibus ęquaretur, nouum spectaculū periculosissimę pugnę edidit: in quo nō singuli equites cataphracti de more intermedia erectarum tabularum linea discreti concurrebant, sed conglobati confertis turmis ad veri certaminis imaginem libero in campo dimicabant. Huius quoque speciosissimi certaminis memoriam Pulcius ipse Politiani emulus, periucūdo edito poemate sempiternam fecit. Iis artibus atque animis cum haud dubiè iuuentutis principes euasissent, tametsi complures illustribus familijs orti gloriæ eorum ac potentię inuidebant: vniuersę tamen ciuitatis consensu digni rerum fastigio, ac principe loco ferebantur. Nam ipsorum domus veræ munificentiæ, iucunditatis, elegantiæ, virtutumque omnium officina cunctis patebat: superbia, libidine, audacia, simulatione, liuoreque penitus exclusis. Nec multò pòst Laurentius cùm animi, tum consilij magnitudinem veris operibus ostendit, quum fortè Volaterrani occiso prætore propter imperij acerbitatem, & salinarum controuersiam, à Florentinis defecissent. Nam plerisque prudentiæ opinione clarissimis senatoribus, proposita venia potius quàm vi ad officium reducendos esse iudicantibus, ipse contrà magnificè disputando peruicit, vt ciuitatem quæ crudeliter atque superbè rebellasset, bello persequerentur: ne quodam inani ac pernicioso clementiæ lenitatisque nomine, publicam imperij dignitatem amitterent, quam omnino, & fœdè quidem apud cæteras essent amissuri, nisi in reos maiestatis, & nefaria arma tenentes, vim exercerent. Itaque eius ductu bellū Volaterranis illatū. Qui omni belli clade perdomiti, expugnatique tormentis, ac admirandis ingentibusq; ligneis machinis, ad extremum temeritatis atque sæuitiæ suæ pœnas dederunt: sic vt duplicem Laurentius, cùm industriæ militaris, tum ciuilis clementiæ laudem tulerit, quòd summa cum dignitate rebellantem vrbem recepisset, & hostibus quanquam sanguinarijs & maximè contumacib. vitam & libertatem, ac magnam bonorum partem concessisse videret. Cæterùm inopina vis fati humana virtute potentior, eos omni laude florentes repentino sęuoque turbine inuoluit, & obruit. Successerat Paulo Secundo Xystus IIII. Pontifex supra sacrarum literarū notitiam bonis malisq; artibus instructus. Is Pontificiam dignitatem augere, imperiū armis proferre, Hieronymumq; pręsertim sororis filium principatu vrbium, ac amplissimis fortunis honestare cupiebat, quando iam cęteros affines Petrū & Raphaelem insignibus sacerdotijs ditatos, cardinei pilei honore decorasset. His consilijs quominus ad exitum perducerentur, Laurentij ingenium, insignisque authoritas maximè officiebant: quoniam in eius manu consilióque Rei-

que Reipublicæ Florentinæ opes sitæ erant, sensusque is habebat à Pontificis cogitationibus penitus alienos. Nam Xystus antea Laurentium pro Iuliano fratre in petitione Cardinalatus omni ope atq; industria contendentem, diu ac multum ludificatus, differendo, ac demum negādo, animum eius ac existimationem vehementer offenderat. Quamobrem Laurentius, qui tranquillitatis atque ocij studio potentiam principum in Italia exęquatam volebat, nec pontificis vires nimio plus crescere patiebatur, aduersarium se libidini eius, immoderatisque consilijs semper ostendit. Vitellios quos Xystus, vt Tiferno patria expelleret, bello persequebatur, pecunia omnibusque auxilijs adiuuerat: & ne Pontifex Imolam Flaminiæ vrbem coemeret (quam Regulus egestate atque desidia præceps venalem proponebat) interpositis per amicos mensarios rei numariæ difficultatibus impedimentum attulerat: ita vt iam Laurentio cum Pontifice apertę simultates intercedere viderentur. Erat tum in vrbe Franciscus Pactius nobilis trapezita cuius familia Florentię vetustate, viris atque opibus erat insignis, ac ob id Mediceis admodum infensa. Is ingenio peracri & sęuo Mediceos fratres, quos rerum dominos ferre non poterat, malignè ac acerbissimè eorum gloriæ obtrectando, Pontifici facilè commisit, operamque suam audacter pollicitus est ad eos interficiendos, si Pontifex Florentinis in libertate educatis, qui graue seruitutis iugum fortiter essent excussuri, cum ipsa illustri authoritate, qua plurimum posset, tum præsentibus etiam opibus faueret. Xystus ne tam atrox scelestumque consilium sanctis auribus admisisse videretur, rem totam occultè tractandam perficiendamque Hieronymo demandauit, egitque cum Ferdinando Aragonio vt Alfonsus eius filius cum exercitu in Hetruriam mitteretur, ea spe, vt sublatis aut eiectis Mediceis, Florentinos sibi eo beneficio obstrictos, solenni fœdere consociaret, quorum postea auxilijs nixus, maiore cum dignitate atque potentia summi pontificatus iura tueretur. Asciscuntur inter coniuratos Archiepiscopus Pisanus è nobili Saluiatorum familia, qui priuatas cum Laurentio simultates eius sacerdotij nomine conceptas exercebat: itemque Montesiccus vir militaris Hieronymo fidus, qui vt erat manu ac ingenio promptus, patrandæ cædis negocium susceperat. Itaque alius alia de causa simulanter diuerso tempore Roma profecti, Florentiam perueniunt: eò etiam mittitur Raphael Riarius Cardinalis Hieronymi frater adolescens, vt si qui dubij ac timidiores forent, ob eius præsentiam maiore demum fiducia ad maturandam cædem inducerentur. Proinde omnibus consanguineis atque gentilibus, & amicorum clientumque præcipuis scelerato consilio adhibitis, in templo diuæ Reparatę longè omnium eius vrbis augustissimo, facinus patrare constituunt. Id verò temporis momentum pro tessera ad stringendas sicas cunctis est datum, quo medijs in sacris Eucharistia populo ostenderetur. Nec mora, Franciscus ipse Pactius, Bernardusque Bandinus Iulianum, quem familiarissimè & comiter fabulando medium tenebant, repente confodiunt. Alij eodem temporis puncto Laurentium adorti, eum supra iugulum in ceruice conuulnerant. Sed ille amicis haud impunè protegentibus, in proximum sacrarium ab æditiuis receptus, coniuratis subinde ianua prohibitis, seruatur. In tanta trepidatione ac fuga, omnis ætatis ac sexus hominum longè tumultuosissima, populus incredibili studio ac pietate erga Mediceos arma capit, ac eorum nomen

ingeminat: optimi quippe eo immani execrabilique scelere permoti, coniuratos persequuntur, alios trucidant, alios viuos ad supplicium in curiam perducunt. Eodem quoque tempore Saluiatus Antistes, qui officij specie cum magno comitatu ad Vexilliferum, Octouirosque Reipublicæ præfectos de more salutandos ascenderat, vt curiam occuparet, audito fremitu discurrentis ad arma populi pauidè suis ipse implicitus sermonibus comprehenditur: statimque ipse affinesque eius omnes, comites, vulgata inauditi sceleris atrocitate è fenestris suspensi laqueis præcipitantur. Franciscus etiam Pactius coniurationis princeps, quem populus domi ceperat, ab eadem fenestræ columnella, è qua pendebat Antistes deijcitur, cæterique eorum satellites curia inclusi apparitoribus strenuè operam nauantibus iugulantur. Nihil atrocius eo spectaculo fuit: nam quum frequentes Curiæ fenestræ deligandis capistris non sufficerent, vt sequentium supplicijs expeditior locus foret, laquei ante deiectorum, ac morientium præcidebantur, ita vt Magistratus supremæ pœnæ loco parricidarum cadauera iratæ multitudini, vncis trahenda, ac in perfluentem Arnum præcipitanda relinquerent. Laurentius in tanta repentini casus acerbitate, de Riarij Cardinalis salute maximè sollicitus, vix impetrauit, vt ei qui ad aram maximam confugerat, parceretur; quòd propter adolescentiam, ac ingenij simplicitatem, tantæ rei consilium ei minimè commissum fuisse arbitrabatur, ac simul vt eius beneficij nomine infensissimi Pontificis voluntatem aliquando redimeret. Biduo pòst pari studio ac diligentia montanorum hominum in summis Apennini iugis ex fuga retracti sunt, Montesiccus & Iacobus Pactius dignitate atque opibus eius familiæ princeps, qui ad quæstionis examen patefacta coniuratione, eandem fœdissimi supplicij contumeliarumque omnium fortunam tulit: solus autem Montesiccus, qui ad Laurentij cædem fuerat destinatus, mitiorem supplicij pœnam sepulturamque promeruit: quòd hominem diuina virtute præditum in conspectu Deorum immortalium ante aras se percussurum omnino pernegasset. Siquidem Laurentius paulò antè Montesicci animum perhumano liberalique sermone molliuerat, adeoque benignè industriam ac opes ei fuerat pollicitus, si quædam in Apennino castella, quæ Montesiccorum fuissent, redimere vellet: vt ille commutata voluntate mirum in modum ei deuinctus abierit. Vnde iam constat, ad præclarum in omni vitæ actione præceptum, nihil in principe salubrius esse, & ad laudem præstantius, quàm humanioribus responsis, vel infimæ fortunæ homines abs se dimisisse. Iuliani demum funus maximo luctu totius populi, Pactiorum simul ac Saluiatorum nomen execrantis est celebratum. Fuit enim in eo iuuene singularis humanitas cum insigni liberalitate coniuncta, qua sibi ab omnium ætatum ac ordinum hominibus incredibilem beneuolentiam compararat. Natus ei est altero circiter atque tricesimo die filius posthumus nomine Iulius, non modò lineamentis oris, sed toto corporis habitu ei simillimus: qui postea accepto Clementis VII nomine mortuo Hadriano, pontificatum maximum est adeptus: ita vt diuina ratione atque iustitia potius, quàm vlla vi vel iniqua sorte occultioris Fati, mortalium Fortunam dispensari ac regi penitus arbitremur: quando Dij ipsi non eos modò, quos nulla hominum potestas, nulla posteritatis verecundia, nul-

dia, nullus deniq; sacrorum respectus à concepto nefario scelere retardarint, meritas supplicio pœnas dare coegerint: sed ipsorum etiam fratrum, qui strictis pugionibus ante aras petebantur, liberos insigni prouidentia ad supremę dignitatis fastigium nasci voluerint. Nec multò post Laurentius obligato adhuc vulnere, ad ciues longam habuit orationem, qua innocentiam suam commemoratis erga omnes perpetuæ suæ lenitatis, modestiæ, ac liberalitatis officijs abundè est testificatus. De inimicorum verò crudelitate atque perfidia, tanta animi grauitate moderationeque disseruit, vt plerisque lachrymas exciuerit, dubios, vel ante infensos ciues traduxerit in partes: ac demum vnus iam planè princeps ciuium omnium factus, Rempub. ad arbitrium administrare cœperit. Iam Alfonsus cum pontificijs paternisque copijs in Senensem agrum peruenerat: ab alijsque Pontificis ducibus in Flaminiæ finibus arma parabantur: vt quod dolis, perfidia, sceleratisque insidijs patrare nequiuerant, id vera vi ac aperto demum bello perficerent. Addit quoque Xystus profanis armis terribile religionis telum, ac Florentinos Christianis sacris interdicit, quòd Saluiatum Archiepiscopum, hominem sacratum indicta causa protinus enecassent, quando eius admissi criminis pœna ad ipsius Pontificis iudicium omnino pertineret. Porro Laurentius inimicis ferè omnibus supplicio affectis, firmissima hominum beneuolentia munitus, pecunias cogit, exercitum parat, à Sfortianis iure fœderis auxilia petit, Venetique senatus fidem implorat, qui liberas ciuitates aduersus vim impotentium principum tueri, sociorumq; iniurias egregiè defendere consueuisset. Cæterum Alfonsus acri impetu in Florentinum agrum prouectus, priusquam iustus exercitus cogi posset, aliquot castella tormentis cepit, magnas vndique pecoris ac hominum prædas egit, totumque eum tractum villarum, colonorumque frequentia insignem bellico terrore compleuit. Interea Federicus Gonzaga, & Hercules Atestinus, in Hetruriam cum delectis copijs peruenere: conductusque est Carolus Montonius, qui veteranos Braccianæ militiæ, itemque Perusinos exules sub signis habebat, vt in Vmbria Pontificias copias amittendæ Perusiæ metu distineret. Quibus de rebus vario, sed nullo memorabili euentu bellum pluribus in locis gerebatur. Nam & Robertus Sanseuerinus, qui pontificis Ferdinandique auspicijs militabat, è Lunensi in Pisanum agrum populabundus excurrerat: & Tifernates à Nicolao Vitellio Pontificis hoste, quum patriam armis repeteret, maximè vexabantur. Iam multi menses transierant, bellumque maiore aliquanto apparatu, quæstuque Ducum ac militum, quàm virtute vel gloria trahebatur, quum ad Trasimenum lacum Pontificis copiæ à Florentinis ducibus sunt profligatæ, & Sanseuerinus in Lunēsem agrum fortiter est repulsus. In castris autem ad Pogium imperialem seditio militaris admodum cruenta inter Gonzagę Atestinique equites exarsit: quæ res sicuti exercitum in partes diduxerat, ita postea Alfonso Federicoque Vrbinati pugnæ feliciter committendæ occasionem præbuit. Eorum enim repentino aduentu perturbatæ Florentinorum copiæ singulari ignauia, abiectis fœdè armis terga verterunt. At Laurentius quanquam belli fortuna partium vices prosperis pariter ac aduersis successibus alternarat, maximis tñ curis angebatur, quum foris, maximi regis, acerrimique Pontificis non modò vehementes, sed diuturnos impetus omnibus propè re-

bus impar, ægerrimè ferret. In libera autem & maledicentißima ciuitate vix inuidiam quæ sibi paßim in coronis ciuium & conciliabulis conflaretur, diutius integra dignitate sustinere se posse speraret. Exhausto enim ærario, necesse erat, vt fide quidem publica, sed priuatis opibus bellum gereretur: quod omnibus vel amicißimis graue erat, & peracerbum, quando id non ad conseruandam Reipublicę libertatem, sed ad tuendam potius alendamque vnius hominis potentiam omnino susceptum esse videretur. Xystus enim & Ferdinandus, vt Laurentio inuidiam magis ac magis augerent, se nequaquam ad opprimendam Florentinorum Rempublicam, quam non modo incolumem, sed florentem optarent, bellum intulisse prædicabant: verùm vt pristinam eorum libertatem tyranno eiecto reuocarent. Pestilentia quoque valde atrox ac repentina, quæ vulgatis minimo contactu morbis, cumulatisque subinde multorum funeribus vrbem vastaret, magnas administrando bello difficultates afferebat, afflictis scilicet ancipiti periculo ciuibus, qui neque in agrum clementioris & liberioris cæli ad tuendam salutem euadere propter bellicum terrorem latè ac propinquo hoste circumlatum, neque in vrbe exitiabili eius morbi contagione fœdata supremi discriminis metu consistere audebant. Spes quoque auxiliorum erant imminutæ, quæ sibi à fœderatis debebantur. Nam rem Mediolanensem, quæ tum Ioannis Galeacij pueri, & Bonæ matris imbecillo ac instabili ingenio regebatur, repentina defectione Ligurum, & domesticis Sfortianorum fratrum contentionibus maximè perturbatam videbat: & Veneti vt spectatores potius, quàm eius belli socij, vel adiutores forent, inueterata eorum consuetudine lentis admodum deliberationibus de mittendis auxilijs decernebant. Quibus de causis, cum in ocij portum è tot bellicis intestinisque tempestatibus confugere vellet, ab animi magnitudine consilium sumpsit, cùm patriæ & ciuibus salutare, tum sibi necessarium atque vtile, & mox successu ipso maximè gloriosum. Inducijs enim duorum mensium facilè per hyemem impetratis, Ferdinando regi significauit, se rectè factorum conscientia fretum, continuò venturum Neapolim, futurumque in eius potestate, vt in componendis rebus nullo alio quàm regio iudicio, quod ab humanitate æquitateque minimè alienum fore speraret, vteretur. Ergo cum paucis communicato consilio magistratus ex sibi fidißimis deligit, Thomæ Soderino Vexillifero eximiæ prudentiæ viro Rempublicam commendat, filium eius tamen secum, vti obsidem fidei futurum adducit, & Pisas per causam inuisendi prædij profectus, inde mari triremibus duabus Neapolim prouehitur. Dum oram solueret, ad Senatum scripsit, se publicæ quietis causa amoréque ciuium propriam salutem in periculum deuocare non dubitasse, propterea se ad inimicum regem proficisci, vt aliqua tolerabili conditione, pace quæsita, & sese inuidia & ciuitatem bellico metu liberaret, aut certè, si Dij æquißimis ipsius consilijs infesti forent, patriæ belli finem postulanti, cum insigni pietatis laude, vel acerbißimo vitæ exitu satisfaceret. At eius profectionis fama sicuti clientium ac amicorum animos metu perculit, ita inimicos incomparabili lætitia repleuit. Nam eum sæui ac impotentis regis, qui plerosque regni proceres varijs suspicionibus inductus enecasset, sanguinarias manus nunquam euasurum existimabāt. Nec deerant Deteſaluius

Nero

Nero vetus hostis & exul, & cum eo plerique alij Florentini Mediceis inimici, qui regem ad eum omnino capiendum, tollendumque omnibus maledicentia atque odij admotis machinis impellere conarentur. Cæterum Ferdinandus integra fide, regioque apparatu Laurentium excepit, admissumque in secretiora colloquia, tacitus ipse secum primo, ac demum palam, propter eximiam animi magnitudinem, incredibilemque ciuilium & bellicarum rerum peritiam, tanta sensuum omnium propensione est admiratus, vt cuncta ea quæ insidiose in eius perniciem ab inimicis excogitata fuerant, paucis diebus superata penitus inuidia, ad amplitudinem eius & gloriam verterentur. Adeo enim scitè ac sapienter de Italicarum rerum statu, de principũ ingenijs, de facultatib. ac moribus liberarum ciuitatum, deque tota pacis ac belli ratione disceptarat, vt rex ipse aduersarum pariter ac secundarum rerum vsu longè prudētissimus, neminem eo sapientia, iudicio, memoria, ac omni denique summa virtute præstantiorem esse fateretur. Nec multo post Ferdinandus humanitate ac ingenio eius hominis expugnatus, pacem haud iniquis cõditionibus dedit, fœdusque percussit, in quo disertè appositum est, vt Aragonij, & Florentini, si bellum alicunde ingrueret, certa collata pecunia mutuis auxilijs iuuarentur. Laurentio Florentiam reuerso, vniuersa ciuitas eas laudes ac honores, qui salua libertate deferri poterant, studiosissimè congessit, egitque publicè gratias, quòd non armis publicoque periculo, sed diuina ingenij virtute, propria etiam salute pro ciuibus fortiter proiecta, exoptatam pacem affectæ patriæ peperisset. Sic enim liuorem eorum omnem, qui Mediceum nomen oderant, eius clarissimi facti gloria contriuerat, vt cunctos iam amicos pariter ac aduersarios, mediosque homines publico obstrictos beneficio in sui admirationem conuertisse iudicaretur. Authoritate enim, potentia, opibus, haud dubiè princeps euaserat, qui inter ciues cæteris omnibus cultu, modestia, humanitateque persimilis versabatur. Sed eius initi fœderis fama, & Xysti Pontificis & Venetorum animos vehementissimè pupugit. Nã qui modo belli socij fuerant, ipsa demum pace penitus exclusi videbantur. Aegerrimè in primis ferebat Xystus, quòd tale de sua suaque natura Laurentij iudicium extitisset, vt cruenti potius regis arbitrio, quàm sacrosancti Pontificis clementiæ, & tota belli causa, & sua ipsius salus omnino committenda videretur: ita vt appareret Pontificem sacri imperij vim ambitiosius exercentem, & Venetos augendæ ditionis auidos primo quoque tempore res nouas esse molituros. Sed tum eorum consilia discussit repentinus Turcarum aduentus, qui Hydrunte in Salentinis vi capta, opportunitate breuissimi traiectus freti, ab Aulona, totaque Epiro accitis copijs, non modò Apuliam, sed cunctam Italiam incredibili terrore compleuerant. Oppugnabat eodem tempore Rhodum maximis viribus Mahometes ille Greciæ domitor, huius Solymani proauus, qui modò Pannoniam & Noricum victo atque interfecto vna acie Ludouico rege, cum ignominia Christiani nominis percurrit. Igitur eo tumultu, depositis in præsens priuatis odijs, Christiani principes aduersus publicum hostem coiuere, Cæterùm Turcarum pertinacia, morte potius imperatoris sui, quàm nostra virtute superata est. Siquidem Mahometes, quum sibi ingenti spe felicique audacia terrarum

orbis imperium destinaret, repentino oppressas morbo, & suos in Italia fortissimè repugnantes destituit, & hostes longè maximo metu liberauit. Per eos dies cum Xystus Turcico tumultu exterritus, multum de pristina ira atque odio adursus Laurentium remisisset, Florẽtino populo conficiendorum sacrorum iura restituit: ita tamen vt vim exulcerati animi in irroganda pœna prorsus ostenderet. Nam mulctæ nomine Florentinis impositum est, vt quindecim triremes ad bellum Turcicum exornarent. Hydrunte recepta, & Turcis in deditionem acceptis, Veneti Herculi Atestino bellum atrox ac maximè repentinum intulere, fauente Xysto, qui cum eis fœdus inierat, vt ex Herculis infelicitate, si victor Venetus euasisset, Hieronymi Riarij ditionem amplificaret. Is rerum motus cæterorum principum animos magnopere commouit, quum omnes Herculem ipsum qui Ferdinandi gener esset, incolumem vellent, nec rem Venetam carpendo aliena in immensum crescere, occupataque Ferraria ad totius demum Italiæ dominatum efferri paterentur. Erant inter se fœdere cogitationibusque coniuncti Fordinandus & Laurentius Ludouicusque Sfortia, qui pro tutore pueri principis, Mediolanensi imperio potiebatur. Ii communicatis consilijs Federicum Vrbinatem, qui tum vnus in Italia erat, & vetus ac felix imperator, in Ferrariensi Venetis opponunt: Alfonsum regis filium ab Truento amne per Picentes in agrum Romanum cum valido exercitu maturare iubent: Ab Etruriæ autem finibus Nicolaus Vitellius euocatur, instruiturque pecunia & copijs ad Tifernum repetendum, vnde Xysti iniuria paulo antè fuerat eiectus. Quæ eò pertinebant, vt Xystus domestico oppressus bello, Venetos iniqua vel immoderata cupientes, deserere cogeretur, ac tandem publicam Italiæ libertatem priuatis ipsius cupiditatibus anteferendam esse meminisset. Verùm Alfonsus qui ad Latinam portam infesto exercitu magnum Vrbi terrorẽ intulerat, nihil se se propterea animo demittente Pontifice, fortiterque armis rem gerente, in Veliterno collatis signis est superatus. Ea pugna egregiè ab vtrisque pugnata est, sed victoria penes Robertum Malatestam Pontificiarum copiarum imperatorem stetit, ab insigni maximè opera sagittariorum equitum, quos Venetis è castris adduxerat. Cæterùm Robertus in cuius virtute summum præsidium Pontifex collocabat, triduo pòst triumphum alui profluuio celeriter est extinctus: adeo vt Hieronymum, eius gloriæ inuidia excruciatum, mortiferam potionem sumministrasse plerique existimarint. Ipse quoque Federicus Vrbinas, qui Roberti Sanseuerinatis acerrimi Venetorum ducis impetum egregiè sustinebat, in castris ad Stellatam morbo ex fluuiali palustrique aura concepto, vir optimus ac inuictissimus est extinctus. Ab eius interitu Sanseuerinas acrior atque validior factus, orbatis tanto duce hostium castris, multa detrimenta intulit: moxque ad Argentam interfecto Antonio Martiano impigro hostium duce prosperè dimicauit: atq; adeo secundo vbique rei Venetæ successu bellũ gerebat, vt ad Ferrariæ vsq; mœnia instructas acies promoueret. Quas obres fœderati principes Herculis ingenti periculo perculsi, magis ac magis Pontificẽ armis premebant, vt eũ ab Veneta societate diuellerent. Alfonsus enim copias reparabat, Vitellius expulsis Iustinis qui in fide Pontificis erãt, Tifernum receperat. Et quũ Hieronymus Roberto Malatesta mortuo, occupare Ariminum, et Vitellios rursus Tiferno pellere, reducereq; Iustinos

properа-

properaret, Laurentius auxilijs maturè transmißis, spes eius, & conatus omnes infregerat. Quin etiam per Federicum Cæsarem egerat, vt concilium cunctis sacerdotibus atque imprimis ipsi Pontifici Basileæ indiceretur: cuius nomen non modò graue, sed terribile auribus ac animis Pontificum semper extitisset. Monebant quoque ijs rerum difficultatibus circumuentum principum legati, ac idonei præsertim homines, quos Laurētius abundè instructos transmiserat, vt certæ quieti honestoque ocio, quàm dubio ac exitiali bello studere mallet, quando nihil ei, qui pacificatoris personam iure pietatis sustinere deberet, gloriosius accidere posset, quàm Italiam pacare, & ex æquo & iure sublatis armis controuersias finire, vt quod ipse diu antè optasse videri vellet, aduersus Turcas bellum communi concordia, singularique omnium Christianorum alacritate susciperetur. At si Veneti Ferraria potirētur, in eorum mox potestate propinquas vrbes, Mutinam & Rhegium futuras: inde bella ex bellis serentibus, & proxima quæque maturè ac audacter immortali ipsorum imperio adnectentibus, Flaminiam omnino cessuram, Italiamque demum omnem conclamata communi libertate nouis hominibus, qui audacter è palude bus in proximam continentem pedes extulerint, omnino seruituram. His de causis adductus Pontifex, cum cæteris Italiæ principibus aduersus Venetos fœdus percußit, monuitq; vt à Ferrariensi agro penitus abstinerent. Porrò si quid in ea re antiqui iuris sibi esse arbitrarentur, id se protinus ex pontificijs legibus cogniturum. Quòd si ab armis sibi minime discedendum putarent, & Ferrarienses nihilo secius bello persequerentur: & se & cæteros belli socios eorum iniurias minimè neglecturos. Cæterùm tantum abfuit vt Veneti ea ingentis belli denunciatione terrerentur, vt multo maioribus quàm antea animis atque opibus bellum omnino sibi gerendum esse decreuerint. Itaque quanto maximè studio atq; apparatu fieri potuit, ad arma discessum est. Conuenereque totius Italiæ principes apud Cremonam, vt de bello consultarent. Quo in conuentu Laurentius Medices tanta grauitate atque facundia suscipiendi ac administrandi belli rationes explicauit, vt cum togatis omnibus humanarum rerum peritia præstaret, in bellica etiam facultate, castrensibusque consilijs, diuinæ prudentiæ laudem admirantibus ducibus adsequeretur. Gestum est subinde bellum magna vi ac ingentibus copijs, non modò ad Ferrariam, sed in Bergomati & Brixiano, quo nullum grauius aut periculosius antea Veneti se sensisse meminerant. Iamque Alfonsi ductu et contusę eorum vires, & fracti constantißimę gentis spiritus abundè videbantur, nisi Ludouicus Sfortia præpostero & sibi demum exitiali consilio à socijs fœdereque discedens, victis iam planeque perdomitis ęquißimam pacem peperisset. Ad eius confectæ pacis nomen, quæ maiorum motuum semina præferebat, Xystus interijt: suffectusque ei Innocentius Octauus pacis atque ocij suopte ingenio apprimè studiosus. Natumque est repente bellum in Lunensi, repetentibus Sergium oppidum Florentinis, quod Ludouicus Fregosius dolo captum Genuensibus paulò antè vendiderat. Ad id Ligures eximio studio quantas pro decore vel salute gentis efficere poterant, cum terrestres, tum nauales copias contulerunt, bellatumque est multis mensibus vario euentu. Concessere quoque in partes Ligurum Petrasanctenses, qui in Lucensi agro supra Fanum Feroniæ vetus oppidum incolunt. In eos propterea

Florentini vires atque animos ab Sergiano conuertere: oppugnataque est aliquandiu Petrasancta, defensaque fortiter. Venit demum in castra Laurentius: is prætorum, & ducum errata opportunissimo tempore correxit. Neq; multo post militibus partim præmijs, partim pudore incitatis, ob idque acriter operam nauantibus, oppido per deditionem est potitus. Incubuere exinde Sergiano Florentinæ copiæ, totaque belli mole & obsidebatur oppidum, & tormentis maioribus oppugnabatur. Ad extremum, quum Ligurum exercitus subsidio laborantibus aduenisset, commissoque infeliciter prælio victoria penes Florentinos stetisset, Sergianenses reliquas spes omnes in vna admirabili virtute clementiaque Laurentij collocarunt, eumque adaperta porta supplices prætentis oleæ frondibus exceperunt. Confecto Lunensi bello, cum Laurentius ad pacis munia transiuisset, inter Innocentium & Ferdinandum bellum exarsit. Aquilani enim interfecto regio prætore, defecerant. Hos Pontifex imperitorum hominum consilijs impulsus, vt opulentam vrbē imperio adijceret, fouendos tuendosque susceperat. Rex quoque eo magis opportunus iniuriæ videbatur, quod ab eo plerique regni proceres inita coniuratione desciuissent. Itaque Ferdinandus grauissimis periculis implicitus a Florentinis auxilia postulauit: quæ non modo facile impetrata, sed transmissa celeriter inexperti Pontificis consilia perturbarunt. Eum enim Florentini valde oderāt, quod Lunensi bello Liguribus fauisset. Sed in ea causa Laurentij vehemens studium & mirifica voluntas enituerat, quum ea non modo fœderi publico, sed priuatæ etiam amicitiæ plenissime tribuisset. Erat Laurentius Vrsinæ familiæ, e qua Claricem duxerat vxorem, affinitate sensibusq; coniunctus: Columnij vero in fide & clientela Aragoniorum erant. Quas ob res facile accidit, vt vtriusque factionis Romani proceres stipendio conducti regijs in castris aduersus Pontificem militarent. Pugnabatur ad Anienis pontes, cunctaque suburbana oppida in Hetruria, & Latio pariter Aragonijs fauebant: nec pro vetere cum fidei, tum virtutis opinione Robertus Sanseuerinas ad vrbis præsidium accitus eorum impetum sustinebat. Quibus de rebus Pontifex bello temere suscepto necessariam potius ꝙ decoram pacem præferre coactus est: tantumque abfuit, vt ex earum offensionum memoria Laurentium odio persequeretur, vt eum tum maxime ab spectata virtute suspicere admirarique cœperit. Eximia etenim fide, constanti studio, celerique ope socium regem ab eo non modo adiutum, sed propemodum conseruatum fuisse conspiciebat, seque propterea multo potentiorem ac feliciorem fore arbitrabatur, si eum virum qui tantum virtute, consilio, atque opibus valeret, stabili ac firmiore aliquo amicitiæ vinculo sibi coniunxisset. Nec multo post in mutuum amorē nudatis vtrinq; animis Magdalena Laurentij filia in matrimonium Francisco Pontificis filio sibi collocata est, adiectumq; priuatæ affinitati publicū fœdus. Vnde mox ab certo veluti felicitatis gradu fortuna Mediceæ familiæ ad meritum potius quàm speratum humanarum rerum fastigium ascendit. Nam triennio post Pontifex salutari benignitate in honorem Laurentij patris Ioannem eius filium vix tum tertium decimum excedentem annum in Cardinalium numerum cooptauit. Tanta enim Laurentius apud omnes gratia valebat, vt singuli cardinales pleno suffragio maturius quàm per leges liceret, summæ dignitatis honorem cum ipsis coccinei pilei insignibus sine

bus, fine vlla dubitatione demandarint. Optima pace parta, ad eam tuendam in ipsis imperij finibus propugnacula erexit, à Senensi via opportuno atque edito in colle Pogium imperialem, vt eò Pogibóncij oppidi incolas transferret: in Apennino autem quà Bononiam itur, Florentiolam muro turribusq; muniuit. Finitimorum quoque regulorum amicitiam perpetuis officijs liberalitateque parauerat: ita vt Baleones Perusini, Vitellij Tifernates, Senenses Petrucij, Bentiuoli Bononienses, Fauentinique Manfredij vnum eum respicerent: atque eius consilia maximè sequerentur. Domi autem in demandandis reipublicæ muneribus æquali temperamento semper est vsus: vt cum carißimis amicorum & clientibus honores deferret, nullus vnquam antiquæ nobilitatis se præteritum esse quereretur. Opificibus autem ac infimæ plebi adeo populariter studuit, vt sæpe priuata pecunia annonæ penuriam subleuaret, & cum studio ædificandi ductus in Caiana villa extruenda sumptu atque elegantia Cosmum auum superare decreuisset, magnam operarum turbam se alere potius quàm ædificare prædicabat. Edebantur quoque statis anni temporibus hastatorum equitum decursiones, comœdiæ, theatrales ludi, omnisque generis spectacula. Quibus rebus fiebat, vt populus Florentinus quæstui pariter & iocunditati deditus effusè lætaretur. Numidicos etiam equos eximiæ pernicitatis domi alebat, qui in celeberrimis magnarum vrbium certaminibus cursu contenderent, victoriarumque præmia, aureos & sericos pannos singulari pietate vestiendis altaribus dedicabat: adeoque in his rebus curandis exornandisque sumptuosus erat & diligens, vt nullum vnquam popularis gratiæ decus, vel in maximarum rerum occupationib. neglexisse videretur. Optimarum autem literarum professoribus, exquisitarumque artium magistris, cum earum esset intelligentißimus, adeo perhumanè ac liberaliter fauit, vt cæteri principes felici eo seculo, quo vera virtus pro opibus censebatur, ab vno se Laurentio Medice superari indignarentur. Tum enim de paranda gloria eximijs inter se studijs certabant Matthias Pannonius regum optimus ac inuictißimus, Ferdinandus Aragonius, & Ludouicus Sfortia: ita vt mirum videri potuerit, Laurentium ab ea ciuili potius quàm principali potentia aliquanto longius nominis atque familiæ claritatem munificentiæ ac literarum auspicijs extendisse, quàm quisquam alius æqualis famam vel militarium operum fulgore protulerit. Gymnasium quoque percelebre disciplinarum omnium doctoribus tota Italia magno ære conquisitis, Pisis instituit, vt nobilißimam quondam vrbem ad solatium veteris amissæ libertatis nouo decore, ac externæ iuuentutis frequentia recrearet: misitque eò Ioannem Cardinalem, vt in sacro ciuilique iure sub egregijs doctorib. erudiretur. Nec Florentiæ deerant Græcarum ac Latinarum literarum clarißimi professores, alijque ingenio atque facundia insignes quibus cum familiarißimè viuebat: in ijs fuere Picus Mirandula, Politianus, Marsilius Facinus, Christophorus Landinus: & ex Græcis Ioannes Lascares, & Demetrius Calchondiles, & Marullus Trachaniotes, qui præclaris ingenij operibus editis, cum immortali laude in omnem posteritatem viuent. Horum eruditione ac diligentia fretus bibliothecam quam Cosmus inchoarat, nobilioribus peruetustisq; codicibus, ac in ipsa præsertim Græcia conquisitis, refersit. Cuncta autem cùm publicæ tum domesticæ vitæ munia, tanta ingenij altitudine peragebat, vt vir ad lau-

dem natus amplissimis monumentis memoria nominis sui consecrare videretur, vt qui præclarissimarum actionum suarum famam, non modò ciuium, sed cunctarum gentium oculis ac auribus expositam esse iudicaret. His enim virtutibus etiam apud publicos hostes, Barbaros, ac remotissimos reges magnus & clarus euaserat. Nam et Baiazetes Turcarum imperator, Bernardum Bandinum Iuliani fratris percussorem, qui in Asiam vsque perfugerat, dignitate hominis, & sceleris atrocitate permotus ad supplicium tradidit. Et Cayibeius Memphiticus Sulthanus, quo nemo tum bellica virtute felicior fuit, studium suum atq; beneuolentiam ingentibus admirandisque muneribus Florentiam transmissis, cum insigni Laurentij gloria testatus est. In his enim camelopardalis fuit, animal Indicum enormi proceritate & conspicua varietate mirabile, quod à multis seculis Italia non viderat: atque eo etiam admirabilius, quod neque modò Lusitani, India perlustrata, neque Hispani inuento ac peragrato nouo terrarum orbe, eius generis animantem hactenus inuenerint. At Laurentius publicis domesticisque rebus felici industria, ac optima ratione constitutis, ad ocium philosophiæ, optimarumque literarum confugit, & cum eruditissimis viris, quos suprà memoraui, modò in vrbe, modò in Caregia villa & in Caiano procul à ciuilibus negocijs exercebatur: adeoque his studijs flagranti cura incumbere erat solitus, vt modò seipsum veluti inertem, modò iniquam temporum conditionem incusaret, q̃ tam serò ad philosophandum accessisset. Sed non multò pòst eum virum & cunctis secundæ fortunæ muneribus, & omni virtutis genere florentem morbus inuasit, torsereque eum aliquandiu cœliaci dolores, subsequenteque mox lenta atque tabifica febre, tertio & quadragesimo ætatis anno consumptus est. In supremis autem vitæ momentis (vti religiosissimum decebat) incredibilem pietatem, singularemque animi constantiam viuacissimis vsquequaque sensibus ostendit, cauitque ne plusquam ciuili pompa funus efferretur. Sed qui eam inanis spectaculi gloriam spreuerat, ab publico omnium iudicio multo ampliorem & speciosiorem tulit, cum ei mox veluti custodi ac authori pacis & ocij, non modò Florentia patria, sed totius Italiæ populi, externæque gentes incredibili cum dolore, ac multis cum lachrymis iustissimè parentarint. Mortem eius varia præcessere prodigia, vti magnis Regibus accidere videmus: nam & crinita stella supra tectum Caregiæ villæ, vbi tum ægrotabat, decidere est visa. Fulmen quoq; subitam secum cæli serenitatem adducens pilam auratam Mediceæ familię insigne, et fastigium è summa testudine maximi templi cum terribili ingentium marmorum ruina decussit: leoque omnium qui tum in eauea essent, nobilissimus, quod semper prodigij loco Florentiæ habitum fuit, aliorum sæuitia laceratus est. Ita vt hæc quoque signa eas calamitates prænunciasse videantur, in quas Italia propè omnis amissa libertate mox incidit, quũ nusquam esset in terris optimi, sapientissimique hominis ingenium cum summa authoritate coniunctum, quo ille communis pacis et tranquillitatis apprimè cupidus, cæterorum principum insanas mentes peruersis implicitas consilijs frenare omnino, atque sanare facilè potuisset. Paulò antequam Laurentius vita excederet, Ioannem Cardinalem Romam cum insigni comitatu ad Innocentium miserat, dederatque ei præcepta summæ plena prudentiæ peculiari libello ad honestissimę vitę rationem conscripta, adeo graui & salubri

tempera-

temperamento, vt quum in splendore atque elegantia actionum omnium, vnum maximè sacratæ dignitatis nomen tueri vellet, in filio tamen eius ætatis prætereræ nequaquam obliuisceretur. Cæterum Ioannes supra bonarum artium notitiam, ex ea disciplina ab humanitate suauitateque ingenij omnibus iam charus, vbi de morte patris nuncium accepit, continuò Florentiam est reuersus. Abeuntem Pontifex, vt aliquid ad augendam studij gratięque famam iuueni summæ indolis, ac optimi viri patris memoriæ daret, totius Hetruriæ legationis honore liberaliter honestauit: qua vna existimationis amplificatione magis ac magis ad confirmandum rerum statum ciuibus Florentinis natura commutandæ Reipublicæ percupidis omnino conciliaretur. Itaque paternis amicis præclarè adiuuantibus, & Petro fratre ad Reipublicæ gubernacula constituto, non multò pòst ad Vrbem redit, paucisque inde diebus Innocentius moritur. In comitiali verò contentione, qua Alexander VI Pontifex est renunciatus, nihil sibi iuueni honestius duxit, quàm duobus longè præstantissimis cardinalibus adhæsisse, quorum consilia ac authoritatem in ferendo suffragio sequeretur. Ii tum erant Franciscus Picolomineus, qui postea inito pontificatu, Pius III est appellatus, & Oliuerius Caraffa, inter Senatores eius ætatis maximè illustris: qui tametsi in Republica graui pioque iudicio meliora prospicerent, turbulentis tamen comitiorum fluctib. abrepti, quos ab insana dissensione diducti plerique alij cardinales excitarant, quin deterrimus eius ordinis crearetur, resistere nequiuerunt. Horum facilè princeps extitit Ascanius Sfortia, qui cum cœca ambitione auaritiaq; corruptus, de manu sacrosanctam Alexandro thiaram imposuisset, aliquanto pòst in ingrato pontifice perfidiam expertus, debitas scelerati studij venalisque suffragij pœnas persoluit. Nec multò pòst in Italiam ingruit Carolus Octauus Gallorum rex exitiabili dissidio, singularique dementia nostrorum principum euocatus, supra terribiles copias inusitato etiam curulium tormentorum apparatu cuncta prosternens. Petebat is Neapolitanum regnum impellente Ludouico Sfortia, vt Alfonsi regis spiritus, immoderata semper appetentis, immisso tanto hoste frangerentur. Erant cum Aragonijs amicitia fœdereque coniuncti Alexander Pontifex, et Petrus Medices, egregio certè ingenio iuuenis, sed virtute fortunaque patri dissimilis. Itaque ei contigit, vt descendente per Apuanos Ligures Gallo hosti primus copias opponeret, quæ sicuti per se exiguæ, & nullo, vti in longa pace, belli vsu exercitatæ erant, ita repente ab ala Gallorum equitum circa Macram amnem protritę fusęque sunt. Inde Petrus tanta belli mole incumbenti Carolo facilè impar, ad eum, iam Sergianum oppidum tormentis oppugnantem, suscepto legationis munere contendit, vt pace quæsita, acceptisque ad Regis arbitrium conditionibus, ciuitatis atque familiæ incolumitati maturè consuleret. Fœdo etenim euentu Federicus Aragonius Regis frater ornatissimam classem ad Portum Veneris adduxerat, & Ferdinandus eius filius in togata Gallia ad Sapim amnem à Regijs Sfortianisque copijs retro fuerat compulsus: adeo vt Dij atq; homines in eo rerum motu à Gallis stare viderentur. itaque deposcente rege, opportunissimas Hetruriæ arces continuò tradidit, Sergiani, Petrasanctæ, Pisarum, atque Liburni portus. Redempta per hunc modum pace, Florentiam reuersus, reperit ciuitatem indignitate eius pactionis maximè commotam, veteresq; inimicos ex

ea occaſione erectos in ſpem aſſerendæ libertatis. Quibus de cauſis Petrus, inſperati negotij grauitate ſubitò oppreſſus, quum ex antè delecto amicorum ciuiũ numero, alios nutare, alios dilabi, nonnullos planè deficere conſpiceret, nullibiq; ſibi certa fides aut ſalubre conſiliũ pręſtaretur, ire in curiam, atq; ibi ad magiſtratus cõcionari cõſtituit. Sed dum ad limen intrat, à Iacobo Nerlio audaciſsimo ex Tribunis plebis fores occluduntur. Hoc leui rerũ momento facilè apparuit, nihil ea exiſtimatione eſſe fragilius, quæ voluntati & ſtudio hominum nixa, nullis armorum pręſidijs ſuſtinetur. Petrus enim in ea offenſionis acerbitate vehementi metu conſternatus, deformi admodum regreſſu, ac indecoro comitatu per curiæ aream domum ſe recepit, ibique inops conſilij cum Paulo Vrſino vrbe excedere conſtituit: atque ita cum paucis, & antè ad Macram profligatis equitibus, Bononiam eſt profectus. Idem quoque faciunt Iulianus frater, & fidiſsimi familiarium: Ioannes verò ipſe Cardinalis in arripienda fuga nouiſsimus, exuta purpura cineream cucullam ad Seraphici ſacerdotis effigiem ſibi induit, elapſusque inter tumultum occupatæ, & diſcurrentis turbæ, ad D. Marci cœnobium, vt ibi ſe tantiſper conderet, ab impijs ſacerdotibus non admittitur. Exiſtimabat enim ſe in eo templo, quod à Mediceis eſſet conditum, in omni fortuna humanitatem et fidem inuenturũ. Eius itaque refugij ſpe deiectus, ad ſancti Galli portam rectà perrexit, atque ibi (quòd nondum ab inimicis erat occupata) conſcenſo equo, quem ſors obtulerat, per Marinæ amnis vallem, & deuios Apennini tramites Bononiam ad fratres contendit. Idem quoque itineris conſilium Iulius eſt conſequutus, qui quum teſſeram tradendæ arcis Piſas detuliſſet, factusque eſſet in via certior de Petri fuga, per Lucenſium alpes euaſerat. Cæterùm Florentini eiectis Mediceis, armati in ædes impetum faciunt: diripiunt nobiliſsimæ ſuppellectilis apparatum: inſignia & momumenta gentis reuellunt: ſummæque crudelitatis in Curia fit decretum, quo Petrus fratresque eius hoſtes iudicantur: ijsq; qui eos interfeciſſent, aut viuos tradidiſſent, præmia decernuntur: creatisque nouis magiſtratibus, inſtituitur domi haſta, clauſaq; ad ignominiam celeberrima anteriore porta, à poſtico populus admittitur. Videre erat præter auleorum ſtragularumque, & præcioſæ veſtis incredibilem copiam, & multa cælati argenti pondera, antiqui operis ſtatuas, ſigna ærea, tabulas pictas minimo precio addici impuriſsimis licitatoribus, quæ per ſexaginta annos viri perelegantes, vti omni auro cariora, ad ornamentum publicę potius quàm priuatæ domus tanto ſtudio tantaque pecunia congeſsiſſent. Neque enim vlla vnquã vel nuptialis, & feſta fronde dies inſignis adeò cumulatè regias Mediceorum opes detexit, quàm hæc ipſa calamitas, quæ pleriſque lachrymas etiam in ipſa rapiendi libidine ex Coſmi Laurentijq; memoria nequaquam ſimulanter exciuerat. Verùm vnus erat peracerbè ſæuiendi prædandique non ignobilis prætextus, illa dulciſsimi nominis, vti prædicabant, ab longo tempore recepta Libertas: quaſi non moderatos ciues, & ab omni virtutis & beneficij genere, iure optimo principes ciuitatis, ſed ſæuos impotentesque tyrannos aliquo perículoſo certamine pepuliſſent. At Medicei his aduerſę Fortunæ fluctibus patria eiecti, quum Bononiæ haud multo tempore ſe tutos fore perſpicerent, quòd Iohannes Bentiuolus minus propensè ac liberaliter acerbiſsimo caſu afflictos reſpexiſſe videretur, Petrus Venetias, ipſe verò Ioannes Cardi-

lis cum

nalis cum Iuliano fratre, & Iulio patruele Petilianum, atque inde Tifernum ad Vitellios veteres amicos confugerunt. Castigarat enim Ioannes eos primo congressu haudquaquam mollibus verbis, secus a recentis calamitatis casus postulare videbatur, subagrestius scilicet increpita ignauia, quod aduersus hostes nullo virili edito facinore, nec in hostes districto quidem ferro, incruenti, dominatu, patria, paternisque laribus, ac exuti fortunis omnibus excessissent. Quibus sermonibus se Bononiæ frustra permansuros facilè intelligebant, quando ibi, vti pulsis profugisque sępe accidit, Bentiuolorum neque certo studio, neque firma beneuolentia niterentur. Quæ res singulare incommodum rediuiuis propè rebus importunè attulit. Nam Carolo Florentiam ingresso, plerique duces militares & proceres, & ante alios Bresśius Allobrogum principis frater, Medicei nominis studiosus, in fœdere conscribendo, prolixas & astutas togatorum consultationes fastidire cœperant. Ipseque Carolus in Medicea domo receptus, Alfonsinam Petri vxorem complorantem immeritam infantis filij & excisæ domus calamitatem, benignè verecundéque susceperat, et non mediocrem animo dolorem præferre videbatur, quod Florentini præter ipsius voluntatem Petrum, cui ipse dudum dextram salutarem dedisset, summis sæuiśsimæ proscriptionis iniurijs affecissent. Adeo vt consiliarij Proceres Petrum omnino reuocare, restituta & confirmata priore potestate cogitarent: quoniam regi multo commodius atque nobilius foret cum ea ciuitate transigere, quæ vnius principis libero expeditoque consilio regeretur, quàm in ipsis momentis tanti belli, quod in Aragonios pararetur, expectare decreta incertę multitudinis, quæ concionibus atque suffragijs per turbulentas altercationes certare consueuisset. Verùm Petrus qui nimis celeri desperatione Venetias peruolarat, cum à regijs, vt eum in patriam reducerent, Bononiæ frustra quęreretur, illudente eadem fortuna summæ spei occasioni defuit: atque ita Carolus, eo nusquam reperto, quando sibi Romam multis de causis festinandum esse iudicabat, ne diutius hæreret, cum Florentinis fœdus percusśit. Interea Carolus qui perpetuo victoriæ cursu cuncta subegerat, cognitis principum consilijs aduersum se pro Italiæ salute conspirantium, è Neapoli cum expedito delectoque exercitu magnis itineribus ad Tarrum peruenit, vbi ancipiti dubiaque victoria & cruento maximè prælio cum Venetis ac Insubribus est dimicatum. Ea die Virginius Vrsinæ familiæ princeps, & vetere militiæ gloria insignis, qui pro captiuo in Galliam ducebatur, hostium manus euasit, quum fortè pedibus æger in proximo castris pago substitisset. Is vbi in Romanum agrum redijt, euocare veteres milites, familiaresque suos paulo antè ad Nolam armis, & equis expoliatos contrahere, arma conquirere, & denique exercitum parare cœpit. Mediceis autem qui tum Romam se contulerant, pallicebatur se Florentiam eos celeri expeditione per hyemem facta, omnino reducturum, si ad augendas ornandasque copias ipsorum pecunia iuuaretur. Nec dubitauere Medicei, quin ei occasioni maturè occurrerent, ac amplisśimi hominis ingenio atque authoritati multum confisi, multa milia aureorum nummûm protinus numerarent. Nec multò pòst Virginius cum Petro Medice in Vmbriam proficiscitur, conscriptisque circum Perusiam aliquot subitarijs cohortibus, & Nucerino Gualdo ex itinere frustra tentato, in agrum Clusinum ad Rapollanas aquas laborioso

per niuosos saltus itinere confecto penetrauit. Eius improuiso aduentu Florentini Pisano occupati bello multum perterrentur, coguntur que duces, ac exercitus partem reuocare: Aretium & Cortonam præsidijs firmare: tueri agrum ab infestis populationibus: ac demum in vrbe sedulò & constanter prouidere, ne qui vetere studio Mediceis fauerent, incertæ fidei ciues, libertatis nondum firmis radicibus stabilitæ, recentem statum omnino perturbarent. Quibus de causis fiebat, vt Petrus in moliendis nouis rebus, languidiores opinione sua, segnioresque amicorum animos inueniret, ipseque Virginius vrbani motus expectatione suspensus ignobiliter hæreret, expugnandis ac incendendis villis, vt earum præda milites alerentur, qui tenui cum stipendio eius nomen sequuti per magna præmia eo bello sibi animis destinarant. Sed dum Ranucius Martianus a Florentinis cum iusto propè exercitu circa Cortonam hosti opponeret, Gimellus vir Gallus cum Camillo Vitellio ad Virginium in castra peruenit. Is cum regijs mandatis multam in stipendium pecuniam afferebat, hortabaturque Virginium, vt accepto auro, conductisque & instructis liberaliter copijs, in Apuliam maturaret, auspicijsque ibi Caroli regis, Ferdinãdum bello persequeretur: qui tum recepta Neapoli cum Mompenserio Gallorum duce acerrimè bellum gerebat. Id si alacriter egregiaq; fide belli munus susciperet, breui eum ex regia liberalitate amplissima prēmia consecuturum. Quibus pollicitationibus, & præsenti maximè pecunia adductus Virginius, quanquam enixè improbantibus amicis, atque ante alios Liuiano, Gallicas partes Aragonijs prętulit, vel ob id etiam, quòd veteres hostes suos Prosperum Fabriciumque Columnas, qui à Gallis defecissent, apud Ferdinandum in honore haberi, hisque ipsius oppida in Marsis dono data fuisse cognouisset. Igitur eo capto consilio, quod sibi maximè infelix, atque supremum fuit, quum Petrum in medio gerendarum rerum cursu destitueret, ac signa in Vmbriam retro verterentur, hominem eius belli improsperè suscepti fœdo exitu perculsum miti alloquio solabatur: rogabatque vt æquo animo nouis ipsius consilijs, quę non libido, sed ipsa necessitas expressisset, consentire vellet, ac in eius consilij felicitate certam spem repetendæ patriæ collocaret: quando ipse, nec veteris amicitiæ, nec affinitatis, nec communium studiorum, quibus eandem respicerent factionem, vnquam esset obliturus, quominus confecto Neapolitano bello, statim multo maioribus copijs, eius officij votique causa in Hetruriam reuerteretur. Medicei hac prima spe fœdè deiecti, alterum annum ita in exilio ocioque fuerunt, vt nunq̃ intermitterent per fidos sibi, idoneosq; homines occultis maximè artib. sollicitare in vrbe Florentia veteres amicos, atq; affines: nouos item parare, ingentiaq; demum prēmia vel infimis hominib. polliceri, vt per eos creatis ex amicorũ numero magistratibus, aliqua conditione in patriam reducerentur. Iam enim plerosq; nobiles, & opulentos ciues, eius Reip. tędium ceperat, quum in Senatum plerique audaces semiplebei, egentesq; homines irrupissent, qui patricijs despectis, nequaq̃ sententiarum pondere, sed suffragiorũ numero, de maximis pacis ac belli munerib. decernebant, adeoque patefactus erat in Curiam aditus, vt sæpe ab officinis sellularijs, desumpta ad tempus toga, in consilium iretur. Eratque tum maximè popularis Hieronymus Sauonarola è diui Dominici ordine, literis & admirabili præsertim eloquentia insignis, qui in sacris concionibus,

cionibus, & in priuatis colloquijs ita multitudinis animos opinione virtutis ceperat, vt illum rerum omnium, quæ imminebant, verum vatem, diuinumque deprauatis moribus censorem cœlo missum crederent. Creueratque ei tanto assensu authoritas, perpetuo omnis generis hominum sexusque & ætatis studio collecta, vt nihil priuatis in domibus, nihil in senatu sine eius viri consilio rectè geri posse videretur. Is Mediceo nomini maximè erat infestus, oppugnabatque eum Reipublicæ statum, quem paucorum potentium, vti prædicabat, vis & libido regere posset: ob id ciuitatem in partes iam planè diduxerat, ita vt à grauibus sanisque ciuibus non ineptè reprehenderetur, quòd à religione diuinarumque rerum contemplatione, ambitiosius quàm sacratum virum deceret, ad munia regendæ Reipublicæ transiuisset. Propterea fiebat, vt in turbidis rebus & varijs ciuium dissensionibus plerosque Medicei facilè reperirent, qui damnata præsenti Republica aliam multo honestiorem cogitatione requirerent, in qua nobilitas, rerumque peritia & probata virtus conspicuo in loco, nequaquam consessu imperitorum atque infimorum hominum polluta spectaretur. Gerebat eo tempore summum in Republica magistratum Bernardus Nerius, vir grauis, & ciuili prudentia insignis, qui Mediceis vehementer, occulteque fauebat, vtpote qui oderat eius sectæ homines, qui Sauonarolam vanitate quadam, & religionis simulatione inducti in eam existimationis amplitudinem extulissent. Cum eo sentiebant viri ex prima nobilitate ditissimi, Nicolaus Ridolfus, & Laurentius Tornabonus, Ianoctiusque Puccius. Ii domi non paruum armorum, & telorum numerum parauerant, quibus clientes suos, quum opus foret instruerent. Monuerantque Petrum, vt silentio coactis quantis maximè posset expeditis copijs ad vrbem aduolaret: fore etenim, vt amicorum studio fauoreque plebis, ac adiuuante supremo magistratu in vrbem reciperetur. Tum enim fortè ob inopiam frumenti opifices egenique homines famem sentire cœperant, adeo vt palàm acerbeque magistratibus maledicerent, magna nec tacita quidem cum laude Medicei nominis. Nam antea Mediceorum singulari diligentia, qui agrorum sterilitatem maturè præsentire erant soliti, non modò fami, sed Mediocri etiam annonæ caritati, publicis priuatisque subsidijs obuiam itum fuisse meminerant. Itaque Petrus conquisita ab amicis pecunia, cum Liuiano consilium cōmunicat, & copias occultissimè cogit. Redierat Liuianus fuga elapsus paulo antè in agrum Romanum. Nam infelici exitu eius belli, quod in Lucania ad Atellam gestum fuit, deletis Gallis, Mompenserius imperator dolore ac ignominia tantæ cladis acceptæ perierat: & Virginius Neapoli in custodia (incertū febre an veneno) fuerat extinctus. Igitur vir militaris & impiger collectis ex clade veteranis militibus, negocium reducēdorum Mediceorum suscepit, prouectusq; deuio nocturnoq; itinere in Senensem agrum, vbi Petrus et Iulius paternos amicos ex familia Petrucia cum multis eorum clientibus in auxilium euocarant, copias coegit, statuitque ingenti cursu ad Florentiæ mœnia prouolandum. Ea res tanto silentio composita instructaque est, vt penè priusq̄ ab agrestibus sentiretur, in vrbis cōspectum se dederint: quominus autem vti constitutum erat, ante auroram peruenirent, plenissimus imber haud dubiè à dijs Mediceo nomini iampridē infestis intēperanter effusus, & cursu

& armorum pondere fatigatos prohibuit. Petrus tamen & Liuianus ingenti animo producta ala equitum processere ad portam Catellinam, vixque cam ciuibus trepidis, & improuiso in metu ad arma discurrentibus, Paulus Vitellius clausit: qui cum ex itinere Florentiam fortè venisset, magistratibus in tanto periculo, eius militaris viri consilium atque operam implorantibus, nihil plus ad tumultum delatus pręceperat, quàm vt maturè & diligenter portam tuerentur. Eo modo sicuti Mediceorum amicis, vt in præclaro & multo iam die arma capere, & prodire nequaquam audentibus, ad explicanda perficiendaque consilia, tempus, animusq; defuit, ita qui exterius appropinquabant, opportune occlusa porta, decepti repulsique sunt. Substitit & suspenso animo Hercules Bentiuolus, inter Florentinorum duces militię clarus, qui se Mediceis (si tumultus nequaquam vanus in vrbe oriretur) minimè defuturum antea fuerat pollicitus. Signiferi siquidem regionum de more, satis constanter & opportunè ad signa contribules suos euocabant, & tormenta minora aliquot elata in portæ propugnaculum contra hostes vltra pontem ad teli iactum prouectos, emitti cœperant. Quibus de rebus Liuianus & Petrus desperato suscepti consilij feliciore euentu, ita receptui cecinerunt, vt mirabili ordine conuersis equis, qui nouissimi in aduentu fuerant, agmen ducere, & primi portæ periculoque proximi constanti regressu terga abeuntium ex modico semper interuallo sequerentur: neque quisquam aut tum aut postea armatus erupit. At Florentini Mediceos nunquam tantum facinus aggredi ausuros fuisse iudicantes, nisi clientes eorum aliqua intra vrbem inita conspiratione aduentantibus præclaram ex occasione operam promisissent, singulari cura adhibita inquirere cœperunt, an aliquis eius rei particeps inuitatione Mediceorum esset effectus, duobusque ferè mensibus, postea quam ea acciderant, prodente quodam Antellio, ex leuibus minutisque indicijs accusati sunt Bernardus Nerius, qui paulo ante magistratu abierat, & ij quos antea nominaui, Ridolfus, Tornabonus, Pucius et Cambius, qui in quæstione torti, côuictique demum testibus, ita damnati sunt, vt multo maxima pars ciuium in ea iudicij seueritate, reorum exilio contenti fore viderentur, nisi Franciscus Valorius in secta Hieronymi Sauonarolæ facilè princeps, turbulento ferocique ingenio magistratus à mitioris pœnæ decreto, totaque ciuili lenitate deiecisset. Erat is Bernardo Nerio maximè infensus ex vetere priuata simultate: hunc cum omnino oppressum cuperet, vlla pietate adduci non poterat, vt cæteris parceretur, vti in eadem causa pari periculo implicitis: quanquam his, & ante alios Ridolfo & Tornabono amicitia & familiaritate maximè esset coniunctus. Tantum enim capitali odio, cæcæque libidini dandum putabat, vt quatuor eosdē nobiles, ac sibi alioqui priuatim amicos ciues, qui inani voto tantùm, nec dira quidem cogitatione præcauissent, supremo supplicio punitos conspicere mallet, quàm Nerium publicæ clementiæ beneficio sæuissimæ morti ereptum & incolumem. Itaq; reis in tanta angustia octouiralis iudicij more maiorum a suspectissimo magistratu ad vniuersæ ciuitatis solenne iudicium appellantib. vnus Valorius in ciues ad leniorē sententiam proclinatos vehementer inuectus, peracerba crudeliq; oratione habita peruicit, vt per Octouiros inconsulto alio frequentiore senatu, de conuictis suppliciū sumeret. His eo modo in custodia securi percussi, quum cadauera ad funus tradita spectaren-

ſpectarentur, populus ea atrocitate ſupplicij adeo commotus eſt, vt liberrimè obloquendo, Sauonarolæ inprimis, ſectatoribusque eius, & Franciſco demũ Valorio ſumma, & ea quidem vtrique fatalis inuidia, conflaretur. Mediceis verò tantum abfuit, vt ea propinquorum calamitas vetus ſtudium authoritatemque minueret, vt pleriq; antea parum beneuoli, vltro in partes tranſirent, audacterque aduerſus Hieronymi ſectatores, à quibus Reſp. impotenti quodam iure vſurpata tenebatur, inimicitias ex profeſſo, bellumque ſuſciperent. Tantaque rerum atque animorum commutatio, non toto vertente anno his diſsidijs Florentiæ conſecuta eſt, vt Hieronymus, qui modò ſingulari ſanctimoniæ, virtutisque nomine animis ciuium imperitarat & in numerum diuorum vt viuens referretur, publico conſenſu meruerat, concurſu populi, ſenatusque decreto damnatus ſit, & in area curiæ fœdiſsimo ſupplicio concrematus. Oppugnarat enim liberiore cenſura è ſuggeſtu Alexandri põtificis actiones, quum antea etiam eius diras, quibus aquæ & igni interdicitur, non omnino metuendas eſſe, tam impia quàm inſana voce pronunciaſſet. Verum dum ad teſtificandam conceptæ diuinatis opinionem, ſe pyram ardentem vltrò ingreſſurum, tutanteque numine impunè euaſurum eſſet profeſſus, neque id demum prouocatus periclitari vellet, vlterius diuinæ prudentiæ famam, & probitatis exiſtimationem ſuſtentare non potuit. Atque ita qui ab excellenti doctrina ac vitæ continentia, & honeſtate, facundiaque incredibili in admiratione hominum aliquandiu fuerat, omnibus contumelijs & cruciatibus affectus, miſerabile, & fortaſſe indignum tanta virtute, incerto leuique populo ſpectaculum præbuit. In eo tumultu, quo tẽplum diui Marci ferro, & flammis eſt oppugnatum, vt Sauonarola caperetur, armati hoſtes in domum Frãciſci Valorij impetum fecerunt: qua direpta, atque etiam interfecta eius vxore, dum ipſe à lictoribus in curiam duceretur, à propinquis damnatorum ante proconſulis ædes fœdè trucidatus, ſæui ac inſolentis ingenij ſui pœnas perſoluit. Interea Ioannes quanq̃ in repetenda patria bis iam & ſua conſilia, et fratrum conatus omnes improſperè cecidiſſent, nouam Fortunam Venetorum auſpicijs tentare conſtituit. Fuerat enim antea cum fratribus Mediolani, ſpesque omnes in vna maximè prudentia atque authoritate Ludouici Sfortię collocarat, à quo etiam Iulianus in amicorum numerum honeſto familiaritatis loco fuerat receptus (erat enim tum Florentinorum hoſtis, cum inſigni ſtudio tranſmiſsis copijs Piſanos ad tuendam libertatem hortaretur) Sed poſtq̃ Ludouicus non iniqua, ſed infelici ſuſpicione correptus, nimiæ Venetorum potentiæ inuidere, conuerſaque voluntate pro Florentinis Piſanos oppugnare cœpit, intelligebant planè Medicei, nihil ſibi illius amicitiã eo tempore profuturam: ipſosque ſubinde nulla cum dignitate fruſtra laboraturos, niſi alios principes, qui præclarè Florentinorum hoſtes forent, omnino quæſiuiſſent. Defenderant Veneti iam tertium annum Piſanorum libertatẽ aduerſus Florentinos, tantisque opibus terra marique ſtudium ſuum in ſeruanda ea ciuitate declararant, vt nemo iam Italię principum dubitaret, Piſanos extrema rerũ neceſsitate, & magnitudine eius beneficij adductos, vltro in ditionẽ Venetorum eſſe cõceſſuros: quoniam ciuitas publicè ac priuatim magnis, & frequentib. incommodis fatigata, atq; oppreſſa multo ære alieno, diutius libertatem tueri poſſe deſperaret: & propterea Venetis prępotentib. benignioribusque

dominis, quàm Florentino populo multum rebellionis iniuria exacerbato, honestius seruitura videretur. Iam enim veterem arcem, quæ ad mare vergit, vt fidei pignus foret, Veneto præsidio custodiendam tradiderant, excedentibusque vrbe Sfortianis militibus, omnem propè administrandi belli curam Venetis legatis & ducibus reliquerant: quibus de causis Ludouicus Sfortia nimiam ac sibi mox formidandam Venetorum magnitudinem veritus, immoderatæ eorum cupiditati obuiam eundum esse existimauit, ne prępotens terra marique populus, ac immortali consilio vigens, in diuerso Italiæ litore, copiosissima vrbe potiretur. Itaq; in Florentinorum partes transgressus, eos copijs contra Pisanos apertissimè iuuit, factumque est paucis mensibus virtute Vitellij, qui pugnacissimum exercitum in agrum Pisanum adduxerat, vt cunctis fermè oppidis fortiter expugnatis, Venetus exercitus intra vrbem Pisas compelleretur. Ea res coegit Venetos maiora parare præsidia, vt & suis iã propè obsessis, & Pisanis laborantibus maturè subuenirent. Hanc nactus occasionem Ioannes, cum in Flaminia ingentes copię cogerentur, cũ Venetis egit, vt ipse cum fratribus in societatem gerendi belli reciperetur, docuitq; propter multas alpinarum gentium clientelas, quas ipsi Medicei in eo Apennini tractu habere consueuissent, facilè Venetos exercitus in Hetruriam esse transcensuros: nec tum demum si valida arma proferrentur, sibi omnino defuturos amicos atque affines, qui occasionem commutandæ Reip. fortiter arriperent, seseque magno populi studio adapertis portis in patriam reciperent. Iis rebus constitutis, Veneti Guidonem Vrbinatem regulum, et Baleones Perusinos duces stipendio conduxerant, magnumque peditum numerum conscri pserant. Petrus pariter & Iulianus, Iuliusque Medicei, sese et Liuianum Carolumque Vrsinum veteres amicos cum valido peditum & equitum manu Venetis in Flaminia coniunxerant. Insinuatique per Apennini valles, quã Anemo fluuius decurrit, Maradium oppidum occuparant. Ex alia parte Veneti per Casentinates alpes in eos Apennini vertices, qui Aretinos & Cortonenses despectant campos, peruenerant. Gerebatur atrox bellum in Alpibus crescentibus vndiq; auxilijs. Nam Ludouicus Sfortia Fracassum Sanseuerinum, & Galeacium Vicecomitem Florentinis auxilio misit: qui ductis ad Maradium copijs, iunctisq; cum Ranuccio Martiano viribus, Mediceos, & Liuianum arcẽ tormentis oppugnantes, in fugam coniecerant. Nec multò post Liuianus Lauerniã occupauit, quod est cœnobium in summis alpib. ab D. Francisci, qui ibi stigmata diuinitùs recepisse dicitur, insigni miraculo celebratum. Inde Bibiennam oppidum singulari ac felici audacia ingressus, ea iuga Apennini præsidijs firmauit, castellaque aliquot ignobilia vi cepit. Nec Florentini ciues qui eo tempore in republica principes erant, vlla in parte belli studium remittebant: vtpote qui non iã de possessione Pisarum, sed de patria ac dignitate retinenda, saluteq; sibi dimicandum videbant, cum nullũ sibi veniæ locũ relinqui putarent, qui Mediceos pepulissent, et propinquos amicosq; eorum clarissimos viros crudeliter interfecissent. Igitur Paulum Vitellium recenti tum rerũ feliciter gestarum gloria florentẽ ex Pisano agro reuocant, & ad summa Apennini iuga exercitũ ducere iubent. Is nauãdæ operę, decorisq; auidus, vertices angustiasq; omnes munitionibus pręsidijsq; pręsepsit, singulariq; celeritate atq; peritia, dispersos varijs in locis aggressus hostes, eos multis illatis detrimen-

detrimentis deiecit: Guidonemq; & Iulianus intra Bibiennæ oppidum compulsos obsedit: tantaque virtute & perseuerantia inter niuosas cautes, summasque locorum asperitates bellum administrauit, vt nemo Venetorum ducum relinqueretur, qui non aliquam insignem cladem ab eo, vel à Sfortianis militibus accepisset. Quibus de causis Veneti de suorum periculo certiores facti, Petilianum summæ tum authoritatis eorum ducem cum iusto exercitu in Cesenatium fines miserunt, vt inde subsidia suis in Apennino laborantibus ducere maturaret. Cæterùm ire properantem tot nunciatæ suorum clades, & difficillima itinera, quæ toto Apennino prealtis niuibus tenebantur, maximè retardarunt. Interim Guido Feltrius absumpto omni commeatu, amissis aut debilitatis, corruptisque macie omnibus equis, certa conditione à Vitellio imposita vt abire liceret impetrauit. Inde à Vitellio Bibienna arctius oppugnata atque obsessa. Nam Liuianus in Guidonis locum successerat. Sed Venetis ac Mediceis improsperè Vitellianorum vim sustinere conantibus, Hercules Atestinus Ferrariæ princeps induciarum pacisque medium sese obtulit. Eumque exitum habuit id bellum, vt Veneti Pisis præsidia deducerent, Pisanis in posterum aduersus Florentinos terra mariq; ne fauerent, certamq; pecuniæ summam impensæ belli nomine à Florentinis acciperent. At Ioannes ter improsperè tentata reditus fortuna excedere tantisper Italia, & per externos populos, vt temporibus seruiret, peregrinari constituit: cum dignitate enim Romæ esse non poterat: nam Alexandrum Pontificem & Venetos, adscitis in societatem Florentinis, execrabile illud, ac Italiæ funestum fœdus cum Gallis percussisse cognouerat. Indeque Italiam omnem subitò arsuram bello, non sine fœda rerum omnium confusione prouidebat. Itaque ab Alexandro commeatu facilè impetrato, cum Iulio fratre patruele, & duodecim equitib. deposita purpura, pari cultu cum cæteris, è Venetijs in Vindeliciam transcendit, peruagatusque est eum Germaniæ tractum, vrbibus florentem, singulari cùm sua, tum comitum omnium hilaritate. Nam quum personam dissimularet, & vnus singulo quoque die, qui specie domini cæteris imperaret, ex corona sorte crearetur, acerbitatemque præsentis fortunæ ingenti animo contemneret, nihil vnquam se expertum iucundius atque festiuius ea vitæ libertate prædicabat. In Vlmam demum Sueuorum vrbem peruenit, vbi quum à magistratu honestè retineretur, non multò pòst ipso impetrante, sub custodia ad Maximilianum Cæsarem est deductus: qui cum vir humanissimus perbenignè suscepit. Erat enim Mediceum nomen ex insigni Laurentij Cosmique memoria omnibus in terris celebratum. Cæsar quum causas suscepti itineris cognouisset, consilium eius magnoperè laudauit, quòd domesticæ calamitatis casum sapienter ferret, spaciumque temporis censeret interponendum, quo ex bellicarũ rerum successib. ad repetendam patriam Fortunæ benignioris occasio præberetur, quodq; ignobili ocio, non modò honestam atq; vtilem peregrinationem, sed erudito ipsius ingenio longè dignissimam prætulisset, qua haud mediocriter ad perfectam humanarum rerum peritiam adeundis tot nationibus erudiretur. Dedit insuper ei diplomata ad securitatem itineris, ac epistolas, quib. eum Philippo filio Belgarum regi obnixè commendabat. Inspectis itaque Circumrhenanis vrbibus, peragrataque nobiliore Germaniæ parte, in Belgas ad Philippum peruenit. A' quo planè regiè, &

luculentiſsimè eſt ſuſceptus. Inde in Morinos ad Oceanum perrexit, in Britanniam traiecturus, niſi comitum ingentes tum forte Oceani fluctus formidantium hortatu in Galliam deflexiſſet. Quum Rotomagi ad oſtia Sequanæ verſaretur, Galli ſuſpicaces repentiniq́ue homines, exemplo Germanorum eum cepere: neque eum, quanquam ſeſe detegentem, ac Cardinalem eſſe profitentem dimiſſuri erant, niſi Petrus frater, qui tum Mediolani Ludouico regi aderat, literas ad id impetraſſet. Ab Oceano demum per totam Galliæ latitudinem Maſſiliam delatus, cõducto inſigni nauigio Romam nauigare conſtituit. Aduerſantibus autem ventis, quum Liguriam prꝗteruheretur, in terram deſcenſione facta, abiectoq́ue nauigandi conſilio, Sauonam peruenit. Erat ibi tum Iulianus Rouereus cardinalis, cum vltro conſpectum Alexandri Pontificis veteris inimici defugeret. Is & longi itineris labore, & maris nauſea vexatos amicè liberaliſsimeq́ue ſuſcepit: ita vt tum in vna menſa tres exules ſint conſpecti, vehemẽter inter ſe de priuata & publica rerum fortuna conquerentes: qui non multis inde annis tametſi ſpe diſpari, non diſsimili tamen ſorte, ad ſummum chriſtianꝗ dignitatis faſtigium peruenerunt. Genuꝗ demũ apud Magdalenam ſororem, quæ Innocentij nurus fuerat, aliquandiu commoratus eſt. Ibi de infelicitate Ludouici Sfortiꝗ certius cognouit, quem è Germania conductis inter auxilia Heluetiorum octo milibus, dum Mediolanenſe imperium repeteret, & paſsim propenſiſsima populorum voluntate reciperet, Heluetij barbara perfidia Gallis tradiderant, fraterq; eius Aſcanius cardinalis in fuga à Venetis fuerat interceptus. Quibus de cauſis inde profectus, ꝙ tũ is annus erat ſacer ſꝗcularis Iubilei celebritate, Romam contendit. Eo tẽpore Alexãder Pontifex cũctas humanarum rerum ac diuinarũ rationes in tota conſilij ſumma, ad amplificandas ſtatuendasq; opes Cꝗſaris Borgiꝗ filij contulerat. Galli ad id ſocij atq; adiutores erant, vtpote qui nihil intereſſe putarent, ſi Cæſar totius Italiæ minores regulos excinderet, modò ipſi in præſens ad nõ dubias ſpes vniuerſi principatus, duobus maximis imperijs potirentur. Sfortianis enim dominatu pulſis & in carcerem coniectis, aduerſus Aragonios bellum parabant. Ipſe interim Cæſar togatam Galliam in poteſtatem redegerat, Riarijs primò pueris Catharina matre capta, Foro Liuij, & Foro Cornelij vi eiectis: Fauentia demum expugnata, atque enecato Aſtore regulo, Malateſtis ſubinde, & Sfortianis Arimino Piſauroq́ue deiectis, eodem curſu Guidonem Feltrium pepulerat Vrbini principatu: Varanios Camertes regulos vetuſtiſsimæ nobilitatis Iulium Cæſarem & Venantium ſtrangularat, & reliquos paſsim opibus illuſtres in eo ambitionis æſtu furens inexorabili crudelitate perſequebatur. Habebat tum caſtra ad Claternam decimo ab vrbe Bononia lapide, territabatq́ue Ioannem Bentiuolum eius vrbis potiundæ percupidus. Sed Ioannes ſuſpectis ciuibus interfectis, aut pulſis, ita ſeſe vti vetus & ſagax tyrannus muniuerat, vt eius periculi vexationem pecunia facilè redemerit. In tanto rerum motu, Medicei nullam omnino occaſionem prꝗtermittendam exiſtimantes, qua patriam reperterent, ad Cæſarem ſupplices ſe contulerunt. In eo enim propè certam ſpem reponendam putabant, tantis ſcilicet copijs inſtructo, & cuncta impotentibus armis cum ingenti omnium terrore quatienti. Iuuabantur enim mirifica fide, vehementiq́ue officio Vrſinorum ducum, qui Cæſari militabant. Ii erant Paulus, Iulius, atque Franciottus affinitate

nitate & beneuolentia Mediceæ familię coniuncti. Transcendebat tum Cæsar in Hetruriam, Apennino supra Pistorium superato, vt Iacobum Appianum Populoniæ, Iluæque insulæ possessione depelleret. Cæterùm ad Campum oppidum quinto à Florentia lapide castrametatus, ita in his locis moram trahebat, vt Florentinis ostentando Mediceos exules non obscurè minitari videretur. Quòd nequaquam eò tendebat, vt Medicei præclara eius voluntate ac illustri beneficio reducerentur: verùm vi ciuitatem ad eas quas ipse concupisset, nouæ societatis conditiones repræsentata veteri Mediceorum dominatione compelleret. Porrò Medicei tametsi non inani coniectura inducti, eius promissi fidem apud fallacem Borgiæ animum minimè constare prouiderent, nihil tñ intermittebant, quod in negocio semel suscepto opportunum foret. Erant inter Cęsaris duces viri maximè strenui Raphael Pactius, & Marcus Saluiatus Florentini, quib. popularis Reipublicę status erat inuisus. Ii fidelem fortemque operam Mediceis pollicebantur: neque enim ciuibus erant suspecti: quoniam vtrunque familiæ nomine, propter veteris & funestæ coniurationis memoriam, minimè Mediceis opem allaturum apparebat. Per hos itaque Florentię veteres amicos solicitare, cohortari, docere, quo præsertim tempore, & quibus maximè artibus foret conandum, vt Curia occupata, popularisque Reipublicę statu euerso, sua dignitas ordini patritio redderetur. Vrsini nanque per se soli copias suas, vel ignaro Cæsare, ad vrbis portas adducturi erant, ea spe, vt Cæsarem (si fortuna cœptis consilijs arrideret) id facinus minimè reprehensurum putarent: quando Medicei grato liberalique animo ad omne obsequium erga Borgiam familiam parati fore viderentur. Id verò facilè fiebat, quoniam Cæsar milites ab omni maleficio adeo seuerè proposita supplicij pœna continebat, vt absq; vllo belli vel iniurię metu, populus pariter ac miles, castra & vrbem spectandi studio libera quadam commeandi licentia frequentarent. Interim dum in vrbe Medicei nominis studiosi consilia timidè cunctanterque explicant, firmioresque vires ad tutiorem successum patrandi facinoris quærunt, allatę sunt literæ Alexandri Pontificis, ad quem legati Florentini iniuriam deprecantes antea confugerant. Is ciuitatem omni metu liberabat, hortabaturque Cæsarem ex composito singulari astu, vt amicitiam potentis populi vel maximis exulum pollicitationibus præferre vellet. Quæ eò pertinebant, vt Cæsar dum se haud facilè exorari posse simularet, nec sine aliqua decoris labe paternę authoritati obtemperare posse videretur, Florentinis trepidantibus, cum ipsas Mediceorum spes, tum & suam ipsius fidem ampliore aliquanto pecunia venditaret. Itaque accepta aliquot milium summa à Florentinis, qui sæpe in magnis periculis salutem publicam auro redimere didicerant, finibus excessit. Medicei verò haud temere sibi cauerunt, ne & ipsi sub eius hominis fide, apud quem nullum vnquam fuit iusiurandum, per fraudẽ comprehensi, hostib. multo auctiore precio traderenť. Sequenti anno, qui à sacro secularis Iubilei fuit secundus, noua spes repetendæ patrię Mediceis adsulsit, vtpote quibus ipsa necessitas in consuetudinem verterat, in tãta bellorum varietate nunquam de fortuna desperare, consilia ad singulas rerum occasiones applicare, experiri omnium voluntates in vrbeque præsertim Florentiæ, recenti semper fama infracti erectique animi, & præclaris apud principes actionibus existimationem tueri. Militabat a-

pud Cæsarem Borgiam Vitellocius Vitellius bellica laude insignis. Is incredibili odio Florentinos prosequebatur, quod triennio antè Paulum fratrem ipsorum imperatorem Casentinate & Pisano bello de Republica benemeritum, falsis inducti suspicionibus, sæuo præcipitique iudicio necauissent. Ductabat Vitellocius alas cohortesque summæ virtutis: nam primus omnium Italos pedites in aciem contra Germanos ad Surianum felici virtute produxerat, trahebatque secum non contemnendam clientium multitudinem ex Tifernate agro proximisque Hetruriæ oppidis. Paulus quoque Baleonus Perusiæ facilè princeps, quem ab inimicis domo pulsum paulo antè reduxerat, signa eius cum manu peditum atque equitum sequebatur. Nec deerant Vrsini cùm Mediceis, tum ipsi Vitellocio varijs cognationibus adstricti. Cùm hoc duce Medicei fratres percusso certo fœdere se coniungunt: adiuuante & pecuniam subministrante Pandulfo Petruccio Senensium tyranno, arma parant, & in Hetruriam proficiscuntur. Per vnos enim Mediceos exules Florentia capi non poterat, quando ciuitas magna & opulenta, nisi domi hostem inuenisset, nullis externis viribus cessura videretur. Iam Cortona Aretioque recepti fuerant: oppugnabantque Aretij arcem, per totamque Arni vallem oppidis frequentem metum protulerant. Quibus de causis Florentini trepidare, vix opem in tumultuarijs cōsilijs reperire, suspectare intus insidias, foris hostem timere, & ante omnia plurimum vereri ne Vitellocius, iustissimo exacerbatus odio, & Medicei, quorum amici, cognatique fœdè essent interempti, in ipsos qui tum maximè Remp. tenuissent, crudeliter sæuirent. Parum enim subsidij in milite, quo tum apud Pisas bellum gerebatur, vti sæpe fuso reiectoq; reponebant. Nec deerant qui existimarent, Vitellocium nequaquam tantum bellum priuato consilio priuatisque opibus suscepisse: quoniam eum virum constaret modicis domi facultatibus, & Mediceos ex perpetuis superiorum temporum impensis ære alieno passim contracto, minimè tantos sumptus toleraturos, nisi à Pontifice Cæsareque occultè subministrata pecunia iuuarentur. Neque enim erat credibile, eum qui mercede conductus sub Cæsare stipendia faceret, inuito aut ignaro duce suo tanti momenti bellum aduersus validissimos hostes gerendum putare. Sed ea erat natura ingenij Borgiarum, vt initia bellorum contectis auspicijs, ambigua, & incerta esse vellent, vt cum euentus cœptis respondere cœpisset, tum demum ex tuto adapertis sensibus, ad certam præsentemq; fortunam consilia omnia verterentur, vt tum accidit. Quum enim Vitellocio nequaq̃ fauere videri cuperet, dignum aliquem ipsorum votis belli exitũ expectabant. Interea Florentini, vbi se periculoso bello vehementer premi cōspiciunt, nec quib. viribus infesto hosti obuiam eundũ sit, patres satis expeditè deliberant, in communi consilio ad Ludouicum regem confugiendum censent authore Petro Soderino, qui in concione deplorato Reip. statu, ita spem in Gallorum auxilijs collocandam esse disseruit: vt nisi ea maturè impetrata forent, perditas & conclamatas res esse pronunciaret. Aduentabat tum Ludouicus in Italiam, secum adducens Federicum Aragonium, qui paulò antè Gallicis Hispanicisque armis pulsus Neapolitano regno excesserat. Itaque Soderinus singulari omnium ordinum assensu commendatus, eius legationis munus suscepit, plerisque id parum constanti animo detrectantibus, quasi orbatæ fortibus viris Reipublicæ nihil de salute sua

sollicitus

ſollicitus ſubueniret. Is vti erat egregiè prudens & induſtrius apud regem tanta grauitate ciuitatis cauſam egit, vt planè demonſtraret regi magnoperè eſſe cauendum, ne euerſa aut commutata Florentię republica, quæ antiquo recentique ſocietatis iure Gallico nomini eſſet fœderata, ipſe demum amittendæ Neapolis, Ciſalpineque Galliæ periculum ſubiret. Erat Ludouicus ingenio ſuſpicaci et ſuperbo, vtpote qui in ſumma regij nominis authoritate, ſe à quoquam principe vlla in re contemni, aut lędi minimè pateretur. Quibus de cauſis celeriter ad Alexandrum Cęſaremque perſcribit, vt à Florentinis ſocijs ſuis abſtineant, Vitellocium eiusque copias Florentinorum finibus excedere, reſtituereq; occupatas vrbes continuò iubeant: id niſi fieret, ſe Florentinorum iniurias non eſſe neglecturum, tranſmiſsisque copijs, quos armatos in Hetruria reperiret, vti communes hoſtes bello perſecuturum. Ad has literas, Himbaldum quoque clarum ducem cum valido equitatu in Hetruriam aduerſus Vitellocium proficiſci iuſsit. Horum Gallorum aduentu, monituque Cæſaris Vitellocij impetus ſtatim eſt repreſſus: qui tñ in eo victoriæ curſu priuſq̃ Apennium Galli tranſirent, flagitantibus id magnopere Mediceis, facilè ad Florentiæ portas prouehi potuiſſet. Sed præpoſtero impulſus conſilio, eam conficiendi belli occaſionem prętermiſit, ꝙ nihil in tergo ſibi relinquendum diceret: & propterea ad oppugnandum Sanctiſepulchri Burgum ineptè regrederetur: adeo vt nequaq̃ obſcurè apud Mediceos conſtare videret̃, Vitellocium vt proximũ Tiferno oppidum̃ ditionis ſuæ adiectum foret, priuatæ cupiditati potius quàm bellicæ rationi obtemperare voluiſſe. Eo interpoſito temporis ſpacio Himbaldus in Aretinos campos peruenit, cui vti Cæſar pręſcripſerat, in regis gratiam à Vitellocio certis conditionib. vrbes traduntur. Quibus demum receptis, Flurentinus populus, vti omni ſolutus metu, adeo effusè lætatus eſt, vt incredibili aſſentatione & ſtudio, Petrum Soderinum, vti patriæ parentem (quod nunquam antea per leges in libera ciuitate tentatum fuerat) antiquato bimeſtri magiſtratu, adminiſtrandę Reipublicę dictatorem perpetuum crearint.

VITÆ LEONIS X.

LIBER SECVNDVS.

SECVTVS eſt annus qui fuit à partu Virginis ſupra milleſimũ quingenteſimus tertius, Vrſinæ domus clade, & opportuna Alexandri Pontificis morte inſignis. Cæſar enim quum antea patris potentia, ſacrisque opibus fretus, magnum ſibi in Italia imperium ſęuo ac impotenti animo deſtinaſſet, omnibus propè Pontificię ditionis regulis crudeli perfidia trucidatis, Romanos etiam proceres ita afflixerat, vt Columnij exuti oppidis, actiq; in exilium, per Apuliam atque Siciliam vagarentur: Vrſini verò qui in Borgiarum amicitia fuerant, principum ſuorum funeſtam ſtragem lugerent. Vitellocius enim Paulusque Vrſinus cum franciſco Grauinæ principe, Liberoctoq; Firmano, qui in exer-

nauigio Caietam contenderet, in ostio Lyris fluctibus obrutus interijt. Auctus est et hic domesticus dolor, Fabij Vrsini Pauli filij prçclari iuuenis immatura morte, qui & ipse ad Lyrim sagitta per galeā adacta tumultuario in praelio ceciderat. Itaque Ioannes, cum spei suae rationes transuerso rerum successu conturbatas erigere vellet, cum Galeotto florentis aetatis, atque fortunae iuuene amicitiam contraxit. Is erat Iulij Pontificis ex sorore nepos, suauitate ingenij, forma corporis, vitaeque splendore cum ipsi Iulio, tum & vniuersae aulae, Ramanoque populo iucundissimus. Hunc primum, tradito pileo, quem ipse antea gestasset, legerat in Senatum, defunctoque Ascanio Sfortia Vicecancellarium crearat, qui est honos singularis in Senatorio ordine amplissimae ac opulentissimae dignitatis. Per hunc Ioannes apud Pontificem, ab elegantia eruditorum morum auctiorem gratiam promeruit, clarioremque subinde nominis famam apud omnes est consecutus. Disputabatur enim inter nobiles & minus seueros sacerdotes, ex ipso honestarum actionum certamine de beneficentiae & pietatis officio, de praestantia nobiliorum artium, de finibus iucundissimae voluptatis. Quibus in rebus differendis vel obeundis nemo vnquam Ioannem vel ingenij elegantia, vel temperie, vel humanitate superauit. Non desunt qui affirment Galeottum, ab his vsque temporibus, quū de auunculi iam planè senis, minus firma valetudine dubitaret, consensu iuniorum cardinalium Ioanni vix tricesimum aetatis annum attingenti, pontificatum despondisse: ita vt dicerent, aequum esse vt iam tandem iuniores qui vigore animi senibus praestarent, summo rerum imperio digni viderentur. Verùm non multò pòst Galeottus in tanta arridentis Fortunae felicitate, vix triennio terris monstratus rapidissima febre extinguitur. Eum solenni funere elatum, cum populus nequaquam adulanter luxisset, Ioannes ipse qui in suprema vsque vitae momenta erga morientem omnibus tenerioris amicitiae, & christianae pietatis officijs erat perfunctus, ita desiderauit, vt cum lachrymas tardissimè deposuisset, si fortè eius rarissimi iuuenis memoria induceretur, vel laetiore in sermone veterem tristiam & lachrymas ad oculos reuocaret. Sequentibus verò annis, dum Iulius Pontifex Bentiuolo Bononia pulso, & Venetis aqua & igni interdictis, arma tractaret, eundem semper cum Pontifice iunioribusque cardinalibus studij atque amicitiae tenorem est secutus. Florentiae quoque interea assiduè dabat operam, vt magis ac magis potentibus in republica patricijs iungeretur. In superandis autem difficultatibus, promerendisque ciuium animis plurimum valebat Lucretiae sororis ingenium, quae singulari prudentia, virilique officio, nulli vnquam vel tenui rerum occasioni deerat, qua excitari familiae nomen, & vetera hominum studia accendi posse viderentur. Nupta haec erat Iacobo Saluiato nobili opulento, & in Republica admodum potenti. Qui tametsi antea Sauonarolae doctrinae & religionis admirationis fuerat studiosus, & libertatis nomen obnixè coleret, aequabilique ordine liberae ciuitatis magistratuum iura tueretur, semper tamen Medicearum partium erat habitus: & tum maximè in Soderino illam perpetuae potestatis imaginem ferre non poterat. Siquidem Soderinus popularem sese conuersa Reipublicę ratione profitebatur. Accidebatque propterea, vt quanto maiorem gratiam apud mediocres infimosque homines parare conaretur, tantò ipse apud nobiliores ciuium ordines vi

uidiore, & (vti postea præclarè docuit euentus) perniciosiore inuidia defla-
graret. Erat enim valde onerosum, & molestiæ pariter odijque plenissimum
perpetuæ dictaturæ nomen, adeo, vt quum in senatu de bellicis ciuilibusque
negocijs ageretur, patricij Mediceorumq; studiosi contrarijs suffragijs illius
semper consilio atque sententię obuiam irent, quasi ei ad eleuandam minuen-
damque authoritatem conspiratione quadam illuderetur: quod tanquam
prudentia longè potentissimus, ad Reipublicę gubernacula sedens, cuncta iu-
dicio suo regere, cæteris veluti nutum sequentibus existimari vellet. Sed vir
patientia æquitateque naturæ incredibili, eas indignitates Reip. causa ita de-
uorare contemnereque erat solitus, vt quum moderatè atque abstinenter om-
nia quotidiani durissimiq; laboris munia obiret, angustiores in dies spes com-
mutandę Reip. Mediceis facere videretur, Ioannesque ipse aliquanto ægrius
atque languidius in tam longa expectatione consisteret. Iam enim quinquies
per decem et octo annos magnis conatib. repetere patriā fuerat adnixus, sem-
perq; inde repulsus abscesserat, ita attritis opib. ac amissis aduerso exitu vete-
ribus clientelis, vt insignis Cardinalis personam haud diu tueri posse videret.
Sed tanta erat in eo vis ingenij liberalis, eruditi, & quo mortalium animi faci-
lè capiuntur, alienis moribus obsequentis, vt lectissimi totius aulæ cardinales
& antistites eum obnixè colerent, & literati ante alios ad bibliothecam sum-
mæ vetustatis, quam Laurentius pater Latinis & Græcis voluminibus cumu-
latè referserat, assiduè frequentarent. Nec deerāt Romani nobiles, propter in-
signe & planè regium venandi studium, quo postea pontificatum adeptus, o-
mnes haud dubie superauit. Domus quoque semper plena erat phonascis &
musicis, cùm in ea arte vsque ad fœcunditatem ingenij peritissimus euasisset.
Conspiciebatur etiam officina nobilium artificum quando nullibi libentius
pictores, statuarij, scalptoresque gemmarum, & antiquitatis studiosi, monu-
menta artis deponerent, quàm apud Mediceos, qui gentilitia quadam hære-
ditate, cæteros omnes argutia & subtilitate iudicij præcellere dicerentur. In
his enim dignissimarum artium studijs multus erat Iulianus frater cogno-
mento Magnificus, à quodam virtutum omnium cōcentu mortalium iucun-
dissimus: & Iulius patruelis equestris ordinis è Rhodia militia, qui propter e-
ximiam animi moderationem, rerumque peritiam postea pontificatum est
consecutus. His egregijs artibus Ioannes quanquam existimationem (cuius
cura in exule debet esse potissima) mirificè sustentaret, sæpe tamen accidit, vt
in medijs conuiuiorum apparatibus, obsonatores pecunia deficeret. Et quo-
niam à nimia liberalitate exulantis fides vbique suspecta redderetur, necesse
aliquando fuit, exposita in ornatum abaci argentea pocula, in macellis & fo-
ro piscario reliquisse. Hæc ingentis & regij spiritus viri, principalique vitę de-
ditum vehemēter angebant: quod aut remittenda foret splendidioris vitę cō-
suetudo, vnde nominis famam abundè tueretur, aut creditorib. tam benignè
de se meritis omnino decoquendū. Verùm tanta erat è vultu semper lęto prę-
sentis inopię dissimulatio, & aperta contemptio, vt certos eum semper crede-
res è cœlo prouentus expectare, quib. omnino pręstanti fide debitæ pecuniæ
soluerentur. Et certè fortuna quæ ei summum in terris imperium struebat,
eius egestatem miris ac inexpectatis subsidijs sæpissimè subleuauit. Quum
verò à frugi monitoribus aliquando reprehenderet, dicere solebat, insignes

viros

viros cœlesti sorte fieri magnos, præterea nihil eis vnquam posse deficere, nisi ipsi animis omnino deficerent. Eo modo iniquè cum inopia colluctantem illa ipsa fortuna, quæ spes eius & conatus omnes eluserat, veluti pudore adducta feliciter erexit. Factus enim est inexpectata Iulij Pontificis liberalitate Bononiæ legatus, atque ei simul magnus exercitus, quo bellum aduersus Gallos gereretur, attributus. Is honos opportuno tempore collatus, & ad recuperandam patriam, & ad parandum pontificatum, & denique ad plenissimam rerum omnium felicitatem, ianuam pandentibus fatis aperuit. Discesserat tum fortè (vt altius repetamus) Iulius à fœdere ac amicitia Ludouici, specie quidem, quòd Alfonsum Atestinum, qui à Romanis pontificibus Ferrariam beneficiario iure obtinebat, aduersus se tuendum defendendumque suscepisset: quum ille terra à Gallis, & Pado amne ab se profligatis Venetis, in Padusa salinas maximi prouentus vsurpasset, neq; in his rebus voluntati Pontificis obtemperaret. Cæterùm in præaltis animi recessibus grauiores causæ pontificem cunctis sensib. peracrem, strenuum, indomitum, vehementer excitabant, vt saluti Italiæ maturè prospiceret: diligentissimè caueret, ne deletis Venetis, impotenti demum Barbaro foret seruiendum. Namque Ludouicus vbi vno secundo prælio Venetas opes contriuit, ac ademptis tot vrbibus continentis, gentem aduerso rerum successu conterritam intra paludes, ipsasque Venetias circumflui maris beneficio permunitas compulit, cũctis formidandus euaserat præsertim quum ad id bellum Maximilianus Cæsar nihil ferè præter legatos & Augusti nomen attulisset. Nouerat Iulius Galli regis ingenium proferendi imperij maximè auidum: nouerat inexhaustas Gallorum opes: videbat florentissimũ Mediolanensium imperiũ exactis Sfortianis Galliæ attributum: Ligures verò suos armis planè domitos, ac arce ceruicibus imposita in seruitutẽ redactos. Porrò Venetos, quorum toto orbe terrarũ paulo antè summa & inueterata fuisset authoritas, vnius horæ momento, copijs, imperio ac dignitate penitus esse spoliatos. quibus rebus adductus (vti pium æquissimumque & verè Italum Pontificem decebat) Venetos, ne se tantis fluctibus obrutos, planè demersos, ac penitus extinctos vellet, supplicitèr deprecantes, subleuandos censuit: Legatos eorum in Vaticano adiecta solenni precatione pro templi foribus expiauit: vrbi eorum sacra restituit, ictoque subinde fœdere, quo illi maris imperium eiurabant, & sacerdotia sancto pontificum arbitrio conferenda relinquebant, in amicitiam fidemque recepit. Conatus quoque est pertrahere in partes Alfonsum, vt eũ à Gallis omnino diuelleret. Sed ille vti Veneti nominis vetus hostis, & diffisus ingenio pontificis, quũ sese Ludouico regi persoluta pecunia, & ictis fœderibus applicasset, ne quid per vim sibi in posterum à quoquã foret timendum, adhortationes simul ac minas põtificis sub tutela Gallorũ longè tutissimus semper cõtempsit. Ab his initijs nouum bellũ protinus exortum est, quo nullum vel atrocius, vel diuturnius in Italia post exactos Gothos maiores nostri, vel audiendo, vel legẽdo fuisse meminerant. His de causis, quas memorauimus, Iulius Pontifex Alfonsum Atestinum, quòd ad alieni externiq; regis authoritatem se cõtulisset, quòd spreta Pontificia maiestate, dicto audiens non esset, quanq̃ ab ipso summi honoris causa Romanæ Ecclesiæ Vexillifer fuisset appellatus, vti contumacem & planè ingratum, hostem iudicat, in eum diras exercet, & hostiliter in eius fines

copias inducit. Ipse constitutis vrbanis rebus, multaque coacta pecunia, ab Vrbe proficiscitur, Bononiamque contendit, vt in vrbe copiosissima intentus in omnes occasiones ex propinquo bellum administraret. Ex itinere autẽ ab eo discedunt Bernardinus Caruaial & Federicus Sanseuerinus, & pleriq; alij Hispani et Galli cardinales deprauati à Gallis, & ab amicitia Pontificis diducti: qui cum Cassia via per Hetruriam se ituros, vti commodiore itinere, prędicarent, contra voluntatem reuocantis Pontificis per Apuanos saltus Ticinum vsque delati sunt, animo agitantes quibus rationibus indici conuentus posset: vt lacerata & conuulsa multis criminationibus pontificis dignitate, alius vti optimns atque sanctissimus Christianis sacris præficeretur. Nec malignis & exitiosis eorum consilijs deerant Ludouicus & Cæsar, qui huiusmodi concilio præter authoritatem, summam etiam vim tantis instructi copijs adhiberent. Porrò Iulius, vti vir acutus & impiger, ratus id quod erat, Ludouicum Alfonso nequaquam esse defuturum, vt vndique magnis præsidijs res gereretur, Ferdinandum Hispaniæ Regem nouo icto fœdere sibi coniungit, ea lege, vt ipse ei iura Neapolitani regni authoritate pontificia confirmaret, ab rege verò in auxilium cum quadringentis equitibus cataphractis Fabricius Columna mitteretur, qui tum erat præstantis animi & spectatæ virtutis imperator. Heluetios quoque ferocissimam gentem, vnde sibi sumpserat prætoriam cohortem, agro Comensium finitimos mercede conducit, vt cum duabus legionibus in fines Gallorum Insubrum irrumpant, et ab ea parte quammaximè possint, Ludouici copias distineant. In Tyrrheno quoque mari parat classem, & cum ea Veneti Grillum Contarenum cum duodecim triremibus coniungunt. Huic Octauianus Fregosius, cuius pater & patruus Genuæ tenuerant principatum, pręficitur, vt Genuam patriam repetat, et eiectis Gallis vindicet in libertatem. Additur Fregosio Marcus Antonius Columna, qui cum ala equitum, & cohortibus è Lucensi agro terrestri itinere procedentis classis cursum adæquaret. His rebus constitutis, decretum est, vt eodem quoque tempore circiter Nonas Septembres Veneti summa vi & celeritate copijs adauctis Cæsarianos inuaderent, qui ab Verona in Vicentinum & Patauinum agrum cuncta vastantes sese effuderant: Pontificius verò exercitus, cui præerat Franciscus Vrbinas fratris filius in Mutinensem agrum induceretur. Nec mora, ea vrbs adiuuantibus Rangonijs à pontificijs occupatur. Sed cæteros conatus omnes, & tot diuersi belli apparatus, Fortuna tum Iulio infesta, & Gallis plurimum arridens, protinus elusit. Heluetios namque vti homines militia gaudentes, quum in agrum comensem descendissent, Carolus Ambosius cum equitatu aduersus eos profectus, ostentata acie, & præbita pecunia facilè repressit in patriam. Fregosius verò & Grillus, quum multis rebus superiores ignaua cunctatione nauali prælio cum Præianne Gallorum archipirata contendere dubitassent, summæ spei victoriam fœdissimè corruperunt. Pari quoque exitu Venetus exercitus Gritto Legato, & Lucio Maluetio duce, post summotos & intra Veronæ mœnia compulsos hostes, adeo temere vrbem oppugnauit, vt aliquot ibi amissis fortissimis cohortium præfectis cum ignominia recesserit. His aduersis rerum successibus commotus Ponrifex, qui propter impetum æstuantis ingenij, ira ac dolore extimulari facilius quam animo frangi poterat, dum vehementibus con-

tibus consiliis bellum renouat, in morbum incidit ab ipso graui Autumno in exacta ætate, multa vitæ intemperantia valde suspectum. Ex aduerso autem fremere Ludouicus, qui secundis belli initiis animum natura ferocem apertè sustulerat: lacerare famam Pontificis, & palàm dictitare, se, qui vti optimo Pontifici eiectis Bentiuolis tyrannis Bononiam tradidisset, eam protinus expulso pseudopontifice, Bentiuolis vti optimis ciuibus esse redditurum. Nec mora, Carolus Ambosius cum valido exercitu traiecto Pado, ad Mutinæ portas delatus, quum nihil ibi proficeret, quod ea vrbs magnis Vrbinatis & Baleoni præsidiis tenebatur, ad tertium vsque ab vrbe Bononia lapidem vastabundus copias promouit, præmisitque Bentiuolos, vt ad portas nouandis rebus studia ciuium excitarent, haud dubiè impotenti illa ac immani audacia sacrosanctum pontificem oppressurus, nisi eum qui armis defendi non poterat, Hispaniæ & Britanniæ regum legati in castra ad Ambosium properantes, minis & grauissimis contestationibus protexissent. Denunciarunt enim conceptis verbis, & rogatis tabellionibus, reges suos Ludouico, nisi à vexando Pontifice protinus abstineret, ruptis antiquis fœderibus hostes futuros. Eo quoque die ex Venetorum auxiliis equitatus traiecto Pado, & in his valida Turcarum ala Bononiam peruenit: & Fabricius Columna, qui Fauentiam citato agmine præteruectus festinabat, adesse nunciatur. Quibus de causis Ambosius nefario incœpto destitit, in quo fuit occasio conficiendi belli longè pulcherrima, si audax & impius, quàm grauis & christianus imperator esse maluisset. Verba etenim legatorum magnifacienda esse iudicabat, ne temerè suo regi tantum bellum vndique concitare videretur. Audiebat etiam auxilia vndique conuenire, & exercitum Vrbinatis, qui commeatus intercluderet, in tergo esse meminerat; ac simul certior fiebat, Bononienses, qui verecundia & maiestate præsentis ægrique Pontificis adducti, Bentiuolos à porta repulissent, in officio fide mirificè confirmari. At Iulius vno tempore animi simul & corporis ægritudine subleuatus, nihil sese animo demittit. Ambosium omnesque minores duces nominatim sacris interdicit: exercitum auget: & quanquam durissima hyeme (qua gelatus Padus currulia tormenta sustinuit) ad bellum proficiscitur feruidiore quidem animo quàm deceret senem inualidum, & summæ sanctitatis personam sustinentem, nisi eos impetus in optima causa religionis arroganter à Gallis vexata dignitas excusaret. Cæterùm quum nobiliore consilio Ferrariam haud magnis eo tempore præsidiis atque munitionibus firmatam inuadere debuisset, inde auersus perfidiosis artibus Alidosii cardinalis, Concordiam & Mirandulam ad Gabellum amnem expugnauit, haud satis decora præmia pro tantis apparatibus atque laboribus, nihil, præsertim Ambosio sese ex hybernis explicante: qui importuno tempore amoribus & luxui deditus, paulò pòst inertiæ apud Ludouicum accusatus, defensionem præoccupante morbo, Corregii moritur. Capta Mirandula, Iulius haud dubiè frigoris duritie superatus, vti victor Bononiam est reuersus. Nec multò pòst eius copiæ apud fossam Geniolam ab Alfonso, qui eas dissipatas in hybernis, & securius epulantes adortus fuerat, cæsæ fusæque sunt. A' parte alia Ambosio mortuo Gallici belli curam suscepit ipse Triuultius, vetus & summus imperator. Is singulari peritia, grauitate, fortuna

que ad conficiendum bellum progressus, semper opportunè castrametando, semper firma acie ducando agmen, ita Iulium exterruit, vt retro Rhauennā recedendum putarit. Vrbinatem verò adolescentem, quòd Fabritius finito stipendio discessisset, in eas difficultates compulit, vt reiectum ad Bononiæ mœnia, instando premendóque tormentis, castris, magnaque parte exercitus exuerit. Ea victoria admirabili ducis consilio parta sine vulnere militum Gallorum, Bononię portas Bentiuolis aperuit, quum Alidosius legatus neque præsidia ex fidelibus parasset, neque commeatu munisset arcem, & ipse ex conscientia scelerum inuoluto capite profugisset. Fuit adeo fœda fuga pontificij Venetique exercitus, vt si Triuultius vestigijs inhærere voluisset, haud dubiè Pontificem cum imbelli turba sacerdotum esset oppressurus. Sed vir pia grauitate, victorię modum imposuit. Alidosium verò ex fuga Rhauennam delatum, quum in sago militari, abiectis honoris insignib. mula vectus, vt se expurgaret, ad Iulium in arcem pergeret, fors scelerum vltrix Vrbinati prætereunti fortè obtulit, & ab eo confestim nihil contra molientibus custodibus corporis, trucidatur. Impurus certè sacerdos, & mortalium nequissimus, quique eam Iulio & Vrbinati infido peruersoque ingenio cladem pepe risset. Iulius et fratris filij facinus, quamuis ab omnibus probaretur, & alumni sacratique viri cędem ęgerrimè ferens, magnis itineribus Romam contendit. Tum verò Ludouicus & cardinales qui a Iulio discesserant, successu rerum elati, quin Concilium indicerent minimè dubitarunt. Nihil enim in affectib. mortalium magis spiritus efficit insolentes, q̄ ipsa victoria. Nomine igitur Ludouici et Cęsaris, atque item Cardinalium victus pontifex, ad Concilium, quod ad Calendas Septembres futurum esset, euulgatis super ea re tabulis euocatur. Pisis sedes deligitur: vbi censorijs legibus descriptis, sacerdotum omnium mores essent corrigendi, & statuenda multa, quæ ad dignitatem Christiani nominis pertinerent. Erat Concilij princeps Bernardinus Caruaial inter cardinales genere, literis & multis legationum honoribus clarus, cæterùm natura admodum ventosus, & perditus ambitione. Huic Sanseuerinus versutus ingenio pontificatum despondera, adulandoque, & propinquas spes ostentando, eum gloriæ & summi imperij dulcedine prorsus inflauerat. Alij verò tum Galli, tum Itali, rectius, & dissimulantius, nec à minore tamen insania ad pontificatum anhelabant. Is enim est mos in concilio solennis, præsertim cum duo inter se contendunt (sicuti Constantiæ Basileæq; accidit) vt Pontifex sese pontificatu abdicet, & priuatus intersit: vt vnus creetur, qui sit omnium suffragijs virtute & pietate longè clarissimus. Propterea nihil pontificib. Concilij nomine magis inuisum, suspectum & periculosum existimatur. Igitur Iulius vbi videt se à Gallis vi aperta, & tantis insidijs oppugnari, à Ferdinando rege vti verè Catholico, & ab Henrico Britanniæ rege iustitiæ & religionis amantissimo auxilium implorat, sacrosanctum imperium nefarijs vexatum armis, & violatam pontificiam maiestatem queritur: ius conuocandi concilij apud se, non apud desertores impiosque Cardinales esse demonstrat: monet, vt caueant ne Ludouicus vbique victor, impotentibus armis totius Italię imperium arripiat. Nec mora, illi defendendas iniurias legitimi pontificis singulariq; studio pietateq; suscipiunt: reprimendam iusto bello Gallorū immanitatē censent: ab vtroq; commeatus pecuniæ armaque

armaque parantur. Henricus vt in Aquitaniam traijciat, Ferdinandus vt Cantabriam et Nauarrę regnum inuadat, quod tum erat sub tutela Gallorum, sed veteri Hispaniæ imperio antiquitus attributum. Interea legiones duę Hispanorũ veteranæ ex Africa in Italiam transuehuntur duce Nauarro, qui in Mauritania atq; Numidia magnis rebus gestis eximij ducis nomen, ex gregarij militis fortuna fuerat consecutus. Ipse Pontifex vbique copias conscribit, Romanos proceres & duces vtriusque factionis alarum & cohortium præfecturis exornat. Ante omnia ingenti animi magnitudine, aliud solenne concilium Romæ in Laterano celebrandum edicit, Pisano fidem abrogat, eius vrbis euersæ vastitatem tenuitatemque deridet, angustum conueniendi terminum à cardinalibus in quartum mensem iure optimo redarguit, & toto terrarum orbe euocatis Romam sacerdotib. omnia tuta, pacata, commoda, in communi & libera gentium omnium patria pollicetur. Huius præclari & salutaris cõsilij author ante alios extitit Antonius Montanus nuper in ordinẽ senatorium cum honore pilei delectus, qui ab eximia fide ac excellenti legũ peritia, neq; speciosius, neq; validius Pisani cõcilij initia opprimi aboleriq; posse prędicabat. Erat Iulius animo maximè infensus Petro Soderino, qui contempta maiestate pontificij nominis, vt Gallis obtemperaret, concilio sedem prębuerat. Is propter eximiam prudentię ciuilis opinionem, Florentię ex vexillifero dictator perpetuus (vti diximus) erat effectus, qui honor nemini antea cõtigerat: ita vt sibi magnã apud patricios inuidiã ex eo perpetuo magistratu conflauisse videretur: vixque par erat sustinendæ inuidię, nisi se ipsum Gallorum amicitia, & pręsentibus eorum opib. tueretur. Hunc quum sępe Iulius per legatos amicissimè monuisset, vt his rebus, quæ ad sacrorum contentionem et concilij nomen pertinerent abesse vellet, ne qui sedem locumque inimicis suis incautè fortasse prębuisset, ab sera demum pœnitentia contumeliosissimi & execrabilis facti, quo cuncta planè essent ruitura, author extitisse diceretur. sed ingentes Gallorum opes, atq; ea præsertim recens victoria aures Soderino pręcluserant. Itaque acuti vehementisque ingenij pontifex, vti erat in vlciscendis iniurijs acriter exardens, excidium ei comminatur, & ad declarãdum odium, Ioannem Medicem legatum Bononiæ constituit Soderino maximè metuendum, vtpote qui vnus amplissimas haberet facultates ad euertẽdum eum statum ciuitatis, quem Soderinus ex inimicissimis Mediceo nomini, clientibusque suis antea constituisset. Optimates enim (vt diximus) aut magna ex parte ex propinquis Mediceorum censebantur, aut ex his erant, qui propter dictaturam inimici Soderino facti, eius decretis atque sententijs in senatu aduersari, eiusque potentiam haud obscurè labefactare consueuerant, dulcissimaque erat apud populum memoria Medicei principatus, & Laurentij præsertim: qui singulari virtute atque modestia ad clauum reipublicæ sedendo, ciuitatem in maximam authoritatis & rerum omnium amplitudinem perduxisset. Interea cardinales ad concilium Pisas peruenere, quibus aderat pręsidio Odettus cognomento Lotrechius quadringentos equites cataphractos secum trahens. At Florentini optimates, vbi nunciatũ est aduentare Gallicum equitatum, qui Pisis hyemaret, vti de retinenda ea vrbe soliciti, Soderinum adeunt, imprudentiã eius incusant, qui eam vrbẽ vix per quatuordecim annos ferro fameque domitam dudum recepisset, incautè admodum incertæ

fidei cardinalibus externisque hominibus esset concessurus. Nec mora coacto senatu, omnium ferè suffragijs legati ad Lotrechiũ & ad cardinales decernuntur: qui denuncient, nequaquam placere populo Florentino, vt copiæ militares intra fines recipiantur, propter acerbissima in se Pisanorum odia, qui nulli omnino occasioni, vt amissam libertatem recuperarent, defuturi esse viderentur: sacerdotes enim Pisis Florentino præsidio satis tutos, & incolumes, & liberos futuros, si tranquillè ac religiosè de diuinis rebus potius quàm de humanis contentionibus disputare decreuissent. Id decretum Soderini existimationem, qua plurimum apud ciues valere Gallis videri volebat, vehementer imminuit. Quamobrem conatus est & fœdiore quidem consilio, vt magis Gallis faueret, eum conuentum Florentiam omnino reducere, vbi ceu in amplissima vrbe nihil esset necesse armatis pręsidijs tueri sacerdotes, quando nulla à quoquam timenda iniuria videretur. Id à Gallis probabatur, & cardinalibus etiam mirificè placebat, vtpote qui propter vrbis dignitatem concilio clariorem famam acquiri facilè intelligebant. Sed ijdem optimates amici Mediceorũ qui de pręsidijs impedierant, & huius quoq; consilij, vti inutilis & importuni mentionẽ vno subselliorum strepitu sustulerunt: quasi ciuitatẽ cum omnib. Christianis fœdere coniunctã, & pontificio nomini semper amicissimam, si dissidio sacerdotum & schismati in ea locus pręberetur, & nouo simul bello, ac diris mox & execrationib. iure alienati iratiq; pontificis obiecta ret. Itaq; cũ Pisis sine pręsidio septẽ Cardinales cum paucis episcopis desertissimo cõuentu habito cuncta infaustè aduersus Iulium molirent̃. Grauis etiam tumultus in põte Arni, casu an cõsilio incertũ, inter Gallos & Pisanos, gladijs vtrinq; districtis exortus est. In quo nonnullis vtrinq; vulneratis, ipse Lotrechius summum vitæ periculum adijt, seruatis haud dubiè accursu filij prætoris, qui ad dimouendam turbam in confertos equum adegerat. Qua ex re tantus repente timor omnibus est illatus, ne per proditionem Iulio dederentur, vt mox Pisis excedendum putarint, atque inde continenter Mediolanum ad renouandum ibi concilium effuso cursu se receperint. Fuere qui existimarent Soderinum non sua voluntate locum dedisse concilio, sed vehementi impulsu Francisci fratris cardinalis, qui erat Gallicę factionis, & pręclara simulatione ab his qui discesserant impetrarat, vt ipse apud Iulium relinqueretur, veluti consiliorum omnium certissimus speculator. Erudito nanque versutoque ingenio propter incertos rerum exitus, pilei dignitatem grauibus periculis implicare noluerat, sed tacitus, callido sensu quorsum vis cõuentus euaderet, in vtrumque casum consilio paratus expectabat. Non absurda etenim ratione ad Pontificatum poterat aspirare, si fortè Iulio sede pulso, ipse veluti medius Iulianorum simul amicitia & Gallorum ope, & totius demum Hetrurię studio subnixus, sese candidatum dissidentibus cardinalibus ostendisset. Hic vir enim acutus & excellens, nisi insignes animi virtutes incredibilis auaritia defœdasset, dicere erat solitus, Nihil homini petenti excelsa, & præsertim in hac aulæ fortuna versanti, vel vsu melius, vel expeditius esse, quàm duabus omnino sellis sedere, si absque certa offensione fieri possit: quoniam nihil vnquam ex toto in alterum aleę euentum sapienti periclitandum esse videretur. Suscepta legatione Ioannes, & amici pariter & clientes eius, in spem haud dubiam recuperandæ patriæ cogitationes erexerunt. Ipse cum exercitu longè omnium

mnium ornatissimo, initio hyemis ad oppugnandam Bononiam est profe-ctus. Imperij nomen penes Raymundum Cardonium fuit, virum hercle nobilem, sed ciuili potius quàm militari gloria florentem. Cæterum vires & consilij summa in Fabritio Columna, Petroque Nauarro plurimum eminebant, quos vti militiæ magistros Cardonio Ferdinandus addiderat. Cum in Galliam togatam ex Piceno Vmbriaque esset peruentum, Nauarrus à via Flaminia dextrorsum in Ferrariensium fines diuertit, & Bastiam hostilis agri propugnaculum validissimum tormentis adortus expugnauit, fortissimis defensoribus cum duce Vestidello ad vnum interfectis. Inde ad Bononiæ mœnia exercitus est perductus, & à porta quæ Florentiam ducit, oppugnatio cœpta. Erat in fama terroreque hominum Nauarrus, qui ab admirandis artibus turrium atque arcium euersor esse dicebatur: quoniam Neapoli duas arces excauatis subter cuniculis, & succenso intus tormentario puluere, stupentibus cunctis, vi furentis ignis in altum eiectas radicitus excidisset. Is ad eam muri partem, cui coniunctum erat Baracani sacellum Mariæ virgini dedicatum, cuniculos agebat: non lõge verò cùm è summis collibus, tum productis ad vineas tormentis mœnia quassabantur. Contrà Bentiuoli validas Germanorum & Gallorum manus introduxerant, clientes armauerant, & apertis occultisque præsidijs tota vrbe collocatis, sese aduersus hostium vim & veterum inimicorum egregiè tuebantur. Erat populus Bononiensis ingenti metu perculsus, et in primis viri patricij eo periculo vehementissimè terrebantur: quòd aduersus sacrosanctum Pontificem, atq; eundem quidẽ qui paulo antè ab omnibus ciuibus patriæ liberator fuisset appellatus, ingratissimè & scelestissimè rebellassent, arcem ab eo conditam euertissent, & denique statuam ipsius æneam templi fastigio detractam, & varijs fœdatam ignominijs, ad extremum in tormenta conflauissent. Quibus de causis Ioannes legatus, ne Bononienses veluti desperata venia animos desponderẽt, & propterea obstinatius defensionem pararent, vbi per occasionem poterat optimis ciuibus significabat, pontificis animum egregiè delinitum, omnibusque veniam esse propositam: quoniam pro comperto haberet, nihil earum contumeliarum publico factum consilio, sed temeritate potius ac impetu plebis, cùm semper imperitè, tum in omni nouarum rerum motu absque vlla iudicij ratione gestientis: omniaque proinde probè excusata atque expiata fore, si vel oppressis, vel eiectis tyrannis, externarumque gentium omnino pulsis præsidijs, cum certissima etiam spe præmiorum ad veterem bonisque omnibus exoptatam libertatem rediissent. Erant enim apud legatum plerique viri nobiles, qui à Bentiuolis capta vrbe, & occupata Republica in castra se contulerant: & in his Alexander Pepulus, Hercules Marescotus, & Camillus Gozadinus, qui propinquos, & pontificio nomini amicissimos, vt se à sæuissimo dominatu quatuor tyrannorum in tanta diuinitus oblata occasione liberarent, hortabantur. Siquidem quatuor liberos Ioannes in exilio moriens reliquerat, Annibalẽ, Alexãdrum, Galeacium & Hermetem. Sed Alexander sicuti religione ciuilique humanitate maximè erat insignis, ita Hermes vt vir militaris crudelitate cæteros antecibat. Quassabatur maioribus tormentis murus ab ea parte quà à propugnaculo & porta Sancti Stephani dextrorsum sese inflectit, & in eo quoque tractu ad Baracanum (vt diximus) sacellum cuniculos agebat Nauarrus, quibus Gal

li & Germani pari conatu & diligētia excauatis ſubter domos contrarijs cuni culis occurrebant. Præerat præſidio Alegria dux vetus & impiger, & cunctis Italiæ bellis exercitatus, aderantque fortiſsimi alarum legati Fateta & Vicontius, cui à terribili audacia magno Diabolo cognomen fuit, & cum his duo Bentiuolorum clientes ſummæ fortitudinis, ac ingentis corporis centuriones, Spinacius & Agamemnon, qui cum audacium gladiatorum cohorte in periculoſis muri locis ante alios verſabantur. Fortè ad propugnaculum dilacerato muri latere haud difficilis viſus eſt Hiſpanis militibus aſcenſus. Itaque repentè expediti nonnulli priuato conſilio ignaris ducibus ſuperata foſſa, locum ſubeunt, et celeriter in propugnaculum euolant, occurrentesque Gallos cataphractos egregiè ſuſtinent: mox & repulſos adempto alæ vexillo præcipites agunt. Erat iam in ſummo Hiſpanicum vexillum ſocijs pariter atque hoſtibus conſpicuum, eratque propterea in vrbe tumultus ingens, & magnus fiebat vndique in eum locum ab omnis generis hominibus concurſus. Foris verò ita alacritas inopinata cunctorum animos ceperat, vt ſpes occupandæ vrbis non modò militi, ſed ducibus ipſis oblata videretur. Sed quoniam cœpta ſine certo conſilio fortuna plerunque deſtituit, non multo pòſt inde Hiſpani impetu maioris tormenti, quod ab Alegria in propugnaculum ab idoneo loco fuerat directum, cum miſerabili cæde exturbati, & in foſſas præcipitati ſunt. Neque foris tum paratæ erant legiones, vt murum inuaderent: quoniam neque duces iuſto prælio quicquam eo tempore tentandum cenſuerant: vtpote qui iam prope perfectis cuniculorum operibus tutiorem occaſionem expectarent, & pro comperto haberent, tales intra quaſſatum murum ab hoſte erectas eſſe munitiones in acie cum tormentis ad tuendum locum eſſe conſtitutas, vt nulli perito rerū bellicarum dubium eſſet, quin vel ſemel per ruinas ingreſsis multo maximæ peruadendi in vrbem difficultates relinquerentur. Igitur multis rebus fruſtra tentatis, reliquæ ſpes omnes ad cuniculos reciderant: in quorum opere adeo multus erat Nauarrus, vt propter felicem & ſpectatam multis in locis induſtriam cæteri duces, & ipſe præſertim Ioannes legatus vrbem aut nullo, aut vno maximè eius viri conſilio atque artificio capi poſſe exiſtimarent. Nec defuiſſent mirificis operibus euentus, niſi omni humana vi potentior Deorum immortalium voluntas ab ea inſigni vrbe præſentem cladem auertiſſet. Factum enim eſt Deiparæ virginis præſenti auxilio, quum ſuum ſacellum egregiè tueretur, vt ſubditis ignibus, exardenteque intus repente tormentario puluere, totum Baracanum radicitus conuulſum, flammarum violentia in ſublime iaceretur: ſed adeo compoſitè concideret, vt directis & exæquatis ad libellam angulorum lateribus, Deæ manu repoſitum eſſe crederetur. Mirum enim dictu, miles inter fumum & ruinas procidentis propugnaculi irrumpere paratus, interiora vrbis & poſitas in acie hoſtium cohortes, per hiatus effracti & patentis muri in eo ſubitæ rei momento latè conſpexit, & mox tanto miraculo tardatus excluſusque eſt. Ab ea die Bononienſes magis ac magis captis religione animis ſacellum collatis vndique donarijs in luculentiorem formam exornare, adiectaque teſtudine & ſacra porticu proferre cœperunt. Dum hæc ad Bononiam geruntur, Heluetij hortante pontifice, & magnæ pecuniæ præmia ſtipendij nomine ſummittente, bellum (vti ſuperiore anno fecerant) in Inſubria renouarunt: à Verbanoque

lacu descendentes, fugatis vndique Gallorum præsidijs ad Mediolani vsque mœnia delati sunt. Hisdem quoque diebus Veneti Brixiam recepere opera Aloisij Aduocati militibus per Garzettę amnis fornicem, qui vrbem illabitur, introductis. Nec defuere Veneto populi studia: statim namque equitibus Gallis cum Aluda præfecto interfectis, aut captis, lilia gallica vbique derasa, & Veneti leones tota vrbe repositi: cœptæque proferri munitiones ad arcem, vt egressus in vrbem venturo hosti ab ea parte præcluderetur. Tantis vndique circumiectis & prementibus ex propinquo hostibus, Galli diffisi opibus suis haud dubiè Cisalpinæ Galliæ imperio cessissent, nisi eos in ipsis belli consilijs hęsitantes ad spem ingentium victoriarum vnius iuuenis ducis inuictus animus erexisset. Hic est ille Gasto Foisseius imberbis adolescens, antè imperator quàm miles, antè triumphator, quàm à victore exercitu acclamatus imperator: cuius virtutem adeo intemperanter Fortuna extulit & extinxit, vt cum nullo mortalium vtroque vultu velocius atque vehementius lusisse videatur. Gasto coniunctis vndique copijs contra Heluetios profectus circa Mediolanum ita eos equestribus pręlijs fatigauit: vt ab agmine vexillisque discedere non auderent, quum inermes & dispersi pedites, à confertis cataphractis equitibus facilè cęderentur. Quibus pręlijs Baiardi & Baronis Continij singularis virtus enituit. Sed Continus quum maiore animo quàm consilio hostes persecutus in villam irrupisset, circumuentus ab hostibus interijt. Cęterùm Heluetij victi asperitate hyemis, annonæ penuria subacti, & frequētibus equitum prælijs sæpe cum incommodo lacessiti, quum neque tormenta, neque equites, neque vllum omnino iustæ expeditionis apparatum attulissent, vti superiore anno fecerant, cuncta in reditu diripientes, vexilla domum verterunt. At Gasto Foisseius repressis Heluetijs nihil cunctandum ratus, vt Bononiam obsidione liberaret, nulla interposita quiete, quum nullam à milite vel duræ hyemis, vel difficilium itinerum, vel pristinæ defatigationis excusationem reciperet, eò magnis itineribus contendit, tanta celeritate incitatis ad festinandum omnibus copijs, vt neque viæ militares admodum lutulentæ, neque inflati amnes, neque longissimæ noctes quicquam impedirent, quominus tormenta ænea, non modò legionibus in cursu, sed ipsis etiam equitibus æquarentur. Accidit autem id quo nihil ætate nostra admirabilius in re bellica fortasse contigit, vt nihil prorsus sentientibus Hispanis interdiu, instructaque acie viginti amplius cohortes, & sex mille equites, & magnū tormentorumq;, carrorum numerum trahens, Bononiam sit ingressus: quum Fabricius & Nauarrus vigilantissimi homines, tot sæpe equitum turmis per agrum Transrhenanum emissis, nihil de eius aduentu vnquam præsensissent. Etenim Foisseius nuncios omnes & literas, & totam denique sui famam incredibili celeritate præcurrerat: & tantus erat amplissimæ vrbis ambitus, vt vix à tribus portis sine periculo vnis castris posset obsideri. Postero igitur die Græcus eques à pontificijs exceptus, quum interrogaretur, ex cuius ducis ala esset, & quæ Gallorum, Bentiuolorumque consilia & apparatus in vrbe essent, dixit se cum ala Biarner (qui ipsius Gastonis erat legatus) pridie cum exercitu vrbem ingressum, nihilque propterea vti nouum militem de Bononiensibus rebus habere compertum. Quibus verbis ad duces Ioannemque legatum sedulò delatis, & subinde emissis inquisitoribus, cognitum

est. Hic insperatus nouæ victoriæ prouentus(vt est natura mortalium quæ improuisis vehementius afficitur)Foisseio incredibilem attulit voluptatem: simulque iuuenem gloriæ auidum magis ac magis accendit, vt interceptis his auxilijs ad opprimendos Brixiæ Venetos maiore adhibita festinatione maturaret. Nec feroci ingenio alta atque ardua meditanti fortuna defuit: nam vbi Brixiam peruenit, aduocata militũ concione, eos alacriter est cohortatus, vt postquam ad locum præmiorum secundissimo successu peruenissent, secum paululum adniti vellent, impigreque pugnare, vt mox tantorum itinerum incommoda ditissimæ vrbis spolijs resarcirent. his magno studio acclamantibus,& quò vellet se irrupturos sublata manu significantibus, cataphractos dimissis equis ante pedites in prima acie collocat: hos iunctim subsequi Germanos & Vascones iubet, atque ita arce torrenti similis in vrbem prorumpit, stratoque Veneto præsidio, quod sese obiecerat, acingenti omnis generis hominum multitudine crudelissimè trucidata, vrbe potitur. Tum verò videre licuit quanta feritas atque sæuitia auarissimis victorum militum animis esset insita: nulli namque ætati vel sexui, nullis templis, nullis vel sacratis corporibus crudelis ira pepercit. Captus est Andreas Grittus summæ virtutis ac authoritatis Venetus legatus, Ipsum verò Aloisium Aduocatum, qui ad Venetos defecerat, ex fuga retractum, & carnifici traditum, Foisseius auidis oculis in frusta dissectum spectare sustinuit. Septem diebus in eius vrbis direptione consumptis, Foisseius ad hostes feroci citatoque agmine in Bononiensem agrum est reuersus. Terruerat iam omnium animos cum felicitate rerum gestarum, tum vna maximè celeritate, qua vehementer visus, vbique hostium consilia præuerterat, ita vt hyberno tempore geri posse bella docuisse diceretur, quum antea milites semel in hyberna deducti, veluti sacris occupati ferijs, nunquam inde, nisi iam planè adulto & florente Vere, educi consueuissent. Habebat tum castra Medices legatus ad Butrium, & quum Foisseius Brixiam contenderet, in consilio fuerat agitatum, an traiecto Pado cum parte copiarum Brixianorum periculo foret occurrendum. Sed cunctatius deliberantes festinantis Foisseij geminata victoria ab ea dubitatione laboréque penitus absoluit. Quibus de causis ipse legatus & duces Iulium Pontificem continuò monuerunt, vt maiora præsidia quanta maximè posset celeritate compararet, si Italiæ imperium à vi Gallica omnino defendendum arbitraretur. Iam enim omnes reliqui Itali principes & liberæ ciuitates, ereptam iri sibi libertatem à valida & superba Gallorum gente metuebant: & ipse ante alios Maximilianus Cæsar vetus Gallorũ hostis ad eas Foissei victorias ita vehementer exhorruit, quum vir grauis et acutus iampridem Gallorũ fortuna & gentis opes agnouisset, vt cum Venetis inducias pepigerit, & se tum haud simulanter ab amicitia Ludouici regis auerterit. At Iulius animo prorsus inuictus, Troilum Sabellum, & Gentilem Baleonum equites vndique conducere, & Ianum Capociam Romanum cohortes conscribere iubet, conuenitque cum Hispano Venetoque legatis, vt sex millia Heluetiorum communi impensa mercede conducantur, vt ex Heluetio statario pedite phalangem, quæ Germanis opponeretur, Hispanorum cohortibus adiungerent. Mittiturque Venetias Matthæus Sedunensis Cardinalis, vir Heluetius, vt inde per Rhæticas alpes gentem stipendiorum & belli auidam ma-

gnis pollicitationibus euocaret. Interea Foisseius aucto & omnibus rebus abunde instructo exercitu, per Bononiensem agrum ad hostes est profectus, adeo promotis castris, vt præmisso leuis armaturæ equitatu, atque ex propinquo ostentata acie, pontificios ad certamen prouocaret. Consederant in via Flaminia Fabricius atque Nauarrus, & copias in eos colles qui sunt ad dextrã haud multum ardui opportunis in locis erexerant, & tormentis tantùm hostes impetebant, eo consilio, vt si Galli ab innata alacritate inducti, vti tot recentibus elati victorijs instructa acie subijssent, iniquissimo loco dimicare cogerentur. Sed tanta conspectis Gallis Hispanos pugnandi cœperat auiditas, vt æquo vel iniquo loco manus conferere minimè recusarent: inuaseratque non minor religio eorum animos quàm alacritas: nam ad legatum concionantem centuriones & milites accurrebant, postulantes vt authoritate pontificia nominatim ab omni noxa lustrarentur. Tantusque erat concursus sacram purpuram manu tangere cupientium, vt nimia pietate signa deseri, & dissolui ordines periculosa confusione viderentur. Legato & ducibus præ gaudio manabant lachrymæ, quum in Hispanis rapinis & cædibus assuetis tantam religionis curam, tantumque contempta morte pugnandi ardorem inesse conspicerent. At dum duces obsecrando atque obtestando milites retentarẽt, ne tam propinquo hoste toti ordines omnino soluerentur, legatus prælata argẽtea insigni cruce in nomine trini numinis vniuersos ab omnibus criminib. expiauit: promisitque æternę vitę pręmia his omnibus, qui pro tuenda Christiani pontificis dignitate dimicando cecidissent. Ferunt Foisseium iuuenili ferocia numerum atque apparatum hostium facilè contemnentem ea die prælio decertare cupiuisse, sed Hiuonis Alegriæ monitu fuisse retardatum, qui aduersus sibi notos & inuictos veteranos, & Gallicæ militiæ peritissimos duces, temerè ex iniquo loco minimè inuadendos esse prædicabat. Dirempto equestri leui prælio Foisseius directis itineribus sub Foro Cornelij ad læuam promouit castra, eo consilio, vt ad expugnandam Rauennam maturaret: ratus aut cessuram vrbem non multum muro validam magnis viribus oppugnanti, aut si hostes auxilio irepergerent adfuturam occasionem vniuerso prælio dimicandi, quam sibi cunctis artibus parandam arbitrabatur, quando collatis semel signis nihil omnino de victoria dubitaret. Erat enim rebus fermè omnibus superior, tormentorumque præsertim apparatu, quæ non vti apud Hispanos tardissimis boum iugis, sed insuefactorum ac agilium equorum ceruicibus trahebantur. Habebat & leuem armaturam equestrem dimidio ampliorem, & multo etiam exercitatiorem: sed præcipuum robur erat in Germano pedite veterano, omni armorum ornatu conspicuo, qui duodecim quingenarijs cohortibus, & exercitus, & castrorum frontem obtinebat: cuique nulli milites stabili & campestri in acie pares futuri viderentur. At Legatus & pontificij Hispanique duces de itinere, & de toto Foisseij consilio coniectura iudicantes, Marcum Antonium Columnam summæ spei Romanum ducem Rauennam mittunt. Eius alæ equitum adiungitur Petrus Castrius leuis armaturæ equitum præfectus, & cum eo fortissimi centuriones cum cohortibus Paredes & Salazarius. Quibus ire dubitantibus singuli duces, & ante alios Legatus iureiurando pollicentur, se quum

pericu-

periculum vrgeat, neque eam vrbem, neque ipsorum præcipuè salutem esse neglecturos. Porrò Foisseius Rauennam delatus, prolatis statim tormentis, tanta vi quassare mœnia est adortus, quanta maximè ab vllo alio duce qui interfuerant, vllibi factum fuisse meminissent. Dirutis namque muris, & nonnullis hostium in opere & defensione versantibus ad ingeminatos tormentorum ictus interfectis, triplici acie instructa murum subijt, tanta alacritate & contentione militum, vt quisque quo magis in oculis ducis esset conspicuus, ante alios efferendo sese prægredi conaretur. Diuisus enim erat labor inter nationes, vt sublata penitus inuidia, omnes honore simul atque periculis æquarentur. Denos quoque equites cataphractos singulæ turmæ ex fortissimis iuuenibus tribuerant, qui ante pedites dimissis equis grauioribus pro tecti armis subibant. Certatum est aliquot horis vtrinque vehementissimè. Non deerat enim sibi in tanto rerum discrimine M. Antonius & cæteri duces, qui ab idoneis locis tormenta maiora minoraq; incessanter emittebant, & è summis ruinis sulphureos globos saxaque & ingentes trabes prouoluebant. Sed magno vsui erat eximiæ magnitudinis ænea colubrina, quæ ab angulo propugnaculi in latus subeuntium agminum sæpius emissa, multos miserabili strage edita violenter abripuit, & fossam fœdè laceratorum militum cadaueribus repleuit. Desiderati sunt plerique viri fortes, & in his Spineus tormentorum magister, vir summæ authoritatis ac industriæ, & Satillonus inter præfectos equitum clarissimus. Ex his verò qui in muro propugnabant, periere duo Denitij fratres, Neapoli honestissimo loco nati, quum alter in locum tormento interfecti, & iacentis ad pedes fratris, ad non dubiam mortem ac laudem intrepidè successisset. Foisseius cum detrimento repulsus, vbi didicit Fabricium atque Nauarrum cum omnibus copijs aduentare, qui exaudito tomentorum frequenti reboatu, & animaduerso Rauennatium atque præsidij periculo castra promouerant, à Rauenna properè discessit, ne interclusus, si diutius hæreret, sibi necesse foret ancipiti prælio decertare. Fata quoque quæ omni humana ratione vehementius impellunt, eum haud dubiè vel inuitum in campos pertrahebant, qui essent & ab eius interitu, & abinusitata, cunctisque propè gentibus funesta clade nomen habituri. Educto exercitu validam manum in tergo constituit, quæ erumpentes è Rauenna hostes, conuersa fronte sustineret. Peruenerant pontificij ad Roncum vsque amnem, qui Vitis anquitus fuit, cum biduo ferè continenter, & in agmine, & in ponendis castris equestri prælio decertassent. Erat in fronte amnis, iuxta cuius aggerem Nauarrus peditatum omnem depresso loco collocarat, eumque præsepserat paruis curribus, quibus ingentia venabula erant præfixa. Equitatum in tria diuisum agmina, Fabricius, Padulius, & Caruaial idoneis in locis instructa acie conglobarant. Toti verò leuis armaturæ equitatui præerat Daualus Piscarius Fabricij gener, qui ab his infaustæ militæ primis stipendijs summorum postea ducum gloriam æquauit. Relinquebatur Foisseio exigua spes parandi commeatus, cum magis ac magis à Ferraria Padoque discederet, propterea vel ob id etiam maturius confligere properabat. Venerat ad eum Alfonsus Ferrariæ princeps præcipua belli causa, vt quam debebat Regi de se

benemerito præsens operam præstaret, ornatissimamque alam, & magnum tormentorum apparatum adduxerat. Huic & Senescalcho Normaniæ cura primæ aciei fuit demandata, secundæ & tertiæ præfuere incliti duces, & ante alios Alegria atque Palicia, qui erant omnium & ætatis honore & rebus gestis longe clarissimi: ipse Foisseius vt imperatorem decuit, nullum sibi certum locum desumpsit, sed cum turma nobilium prouectus ad singulos ordines animo maxime excelso, & sermone alacri modo Germanos & Italos, modo Gallos et Vascones hortabatur, vt intrepide cum his congredi vellent, qui tantum cum Pœnis & Mauris inermibus in Africa pugnare assueti, vix primum veteranorum militum impetum essent laturi: peruentum iam esse ad laborum finem, & parata esse præmia, quæ non modo meritis, sed ipsorum etiam vel immodicę cupiditati ad satietatem æquarentur, si opinionem quam ipse de omnium virtute, facto sæpe periculo cumulatissime concepisset, vti viri fortissimi minime fefellissent. Erat Foisseius imberbis adhuc, & præclara facie maxime decorus, sed micantibus oculis à generosa militarique ferocia valde terribilis, & quod spes ipsas, & studia militum vehementer excitabat, dux etiam fortunatus ab omnibus habebatur. Incitatis ad prælium militibus, tormenta, vnius præcipue Alfonsi consilio, amnem, loco mare versus à castris hostium inferiore sunt traducta, quæ mox ille ita magno in obliquum circuitu prouexit, vt in latus & terga hostium citatis iumentis verterentur. Interim Germani subitario ponte, Vascones & reliquus peditatus humilibus vadis amnem transibant, equitatus turmatim ab omnibus locis in aduersam ripam absque vllis incommodis euadebat: leuis autem armatura equestris, vtrinque latus effusa ita pugnam ciebat, vt prospectum, vti planis accidit in locis, speculantibus ducibus adimeret. Iam pilæ Gallicæ ingenti strepitu maioribus tormentis emissæ, multa strage equorum atque hominum edita, per medias acies prouolabant. Iam Gallicus equitatus fermè omnis, peditatus verò magna ex parte flumen transierat. Iam denique propè ipsum ardentis prælij discrimen erat peruentum, quum Fabricius acri iudicio victoriæ diffisus, Nauarrum vehementer est obtestatus, vt sese tandem inde expediret, & cum dimidiato hoste potius quàm cum integro congredi vellet, neque amplius cunctaretur, sed peditatum confestim versus amnem in hostes educeret: se quoque statim eò cum vniuerso equitatu illaturum signa, atque ita disiunctos, & in transitu hærentes ac impeditos in flumine facilè concisuros. Sed Nauarrus fatali pertinacia, salutari consilio nequaquam animum inflexit, vtpote qui sub aggere depresso tutoque loco constitutis legionibus sibi omnino expectandos hostes, non vltrò inuadendos importuna ratione decreuerat, ita vt exitiali proposito deseruiret, & nihil tanta & tam miserabili equitum clade commoueretur. Confisus etenim mirificè militum virtuti, & carrorum item munimentis in animum cæca obstinatione peruersum induxerat, se deletis etiam equitibus, vno incolumi peditatu victoria haud dubiè, nequaquam communicata cum socijs laude, potiturum. Adiuuit etiam obstinati hominis insaniam suorum tormentorum respectus, quæ peritè collocata, emissaque strenuè Gallicum peditatum, veluti clades alternante Fortuna, per quam effusè prosternebat. Fabricius fremens & gemens, vbi totum equitatum animaduertit ingenti ea clade

clade perturbatum, & multos duces in oculis crudeliter interfectos, ne inglorius caderet, cum globo reliquorum equitum in confertos hostes incurrit: vbi quum ad interitum suorum aliquandiu pugnasset, ab Alfonso captus est, & a Gallorum iniuria, id ipso obnixè deprecante, egregia fide seruatus. Eadem consilij fortuna Padulium excepit, quum alas secundæ aciei per campum, fossis & vepribus impeditum nequaquam conferto, sed dissipato agmine, veluti desperato meliore exitu, protinus induxisset. Captus est & Daualus Piscarius fusa vniuersa leui armatura equestri, multis susceptis vulneribus egregie repugnans. Cardonius verò ipse inusitata tormentorum clade consternatus, vix mentis compos inauspicati imperij relictis insignibus, & cum eo Caruaial, tertia acie fermè integra, & Antonius simul Leua, qui postea raræ felicitatis dux euasit, continenti cursu profugere. Tum verò appropinquantibus Germanis, Nauarrus insigni quidem, sed nimis sera virtute legionibus suis prælij signum proposuit. Strauerant solo prona corpora suopte ingenio milites, vt præteruolantes ferreas pilas euitarent. Itaque sese atque hastas protinus erexere, tantaque animorum alacritate Germanos inuasere, vt nunquam ab vlla hominum memoria aut ferocius aut acrius sit concursum. Accidit autem, vt ante ordines progressi duo longè omnium nobilissimi duces, armis cristisque conspicui inter se ex prouocatione decertarint: Iacobus Empser Germanus, Hispanusque Zamudius, sed cadente Germano, vtraque acies statim procurrit: cæsique sunt vtrinque fermè omnes noti centuriones, vixque Germanus confertissima sua phalange Hispanorum vim ac audaciam sustinebat, quum inclinati plerique scutisque protecti, subter hostium hastas inermia femora breuibus gladijs fodiendo, cædendoque ad mediam fermè aciem peruenissent. Non procul inde Vascones occupata via, quæ inter aggerem ac ipsum flumen intererat, Italicas cohortes iam multo à tormentis detrimento accepto perturbatas clamore edito sunt adorti. Sed vbi emissis sagittis ad manus est deuentum, vti hastatis, & densa acie prementibus impares, facilè sunt repulsi. His opem tulit Alegria cum recenti ala equitum supra insitam vim domestico etiam dolore concitatus: ardebat enim incredibili cupiditate sumendi supplicij de Ramazotto eiusque cohortibus, á quibus superiore anno ad Ferrariam Melious filius pugnacissimus iuuenis seditione militari fuerat interfectus. Sed irrumpentem & cohortes lata strage edita prosternentem, Fortuna maligno omine persequuta, nouo & acerbiore quidem dolore obruit, quum in eius oculis Viuerroes alter filius suo impetu transfixus hastis hostium fuisset: & exanimis in profluentem præcipitatus. Nec multò post & ipse fortissimus & infelix senex in lugubri vindicta funestaque victoria confossus interijt. Ramazottum ingenti securis ictu prostratum, & semianimẽ seruauere proximi Hispani, qui ex secunda acie duce Samanecco ab alia parte Gallos Italosque pedites reiectos vsque ad tormenta ita ceciderant, vt illi pauentes & saucij in latus Germanorum fœdè perturbatis eorum ordinibus verterentur. Iam Germani à fronte cum hoste pugnantes, iusta quidem ira, sed tam exitiali quàm necessaria cum socijs auertendo pellendóque ne eorum incursu acies laxaretur, in latus certabant: eratque ob id incerta adhuc & dubia Gallorum victoria, nisi Foissius vniuersum equitatum

iam vndique planè victorem, Hispano pediti circumfudisset. Nec in tanta rerum asperitate sese deserunt Hispani, vti decuit summæ fortitudinis veteranos, quanquam continenti cum Germanis prælio fatigati, non modò promptissimum quenque militum & centuriones & vexilla, sed quod maximè vires debilitat & spiritum intercipit, victoriæ spem ipsam amisissent. Admirabili etenim consensu, & singulari pugnandi peritia, ordines atque animos conseruant, delatique in viam hinc aggere perpetuo, illinc flumine permunitam, acerrimè depugnando sese recipiunt. In ea receptus difficultate Nauarrus, sese vltrò telis obiectans, ne tantæ cladi superesset, vti postea dicere solebat, intercipitur. Eo capto, & iam vndique parta victoria, Foisseius profligatis & fugientibus instandum esse clamitans, et vndique ad delendas reliquias equites cogens, dum intemperantius cum turma nobilium abeuntes persequitur, à nouissimis circumuentus, & ab equo deturbatus iugulatur: neque se Foisseium & Hispaniæ reginæ fratrem esse profitenti, barbarus & iratus miles pepercit. Stratus est & iuxta Foisseium amplius viginti vulneribus illatis, eius patruelis frater Lotrechius, qui postea inter Gallos cum imperio militari summam auctoritatem est consequutus. Foissei importuna mors haud dubiè insatiabili cædendi hostis cupiditate quæsita, sicuti plenissimam de hoste victoriam corrupit, ita Hispanis angusta, & ob id firma fronte insequentes Gallos facilè repellentibus, euadendi spacium dedit, victoresque simul à difficili pugna ad paratam prædam protinus auertit. Cecidere vtrinque ferè æquata clade, cum calonibus & lixis ad viginti milia, sed in primis flos militū, & ducum fermè omnis interijt, quorum fortunæ varios euentus sigillatim in Historijs diffusè retulimus. Interea Medices Cardinalis haud dubiè prouidentia deorum ad Pontificatum reseruatus, quum multis circa eum interfectis, turpi fuga minimè saluti consulendum esse iudicaret, postquam cohortando, & cadentium animas superis commendando, cùm pij tum constantis Legati munus impleuisset, in Gallos equites duos incidit: quorum alterum purpuræ & pileo superbè insultantem Platesius eques Bononiensis, qui lateri comes hæserat, tragula per iugulum transfodit: alterum pauentem eodem telo sauciatum æquo deturbauit. His mox successere Epirotæ equites, è quorum manibus superuentu Federici Gonzagæ Bozoli statim eripitur, cui demum honestiore nomine tanquam nobili duci atque Italo protinus est deditus, & ab eo adiecta custodia deductus ad Federicum Sanseuerinum, qui concilij nomen pro legato in castris & in acie armatus, & proceritatem ingentis corporis, & præclarum in ea causa studium ostentarat. Ab hoc Medices cum honestissimè tractaretur, & propter veterem familiaritatem omni cum verborum honore ac officij pietate coleretur, facilè impetrauit, vt Iulius Medices qui ex prælio cum Antonio Leua Cesenam profugerat, tutò ad se veniret. Erat enim propè solus, tot familiaribus varia sorte profligatis.

Iulius vbi accepta fide, in castra peruenit, Sanseuerino etiam concedente, continuo Romam ad Iulium Pontificem est transmissus, scilicet vt patruelis Legati, qui ex publica clade in hostium esset potestate, salutem ac dignitatem Pontifici & cæteris cardinalibus obnixè commendaret. Iulius cunctis rebus & consilijs detrimentisque hostium sedulò exploratis, non tantùm vt domestici officij munus impleret, sed vt certiora de hoste

ad Pon

ad Pontificem deferret, mutatis ad celeritatem iumentis sibi properandum esse existimauit: statimque vbi applicuit, à Pontifice in senatum est introdu-ctus, vt cladem vtrinque cùm cæsorum numero, tum magnorum etiam ducū funeribus haud dubiè æquatam esse testaretur, & propter aduersos falsósque rumores, vtpote qui facilè primus ex hostium castris veniebat, totius pugnæ euentum recensendo eorum qui ex hostibus perijssent, sigillatim, & ex socijs qui se fortiter atque feliciter recepissent, nominibus recitatis, multorum animos abundè confirmaret. Erant enim plerique adeo mente consternati, vt Iulio veluti desperatis rebus, ab Ostia triremibus fugiendum esse trepidè suade-rent. Quoniam non solùm à Gallis victoribus, qui adhuc sine certo duce procul abessent, sed ab intestino hoste, cùm toti sacerdotum ordini exitium, tum Vrbi direptionem, & inquilinis omnibus perniciem timebant. Robertus enim Vrsinus & Petrus Marganus summæ nobilitatis & opinionis Romani iuuenes a pontifice scelerata conspiratione defecerant, pecuniam à Gallis acceperant, vt Vrbe sacrosanctum Pontificem exturbarent, quando facilè ab his vtriusque factionis perditi seditiosique homines ad patrandum facinus concitari posse viderentur. Quæ omnia vel ob id magis ac magis erant metuenda, quoniam paulo antè grauiter ægrotante Pontifice, Pompeius Columna Reatinus episcopus, et Anthimus Sabellus turbidiore consilio Romanos ad libertatem vocarant, concionatique in Capitolio aduersus sacerdotum imperium vti sæuum ac impotens, nulloque iure legitimum, ita plerosque nouarum rerum cupidos & veteres tantùm Romanæ virtutis spiritus gerentes inflammarant, vt nisi conclamatus ferè Pontifex repente reuixisset, omnia crudeli tumultu conturbari manifestè potuerint. Cæterùm Iulius in calamitate semper seipso maior, & excelsior, inuicto animo ingenti liberalitate copias reparat, Cardonium per agrum Picœnum euadentem hortatur, vt reliquias colligat, inermes & spoliatos equis exornet, præbitaque pecunia copias in vnum cogat. Porrò Vrbinatem in gratiam recipit, & scribere milites iubet, qui propter Alidosij cædem à patruo, eoque Pontifice diductus, deprauatusque à parum sanis familiaribus, sese Gallo Regi certa stipendiorum conditione applicare cogitarat. Ante omnia quoque Venetias ad Sedunensem Heluetium Cardinalem scribit, vt non amplius sex tantùm millia, vti antea esset decretū, sed quantam posiit eius gentis multitudinem pecunia conducat. Adiuuant rem Veneti consilio, opibus, ingentique studio vt maturè in Italiam deducantur. Interim Galli ad Rauennæ mœnia reductis castris, atque vrbe in deditionem accepta, vt Foisseio & amissis sub muro socijs parentarent, contra fidem barbara feritate miseros Rauennates inuadunt, inermes vbique trucidant, domos templaq; diripiunt, & in primis D. Vitalis templum, quod erat perantiquis Gothorū donarijs ex auro et argento sumptuosissimè exornatū. Ipse verò Medices legatus, Petrusq; Nauarrus captiui Bononiam mittuntur. Nauarrum transeuntē pueri & multitudo opificum spectandi studio effusa, indignis verborum contumelijs affecere. Nec legato ipsi defuere improbi noti ciues, qui atrocibus verbis insultarent, quibus tñ omnibus rediens facilè postea summa illa naturæ lenitate pepercit. Sed Bentiuoli fratres quum propter veterem amicitiam, quę cum Mediceis Ioann. ipsorum patris, & Magni Laurentij tēpore floruerat, ita suscepere, vt nihil præter libertatē deesse videretur.

Non multò post Foisseij funere à Bononiensibus regio sumptu ac apparatu post longam pompam, extructa in templo insigni pyra celebrato, Medices legatus cum Nauarro, & plerique alij captiui nobiles Mediolanum perducuntur. In itinere autem quum esset Mutinæ, Blancæ Rangoniæ benignitatem sensit: ea erat Bentiuolorum soror, eximiæ liberalitatis fœmina, quę omnibus ex mundo muliebri necessarijs ad cultum ornamentis sumptuosissimè eum repleuit. Vnde ipse mox effectus Pontifex, vti in referenda gratia planè gratissimus, eius liberos & honore pilei, & Prætorij præfectura, & magnis militiæ stipendijs exornauit. Mediolani verò exceptus in Sanseuerini Cardinalis ædibus, a Vicecomitibus, Pallauicinis, Triultijsque patricijs ita colebatur, vt vix victor in præalta Fortuna, vel humanius vel liberalius nullo prætermisso humaniore officio tractari posse crederetur. Quum esset Mediolani, atque ibi Cardinales concilium e Pisis reductum, vti inflati victoria criminosissimè celebrarent, & sæpè Iulium Pontificem pro templi foribus ad dicendam causam citarent, sanis hominib. pariter & imperitis effusè ridentibus, ea pseudosynodus ludibrio haberi est cœpta, ita vt Bernardinum Caruaialem ambitiosius ad pontificatum anhelantem, pueri subsannando per iocum Papam vocarent, nec ab armatis Gallis, & iratè persequentibus, quo minus sacerdotib. illuderent, omnino terrerentur. Ad labefactandum autem reliquum eius concilij nomen forte Iulius Medices ab Roma superuenit, qui legato patrueli breues epistolas, & diploma Pontificis deferebat: quibus præclara concessa facultate, expiare milites ritè posset, qui, vti erant (quoniam in acie contra Pontificem stetissent) sacris interdicti, & omnibus diris ad inferos deuocati, sese lustrare Christiano ritu, & veniam á pontifice petere malebant, quàm obtemperare paucis ac ambitiosis sacerdotibus, qui priuatis odijs, & parum honestæ cupiditati improbè seruientes, & exercitui falsa specie religionis decepto, & fortissimis simul & incautis ducibus singularem calamitatem peperissent. Itaque prolato euulgatoque diplomate, tantus pręfectorum & signiferorum, militumq; omnis generis, qui certatim à diro crimine absolui cupiebant, ad legatum factus est concursus, vt vix conficiendis tabulis scribarū manus sufficerent. Quæ res & familiarium egestatem mirificè subleuauit, & præ damnata concilij causa, Iulij Pontificis authoritatem latissimè confirmauit. Ob id factum, quod omnium concilij sanctionum fidem penitus eleuabat, grauiter commoti cardinales, de Medice vehementissimè conquerebantur: quoniam maximi regis, qui iure optimo concilium indixisset, dignitatem despicere videretur, quum priuatis actionibus & syngraphis in aliena potestate constitutus, vti capite diminutus, cœptam pręclaro ordine synodum oppugnare contenderet, nec vereretur eorum iram adeo insigni iniuria prouocare, in quorum esset potestate, quique captiuo duriores conditiones imponere facilè possent, et ex arbitrio totam eius rei contumeliam vindicare. Sed ab insigni pietate vehemens Gallorum militum consensus Legatum, vel tacentem egregiè defendebat. ij enim vltrò cardinales ipsos clatis verbis obiurgabant, tanquam minus religiosè Christianorum & simplicium omnium mentes votáque sanctissima, falsis persuasionibus turbare niterentur. Interea Galli duces quum omnem futuri belli metum vna ea insigni victoria sustulisse viderentur, adnitente quæstore Normaniæ, sed contra nequicquam reclamante Triultio,

uultio, peditatum fermè omnem dimiserunt. Quæ res sicuti ab exitiabili auaritia initium cœpit, ita luctuosum admodum bello finem parans, Gallos ab Italia nullo propè negocio exegit. Namque Heluetij à Iulio Pontifice & Venetis multis obsecrationibus atque stipendijs ad arma exciti, sublatis repente signis per Rhetiam ad Tridentinas alpes properabant. Erant enim tum vicatim Gallo regi maximè infensi, quòd ille post partas (vti dicebant) ipsorum sanguine victorias, ingratè atque auarè stipendia solita sustulisset, despectáque virtute Heluetia, Germano pedite ad suæ gentis ignominiam vti cœpisset. Nouo quoque ab his suscepto bello impensè fauebant Maximilianus Cæsar Galloru opes tantis partas victorijs haud dubiè reformidans. Nam super inducias Venetis concessas, à concilio Pisano abrogata omni sua pristina procuratione discesserat, & edicto monuerat Germanos, qui in partibus Gallorum erant, vt domum in Germaniam redirent, iterque Heluetijs, & commeatum per agrum Rheticum amicè præbuerat, ac demum Tridenti & Veronæ omnem eorum multitudinem absque vlla dubitatione receperat. Quo terrore Palicia perculsus, ad què interfecto Foissio militaris imperij summa redierat, aduocare duces, cogere vndique ad signa milites, à Florentinis auxiliares equites postulare, & parare vndique præsidia maturabat. Sed alæ & cohortes tot prælijs vehementer attenuatæ, & peditatus Italicus quæstorum auaritia, togatorumque iudicio importuno dimissus, reuocatique edicto Cæsaris bona ex parte Germani, & dilapsi vndique Epirotæ, Galli, Vascones, & qui vno nomine Valones dicebantur, infrequentia signa reddiderant: cum his tamen copijs Palicia non tam viribus quam famæ rerum gestarum confisus, ad hostes in Mantuanum agrum contendit. Interea Cardinales quum nihil de Heluetio Venetoque bello in amplissima recentique victoria dubitarent, propter insusitatam aduentantium hostium celeritatem timore præpediti, Concilium repente dissoluunt, vt illud inauspicatò Pisis cœptum, et tum Mediolani improsperè renouatum, in vlteriorem Galliam transferrent. Mediolano itaque profecti multis de causis, & iubente rege, secum Medicem Legatum in Gallia ducunt. Ventum erat ad Carium vicum in Ticinensi non longè à Pado, ad eam ripam quæ ex aduerso pertinet ad Bassinianam, ea Augusta Battienorum antiquitus fuit. Ibi Medices fortè oborta, vel simulata leui ægritudine facilè à custodibus impetrauit, vt ea nocte Carij conquiesceret, dum cæteri Cardinales, magnique eorum comitatus cum turba omni ministrorum & militum nauigijs pertransirent. Id spacij nactus Medices per Abbatem Bongallum familiarem suum, qui postea Nepesinus fuit episcopus, perquisiuit, an in eo vico aliquis esset vir nobilis, cui tutò salutem suam commendaret. Huic diuinitus fortè oblatus est Raynaldus Zactius, miles veteranus equestri natus familia, qui magnas in agris paternis agrestium hominum habebat clientelas. Itaque Abbas hominem secreto cum lachrymis suppliciter est cohortatus, vt summæ nobilitatis, summæque spei Cardinalem coniectum in eas miserias, & qui haud dubiè ad perpetui carceris pœnam in Galliam traheretur, è manibus Barbarorum eripere vellet: qui temulenti aut intempestiuè vagari, aut somno oppressi custodias negligenter obire consueuissent. Raynaldus qui suopte ingenio Gallico nomini erat infensus, propter memoriam Magni Laurentij, & Mediceæ familiæ, quæ apud omnes erat ve-

Ee

nerabilis, facilè liberandi hominis negocium suscepit, ea tamen conditione, vt nihil se perficere feliciter posse fateretur, nisi eius vicinię Visimbardum aduersæ factionis, sed tamen ab se nequaq̃ alienum iuuenem in partes parandi facinoris adduxisset. Id si ab illo impetraretur, ad eum in hospitale diuersorium se vnum ex pueris statim missurum, qui pro tessera cuncta parata esse renunciaret. Cum hac spe Abbas ad Medicẽ est reuersus. Nec mora, Dijs bene adiuuantibus, obsecranti Raynaldo, quanquam ęgrè & cunctanter annuit Visimbardus. Itaque ad Abbatem nuncius propere mittitur. Verùm ei Abbatem in turba quærenti, non Mediceus, sed alter genere Gallus Abbas custodiæ præpositus ostenditur, cui ille in eodem nomine deceptus, miserabili errore cuncta parata esse denunciat, adeo tam probè cõceptis consilijs Fortuna immitis inuidere videretur. Sed Gallo contracta fronte, & sua lingua se nihil parari iussisse extemplo respondente, errorem puer agnouit, & præsenti quodam commento inducto, inde sese protinus explicuit, ita tamen vt suspicionis aculeum relinqueret apud eum, verba & vultum pueri coigtatione reputantem. Ob eam rem Abbas non multo post maturius, quàm statuerat, profectione indicta, eductoque agmine ad Padum contendit, frustra moras alias atque alias nectente Cardinale, vt Raynaldo spacium cogendis agrestibus opportunè præberetur. Iam totum agmen ad flumen peruenerat, multisque transmissis, ipse planè inter postremos anterioribus mulæ pedibus nauigij proram attigerat, quum à tergo exauditus clamor & aduentantium conspecta acies mulam auertit: ita superuentu Raynaldi penè sine vulnere fugatis Gallis, Legatus eripitur. Nec multo pòst abiecta purpura, militari sago indutum, traiecto noctu Pado, ad castellum Ligurum deduxere. Id erat Bernabouis Malespinę Visimbardo sanguine coniuncti: ibi nouum quoque discrimen adijt. Nam vir ille vti erat Gallicæ factionis, ne fortunas suas in discrimen deuocaret, monendum, & consulendum super ea re Triuultium existimauit, fremente frustra, & fidem implorante Visimbardo. Tum vero legatus in sphæristerio fœdè custoditus, de salute libertateque desperare cœpit, & vehementer Fortunam incusare, quæ tanta acerbitate spes omnes eluderet, & sibi immerenti alios super alios insatiabili malignitate laqueos pararet. Sed Triuultius grauis & vere Italus imperator, quum iam Galli à ponte Mincij tanta premente hostium multitudine essent deiecti, et in effusam fugã planè coniecti, Malespinę rescripsit, res eò esse deductas, vt non esset de Cardinale qui fortunæ beneficio semel euasisset, magnopere cogitandum. Itaque Bernabos seipso factus humanior, Legatum noctu dimitit, eumque seruorum perfidia simulat effugisse. Ille ad vicum Iriæ adiuuante quodam sacerdote, & coemptis per eum pernicibus iumentis, Placentiam peruenit: atque eò tutius, quòd tum forte Placentini perditis Gallorum rebus, Iulio Pontifici deditionem faciebant. A' Placentia demum traiecto Pado, Mãtuam est profectus, vbi in Andina villa summa benignitate eum Franciscus princeps congestis opportunis muneribus abundè recreauit. Interea Palicia ad Vallegium Mincij ponte depulsus, copias omnes, amissa Cremona, Ticinum reduxit: affuereque illico Heluetij, & cum his Paulus Baleonus, qui optimè instructam legionẽ, & quadringentos cataphractos, bisque totidem leuis armaturæ equites, & magnum tormentorum apparatum adduxerat. Itaque mœnia ad arcem tormentis quati cœpta: sed nihil magis

magis Gallos exterruit, quàm cohortes ratibus in proximam & coniunctam vrbi insulam traductæ: per eas enim intercluso ponte lapideo, euadendi Gallis facultas eripi videbatur. Itaque Palicia nihil sibi amplius Ticini morandum arbitratus, vt equitatum in quo totius Galliæ salus & decus spesq; omnes sitæ erant, ab omni discrimine conseruaret, ponte lapideo signa educit, statimque hostes à porta noua simul & ab arce deserta irrumpunt, & cum Germanis per totam vrbis longitudinem, ad pontemque maximè dimicant: eos enim Galli vt ipsi sine periculo abirent, omnium postremos reliquerant, haud dubiè à tanta multitudine trucidandos. Sed Germani admirabili constantia sese recipientes, cum egregiè sustinēdo haud magnis acceptis detrimentis, ad alterum Graualoni pontem, qui erat ligneus, peruenissent, distractis asseribus equorum pondere ad multorum exitium pons est interruptus, atque eo modo Germani Gallique omnes qui transire nequiuerant, cæsi captique sunt. At Palicia Pado ponte superato, quem Triuultius cautissimus senex opportunè construxerat, rectis itineribus in Galliam contendit: quoniam Henricus Britanniæ rex, suscepta defensione Romani pontificis, ingentem classem cum validis copijs in Aquitaniam transmisisset. Eo modo paucis diebus Mediolanense imperium Gallis est ereptum, & Maximiliano Sfortiæ, vti legitimo principi, Iulij Pontificis, Veneti senatus auspicijs, & vna maximè Heluetiorum virtute restitutum. Ab hac victoria Cardonius excitus, collectis vndique Hispanis, et reparato equitatu, in Galliam Togatam redire maturabat, Vrbinasq; ipse præmisso Troilo Sabello, qui oppida atq; arces reciperet, cunctis propensissima voluntate ad pristinam fidem redeuntib. Bononię appropinquabat. Quibus de rebus Bentiuoli omni spe præsidij, Gallis Italia pulsis, omnino destituti, magnoperè sibi timere cœperunt, Bononiensesque ipsi à pontificijs copijs singularem cladem expectabant: nam maturę segetes erant in agris, & iam frumenta succidebantur. Quibus amissis si obsistere, & Bentiuolorum in fide permanere vellent, nulli erat dubium, quin breui populus omnis inopia commeatus, & dira fame conficeretur. Gerebat tum summum in vrbe magistratum Franciscus Elephantutius. Is animaduerso rerum discrimine, amicè et grauiter Bentiuolos in Senatum vocatos est cohortatus, vt prudentium more Fortunæ cedere potius vellent, quàm obstinatè persistendo his periculis ciuitatem obiectare, quæ supremam omnibus calamitatem essent allatura: posse ipsos spe integra, si patriam incolumem seruarent, alio tempore conuersis rebus ab ea ipsa, quæ tum deprimeret Fortuna, subleuari: at si patriam perdere pergerent, eos non modò reditus spem, sed fortunarum omnium, & salutis protinus amissuros. Iam enim Castellij Bentiuolorum inimici ædes suas prætorio propinquas armatis compleuerant, & maiores tumultus indies propter multorū simultates in vrbe timebantur. Ob eas res & propter Elephantutij orationem, quæ ex ore totius populi & patritiorum emitti videbatur, Bentiuoli tutiore ac honestiore consilio suscepto, necessitati parent: pacatoque agmine cum omnibus impedimentis & clientibus suis vrbe excedunt. Quibus rebus cognitis, Medices legatus Bononiam, vt ibi Rempublicam sicuti sui erat muneris administraret, properè se contulit, & cum singulari omnis generis hominum gratulatione reductis exulibus est receptus. Nec multo pòst in vrbe Mantua ad constituendam in Italia pacem con-

uentus indicitur. Ibi affuere duces, principumque Legati, & ante alios Matthæus Langus Gurcensis Cardinalis pro Cæsare summæ authoritatis in Italia procurator. Quo præcipuo disceptatore de conditionibus belli & pacis, et de toto iure imperiorum & fœderum agebatur. Proinde Legatus Medices eo Iulianum fratrem misit: actumque est propensissima omnium voluntate de reducendis Mediceis. Quoniam Florentini, authore Soderino, Lucam Sabellum Alexandrumque Triuultium duces suos cum alis equitum auxilio Gallis misissent. Aderat pro Florentinis Ioannes Victorius Soderini frater, qui negabat id fœdus quod cum Ferdinando Rege antiquitùs esset, vlla in parte à Florentinis fuisse violatum: abundè id demonstratum esse recenti Rauennati bello, quum Florentini in neutram inclinantes partem, Gallis simul ac Hispanis & commeatum & receptum pari benignitate præbuissent. Nec referre, quòd pro defendenda Insubria ex peculiari fœdere Gallis auxilia misetint, quando pari lege eadem Ferdinando Regi pro tuendo regno Neapolitano præbere tenerentur. Sed quum hæc vna maximè pecunia facilè possent expiari, Victorius scientia iuris & æqui potius quàm his artibus instructus, quæ ad tractandas res grauissimas necessariæ existimantur, totam spem rei componendæ fœdè corrupit, quum dubitanti, auaroque animo tenacius quàm oporteret pecunijs parcendum arbitraretur: nec externis & militaribus ingenijs propter lubricam eorum fidem, vti cautus iurisconsultus vel data pecunia confideret. Itaque dimisso conuentu Florentini hostes iudicantur: Medicique Legato Hispanorum copiæ tribuuntur, quas Cardonius in Bononiensem agrum adduxerat. Iulius ipse pontifex propter memoriam Pisani consilij Soderino infensus, erga Mediceos præclarum studium ostendebat, quanquam Vrbinas eius imperator occultis de causis ad eam expeditionem neque tormenta, neque eas equitum alas concesserat, quibus præerant Vitellij & Franciottus Vrsinus Mediceis summa necessitudine coniuncti. Sed illi non impetrato commeatu, desertis alis ad præstandam eo bello operam, cum Legato proficiscuntur. Apennino transeuntibus Hispanis, Ramazottus cohortes suas adiunxit, qui ex montanis bellicosisque hominibus quodam beneuolentiæ iure potius quàm imperij magnam & peritam locorum multitudinem armare ac educere erat solitus. Populi quoque Bononienses patricij quorum in alpibus singularis erat authoritas, copijs & commeatu, itemque frequentibus operis ad sternendas vias, & iumentis quibus tormenta traherentur, Mediceos liberaliter adiuuabant. Soderinus vbi hostes aduentare certius cognoscit, patricios viros circiter viginti, quos Mediceis fauere arbitrabatur in curiam vocatos, in custodiam tradit: legatos ad Cardoniū mittit, ei munera amplissima & stipendia militibus pollicetur, ciuitatemque promittit eosdem hostes & amicos habituram, vti ipsi fœderati reges ex arbitrio præscripserint, modò ab iniuria abstineant, reiectisque Mediceis præsentem reipublicæ statum minimè conturbent. Interea Prati oppidi mœnibus tormenta admouentur, & vicinæ vrbes ad defectionem sollicitantur. Contraxerat in oppidum Lucas Sabellus magnam, sed inconditam armatorum agrestium multitudinem, & oppidi portas pernicioso consilio multa congesta materia glebaque præsepserat. At Hispani, quum ægrè murum perforarent, altero præsertim maiore tormento forte perfectao, vixque binis armatis aditus in

oppi-

oppidum esset patefactus, ad propugnaculum recondito in sinu scalas admouent: singuli sensim magno et difficili ascensu in murum euadunt: explicatoque vexillo, & alacri clamore edito, duobus propugnatoribus interfectis alios in fugam vertunt. Interim Sabelli milites qui ad perfossum murum Hispanis irrumpere conantibus haud segniter ex ęquissimo loco repugnabant, vbi supra se hostes in muro discurrentes conspexere, repentino metu consternati, singulari ignauia locũ deseruerunt. Ita totus exercitus nullo accepto incommodo, ad cædem & ad prædam celeriter est introductus. Sabellus nequicquam pauidos, & fugientes in aciem cogere conatus, cum paucis in arcem profugit. Cætera omnis agrestium & oppidanorum multitudo, quum effugere obseratis portis nequiret, armaque proijceret, crudeliter ab Hispanis est interfecta, tanta sæuitia in inermem turbam, & ad deorum templa refugientem ferro grassantibus, vt Gallorum et Germanorum crudelitatem ac auaritiam in Brixiana clade superarint: cæsa enim supra quinque milia hominum inermium dicuntur. Legatus tamen flendo, & notos quosque milites deprecando, Iulianusque item frater & Iulius patruelis multos conseruarunt, quum neque pecuniæ neque periculis vllis parcerent, et sese vulneribus obiectare minime dubitarent, modo ante omnia matronarum & virginum pudorem aduersus militum libidinem tuerentur. Rebus vti Prati gestæ fuerant, Florentiæ nunciatis, sicuti magnus timor populum inuasit, ita optimates Soderino infensi, animos attollere cœperunt. Porro Soderinus omnes copias intra vrbem recipit, senatum aduocat, varijs dictis sententijs, legati iterum ad Cardonium decernuntur, qui hominem ingenti promissa pecunia expugnent. dicebant enim Florentini ex vetere perloquio: Nihil esse satius ac expeditius, quam durissimis Reipublicæ temporibus vna vel immensa pecunia patriam omni periculo liberare. Cardonius admissis legatis, quanquã erat ingenio ciuili atque eo admodum verecundo, conditiones tamen amplissimas, & proposita præmia ita propensis auribus admittebat, vt illa præclara animorum expugnatrix sacra pecunia, & fidem simul & decus, ipsumque pudorem elidere videretur. Sed Legatum Mediceosque omnes omniũ fidem implorantes, Padulius ante alios & Andreas Caraffa, quorum eximia erat authoritas, apertis sermonibus adiuuabant, quum interesse putarẽt ad Cæsaris & Ferdinandi regis dignitatem, & totius Italiæ quietem cunctos opprimere, qui Gallorum partes sequerentur. Mediceos enim si reducerent, qui antea à Gallis fuissent expulsi, eos & veteris iniuriæ & præsentis beneficij memoriam animo nunquam esse deposituros. Interea Florentiæ perculso & nutante senatu, Antonius Franciscus Albitius, & Paulus Victorius præstantis animi iuuenes ad Soderinum ascendunt: monent hominem vt dictatura abeat, & Curia excedere velit, ne si pertinacius resistat, & diutius cunctetur, sibi ipsi in primis & ciuitati ad interitum noceat: si id æquo animo & pacato fecerit, neminem ei esse nociturum, ipsosq; præcipuos fore corporis custodes, et quo velit incolumem educturos. Expalluit ad ea verba Soderinus: & quum sibi magnopere timeret, inimicorum consilijs obtemperauit, vt potequi ciuili prudentia potius quam præsenti aliquo vehementis animi vigore Rempublicam administrare erat solitus. Terruerant etiam hominem manifesta prodigia quæ ei paulo ante & dictaturæ finem, & afflictis Gallorum

rebus, Reipublicæ commutationem præclarè denunciarent. Tacta erat de cœlo porta quæ ad Pratum oppidum ducit, fulmenque ita è marmoreis Galliæ regum insignibus aurata lilia deterserat, vt in alterius clientelam ciuitas haud dubiè cessura videretur. Lapis quoque ingens qui intra curiæ limen ad primos scalarum gradus ædificij structuram sustinebat, ictu fulminis ita loco est propulsus, vt non turbine violento, sed fabrili artificio dimotus esse crederetur. In summa verò Curia cubiculum ipsius vbi lectus erat, fulmen intrauit, adeo blandè pererrans, vt solam vrnam feriendo disijceret, qua ciuiũ nomina ad creandos sorte magistratus educebãtur. Itaq; Soderinus post decimum dictaturæ annum summa equitate ac innocentia gesta Republica, dum Gallico nomini apertius studet, & despecta nobilitate nimis se popularem ostendit, exutus dignitate Curia educitur: flensq; & salutem sæpe suam ambobus obnixè commendans, in domo Victorij seruatur. Inde non multo pòst mutato habitu per Vmbriam ad Hadriaticum contendit, conscensoq; nauigio Ragusium in Dalmatiam est profectus. Eodem die Iulianus Mediceseuocantibus amicis, obuiamque eunte Cosmo Pactio Antistite Florentino vrbem ingressus, summa totius populi cum acclamatione suscipitur. Templum primò Deiparæ Virginis, quod est religione in vrbe celeberrimum, adit: demum non in Mediceas ædes, sed in Albicianam domum se confert: ibi singulari humanitate & comitate Domini & Magnifici nomen repudiat, sese ciuem omnibus æqualem, atque omnium fratrem esse profitetur. Ad demulcendos verò ciuium animos qui Soderino fauere consueuissent, ne aristocratia protinus induci videretur, Ioannem Baptistam Ridolfum in Republica eximiæ sapientiæ virum, popularemque & libertatis maximè studiosum, in locum Soderini in annum vexilliferum creant. Ioannes interim Legatus ad templum diui Antonij suburbanum peruenit: effusique sunt ad eum salutandum cuncti ciues, ac ab his demum in paternas ædes est deductus: decimum & octauum post annum, ex quo vi Caroli Octaui Gallorum regis adnitentibus veteribus inimicis fuerat expulsus.

VITÆ LEONIS X. LIBER TERTIVS.

MEDICEIS in patriam receptis, & ab his ex ærario stipendio militis persoluto, donatisque ducibus, optimates ad ordinandam Rempublicam consilia atque animos reuocarunt: quoniã Ridolfus cuncta regerat ex amplissima formula status popularis, qui nobilitati singularem contumeliam dictatore Soderino semper attulerat, & omnẽ Mediceorum authoritatẽ conuellere videbatur. Itaq; armatus omnis populus de more ad concionem vocatur. Vexillifer Ridolfus cum magistratib. in vestibulum Curiæ descendit, assensu & clamore populi quindecim viri reipublicę constituendę, cum nomina pręcones recitarent, extemplò creantur: ab his demum septuaginta totius ciuitatis longè grauissimi, & Mediceis amicissimi viri sunt delecti, quorum perpetuo consilio Reipublicæ gubernacula traderentur. Ex eo etenim numero Decemuiri, qui belli & pacis, & Octouiri, qui vitę & necis summam haberent potestatẽ, creantur.

creantur. Vexilliferatum, vti erat antiquitus, bimestrem tantum fore in posterum decernunt. His constitutis rebus, & cohorte præsidio Curiæ imposita, contra vim seditiosorum ciuium, Iulianus sago deposito, & sumpta ciuili toga, nihil sese ad principalem fortunam cunctis vna modestia gratissimus efferebat, & Reipublicæ munera paterno exemplo sine satellite innocentia fretus obibat. Vix tres elapsi erant menses, quum à nonnullis in cædem Cardinalis & Iuliani conspiratum est. Principes fuere Augustinus Caponius corpore ac ingenio inerti iuuenis, in quo nihil prorsus laudares, præter familiæ nomen, & Petrus Paulus Boscolus honestis quidem literis exornatus, sed iudicio turbidus & leuis, vti his sæpe accidit, qui ab exultantia atræ bilis insaniæ proximi, dum præsentia non probant, immoderata & inaudita inani cogitatione persequuntur: dolebat sibi ereptam iri libertatem, quum Rempublicã ad Mediceorum arbitrium recidisse conspiceret: quanquam illi per optimates æquissimos viros cuncta vrbana commoda, honores & magistratus inter omnium classium ciues æquo ordine partirentur. Boscolus Bruti virtutẽ & gloriam ferebat in cœlum, seque Brutum fore testabatur, si sibi fidum magni consilij participem Cassium reperiret. Nec mora, Caponius, qui multa à Boscolo ex Historijs de Cassio præclara audierat, libenter in eius nomen est adoptatus. Sed quum de tempore & loco cædis ageretur, deque adsciscendis socijs, quorum præsidio tuti atque defensi negotium conficerent, forte Caponio intranti Pucianam domum, syngrapha sinu decidit, in qua breuiter erãt annotata nomina amicorum, qui idonei ad id patrandum facinus viderẽtur. Ea syngrapha beneficio Deorum collecta, & per Coctium Senensem delata ad Mediceos, periculum depulit. Captus namque Caponius, quum in tormentis egregiè tacuisset, prolata demum syngrapha, nequaquam inficiatus manum cuncta propalauit. Eadem confessus est & ipse Boscolus, qui Nicolaum Valorium insignem ciuem nominarat, atque ita de ambobus suppliciũ sumptum. Valorius autem in Volaterranam turrem est relegatus: quoniã, tametsi Boscolum de tam nefario consilio insano fremitu proloquentem sæpe vti insanum castigarat, nihil tamen, vti optimus ciuis debebat, ad magistratus de ea re detulisset. Iisdem ferè diebus, quibus ea cõiuratio feliciter est oppressa, Iulius Pontifex, re pontificia ad summam authoritatem perducta, ex leui, sed tenaci febricula fluente sensim aluo moritur. Cuius morte nunciata Ioannes Cardinalis lectica vectus, propter innatum ab ima sede abscessum, Romam modicis itineribus ad Comitia contendit. Tanto autem populi studio postremus omnium conclaue est ingressus, vt proculdubio constanti omnium salutantium omine Pontifex euasurus esse crederetur. auxerat eius spei famam Erasmus Germanus subtilissimus Mathematicus, qui pridie quã Medices vrbem intraret, in corona nobilium neminem fore Pontificem ex his Cardinalibus qui in Vrbe essent audacissimè prædicarat. Ferebant etiam Marsilium Ficinum, qui eximiæ authoritatis fuisset astrologus, ex fortunata & regia genesi, ei sacrorum principatum, quum adhuc esset puer, nec planè sacris initiatus, omnino detulisse. Cæterùm vbi in conclaue statim est receptus in partes suas sibi iampridem conciliatos iuniores Cardinales pertraxit. Erant ij regijs ac illustribus maximè familijs nati, ætate opibusque florentes, & in primis Ludouicus Aragonius, Sigismundus

Gonzaga, Marcus Cornelius, & Alfonsus Petruccius: quibus accesserant Bendinellus Saulius, & Matthæus Sedunensis: multi etiam ex Senioribus ea lege suffragia promittebant, vt & ipsi quum exirent canditati, paribus suffragijs iuuarentur. Erat tum Senatus princeps Raphael Riarius, qui ætatis honore, sacerdotijs atque opibus cæteros omnes anteibat, quanquam ei deerant literæ, atque eæ virtutes, quæ multo luculentius quàm ipsæ diuitię honestum sacerdotem ad Christianam laudem exornant. Is in magnam spem adipiscendi pontificatus ab aura populari, & tot circumfusis adulatoribus facilè peruenerat. Sed eum ambientem, & singulos prehensantem, quum ipsi iuniores eludebant, qui Ioanni candidato paratis firmisque suffragijs prę̀stò aderant, tum etiam ei seniores plerunque fidem fallebant, quum quisque spes suas aleret, & priuatis rationibus compositis, ad summi fastigij fortunam enitendum arbitraretur. Petebant eum fermè omnes, vti quisque erat aut studio principum, aut vrbana gratia, aut opibus, & doctrina maximè conspicuus. Ita dum quisque Senior antè omnia sibi vni præcipuè studet, & cunctatius alijs suffragatur, Ioannem iuniores pontificem efficiunt, qui rei Christianæ imperium dare potius quàm accipere vna perpetua consensione decreuerant. Accessit ad eum ante alios Franciscus Soderinus, qui vti erat inimicus admodum capitalis propter Petrum fratrem Florētia pulsum, ab initio eum omnibus adhibitis machinis oppugnarat, moxque perspecta iuniorum constantia, vti cautissimus senex in gratiam opportunè redierat. Accessit & ipse Raphael, & cæteri demum omnes adeo sedatis propensisque animis, vt nequaquam simulanter effusè lætarentur, quòd eum Pontificem legitimis, & longè simplicissimis comitijs creassent, qui nobilitate familiæ, morum grauitate, exquisitisque literis, & singulari naturæ lenitate, non cardinales modò, sed cunctos ferè mortales anteiret. Fuere qui existimarent vel ob id seniores ad ferenda suffragia facilius accessisse, quòd pridie disrupto eo abcessu, qui sedem occuparat, tanto fœtore ex profluente saniæ totum comitium impleuisset, vt tanquam à mortifera tabe infectus, non diu superuicturus esse vel medicorum testimonio crederetur. Cunctis ad pedis osculum procumbentib. LEONIS Decimi nomen sibi desumpsit, vtpote qui propter innatam excelso regioque animo clementiæ virtutem, non expresso quidem titulo, sed erudita allusione Magnanimi cognomentum affectaret, duorum superiorum secutus exemplum, quibus Alexandri & Iulij augustissima nomina placuissent. Non defuere qui dicerent, Claricem matrem pleno iam vtero leonem ingentis magnitudinis, & miræ lenitatis in Reparatæ templo Florentiæ omnium maximo se parere sine gemitu somniasse. Quod postea somnium ex fabulis nutricum quum puerorum ingenijs inhæsisset, accipiendo nomini causam hauddubie præbuerit. Neque Leo mox homines fefellit, quum Petrū Soderinū è Ragusio in vrbem euocasset, eoque summo cum honore suscepto, Contesinæ sororis filio Aloisio Ridolfo ex Soderini fratre filiam in matrimonio collocasset. Pepercit & ipsi Valorio, quem propere Volaterrano carcere eductum libertati patriæque restituit: hauddubiè Caponio etiam, & Boscolo veniam daturus, nisi paulo antè Octouirali iudicio damnati perijssent. Eandem quoque animi magnitudinem & clementiam erga Caruaialem & Sanseuerinum pseudocardinales protinus ostendit: qui, quum

quum audita morte Pontificis è Gallia Romam ad comitia peruolarent, naui gio in portum Pisanum delati, atque ibi retenti in libera custodia fuerant, ne qui modò tantas turbas conciuissent, nouis altercationibus quieta comitia perturbarent. Eos enim Iulius iusta hercle ira præferuidus iam Senatu motos, omnique prærogatiua suffragij & Galeri dignitate penitus exutos, quòd Concilium aduersus se concitatis Regibus indixissent, si qua forte eos caperet, in Campo Floræ tanquam scelestos & impios concremare decreuerat. Itaque Romam perductis, & in Senatu sine purpuræ insignibus supplici ter veniam petentibus facilè ignouit, pristinumque eis honorem & sacerdotia restituit, quum acta Pisani & Mediolanensis & Lugdunensis concilij penitus abrogassent, Lateranenseque concilium vti legitimum & iure optimo indictum solenni assensione comprobarent. Leo etenim antę omnia Iulij con silia ijsdem propè vestigijs subsecutus, concilium in Laterano cœptum, multis de causis celebrandum perficiendumque esse iudicabat, vt saluberrimis scilicet decretis constituta republica Christiana, omnis schismatis seditionisque materia tolleretur. Coronatus est Leo Pontifex ad Lateranum trigesimo die post creationem, qui fuit Aprilis vndecimus, Rauennate clade infaustus, vt conuerso omine ab tanta priuata lętitia & publica hilaritate ex atro longe omnium candidissimus redderetur. Vectus est etiam in pompa illo eodem equo Thracio, in quo ad Rauennam captus fuerat, quem ab hostibus pecunia redemptum ita adamauit, vt postea vsque ad extremam senectutem summa cum indulgentia alendum curarit. Fuit autem is dies omnium qui a Gothicis temporibus Romanæ vrbi felicius illuxerint, longè clarissimus: nunquam enim vllum vel ampliore vel ornatiore hominum concursu spectaculum celebratum fuisse, vel legendo, vel audiendo meminerant. Protectæ erant aulæis regiones, ridebant ianuæ ciuium festa fronde & floribus, fenestræ stratæ tapetibus ornabantur: in omnibus biuijs triumphales arcus occurrebant, ad veteris Romanæ magnitudinis exemplum picturis & statuis mirum in modum exornati: Cardinalium & antistitum comitatus vsque ad humiliora seruitia serico & purpura, multoque item auro præfulgebat: ipsi Cardinales sacras aureas & pictas induti vestes militaribus equis vehebantur. Prætulit Romanæ Ecclesiæ vexillum Alfonsus ipse Ferrariæ Princeps, qui ad componendam controuersiam, & ad præstandum officium benignis literis accitus adue nerat. Affuit & Franciscus Vrbinas Vrbis præfectus. Rhodiæ verò militiæ vexillum armatus detulit Iulius Medices, ita vt quum neque ipse, neque vllus omnino vel sapiens crederet, in tanta Senatorum turba, quod in abditis fatis erat, eum mox Romæ regnaturum: & fortè ea die coronationis ad felix augurium mortuo Pactio Cosino, antistes Florentinus vixdum exutis armis est effectus. Sparsa est a quæstoribus per omnes regiones larga manu aurea argenteaque pecunia, tanta Leonis liberalitate, vt ipsi centum milibus aureis eam pompam Pontifici constitisse faterentur. Coemit mox à Maximiliano Cæsare amplius triginta milibus aureis Mutinam vrbem, vti moriens paulo antè Iulius faciundum esse monuerat: Videfrustriumque arcis præfectum auari & peruicacis ingenij hominem Germanum, qui Cæsaris iussis nequaquam parebat, per Rangonos vi ac insidijs circumuentum expulit. Adiecit demum curam omnem componendis regum controuersijs,

quum legatos vndique in omnes prouincias emisisset. Sed tanta mole Gallis vndiq; concitatum erat bellum, vt neque tot nauales & terrestres apparatus summa suscepti impensa facilè retardari, neq; dira illa flamma iratis regum animis diu concepta vllis vel sanctissimis precibus restingui posse videretur. Ferdinandus paulo antè Ioannem Nauarræ regē Cantabria expulerat, redeuntemq; cum magnis Gallorum auxilijs, & Pompelonem regiam vrbem oppugnantem iterum superarat, fremente Ludouico qui eum regem sibi affinem, & in clientelam a Gallię regibus antiquitùs receptum omnino reducendum esse censuerat. Britanni quoq; interea duce Dorsetio Aquitaniam qua Cantabriæ iungitur ad Fontemrabidum exposito exercitu terra mariq; effusè vastauerant, Gallique & Britanni ambustis vtrinque excelsis aliquot nauibus mari sæpe contenderant: Ludouicus ipse expeditionem in Italiam audita morte pontificis impigrè parabat: ab Henrico magni exercitus, ingentes classes, vt ipse in Galliam traijceret, effusis paternis thesauris ornabātur. Contrà Iacobus Scotiæ rex à Gallo pecunia inductus, ita copias parabat, vt discedente Henrico totius Britanniæ regnum inuaderet. Ante alia Veneti à Socijs impudentissimè decepti, exclusi Brixia, & contra ius & æquum, & recentis fœderis leges omnib. iniurijs exagitati, ad Gallum recurrerant, cum eo qui ex hostibus ipsorum nomini infensissimus extitisset, fœdus percusserant. Quib. de causis LEO quū nihil sibi vel tutius, vel honestius esse posset, Iulianū fœdus seruare, et eosdem socios quos ille habuisset, adiuuare constituit, ne si medius inter dissidentes intempestiuæq; pacis arbiter esse vellet, & à victis pariter & à victorib. ab vtrisq; despectus, non modò odium & incommodum, sed singularem etiam infamiam pararet. His initijs, susceptisq; consilijs ad prouehenda demum exornandaq; optimarum literarum studia longè omnium liberalissimè animū conuertit: qua vna peculiari laude Cosmus proauus & pater Laurentius priuatis viris potius quàm principibus fortuna similes, summam sibi & posteris claritatē peperissent. Ante omnia ab epistolis singulari iudicio sibi desumpsit Petrū Bembum, & Iacobū Sadoletum, qui cæteros omnes literatos Romanę eloquentiæ laudib. anteibant. Vaticanæ verò bibliothecæ Beroaldum iuniorem præfecit, in scribendis Odis Horatiana iucunditąte pręcellentem. Gymnasium verò accitis vndiq; grauissimarum artium professorib. ita instaurauit, vt neque Bononiensi, neq; Patauino, vel doctorum præstantia, vel auditorū concursu concedere videretur. August. Suessanus philosophiam, & Christophorus Aretinus medicinam profitebantur. Hieronymus Butigella iuris scientiam docebat. In humanioribus studijs eruditione, stylo & eloquentia Parrhasius Cosentinus erat insignis. In Græcis literis eminebat Basilius Calchondyles, eius Demetrij filius, qui ipsius Pontificis in adolescentia fuerat præceptor. Singulos verò vel mediocris etiam nominis poetas, & exquisitis nobilioribusq; artibus instructos tanta benignitate suscipiebat, vt omnes iam excitatis animis ad excolenda literarum studia vehementer accenderentur, quum ab tanto armorum strepitu, quo neglectis literis Iulij aures magnopere gaudebant, tandem virtuti locus patefactus esse videretur. Qua spe felicissimè concepta, ab eruditis id carmen in arcu triumphali ad Hadriani pontem est inscriptum, quo superiorum Pontificum mores cum Leonis laude lepidissimè notabantur:

Olim

Olim habuit Cypris sua tempora, tempora Mauors
Olim habuit, sua nunc tempora Pallas habet.

In eo quoque arcu, qui erat ad biuium viæ triumphalis, præclarissimo totius populi studio, & hoc eximiæ grauitatis & gratiæ carmen cubitalibus literis fuit incriptum:

Vota deûm Leo vt absoluas, hominumque secundes,
Viue piè, vt solitus, viue diu, vt meritus.

Florebat enim tum Roma præstantibus ingenijs, copia incredibili rerum omnium, & à clementiore cœlo inusitata aeris salubritate, ita vt Leo tantę virtutis, ac amplitudinis pontifex, auream ætatem post multa sæcula condidisse diceretur. Interea dum inito statim Pontificatu enixè dat operam, vt inter discordes Europę reges in spem pacis inducię fierent: Ludouicus aduersus Maximilianum Sfortiam exercitum omni bellico apparatu abunde instructum in Italiam misit. Is enim qui regio militariq; animo indomitos spiritus gerebat, sese Neapoli, Mediolano, Genuaque fœdè pulsum ferre non poterat, adeoque vehementi repetendæ Italiæ desiderio erat concitatus, vt Cantabriam dudũ Hispanorum armis occupatam Ferdinando concedere, & Venetis icto fœdere Cremonam polliceri minimè dubitaret: contulerant enim sese Veneti ad Galliæ Regis amicitiam indignitate contumeliæ accensi, quod post eiectos Gallos Brixia impudenter ab Hispanis intercepta, sibi ex fœdere minimè redderetur. Ferdinandus quoque vel ob id ꝙ forte infirma erat valetudine, Cantabrici regni possessionem omni infamiæ, quæ sibi à socijs conflaretur, pręferendam iudicarat: vtpote qui felici prudentia omnes consilij rationes, vna maximè præsenti vtilitate metiri erat solitus. Verùm non defuere, qui crederent, Ferdinandum non tam cupiditate retinendæ Cantabrię, quàm amittendi Neapolitani regni metu adductum, eas occultè inducias cum Gallo pepigisse, quoniam accepisset Iulium Pontificem liberiore voce frementem comminantemque iactare solitum, se nunquam animo conquieturum, donec expulsis omnibus Barbaris, qui aliena impotenter occuparent, Italiæ liberator vero inde parto cognomine, dici mereretur. Itaque LEO postquam assiduas christianę pietatis cohortationes minus sanis auribus vndique recipi animaduertit, quanquam paci quietique studere maximè decorum putabat, suæ tamen dignitatis est arbitratus Iuliani fœderis rationes tueri, speciosaque & moderata imitatione studium suum proferre, vt qui Gallis erant hostes, animos minimè desponderent: nec Gallis suis viribus & Venetorum amicitia præpotentes, in dubia præsertim belli fortuna, acerbius quam deceret, offendi viderentur. Quam ob rem implorantibus opem Sfortianis, quum pecunia maximè indigerent, viginti quinq; milia aureorum nummûm Morono Legato dinumerat, quib. Nouariam citato itinere cõportatis, opportunè militi stipendia persoluũtur. Eò se tum cõtulerat Maximilianus cũ octo milib. Heluetiorum, vnam spem, atq; eam quidẽ exiguam ancipiti euentu in Heluetiorũ animis reponens. Siquidem illi ijdem campi, atq; illi ijdem Triuultius atque Tramulius, vti fatales belli duces spectabantur, qui perfidię Heluetię & pater nę calamitatis memoriã ad animum extremasu spensum cura reuocabant. Aderant quoque secum eadem signa, atque ijdem fermè centuriones, eorum maximè pagorum, qui eius facti ignominia quondam notati, veteranorum

Italorum digitis & nutibus tacitè monstrabantur. Adhæc mala Sacramorus quoque Vicecomes, qui Mediolani obsidendæ arci erat præpositus, perfidiosa leuitate cum ala equitum ad Gallos transfugerat: regressusque Mediolanum omni militari præsidio nudatum, peruicerat apud ciues, vt in Gallorum verba iuraretur. Liuianus quoque adducto Venetorum exercitu, Cremonæ partim metu, partim egregia popularium voluntate fuerat receptus. Erant Cardonius atque Piscarius in quibus summa spes sustinendi belli collocari debuerat, certiores de inducijs facti, nihil se vel in hanc vel in illam partem ab statis ad Trebiam castris commouebant. Iam aliquot diebus Tramulius prolato tormentorum apparatu adeo vehementer mœnia quassauerat, vt latè prostratis adapertisque mœnibus Heluetiæ legiones in statione conspicerentur, quæ nunquam adduci potuerant, vt portam clauderent, ipsis etiam hostium castris oppositam, tantaque superbis eorum ingenijs innata erat de Gallorum gente contemptio, vt vltro etiam prouocarent, irriderentque hostes, quòd tantùm inanis operæ frustra suscepissent, vt aditus in vrbem pararetur, quando adapertis portis ad iustam dimicationem fortibus viris, si animus suppeteret, esset irrumpendum. At Gallorũ duces, ne periclitando vires cum peruicacissima gente exploratam ab optima cunctandi ratione victoriam in discrimen adducerent, reductis silentio castris, ad secundum lapidem recesserunt: vel ob id etiam, quoniam Altosaxum cum recentibus auxilijs Comensi via aduentare cognouerant. Is superiore anno quum Galli Cisalpina Gallia pellerentur, Heluetiorum fuerat imperator, vir ingenti animo corporeque, multis in locis bellicæ virtutis gloriam consequutus. Eodem quoque tempore Heluetij de Altosaxi auxiliorumque aduentu certiores fiunt: coguntur in consilium centuriones atque signiferi: disputatur varijs sententijs, an excipienda sint auxilia occurrendo cum expeditis cohortibus eodem itinere, ne à Gallico equitatu in patentibus campis opprimantur. Tum verò Mottinus inter Heluetícos duces animi promptitudine militiæque peritia insignis, de inuadendis hostibus disserere cœpit, quasi Altosaxi gloriæ inuideret, ad quem opportunissimè auxiliorum superuentu, seruatorum fratrum, atque instauratæ, & excitatæ spei ad certam victoriam fama omnino inclinatura videretur: Quid cunctamur, inquit, commilitones, in hac parum decora deliberatione? quasi toties victos, & nihil tale timentes, si in eos diluculo erumpamus, minimè simus deleturi? Perrumpemus hercle, & cuncta obuia sternemus: dum ambigunt, & consultant, an Altosaxo sit occurrendum, vel manendum in castris, quæ vt nullo metu, exiguoque temporis spacio minimè munierint: præstabo me huius periculi facilè principẽ, ne consilium ab audacia potius quàm à virtute sumptum putetis: & meo certè ductu nihil cum auxilijs communicata laude, victoriam nobilem, atque opulentam referetis. Nec mora, centuriones fermè omnes feruidis, & alacrib. ingenijs sublata manu Mottino fauent: plerique etiam eo ardentius quo veteris ignominiæ notam proditi ante tredecim annos Ludouici aliquo fideli illustrique facinore delere cupiebant. Itaque de tertia vigilia triplici agmine, sine equite, sine tormentis, summo silentio irrumpunt, a tribus locis vno simul tempore Gallica castra adoriuntur, semiinstructas acies peditum atque equitum prosternunt, Germanos ægrè, fortiter tamen & mutua quidem cum cæde superant. Nec Tramulius at-

que

que Triuultius inuicti antea duces, quicquam virtute vel consilio valent, quum & subitus hostium incursus, & fœda fugæ facies, & conturbata diuersis in locis castra, omnem vel constantis iudicij vim, vel ferendæ opis spacium inter dissonos morientium clamores eriperent. Heluetij cæso latè peditatu, & equitatu vndique pulso, tormentis & castris puncto temporis potiuntur. Cecidere ad decem milia hostium, & in his viri insignes Monfalco Gallus equitum præfectus, Aloisius Bemontius Hispanus qui cohortes ductabat, Alexius Busichia leuis armaturæ equestris dux nobilis. Nec ea victoria apud Heluetios, quanquam longè omnium nobilissima, luctu caruit. Nam mediū agmen à tormentis magnum acceperat detrimentum. Atque ipse ante alios Mottinus colubrinæ pila discerptus interierat. Ipsi quoque Germanorum præfecti Floranges atque Gemesius, cùm strati multis acceptis vulneribus iacerent, accursu Roberti Sedanij patris, qui cum insigni cataphractorum turma in victorum & cædentium coronam penetrarat, haudubiè seruati sunt. Hæc audita de Gallis victoria, Leo pontifex aliquanto præclarius studium suum proferre cœpit, egitque cum Raymundo Cardonio, vt Octauianus Fregosius Genuam reduceretur: quoniam Adurnij Fliscique Iano Fregosio paulo antè pulso, Gallorum signa ac imperia sequebantur. Substiterat Raymundus ad Trebiam neque satis conspicuus Gallorum hostis, neque syncerus aut vtilis Sfortianorum socius, cùm varias nectendo moræ causas id vnum contenderet, vt induciæ tantisper aliqua vel inani dissimulatione tegerētur, dum Fortuna hucaut illuc proclinata belli successum aperiret. Itaque Leone singulari studio cohortante, atque omni ope contendente, Raymundus & Piscarius in Ligures expeditionem suscepere, paucisque diebus Octauianus sine vulnere Genuam introductus. Nam Hieronymus Adurnius & Otthobonus Fliscus summæ æquitatis atque virtutis homines, deprecantibus ciuibus ne patriam in discrimen adducerent, & villas sumptuosæ amœnitatis exuri paterentur, ciuili potius quàm militari quæsita laude, sponte abierant. Octauianus assumpto ducis nomine, imperataque ciuibus pecunia, trium mensium Hispanis stipendium persoluit, & ad obsidendas terra marique arces consilia omnia viresque conuertit. Hispani verò adiunctis sibi Germanorum copijs ad euastandam Venetiam sunt profecti quibus ex fœdere pontifex Troilum Sabellum Mutiumque Columnam & Vrsinum Mognanium cum aliquot equitum alis addiderat. Interea Henricus Britanniæ rex & Maximilianus Cæsar ingens bellum in Belgio Gallis intulerunt. Traiecerat Henricus iuuenili alacritate ad decus bellicæ laudis vehementer inflammatus supra centum milia Britannorum adducens, vt quæ maiorum suorum ditionis quondam fuissent, armis repeteret, ab eo præsertim qui sacrosanctum pontificem impijs armis vexauisset. Is enim suscepti ante belli fuerat prætextus, nobilissimoque inde parto cognomine, pontificiæ libertatis assertor atque defensor appellari & scribi in literis magnopere gaudebat. Addiderat Maximilianus Germanorum legiones & validam Belgarum equitum manum. obsidebatur trinis castris Teruanna Morinorum, & vehementissimis tormentis oppugnabatur, cùm Galli ingenti coacto equitatu, vt commeatum obsessis importarent, occasionem conserendo prelio præbuerunt. Itaque ad Ghingatam vicum inita est pugna non cæde, sed insigni ac maximè

ſpecioſo equitum concurſu memorabilis: nam vtrinque veteranæ atque ampliſsimæ alæ ſtrenuiq; duces in eoſdem forte campos erant perducti, in queis multis ante annis Gallos, Aloiſio XI. bellum gerente, Maximilianus tum penè puer ingenti prælio ſuperaſſet. Non tulit impetum tantæ impreſsionis Gallicus equitatus, tametſi ab initio egregiè concurrerat. Nam & Henricus cum viginti millibus ſagittariorum, et Maximilianus cum robore legionum aduentabant. Itaque eadem loci fortuna propellente, Galli in fœdam atque præcipitem fugam acti, adeò vt nuſquam minore cum incommodo, vel maiore cum ignominia conflixerint: Captus eſt ante alios Rothelinus nobiliſſimus dux. Nec multo poſt Teruanna deſperatis auxilijs Britanno ceſsit, copiæque ad oppugnandum Tornacum, quæ eſt vrbs ampliſsima Neruiorum ſunt perductæ. Dum hæc in Belgis fiunt, Iacobus rex Scotorum, naturali odio & pecunia maximè Gallica impulſus, dum ſperat ſe totius inſulæ Britanniæ regem futurum, parum decoro ac exitiali conſilio, abſenti Henrico bellũ intulit. Fuerat relictus ab Henrico in tutelam regni Surreius regulus fide & virtute bellica inſignis. Is Iacobo populanti Angliæ fines ad Tuedum amnẽ occurrit. Certatum eſt maioribus quam vnquam antea odijs, viribus verò longè maximis: nam pro gloria, pro ſalute, pro totius inſulæ imperio remotiſsimæ vtrinque gentes excitæ, ad enatum repente bellum ſumma feſtinatio ne concurrerant. Scotorum acies tota pedeſtris fuit: nam Iacobus fatali quadam audacia, vt nullam ſpem ſalutis in fuga ſuis relinqueret, ipſe primus omiſſo equo pedes in acie conſtiterat, Surreius contra, vtrinque alas equitum cornibus ſuis adiecit. Non tulere Scotorum haſtatæ phalanges ſagittarum vim, quæ ab hoſte ingentibus ligneis arcubus excuſſæ, armatos pariter atque inermes vulnerabant. Confixus eſt & ſagitta rex ipſe, ferreo gutturali facilè penetrato, quo cadente, Scoti maiore animorũ peruicacia, quàm bellica fortitudine dimicantes, cæſi ſuperatique ſunt. Nam & haſtati Angli pedem Hauardo duce Surrei filio in perturbatos intulerunt, & Dacreus equitatui præfectus, circunductis turmis fuſorum & in fugam ſpectantium magnum numerum occidit. Periere cum rege decora animorum obſtinatione repugnantes, Huntleius, Craſordius, & Monteroſius nobiliſs. duces. Ea nunciata clades Ludouicum, quanquam animo infractum, magnopere conterruit. Nam tametſi opulentiſs. regni facultates alendo bello abundè ſufficerent, ſingulari tamen cura angebatur, quòd pedite careret. Nam vetere Gallorum inſtituto in vno equitatu ſummam gloriam, repudiata pedeſtri militia, reponebãt, vtpote qui conductitio vel Germano, vel Heluetio pedite omnibus bellis vti conſueuiſſent: quorum alteri Henrici Maximilianique ſtipendijs præoccupati eſſent, alteri iam ex profeſſo Gallorum hoſtes, fœderatique cum Hiſpanis atque pontifice in Heduos penetrarunt, vt eam Burgundiæ partem, quæ quondam Caroli Belgarum principis fuerat, in poteſtatem redigerent, adituſque facillimus occupatis montium clauſtris pararetur ad inuadendam interiorem Galliam, vnde præda omnis generis & ſpolia ampliſsima peterentur. Itaque Ludouicus multiplici rerum ſuarum periculo magnopere commoueri, ſæpe æſtuare animo conſilioque, arbitrari ante omnia ſibi diuinitus ea infligi vulnera, & alias ſuper alias parari clades, quòd ſacroſanctum pontificem diro conſilio atque impijs armis fuiſſet perſecutus. Cæterùm id bellũ opinione

opinione omnium faciliorem exitum habuisse est visum: Tramulius namque, qui ab Italia pulsus in Heduos cum tumultuarijs copijs adcurrerat, vt arces aditusque præsidijs firmaret, quum viribus impar tantam Heluetiorum multitudinem sustinere non posset, eos impetrata pace in patriam repressit, ita vt vel iniquis & maximè pudendis conditionibus eam parare ex vsu præsentis necessitatis minimè sibi indecorum fore arbitraretur. tot enim tantáque præmia iam intra Galliæ fines effusis & toties victoribus largiss. sponsione pollicitus, quanta nec deuicto rege, subactaque Gallia referri aut sperari posse viderentur, non ignarus Ludouicum nihil earum rerum depulso periculo præstiturum. Hac astuta fallacique pactione Heluetijs deceptis, ipsisq; in patriā redeuntibus Ludouicus in Belgico ea ratione bellum gessit, vt obsessa ab hostibus Tornaco nobilissima Neruiorum vrbe, nihil sibi commodius fore existimaret, quàm seruare atque augere copias, cunctari in proximis locis, nullam prælio occasionem dare. inclinabat enim se autumnus illis in regionibus, hyemi quàm æstati similior, nec differri poterat in Britanniam traiectus, quoniam vergente in brumam tempore grauior in dies & sæuior Oceanus esse consueuisset. Itaque Britanni, quum nemo Gallis opem ferret, Tornaco potiti, iam lęto duplici victoria Rege, relictis prędidijs ad tuendas vrbes, in Britanniam redierunt. Per eos quoque dies Venetis tanquam Gallorum socij ad Vicentiam clades est illata. Processerant Cardonius & Prosper Columna vastabundi vsque in proximum Venetijs littus, nusquam prodeunte in aciem Veneto duce, ita vt à Margario aggere pilæ tormentis maioribus emissæ ad ipsam vsque vrbem peruenirent. Non tulit ignominiam Liuianus, quum exuri latè agros barbara feritate conspiceret. Nam Germani præsertim Hispanique nec nobilissimis quidem villis parcebant. Eos ergo omnis generis præda onustos ex obliquo adortus, præcisis vndique itineribus ita conterruit, vt deserere impedimenta, & metu summæ cladis per abrutos montes Veronam euadere cogitarent. Sed Liuianus ingenio ferox atque præproperus, dum abeuntes intemperantius persequeretur, adeò incautè ac infeliciter conflixit, vt quum vix primam Germanorum ac Hispanorum impressionē, obuertente aciem Piscario, Veneti pedites sustinerent, totus exercitus fœde perturbatus cæsusque fit. Periere in receptu parum decoro vel dum fugam suorum sisterent, illustres alarum duces numero septem, & in his antè alios Sacramorus Vicecomes, quem defecisse ad Gallos docuimus, & Hermes Bētiuolus: præterea cohortium præfecti signiferique insignes viginti tres: cecidit & lixæ manu confossus Andreas Lauredanus legatus. Paulum verò Baleonum prolapsum in palustrem locum mitior fortuna hosti captiuum præbuit. Ipse quoque Liuianus tranato Meduaco amne, in cuius vorticibus plerique tentato infeliciter vado perierant, celeriter pugna elapsus Patauium peruenit. Ea clades eo grauior Venetis & luctuosior fuit, quòd paucorum dierum interuallo ad Nouariam, & in Belgio Britanniaque aduerso partium successu dimicatū fuisse didicerant, nec iam habebant vnde copias repararēt, tot præsertim equitibus cataphractis, & tot ducibus veteranis in vnius maximè prælij calamitate amissis. His cognitis rebus Leo pontifex, tametsi eam cladem Venetis, quòd Gallos in Italiam euocassent, meritò accidisse prædicabat, nihil tamē ea victoria lætabatur. Dolebat enim Italico nomini certum

exitium, certamque ignominiam externorum armis parari: ob id secreto Venetos per Franciscum Foscarum legatum hortabatur, ne animo deficerent, suamque pristinam infractæ virtutis atque constantiæ existimationẽ tueri vellent: se etenim nunquam hostem futurũ ipsorum reip. quam minimè pro stratam, sed integram & florentem videre concuperet. Quòd auxilia aduersus eos misisset, id esse datum Iulianis fœderibus, & recentibus ipsorum consilijs, quibus euocandos in Italiam Gallos censuissent, quorum aduentu turbari sperata pax & diuina humanaque rerum confusione permisceri videretur. Ad hanc sinceri animi voluntatem facta addidit, quibus singulari collato beneficio Veneti iuuabantur. Nam vir iudicio longè grauissimo ita partibus studendum arbitrabatur, vt eum publici decoris Italicæque dignitatis nunquam obliuisci, vel inimici etiam præclare perspicerẽt. Sub idem tempus magno assensu atque ambitione populi Romani Iulianus Leonis frater romana ciuitate donatus est: editique sunt in eius honorem ludi scenici, temporario theatro in area Capitolina extructo, vbi per biduum summa celebritate actus est Plautinus Pœnulus, variaque subinde poemata iucundissimi argumenti per ingenuos summæ nobilitatis elegantissimè decantata, adeo exquisito atque opulento rerum omnium apparatu, vt antiqua aurei seculi felicitas, ipsius Pontificis erudita liberalitate reuocata videretur. Ad referendam vero gratiam eximij sumptuosique erga se studij, vectigal salis imminuit, amplificataque triumuirali conseruatorum Vrbis potestate, præmijs ac immunitatibus publicè priuateque Romanos est prosecutus: quamobrẽ solenni decreto omnium ordinum populus ad testificandum gratissimi animi studium, marmoream statuam in Capitolio dedicarit cum hac inscriptione: Optimi liberalissimique Pontificis memoriæ. S. P. Q. R. Per eos quoque dies Iulium patruelem, Innocentium Cibo, Laurentium Puccium, & Bernardum Bibiennam in Cardinalium Senatum cooptauit. Primum galerum quem ipse gestasset, sanguini atque familiæ tribuit, quasi diuino ingenio iam præsagiret, qualis quantusque in republica Christiana esset futurus, quem suo fatali pileo dignissimum iudicasset. Secundus Magdalenæ sorori, quæ Innocentij mater erat, datus est: atque Innocentij Octaui pontificis memoriæ, cui initium summæ dignitatis acceptum referebat. Tertium virtus, ætatisque honor, & egregia in primis fides, quę in Puccio in omni fortuna semper efflornit, promeruere: eius etenim Ianoctij frater fuerat, quem Florentiæ securi percussum fuisse suprà meminimus. Quartus in Bibienna perpetui laboriosique obsequij, & fidelis industria iucundæque familiaritatis præmium fuit. Nec multo pôst Iuliano fratri in spem sobolis Philiberta Caroli Allobrogum principis soror matrimonio iuncta, quàm demum vti sine dote expetitam, vltrò regijs exornatam muneribus pręmisso ad Nicęam insigni comitatu, Romam acciuit. Laurentius verò Petri Medicis qui in Lyri amne perijt filius, Florentinæ Reipublicæ est præpositus. Existimabat enim Pontifex, diuisis honoribus, & constituta domo, ita suis & Mediceo nomini prouidendum, vt non magnopere in posterum fortunæ vis suspectanda videretur. Eadem hyeme quæ secuta est, cohortante vndique per legatos Leone pontifice, inter Gallos & Britannos bellum esse desijt, breuique ab inducijs pax quæsita autore Rotelino, qui in libera custodia Londini seruabatur. Deceß

tur. Decesserat paulo ante Anna regina, summæ religionis & castimoniç mulier: itaque cœlibi Ludouico supra solemne pacis ac amicitiæ fœdus, Maria Henrici regis soror eximiæ venustatis virgo despondetur. Qua in Galliam perducta, Ludouicus incredibili sumptu, & mira ludorum varietate nuptias celebrauit. Sed dum ætatis & valetudinis quæ ei tum erat tenuissima penè oblitus, intemperantius (vt ferunt) procreandis liberis operam daret, concepta edaci febricula non multo post dies interijt. Statimque ei suffectus est Franciscus gener, qui ætate, ingenio, formaque, vel præter regium nomen totius Galliæ iuuenum longe florentissimus habebatur. Is acceptis imperij insignibus, ingenti animo expeditionem in Italiam suscepit, destinatam paratamque antea à Ludouico, qui moriens amplissimas copias omni bellico apparatu instructas, obuersasque ad Alpium iter opportunè reliquerat. Euocabant Gallos Veneti in primis, vt Brixiam Veronamque reciperent: atque item Octauianus Fregosius, qui clam percusso cum Francisco fœdere a veteribus amicis fœderatisque discesserat, iustis certè & grauibus de causis, vti ipse prædicabat, verùm nequaquam grato, aut fideli, ingenio, si Leonem qui cuncta detulerat, respiceret, quem diu per legatos & literas monentem, ne flagitiosè deficeret, prolixa dissimulatione fuerat ludificatus. Itaque Liguribus & Venetis, vt aduentantes Gallos exciperent, arma parātibus, Leo cum socijs regibus coit: fœdus renouat: exercitum ex delectu fortissimarum Italiæ gentium cogit: profitetur, se Mediolanensis imperij defensorem, vel ob id maximè inductus, quoniam Heluetij flagrantissimo studio, decretoque publico, non iam vti mercede conducti, sed planè propter concepta odia, tanquam veri Gallorum hostes, propulsandi belli negocium susceperant. Prouidebat quoque acutissimus Pontifex, si Gallus Insubrum imperio potiretur, nequaquam futurum, vt Galli ab ipsa præsertim victoria insolentes, à Placentia, Parmaque abstinerent, quas vrbes ab reliqua Sfortianorum ditione interfluente Pado abscissas, Iulius pontificiæ ditioni, pulsis Italia Gallis, adiecisset. Verebaturque ne Rex iuuenis bellicæ gloriæ auidus semel transgressus alpes, Italiç opulentia atque amœnitate caperetur, ob idque exemplo Caroli Octaui maiora concuperet: faueret eius cœptis fortuna, vt demum per partes Italia omnis, vti nunquam publico iuncta consilio seruire cogeretur. His de causis Pontifex Iulianum fratrem pontificij exercitus imperatorem appellat: ei de manu, solenni adiecta precatione, vexillum & sceptrum tradit, & ab Vrbe in Galliam Cisalpinam maturare iubet. Sequebantur eum vtrusque factionis Romani proceres, & promiscuè ex omni fermè Italiæ regione militaribus factis illustres. Nequaquam enim apud hominem summæ æquitatis vllum in honore erat factionis nomen, quum ea perniciosæ insaniæ studia execrari damnareque esset solitus, adeo vt spectata tantùm virtus in omni ducum & militùm genere, præmijs & laude digna censeretur. Fuere qui existimarent, Iulianum, quòd Hetruscarum rerum principatum Laurentio fratris filio facilè cōncessisset, vehementer aspirare ad Mediolanense imperium, vel ob id maximè, quoniam Maximilianus Sfortia paulò mēte commotior, dum fœdo amictu, illotoque ore insaniæ morbum præferret, paterno imperio indignus putabatur. Id facilè se assequi posse sperabat Iulianus: nam Heluetij, in quorum tutela erat Maximilianus, multo auro, adiecta præsertim autho-

ritate Pontificis, corrumpi posse videbantur, & Franciscum Regem, si primos eius impetus egregiè sustineret, facilè per condiciones concessurum apparebat, quod armis recuperare nequiuisset, ei præsertim cui matris ipsius soror nuper in matrimonium esset collocata. Nec Carolus Allobrogum princeps vlli occasioni in eam rem multis de causis erat defuturus. Veneti quoque modo Cremona in societatis & belli præmium eis obueniret, existimari poterant egregiè conquieturi, vt pote qui nouum & insititium accolam habere mallent, quam præpotentem, & flagrantis ingenij Regem, cuius amicitia ab leui momento planè fragilis, recenti exemplo Ludouici singulare incommodum afferre posse videretur. Ad hæc etiam consilia Cardonius Hispanus imperator, egregiam voluntatem atque opem attulisset: nam vir suopte ingenio perhumanus & facilis, ac vbi præmia proferrentur, enixè officiosus, Leo ingentia pollicenti, præstantique, haud dubie erat obsequuturus. eadem Octauiano Liguri placitura intelligebant, vti pręcipuo Sfortianorum hosti, & Iuliano vetere amicitia coniuncto. sed dum hęc expensa, & deliberata, initis rationibus explicantur, illudente Fortuna Iulianus febre non tam valida quàm pertinaci, sed quæ ei demum suprema extitit, Florentiæ corripitur. eo decumbente exigua cum spe maturæ certæque salutis, imperium militare ad Laurentium transfertur. Is cum Placentiæ castra habebat, & in proximo vrbi pago Cardonius è Venetia accitus, exercitum continebat. Interim Prosper, in quo summa erat authoritas gerendi belli, cum equitatu valido, ac Heluetijs legionibus ad alpes contendit. Nam persuasum habebant, præcludi posse claustra alpium, si Cottijs & Pœninis saltibus insessis, æquiores transitus occuparent. Sed Franciscus authore duceque Triuultio, qui assidue per id tempus omnes aditus per inaccessas montium crepidines fuerat contemplatus, inusitatum iter currulibus tormentis aperuit: ad dextram inter maritimas ec Cottias alpes per imas valles Argentarij fluminis insinuando agmina, atque euadendo in præruptos vertices excelsissimorum montium, adeo vt tormenta sæpe ductarijs prætentis funibus suspensa per trocleas legionum manibus traducerentur, quum profundissimæ valles intercederent: nec tantæ molis apparatus iugis aut militum humeris educi posset, quinque dierum labore per hæc itinera plena rerum omnium difficultatibus, nullibi tamen præpediente niue (nam Augusto mense liquata erat) deceptis Heluetijs in Italiam est peruentum, eo lætiore laboris atque periculi exitu, quòd dum inaccessos saltus vijs pensilibus ad latera cautium exaggeratis, ad iter patefaciunt, Palicia cum quatuor alis equitum ad distinendos fallendosque hostes superiora à Perosæ montis iuga, ductantibus alpinis agrestibus transgressus, Prosperum Columnam inopinato aduentu oppressit. Erat is Villafranchæ in oppido profectioni intentus, vt eodem die cum Heluetijs iungeretur. Capto autem ab hostibus tantæ opinionis duce, nihil idcirco Heluetij animos demiserunt, regressique Mediolanum authore Matthæo Sedunense Cardinale, iurarunt se quum primùm hostis Gallus appropinquaret, regia castra aggressuros, vt de possessione Mediolanensis imperij aperto in campo, & vera virtute dimicarent. Franciscus Prospero benignè & comiter appellato, atque eo sub custodia in Galliam transmisso, ad quintum lapidem à Mediolano Laudensi via castra muniuit, vt inde Liuianum cum exercitu Veneto commodissimè

dissimè exciperet, ac subinde expeditū & vacuū ab omni metu iter Comensi via redituro domū Heluetio præberetur. Erat Placentię cum pontificio exercitu Laurentius Medices, & in proximo ad Trebiā Cardonius Hispanorum castra habeabt, inter ambiguas deliberationes admodum suspensi, atq; inter se contendentes, quinam primi ponte Padum transire deberent: nam vtrisq; suspecta erat Heluetiorum fides: siquidem Albertus Petra dux nobilis, vt eredi par erat, Gallica pecunia corruptus, cum multis Veragrorum Sedunorumque cohortibus domum abierat, adeo vt qui Mediolani erant, in fide nutare & dissentire in consilijs nunciarentur. Interceptus quoque cum pontificijs literis Cynthius Tiburs, qui ad regem properabat, dum Hispani equites Padi ripam obseruarent, Laurentium Cardonio suspectum reddiderat, quasi Leonis studia magna ex parte refrixissent, quum Prosper imperator captus partium spes vehementissimè debilitasset. Legatos quoque Florentinos natura Gallicis rebus studere cogebat. ij iuuenem circunsistebant, suadebántque ne se temerè insidis barbaris committere vellet, sed in tuto alienæ insaniæ exitum spectaret: non esse eò progrediendum, vnde nullus omnino regressus sine periculosissimi prælij alea præberetur. satis enim rectè ipsum omnia facturum, si cunctando Leoni aliquem ad regis amicitiam receptum relinqueret: id verò in omnem belli casum facilè posse impetrari, si rex iam planè victor, tantis Ligurum Venetorumque auxilijs adiutus, nulla vlterius acerbiore iniuria læderetur. Iam enim ex Pontificijs Mutius Columna & Ludouicus Petilianus cum aliquot vtriusque armaturæ equitum turmis ad Heluetios missi fuerant. Iacobusque Gambara Leonis legatus cum pecunia Mediolani aderat, mirifica voluntate Heluetijs Sfortianoque nomini deditus. Vnus verò Gorius fide & prudentia insignis, frustra iuuenem est adhortatus, vt præclarissimæ occasioni in summa spe ingentis victoriæ deesse nollet: neque enim de euentu dubitandum, si duo in vnum sincera fide coniuncti exercitus, ad inuicti roboris summæque virtutis gentem è propensissima & copiosissima vrbe hostibus imminentem auxilio ire maturarent. Ipsi enim tantæ indolis iuueni, postquam effectus esset imperator, non iam fortunis sed gloria & laude opus esse: non enim grauissimi muneris nomen inanibus titulis, sed veris virtutis operibus sustentare: proinde vanis vel suspicionis vel timoris offendiculis animum liberaret: præstaret Leoni sibique dignam Italico duce operam, memoriaque teneret, Mediceos Florentia pulsos Gallorum armis, seque in primis infantem puerum, perpetuis ab ea gente iniurijs acceptis decem & octo annos exulasse. Cæterum præter Florentinos legatos, Vrsini duces quos sibi Laurentius despectis Columnijs asciuerat, quicquid generosi spiritus ad præclarè audendum in iuuene elucebat, magnis rerum omnium propositis difficultatibus facilè restinguebant. Interim Heluetij, tametsi diuersis inter se studijs in partes scindebantur, Sedunensis tamen Cardinalis flagrantissimis concionibus incitati, ad tuendam publicæ dignitatis existimationem prælio decertare statuerunt. Nec mora, inclinante sole Romana porta erumpunt, prima Gallorum agmina profligant, non fossa, non munitione, non denique tormentorum, quæ in frontem directa erant, periculo deterrentur, quin in castra perrumpant. Is impetus vti repentinus nec expectatus, sicut primas Galo-

Gallorum acies oppreſsit, ita medias vltimasque atque ipſum maximè regē ad arma exciuit. Dimicatum eſt in multam noctem nullo ordine, quum inopinati hoſtes, & nox ipſa conturbatis caſtris omnem conſilij & diſciplinę rationem penitus eriperet, adeo vt Heluetij felici audacia progreſsi, ſtrato equitatu, nobiliſsimisque ducibus aliquot interfectis, ipſoque etiam Franciſco Rege, qui impigrè perturbatam ſuorum aciem reparare contenderat, multis haſtarum ictibus penè oppreſſo, intra caſtra hoſtium conſiſtere quieſcerèque minimè dubitarint. Itaque veluti impetratis vtrinque inducijs (quas laſſitudo vulneraque, & ab denſo puluere enata ſitis attulerant) ab armis temperatū, donec oriens Luna, certis ictibus lucem adferret. Eo ſpacio Roſtius Heluetiorum dux ſummus, quòd is Tigurini pagi erat magiſter, & Sedunenſis cohortator egregius, aduecto ab vrbe commeatu, largiſsimè ſuos recrearunt, terribiliquæ buccinæ ſigno ſilentibus tympanis renouandi prælij ſignum dederunt. Nec regi abolendæ ignominiæ auido, & per ſe impigro bellatori, quanquam acerbiſsimo pugnæ diſcrimine perculſo, animus conſiliumque defuit. per idoneos namque duces circumductis cooptatisque tormentis, ordinibusque Germanorum & Vaſconum intra foſſas conſtitutis, ac expanſo in recuruas alas equitatu ita irruentes hoſtes eſt complexus, vt illi temere atque inſolenter congreſsi, partim confixi Vaſconum ſagittis, partim tormentorum pilis diſcerpti, inuadente etiam confertiſsimo equitatu, à fronte, & à lateribus ſternerentur. Peropportunè etiam eorum terga cæcidit Liuianus, qui cum expedita parte Veneti exercitus adcurrerat, compulſasque in villam cohortes duas, coniectisque in eam facibus ferè integras concremarat. Tum Roſtius, aperiente ſuorum clade non dubia luce, quam Sol occidente Luna ſtatim inuexerat, receptui canere cœpit, ne vniuerſus exercitus abſque vlla ſpe victoriæ deleretur: tantaque conſtantia conglobari ordines, & verti ſigna iuſsit, vt ſaucij & continenti quindecim horarum labore fatigati, tormenta quæ ipſi Mediolano adduxerant, ne inſolitum dedecus admitteretur, humeris reportarent: nec quiſquam hoſtium pedites ſub ſignis abeunti eſt perſecutus. admirabili etenim fortitudine & patientia per ęqua pariter ac iniqua depugnarant, vt nequaquam laceſſendi viderentur: temeritatem enim virtus æquauit, quando (vti præclarè ſpectatum eſt) nemo ferociam animi vel inclinata prælij fortuna prorſus amiſerit. Cecidere ſupra ſeptem milia Heluetiorum, & ex his centurionum ſigniferorumque promptiſsi. Nec inulta Gallis victoria ceſsit: nam Franciſcus Caroli Borbonij frater, & Himbercurtius, itemque Sanſerrius, & Talamontius ipſius Tramulij filius, & Buſsiuius Moiusque domeſticæ regiæ turmæ vexillifer primo prælio ceciderunt. Poſtridie Heluetij vix ſe prælio victos fatentes, in area quæ eſt ante arcem ampliſsima, in concionem progreſsi, ſuadente Roſtio, Comenſi via domum abierunt, atque ita Franciſcus dedentibus ſe ciuibus, Mediolano eſt potitus.
Nec multo poſt Maximilianus Sfortia, per ſe etiam ob conceptum ab atra bile morbum mente commotus in ea rerum iniquitate animum deſpondit, ceſsitque per tabulas paterni imperij iuribus parum nobili, & Sfortiano nomine indigna conditione, pactus ſcilicet, quaſi alibi deſperatis, vel ad deformem vitæ habitum mediocribus alimentis, vt in Gallia tranſalpina luculenter aleretur. At LEO Pontifex qui ad nuncium primæ pugnæ in qua ex
incertum

inermium maximè Gallorum fuga, regiorumque castrorum tumultuosissima conturbatione victor Heluetius erat renunciatus, vultu sermoneque nõ dubiam animi lætitiam expresserat: ad conuersam demum famam de Heluetiorum clade, dissimulato dolore vultum composuit, adeo vt non ineptè risum palam accerseret plurimum, iocatus in Heluetios prætorianos. qui ad primum victoriæ nuncium exultantes, præpropera gratulatione legati Mediolanensis cellam vinariam vno epulo perquam hilariter hausissent. Cæterum quum Gallica arma plurimum formidaret, parere præsenti Fortunæ, & cum victore amicitiam inire constituit. Audiebat enim regem iuuenem ab excelso ingenio bellicæ laudis appetentem, insignique ea victoria, & Ligurũ Venetorumque societate ac auxilijs subnixum, omnium suorum & Liutani maxime hortatu concitari ad promouenda arma. Dictitabant enim eum cuncta quæ concupisset facillimè consecuturum, & quas vellet impositurum leges Italiæ Principibus, si perterritis omnibus victoria vti vellet, traiecto in primis Pado Placentiam Parmamque repeteret: Hispanos abeuntes à pontificijsque disiunctos persequeretur, eos facilè in itinere opprimi posse, ab immani auaritia colonis omnibus inuisos: quibus deletis, Neapolitanos ad veteris atque legitimi imperij nomen, infestæ gentis sublata tyrannide, redituros. His de causis Pontifex per Ludouicum Canosium legatum pacem petijt. amicitiamq; obtulit, iniecta spe ineundi fœderis, ita vt iudicaret vrbes maturè restituendas, si aliter pax impetrari minimè potuisset. nolebat enim vi Gallica armorumque impetu sibi eripi Parmam atque Placentiam, quas præsidio tueri commodè nequiret, ne semel cœpto bello Rhegium etiam Mutinaque; ac demum ipsa Bononia in idem belli discrimen periculosa contentione traherentur. Nam Bentiuoli exules amicorum & clientium studio sæpius euocati: & Alphonsus Ferrariæ Princeps diligenter in eam maximè curam excubabãt, vt suas vrbes aliqua noui belli exorta occasione recuperarẽt. Prouidebat etiam Pontifex summa prudentia res Hetruscas non mediocre periculum adituras, si transeunte Padum armato rege, Hispanos de se Mediceaque domo benemeritos ab infensissimis hostibus cędi pateretur: nõ ignarus à Florentinis Gallicum nomen impensè coli, qui nihil magis tacito quodam vniuersę ciuitatis voto peroptarent, quàm Italiam conturbari Gallorum armis, vt eorum beneficio, sicuti antea fecissent, occasionem recuperandæ libertatis arriperent. Itaque Pontifex vt animum grauissimi periculi metu liberaret, necessitati cessit, matureq; magistratus decedere vrbibus iussit, vt nequaquam eas de manu tradidisse, sed deditionis arbitrium ipsarũ ciuibus reliquisse videretur, non obscurè diiudicans eam infamiæ notam, quam tum summo cum dolore animi subibat, aliquando in meliore rerum fortuna posse resarciri, si vim imminentis tempestatis non omnino oppressus effugisset. Nec multo post deposcente colloquium Francisco, Pontifex brumali tempore Bononiam est profectus, eoque etiam biduo pòst ipse Franciscus venit cum octo milibus equitum ornatissimis omnium ferè principum, & liberarum ciuitatum legationibus comitatus, rex ipse præcellenti corporis atque oris specie conspicuus, & triumphali laude insignis, non occulos modò, sed omnium etiam studia in se conuertit. Neque Leo vel naturæ suæ, vel officio vlla in parte splendoris & benignæ mansuetudinis deesse est visus. Vrbsq; ipsa rerum

omnium copijs refertissima vtrique aulæ facilè suffecit, quum Galli proceres cum sacerdotibus conuiuiorum luxu, ornatusque elegantia dispari varietate contenderent. In summa totius colloquij postulabat rex Gallus, vt pontifex arctiore sibi fœdere iungeretur ad depellendos Italia Hispanos, quando iura Neapolitani regni ad ipsum maximè pertinerent, ita vt amplissimas itidem offerret conditiones. At Leo, qui hisdem de causis quas supra retulimus, Gallum maximæ partis Italiæ imperio potiri nolebat, ne ipse demum inter miseras promissorum ludificationes fortè deceptus, atque subactus, seruire cogeretur, omnia alia petenti regi liberali voluntate concedere, hoc verò vnum in præsens se facturum negare, non dubio tamen oris nutu propensum ad id animum polliceri: quoniam tum non esset sibi integrum discedere ab amicitia Ferdinandi regis, cum quo in certum tempus publico fœdere esset coniunctus: quòd si sexdecim fermè menses effluxissent, finiri eius fœderis spacium, ac tum sibi fore arbitrium expeditæ libertatis ad commutanda consilia ineundaque noua fœdera, quæ sine ignominia violatæ fidei opportunè percuti posse viderentur. Itaque Franciscus exclusus etiam anni tempore, quòd pluuij brumales dies inciderant, quũ in sententiam gerendi belli Leonem pertrahere nequiuisset, honorem purpurei galeri Hadriano Boisiuio, qui Arcturi regiæ familiæ magistri frater erat, facilè impetrauit, atque inde Mediolanum, & mox in Galliam est reuersus. Redijt & Leo subinde Florentiam, vbi lætoad id populo complura liberalitatis atque munificentiæ monumenta publicè priuatimque reliquit. inde Vere nouo Romam est profectus. Nec multo post Iulianus frater diuturnis atque tabificis febribus conflictatus Florentię moritur, benigno elegantique ingenio vir, modestia in primis & ciuili comitate Florentinis omnibus longè gratissimus. Hic nullam ex Philiberta vxore, Francisci regis amita prolem suscepit. steterant Leoni eæ nuptiæ centum & quinquaginta milibus aureis, cum eam sine dote penitus nobilitandę familiæ causa plurimum apetisset. Nec multo post ea cum omni mundo muliebri preciosissimisque insignium gemmarum monilibus, in Galliam ad Ludouicam sororem transmissa est. Mortuo Iuliano, Laurentius fratris filius Hetruscarum rerum imperium suscepit, ita constituta Republica, quæ amicissimorum ciuium industria regebatur, vt summa consiliorum omnium è senatu ad eum vnum omnino respiceret. Aderat Laurentio mater Alfonsina, virili certè prudentia, sed auara & nunquam sine querela mulier. hæc efferre filium, augere item opibus accesioneque maximè alieni principatus cęca ambitione cupiebat. Iungebatur finibus Hetrurię Franciscus Maria Vrbinas regulus, è Rouerea familia in Feltriam adoptatus, quibusdam de causis suspectus, et inuisus Põtifici (graues enim aliquot offensiones intercesserãt.) nam eo tẽpore quo Feltrius sub Iulio patruo pontificijs copijs Bononię pręerat, Hetruscam expeditionem suscipientibus Mediceis, eos neque milite neque vllo denique alacri studio, vel suppliciter orantes adiuuit, quòd his reb. sibi opus esse diceret, adeo vt nequaquam occultè Soderino studere videretur. Proximè verò ingruente in Italiam Francisco Rege, quum legatum Iuliano se iturum accepta pecunia promisisset, eo demũ febre apud Florentiã in itinere correpto, totum id munus recusauit: neq; equitatum quem ductabat amplissimum, in Galliam Cisalpinam misit, quum diceret, non esse æquũ, vt

Laurentio

Laurentio imperito elatoque iuueni parceret, quando ipse antea imperatoris titulos esset consecutus: demisisse enim se libenter cum aliqua dignitatis existimationisque iactura, sed dedisse id veteri amicitiæ Iuliani, cum quo propter mite ingenium facilemque naturam se imperium ex æquo partiturum sperasset. Horarius quoque eius scriba ad famam regis bellum parantis in Galliam profectus sub id tempus forte redierat. Quæ res non exiguam suspicionem animo Leonis iniecerat, quod timeret eum in medio belli apparatu à Gallis fuisse corruptum, quorum amicitiam atque stipendia superiore tempore vel contra Iulium patruum appetisset: misso scilicet in Galliam vlterio rem Balthassare Castellioni, sub id ferè tempus, quo ad Rauennam est dimicatum, vt cum Ludouico rege certa annui stipendij conditione iungeretur: quo tempore etiam nec satis tutum iter præbuisset per Vrbinatium fines quibusdam pontificijs ducibus Rauennam contendentibus, nec demum euadẽtes è funesto prælio Hispanos satis benignè recepisset. Is erat inferendæ iniuriæ prætextus. Cæterùm principatus Hetruriæ finitimus, quo Laurentius honestari posset, vel pulso insonte domino quærebatur: tanta enim libido parandi imperij Alfonsinæ matris animum inuaserat, vt Leo, quanquam infamiæ ac orientis inuidiæ metu sollicitus, efflagitantium preces atque conuitia sustinere non posset, expugnatusque manus daret. Peropportuna autem Iuliani mors omnes conficiendi eius decreti, inferendique belli moras sustulit: siquidem nihil antè à Leone impetrari potuerat, Iuliano impediente, & id facinus libera voce detestante: erat enim Feltriæ domui vehementissimè deditus, in qua ipse diris exilij fluctibus iactatus, tanquam in portu benignitatis atque munificentię aliquandiu cum Guidone principe quieuisset. Itaque Laurentius misso cum copijs Rentio Cerite Vrbino, cæterisque eius ditionis oppidis atque viribus sine vulnere est potitus. Ipse verò Feltrius vel nimis opportunus iniuriæ, quod Piceni Vmbriæque finibus inclusus, desertusque ab omnibus erat, cum vxore & liberis, ne benemeritas de se vrbes hosti diripiendas euastandasque præberet, maturè excedens Mantuam se recepit. Pulso Feltrio, nequaquam sine graui inuidia, Borghesium etiam fratremque eius Alfonsum cardinalem Pandulfi Petruccij Senensium tyranni filios domo expulit, translato ciuitatis imperio ad Raphaelem Petruccium, qui quondam exilij comes extitisset. Is tum arci Romanæ præerat, vir stabili fide, sed ignarus literarum, & probris omnibus coopertus. Id factum quanquam beneficentiæ laudem ferre videretur, quod Leo veteris amici officia nequaquam memoria deposuisset, ipsum tamen ingrati animi nota conspersit: quoniam in comitijs Alfonsus mirificus suffragator vni Leoni cãdidato semper affuerat. Eiusdem anni vere primo, Heluetij qui nil de pristina animorũ ferocia, vel insigni ad Melennianum accepta clade, remiserant, cum Maximiliano Cæsare fœdus percusserunt, vt consociatis viribus Italia Gallos exturbarent. Enimuerò Cæsar Mediolanense imperium Augustali suo iure deposcebat: ob id validas Germanorũ copias exciuerat. Studebantq; Cęsari Sigismundus & Vladislaus Sarmatiæ Pannonięq; reges, cũ quibus celeberrimo conuentu habito apud Viennã Noricam superiore ęstate fuerat collocutus. Ipsi Heluetij magnopere Gallis infensi, ad vindicãdos fratres & cognatos: qui recẽti pręlio cecidissent, triginta cohortes Cęsari miserãt. His cognitis põtifex

Ægidium cardinalem, qui singulari eloquentia ac omnibus Christianæ pietatis præceptis instructus Cæsarem retardaret atque molliret, in Germaniã misit. Sed Cęsar omnibus ad bellum intentis, audiendis de pace legationibus minimè vacadum existimans, Veronam est profectus. At Galli Triuultio atque Borbonio ducibus, quantas maximè copias possunt ex proximis vrbibus deductas Mediolani cogunt: accersuntur ab certis pagis Heluetiorum et Vergrorum (ij etenim Gallis fauebant) auxilia plurium cohortium, quæ cohortante & conscribente Alberto Petra, per Verbanum lacum ducerentur. Orant etiam Pontificem, vt iure recentis amicitiæ auxilia suppeditet. Ipsi verò Veneti Gallis non desunt: mittiturque Mediolanum cum iusto exercitu Andreas Grittus legatus, cui mortuo Liuiano, minores duces parebant. Decernitur in concilio defendendam esse vrbem imperij caput, abstinendumque à pugna, quum se omnibus rebus hosti impares esse iudicarent: erat enim in ipso Cæsaris nomine summa existimatio cùm bellicæ laudis, tum æquitatis atque iustitiæ: aderantque illi copiæ numero virtuteque maximè formidandæ, sequebantur etiam aliquot exulum manus appellandis ciuibus monstrãdisque itineribus opportunæ, & Marcus item Antonius Columna cum Italicorum equitum alis. Qubus Romam nunciatis, Pontifex, ne eius belli causę intempastiuè misceretur, auxilia suppresit, veluti diffidens Gallicis rebus, & ex tuto Germanici impetus euentum expectans, misitque Bibiennam legatum ad Cispadanas vrbes, vt si opus foret, Cæsaris victoriæ potius quàm Gallorum infelicitati adesset. Sed mox incredibili rerum commutatione subsecuta, factum est vt Cæsaris arma, quæ maximè repentinum vehementemq; impetum habuerant, in medio conatu deficerent. Exercitu enim Verona educto, quum Asulam Cremonensium ignobile oppidum admotis etiam tormentis frustra oppugnasset, & dignitatis aliquid amisisse est visus, & quod pluris interfuit, imparatis adhuc sese confirmandi muniendique spatium dedit. Triuultius enim atque Borbonius, eiectis aut custodiæ traditis Gibellinæ factionis principibus, ne quid intestini tumultus oriretur, egregiè cauerant, adhortanteque Gritto Veneto, necessaria: sed miserabili ratione suburbana ædificia incenderant, ne his ad ponenda castra vteretur Cæsar, & propius & tutius tegentibus tectis muro succederet. Cæsar ab Asula Olium, Abduamque transgressus ad tertium lapidem Lambrato in vico posuit castra: caduceatoresque ad portas præmsit, qui omnia hostilia Gallis denuntiarent, ni properè Mediolano excederent: ciuibus verò sese dedentibus omnia salua & læta pollicerentur. Hos armata Gallorum statio contempsit & exclusit, nec populus ex Cæsaris aduentu studium paulo alacrius ostendit, quoniam vulgatum erat, nequaquam Francisco Sfortię, cuius esset verè legitimum Mediolani imperium quæri, sed Ferdinando Austrio, qui ipsius Maximiliani Cæsaris nepos esset, & Caroli frater. Hic paucis antè diebus Ferdinando Hispaniæ rege auo materno vita functo, Hispaniæ, Neapolis, atque Siciliæ regna hæreditate fuerat consecutus. Ita vt nemo Italorum esset qui non ad Sforzianum nomen voluntate deferretur: & non magis Germanos ac Hispanos, quàm Gallos, si id imperium arriperent, timendos existimaret. Has non inanes popularium & procerum animis suspiciones iniecerat ipse Triuultius sępe ad ciues opportunè concionatus, vti erat apud eos summa authoritate

virtutis

virtutis atque prudentiæ militaris. At dum Cæsar perplexa spe, quod ad primam sui aduentus famam non esset receptus, de oppugnanda vrbe cōsilium init: interim aduentare cum auxilijs Albertus Petra nunciatur. Ea res Cæsarem suspicacis ingenij hominem perturbat: veterem etenim Heluetiæ gentis erga se odiorum memoriam, & Ludouici Sfortiæ calamitatem in animū inducit. hæc omnia eò prudentius cauenda arbitrabatur, quoniam sub Alberti Petræ aduentum, Iacobus Staflius Heluetiorum ducum princeps stipēdia postulare arroganti habita oratione cœperat, quasi seditionī materiam quæreret non obscura arte exercendæ perfidiæ, ni pecunia, cuius Cæsar erat egentissimus, extemplo singulis cohortibus solueretur. Accidit que per eos dies (Fortuna spes Cæsaris eludente) vt pecuniam quæ è Germania in eius castra deferebatur, Hispani qui in præsidio Brixiæ relicti erant, in itinere vti sibi debitam latronum more diriperent. Quibus de causis Cæsar, ne coeuntibus in vnum perfidiæ decretum Staflio & Petra Gallis traderetur, vix cum paucis communicato consilio retraxit castra, & per transuersos calles cum turma equitum intra Tridentinas alpes se recepit. Erat enim Cæsar sicuti natura strenuus & maximè liberalis, ita in consilijs diuersus & parum constans, adeò vt in tota gerendi belli ratione, si primæ spes eum deficerent, in secundis minimè consisteret, & reliquas omnino repudiandas arbitraretur. Insubria eo belli motu propè sine vulnere liberata, Franciscus incredibili lætitia est affectus, quod Cæsarem summæ opinionis imperatorem, validissimis instructum copijs, ita per legatos sustinuisset, vt ille omni pristina existimatione spoliatus discessisse diceretur. Grauissimè verò tulit, atq; id non omnino dissimulanter, quod Leo pontifex, vti ipse sperauerat, auxilia minimè transmisisset, quasi ille obseruata fortuna, ad eum qui victor euaderet, inclinaturus esse crederetur, Quæ res non obscuro initio magna detrimenta Leoni peperit, ita vt omnem in eo postea vitę iucunditatem perpetua malorum serie inuecta perturbarit. Nec multo pòst Franciscus postulantibus Venetis, grato animo eis Odettum Lotrechium attribuit cum validis auxilijs magnoq; apparatu tormētorum. Is coniuncto sibi cum Venetis copijs Andrea Gritto Brixiam oppugnare adortus, insigni cum laude Hispanos ad deditionem compulit. Recepta Brixia exercitus Veronam est ductus. Ea oppugnatio summas habuit difficultates, defendente vrbem longe fortissimè M. Antonio Columna, qui lectissimas Germanorum ac Hispanorum cohortes, Italorumque & Græcorum alas dimisso reliquo exercitu ad vrbis præsidium retinuerat. Sed is oppugnationis exitus fuit, vt Verona quæ vi capi non poterat, numerata Cæsari pecunia reciperetur. Ita Veneti post octauum belli annum adiuuante Gallo, qui antea acerrimus hostis extitisset, suas vrbes recuperarunt. Tum vero tres exercitus confecta pace dimissi. Horum milites omnis generis & maximè Hispanos Franciscus Maria Feltrius exiguo oblato stipendio conduxit, eo consilio vt Vrbinum repeteret, cùm Laurentius omnibus rebus imparatus nequaquam satis maturè occursurus esse videretur: quando nihil minus putaret, quàm media hyeme bellum se gesturum aduersus eum, quem omnibus fortunis expoliatum Mantuę exulantem, & desertum à regibus toto eo anno magnopere contempsisset. Affuere Feltrio in primis supra quinque milia Hispanorum peditum, qui Maldonato viro impigro & duci maxime veterano pa-

rebant: diuersarum quoque nationum alæ equitum spectatæ virtutis sequebantur. Præerat Hispanis Gaiosius, Belgis Zucharus Heduus, Græcis autem & Epirotis Andreas Bua, & Constantinus Boccalus: inter Italos eminebat Federicus Gonzaga cognomento Bozolus, quem paulò antè Iulianus maximi vexilli honore dignum fecerat: sed is demū succedente in imperio copiarū Laurentio, fuerat repudiatus, ita vt alienato animo acceptā iniuriā vlcisci properaret. Feltrius itinere summa celeritate confecto, vbi primum intra ditionis fines sese ostendit, incredibili populorum omnium alacritate suscipitur. Iulius Vitellius cum Vrbini tria millia peditum exactis ciuibus coegisset, defensionemque pararet, concurrentibus ad arma feminis & paucis senibus, Feltriano que milite ad portas clamorem extollente fœdißimè sese atque vrbem dedidit Laurentianis militibus vita impetrata, ita vt exuti armis extra fines pellerentur. Feltrius Vrbino potitus, & paratis tormentis, quæ Iulius Vitellius in fossas præcipitarat, bellum circumtulit, multaque oppida deiectis præsidijs in potestatem redegit. Hæc vbi Romæ sunt nunciata, Laurentius ad bellum proficiscitur, expedit pecuniam Leo pontifex, cohortes vbique conscribuntur, gerendi belli summa committitur Rentio Ceriti, adiunctis Vitellio Tifernate, Guidoneque Rangono. Ii tanta infelicitate frequentibus affecti detrimentis id bellum gesserunt, vt fatali quadam imperitia ac ignauia, vbi conserendæ manus essent, vti erant magna ex parte tirones subitarijque milites, á paucis veteranis facilè vincerentur. Semel Laurentio oblata est occasio rei bene gerendæ, quum Feltrio Metaurum amnem transeunte in aduersa ripa opportunè instructa acie constitisset. Erant ei sexdecim milia peditum, in queis aliquot erant Vasconum cohortes, itemque vexilla quatuor Germanorum & Hispanorum, quos Romæ conscripserant. Aderat Paulus Baleonus cum auxiliaribus Perusinis, aliquanto cæteris vsu militiæ vigoreque animi præstantior, verùm in eo nequaquam insignis vigebat authoritas, quoniam Rentio atque Vitellio, quibus vnis Medices se totum crediderat, ob simultates erat inuisus. Aderant tormenta ænea in castris supra viginti, quibus copijs in vado fluminis transeuntes superare atque proterere facilè potuisset, nisi Rentius atque Vitellius, imperitia an metu incertum, optima tamen fide, non in aduersos hostes, sed in collem proximum signa ferri continuo iussissent, quasi opportuniorem locum castris capturi, vnde demum transeunti hosti expeditos equites magna detrimenta inferrentur. Id consilium tanquam inscitiæ aut ignauiæ plenum Feltrius, qui pedes amnem conferta legione transierat plurimum irrisit: indeque vti planè victor recipiendis oppidis oppugnandisque præsidijs totam eam regionem est paruagatus. Nec multo post Laurentius, dum oppugnaret Mondulfum oppidum, sclopetto caput ictus extremum vitæ periculum adijt. Cæteri duces, ipso Anconam lectica delato, peßimis artibus bellum gerere cœperunt, adeo vt multis transfugijs dissolutaque disciplina milites paßim signa desererent, neque de victoria cōficiendique belli ratione, sed de diripiendis castellis, deque omni prædæ genere cogitarent. Quibus de rebus dolore incensus pontifex, quum ignominiam animo ferre non posset, á Carolo Hispanorum rege, ipsoque Francisco auxilia petit, Casparem prætorianæ cohortis præfectum ad Heluetios mercede conducendos mittit: copias ex Hetruriæ delectu adauget: Hispanos duces, &

ces, & ante alios Maldonatum per idoneos homines aggreditur, pollicendo amplissima præmia, si Feltrium deseruissent. Erat in exercitu Feltrij Carolus Baleonus Perusia exul, quòd multis antè annis Pauli Baleoni fratrem patruũque & alios eius consanguineos dira coniuratione inita trucidasset: hunc Feltrius reducendum existimauit, vt validissimæ totius Vmbriæ vrbis opibus, pulsis Caroli hostibus vteretur. Sed dum ad Perusiam promotis castris accedit, fit certior plerosque Hispanorum duces pontificijs largitionibus corrumpi: quæri tempus exercendæ perfidiæ: & sibi non obscurè insidias parari. Nam antè didicerat ab Honorato Gaetano Minturnensium Traiecti regulo, qui Leoni affinitate erat coniunctus, pecus lorẽ sibi submissum Cauillanũ Hispanum equitum præfectum: ad has quoque suspiciones accessit Hispanus viator cum literis interceptus, quibus monebatur Maldonatus, vt ea quæ statuerat, perficere maturaret: hortaretur consilij socios, atque inde ingentia præmia ex liberalitate optimi principis expectaret. Feltrius tanto imminente periculo perturbatus, eorum quos fideles putabat, animos explorat: queritur à paucis perfidiosis hominibus proditionis exercitum tentari, vt flagitiosissima defectione ipsum deserant, atque hostibus prodant: hęc præclarè conuinci literis quas in concione esset prolaturus, si pristinam fidem præstare, iterare sacramentum, ea infamia & nota perfidiæ fortissimam gentem veriq́ue deccoris auidam liberare vellent. Igitur centurionum & signiferorum fidissimoquoque sese grauiter & summa cum iracundia perpurgante, comminanteq́ue condignam pœnam his qui deliquissent, signo repente tympanis dato, armati coronam lato ambitu in castris efficiunt: in medium citatur Maldonatus. Nec mora, ipse & Maccius, & Plasola, Consaluusq́ue Rius, & Suares Ruffus centuriones literis conuicti, tumultuarioq́ue succlamantis turbæ iudicio damnati crudelissimè trucidantur. Ea res exercitum in fide magis ac magis Feltrio confirmauit, longiusq́ue omnium opinione bellum protraxit.

LIBRI TERTII
FINIS.

VITÆ LEONIS X. LIBER QVARTVS.

INTEREA Romę Alfonsi Petruccij cardinalis scelestum facinus insano animo meditantis consilia deteguntur. Secesserat is in Latinum agrum patria pulsus, vti antea memorauimus cum in vrbe esse nollet, & libero ore iuueniliq́ue impatientia, veluti commota mente quereretur, se per summam iniuriam a Leone cum patria tum paterni etiam principatus possessione fuisse exturbatum: dũ enim in Vrbe esset, mollissima tantum verba factis ipsis cõtraria retulerat, adeò vt inde grauissimo concepto odio, exitiali percitus insania Leonem tollere cogitaret. Fama est, eum non semel cum occulto pugione, instructum omni impetu furoris in senatum venisse, vt nullo protegente, opportunum i-

ctibus aggrederetur, interque tumultuantes & trepidos senatores erumpendo prætorianos falleret. Fertur etiam, cum in venatione incautius diu agentem prætorianis passim dispersis, adoriri voluisse: quas omnes cogitationes propter inauditi sceleris infamiam vitæque periculum penitus abiecit. Itaq; ad struendas subtiliores insidias conuersus, Vercellium circumforaneum chirurgum admirandis quibusdam experimentis clarum, sibiq; intima coniunctum familiaritate, maximis pollicitationibus perpulit, vt in necem pontificis operam præstaret, si curandæ fistulæ quæ illi in ima sede nata erat, excluso vetere medico vocaretur, quando tum facile foret nihil verentem linamentis venenato medicamine intinctis absque vlla tanti sceleris suspicione protinus enecare: In hanc spem Alfonsus Vercellij peritiam atque felicitatem laudando, per Iulium Blancium cubicularium & cardinales gratia familiariteq; valentes asidue commendabat, iamque exturbato vetere medico, locus Vercellio erat patefactus, nisi Leo cunctis aduersantibus salutari quadam verecũdia, minime se nouo medico aperiendum esse iudicasset. Et per se quidem Vercellius homo erat impurus, crudelis, fallacissimusque veterator, sed qui ingenio expedito, & singulari digitorum argutia supra cæteros eius artis excelleret. Detegitur autem res intercepta epistola, quam ad Antonium Niniũ scribam suum in Vrbe commorantem Alfonsus è Latio perscribebat. Erat enim per eos dies fama edita in vulgus, Feltrium infesto exercitu ab Vmbria Senas deflexurum, vt Lactantium Petrucium Suanensem episcopum Alfonsi patruelem in patriam, Raphaele expulso, reduceret, atque inde per agrum Florentinum euagaretur. Ea consilijs Alfonsi agi pontifex existimans, omnẽ curam & diligentiam his rebus cognoscendis intenderat. Itaque Antonius scriba cum scrinijs epistolarum capitur, subiectus quæstioni, literas ignorabilibus ac arbitrijs notis conscriptas tessera prolata interpretari cogitur. Vercellium qui tum erat Florentiæ specie curandi Gallici morbi, quo Gorius Reip. negocij præfectus laborabat, vberrimo proposito quæstu distinent: obseruant tñ hominem dissimulanter, ne fugã arriperet, si periculum alicunde præsensisset. Interim Leo per idoneos homines spẽ facit Alfonso cõponendarũ rerũ, veluti reuocato Raphaele ipsum certa cõditione patriæ redditurus. Nec Alfonsus cupiditate patriæ ac exilij tædio adductus accepta fide aduentũ differt admirantib. cunctis leuitatẽ incauti iuuenis, ac effuse ridentib. Itaq; contemptis amicorũ præcipuis, qui ne iret, suadebãt, in exteriore Leonis cubiculo capitur, in arcemq; deducitur. Cõprehenditur & cũ eo Saulius cardinalis, qui Alfonsum pecunia iuuerat, & cum eo de Vercellij opera, de futurisque comitijs ambitiosius quàm par esset, consociata voluntate fuerat collocutus. Perusco autem fisci præfecto peracerbè quæstionem habente, tormentis totius consilij veritas exprimitur. Aliquot etiam cardinales iracundiæ, & decreti sui participes nominat Alfonsus, quos varijs de causis in Pontificem alieno animo esse, atque eius interitum expectare intelligebat. ad hos potissimum iniuriæ acceptæ querelas deferre erat solitus vultusque sæpe furoris pleno, ac immanibus verbis tanquam ingratum atque maleficum execrabatur. Iurabatque flagrantibus oculis se aliquando despecti & seruientis senatus liberatorem fore, vt pro iniquissimo Pontifice alius mox ex eo seniorum globo ad rerum fastigium eueheretur, qui suffragiorum & totius comitialis operæ gratiam

tiam liberali animi gratitudine esset relaturus. Erant ij Raphael Riarius, Franciscus Soderinus, Hadrianus Cornetanus, & ipse Saulius, qui iuuenem effrenatè loquentem cum risu et ioco castigabant, vtpote qui eum ingenio parum constantem, ac venationi, amatorijsque leuitatibus deditum tantùm facinus nunquam aggressurum rebantur: quanquam ipsi animis ambitione atque odio corruptis, nihil magis expetere viderentur, quàm vt ille insania praeceps id scelus vi aperta, aut occultis insidijs perpetraret. Riarius enim vetusta te honoris ac opibus facilè senatus princeps, proximis comitijs iuniorum fraude seniorumque socordia pontificatum sibi ereptum fuisse existimabat, seque tum amplissimis fortunae muneribus fretum, si pontifex ab humanis excederet, in summam imperij sedem facile euasurum arbitrabatur. Insigni siquidē aedium magnificentia, epularum sumptu, decore familiae, & nobilissimo deducentium comitatu, quum veras virtutes cunctis adulantibus minus necessarias putaret, in se vnum inanis populi studia conuerterat. Soderinum recētes iniuriae plurimum incitabant, quòd Petrus frater Mediceorum vi, summi magistratus honore deiectus & patria pulsus extitisset. Erat ei ingenium graue, perspicax, optimisque literis egregiè excultum, sed sordidis auaritiae maculis, & lubricae fidei spectatis probris magnopere deturbatum. Hadrianus verò nulla malauolentia, sed vana regnandi cupidine inductus Leonis mortem expectabat: certam enim spem adipiscendi pontificatus conceperat ex oraculo fatidicae mulieris, quae quum pleraque iampridem interroganti de sua & publica rerum fortuna exactissimè praedixisset: constanter etiam affirmarat, fore, vt Leoni immatura morte sublato succederet vir senex nomine Hadrianus, obscuro natus loco, literarum studijs insignis, qui sacros honores gradatim sola nixus virtute, sine vlla maiorum commendatione meruisset. haec omnia sibi vni apertè congruere videbantur. Nam Corneto infami Tuscorum orae oppido, familia tenui & propè sordida ortus, vno bonarum literarum beneficio, singulas sacrorum ordinum dignitates fuerat consecutus. Neque vetulae oraculum fidem fefellit: Nam Hadrianus senex Batauus egeni opificis filius, doctrina illustris post Leonem prodigiosa felicitate pontificatum est adeptus. Saulio etiam mathematici complures quaestu in adulationem proni supremum fortunae fastigium destinabant. Sed is quanquam à Leone propter suauitatem morum & elegantis vitae modestiam inter familiarissimos esset ascitus, sese tamen occultè a pontificis amicitia certis offensionibus auerterat. Nam Leo initio pontificatus sacerdotia, quae suis studiosis et suffragatoribus veluti de se benemeritis ex occasione collaturum promisisset, plerunque summis precibus expugnatus, aut consanguineis, aut nouis hominibus concedere cogebatur. ob id plerique Cardinales, ea quae pontifex liberaliter non dedisset, iniquè sibi erepta fuisse querebantur. In his intemperantior Saulius est inuentus, adeo vt in petitione Massiliensis sacerdotij, Iulium Medicem cardinalem summa tum maximis in rebus authoritate potentem, indignè sibi praelatum: neque eam iniuriam animo vnquam depositurum apud incertae fidei amicos praedicaret. Igitur Vercellij, scribaeque Antonij indicijs, qui diu torti cuncta fuerant confessi, Alfonsus in tormentis conuincitur: Saulius tortoris aspectum vix sustinet. eo modo tabulis totius quaestionis ordine conscriptis, Leo senatum cogit: Riarium sellae impositū

in arcem deduci iubet: cæteris metu pallentibus, graui habita oratione queritur suam lenitatem, beneficentiam, comitatem acerbißimis iniurijs remunerari: & quod esset inauditum, parari sibi nefaria crudelitate insidias, sceleristique eius consilij aliquos esse conscios, qui in senatu essent, quibus veniã sincera fide esset daturus, si sponte crimina faterentur, quòd si pernegando id facere differrent, nequaquam postea captis & conuictis vllum veniæ locum futurum. Nec mora, Soderinus et Hadrianus ad tribunal accedunt, suplicesque veniam impetrant, mulctantur tamen decẽ milibus aureis. Soderinus in Fundanum agrum libero exilio secesßit. Hadrianus autem trepido suspicaciq; ingenio vir, Leonis clementiæ diffidens, ab vrbe messoris habitu profectus, vsque ad vitæ exitum nullo persequente latebras mutauit. Riario saluti fuit ætatis honor, & veteris inimicitiæ respectus: ne Leo patris vulnera patruique cædem, cui Riarius interfuerat, conficto nouo crimine vlcisci videretur: centum tñ milibus aureis mulctatus est, restituto pilei honore, ei secessus ad Neapolim, vbi demum interijt, liberaliter est permissus. At Alfonsus & Saulius damnati exutiq; purpurei galeri dignitate, in subterraneos carceres tenebris a codore tetro maxime horribiles separatim detruduntur. De Vercellio autẽ ac Antonio scriba acerbißimè supplicium sumptum, adeò vt curru per vrbẽ circumducti, carptimque discerpti candentium forcipũ morsibus, ac ad extremum strangulati in frusta secarentur. Ea seueritate pontifex magnũ terrorem omnibus incusserat. pleriq; enim in decernenda pœna mitiorem sententiam dixerant: nonnulli etiam liberius postulabant, vt quęstioni atque iudicio reorum cardinaliũ senatorij ordinis duo iudices adhiberentur, quòd indignum esset viros sacratos, tanq̃ nocturnos fures, pręfecti rerum capitalium acerbitate atq; sæuitia violari. alij confingi ea crimina, falsoq; damnari insontes viros, vt pecunia in sumptus bellicos iniquißima ratione pararetur: Quoniam magis ac magis exardente in Vmbria Feltriano bello, Romæ atque Florentiæ ærarijs penitus exhaustis, pontifex contra naturam suam metu sæuus, ac inopia rapax euasisse diceretur: adeo vt nemo ferè optimi beneficẽtißimique pontificis vicem doleret, qui immanitate Alfonsi & cæterorum, qui nefaria ambitione præcipites insanierant, perfidiosa taciturnitate penè oppressus extulisset. His de causis ira atq; indignitate permotus, alio sibi senatu opus esse iudicauit, si principẽ nequaquam incautum contemptioneq; ridiculum, sed sibi maximè sapientem fortemq; agere vellet. Itaq; incredibili ac inusitata liberalitate, vno atque triginta cardinalibus senatum repleuit, Patribus planè despectis, atque his contracto pallore mussantibus. In his fuere octo Romani, quorum princeps extitit Pompeius Columna, aliquot post annos ab immoderato studio Cæsaris, & ob id patriæ excidio insignis. Creatus est & antè alios Hadrianus è Batauia, qui Leoni ipsi in pontificatu successit. Fuit autem is nouus maximè repentinus tot senatorum delectus, non modò Vrbi, Romanæque aulæ, sed prouincijs omnibus longè gratißimus. Nam incredibili fretus iudicio, ex omni propè natione, doctrina, nobilitateque clarißimos extulerat, ita vt omnis generis homines Medicææ familiæ incomparabili eo beneficio in omnem temporum fortunam obligare velle videretur. Obscurauit tamen in magnanimo viro eximiæ liberalitatis laudem quæstuosa nonnullorum ambitio, qui necessitate vrgentis belli ad ancipitia consilia

filia adductum, opportunè pecunia iuuerant: nemo tamen paulò virtute clarior pecuniæ subsidijs indiguit, quum mediocribus aliqua ex parte profecissent. Cæterùm in omnem lætitiam ad gratulandum effusa ciuitate, quum epulum in Vaticano nouis patribus daretur, Alfonsus in carcere Orlando Æthiope strangulante necatus interijt. Saulio vitam impetrauit Franciscus è Ciboa familia sororis Leonis maritus: ei quoque mox honorem pilei cumulata benignitate restituit, quum eum auribus tantū, non atroci voluntate peccauisse iudicaret. Sed is aliquanto pòst, quùm ad Eretum exularet, supremum contraxit morbum: atque ita placato iam pontifice, impetratoque reditu, in Vrbe defunctus est. Dum hæc Romæ fiunt, in castris pontificijs omnia fœda obuenerant. Legatum Bibiennam seditio militaris afflixerat: nam Germani Italique, & Hispani simul ac Vascones ad calonum rixam excitato tumultu multisque interfectis propè more militiæ conflixerant, adeò, vt præferente crucis signum Legato, & in medios intra volitantia tela deprecantis habitu procurrente, vix dirempta sit pugna. Ex ea seditione vnaquæq; natio militum, veluti diffisa alijs, ira & timore consternata, seorsum factis excubijs tetendit: quæ res sicuti ducum ipsiusque Legati authoritatem imminuerat, ita sublato metu pudoreque petulantię militari viam aperuit, adeò vt cunctis in proxima castella ad prædam dilabentibus, totus propè exercitus flagitiosissimè solueretur. Vascones etiam supra eius detrimenti calamitatem, magno pontificiorum incommodo, ad Feltrium Ambra, & Carbone ducibus transfugerunt. Ipsi verò Rentius atque Vitellius in tanta rerum deformitate contempti à suis, & ab hostibus irrisi, vt in aduerso rerum successu sępe accidit, omnem administrandi belli rationem amiserant. Itaque Leo ingenti semper spiritu aduersæ fortunæ obuiam ire assuetus, ex recenti pecunia copias instaurat, à regibus auxilia mittuntur, Gallicum equitatum Sisseius adducit: venit & Potentianus regulus è Neapoli cum trecentorum cataphractorum ala ornatissima. Heluetiæ quoque cohortes, adducente Gaspare prętorianorum præfecto, Ariminum perueniunt. His rebus cognitis Feltrius è Piceno regreditur: superioribus enim diebus eam regionem infesta populatione percurrerat, delatusque Pisaurum, pontificios ad Imperialem collem castra habentes, nocturno pręlio superat. Itaque ad opprimendos Heluetios ingenti celeritate Ariminum contendit. Venerat enim in spem potiundæ vrbis, explorato occultiore aditu ad eam partem, qua marmoreus pons antiqui operis vrbi committitur. Sed eum subter fornices audacter ingressum, atque amnem vado se transire posse existimantem, maris æstus, quo amnis ea fortè hora plenius intumuerat, importunè fefellit: ita vt milites ægrè pectoribus extarent. Pugnatum est tamen cum Heluetijs, qui in suburbanis tectis consederant, pręlio ancipiti & maximè cruento: Nā & ipse Gaspar cum fortissimis suorū cecidit. Verùm signiferi, quanq̃ angusto atque difficili loco pugnaretur, mira cōstantia sustinēdo illata vndiq; vulnera, & tuendo aditū, egregiè sese defenderāt. Feltrius ipse sclopetto thoracē ictus vitę periculū adijt. Bozolus plūbea pila vulneratus est. Valastichinus Hispanus, singularis promptitudinis sclopettariorū pręfectus, et Guinea cēturio insignis cecidere. Arimino frustra tētato, Feltrius per cōualles Apennini in Hetruriā se cōuertit non lōgè ab Anglaria in Florētinorū finib. castra ponit, planeq; victor inde Peru

finis, Tifernatibus, Senensibusque terrorem infert. Sed antequam expedire consilia & promouere castra posset, ab Hispanis destituitur. Nam Leo duces ac centuriones omnes effusa largitione corruperat. cohortibus triplex stipendium fuerat pollicitus. dabatque auidissimæ genti aliquanto maiora præmia si Feltrium desererent, quàm illi sibijpsis ex optima victoria poposcissent. Intelligebant etiam non insani acutique homines, sibi cum validissimis copijs esse confligendum, neq; vllam omnino spem misericordiæ ab iratis hostibus sibi superesse, si aliquo insigni accepto incōmodo vincerentur. Vgo quoque Moncata Caroli regis nomine apud cohortes Hispanorum concione habita fuerat contestatus, eos contra rempublicā & regis imperia facturos, subindéque futuros in Hispania reos maiestatis, si pro Feltrio contra Pontificem arma ferre perseuerarent. Quas ob res in non dubiam salutis suspicionē adductus Feltrius, sese vniuersis nequaquam demisso animo cōmendat: gregariorum etiam militum implorat fidem, & præclarè ostendit ipsos ignominia inexpiabili notatos iri, si se de ipsis optimè meritum, in ea spe summæ victoriæ prodidissent, proinde si sacramenti militaris obliuisci vellent, vt Caroli regis iussis obsequerentur, debere eos nequaquam priuato paucorum arbitrio, sed publico cohortium omnium ac alarum consilio pacisci, vt sibi honestissima conditio, de salute, fortunisque omnibus caueretur: nec vti planè deserto à suis ac immerita necessitate circumuento spes omnes ad tolerandum exilium sibi ereptæ scelerata conspiratione viderentur. Acclamauere milites vt optimè speraret, ipsos enim & de pudore suo, & de ipsius salute magnopere sollicitos nequaquā commissuros esse, vt traduci vel decipi à quoquā posset. Nec multò pòst quum de compositione pensitatis & exæquatis vtrinque conditionibus tabulæ scriberentur, disertè appositum est, vt Feltrio Vmbria excedenti, secum tormenta ænea suppellectilemq; omnem & bibliothecā, quam Federicus auus insigni cum laude condiderat auehere liceret: atq; ita post octauum mensem grauissimo bello finis est impositus, tanta cum lætitia pontificis, vt magno metu magnoque periculo liberatus, nihil octingentis milibus aureis (tot enim in belli sumptus impenderat) omnino cōmoueretur. Dū hęc geruntur, Selimus Turcarum imperator, Campsone Gauro Memphitico rege ad Alepum acie cæso, Syriam imperio suo adiecit: progressusque ad Memphim, Tomumbeium, qui post Campsonē imperium ceperat, aliquot prælijs superatum ac demū ab Ægyptijs proditione traditum necauit, in ipsa Memphi laborioso ac ancipiti pugnę genere Mamaluchis omnibus trucidatis: adeo vt ab Amano mōte ad Rubri maris angustias, atq; itē à Cyrenaicis finibus ad Arabum solitudines & Euphratem latè omnia in potestatem redegerit. Contuderat & biennio ante Persarum arma victo in Calderanis campis Hysmaele Sopho. Is Parthorum & Medorum copijs ac studijs fretus admirabili celeritate Assyriæ & Persidis maiorisq; Armeniæ regna sibi vni parere coegerat. Quibus de causis Leo pontifex, qui Turcarum potentiam finitimis vndique subactis in immensum excrescentem maximè formidandam esse existimabat, supplicationes per Vrbem indixit, ipse insigni concepta pietate discalciatus ad Mineruæ templum profectus est, vt reipublicæ Christianæ incolumitatem Deiparæ virgini commendaret. Exinde ad totius Europæ reges è Cardinalibus virtute ac eloquentia insignes Legatos misit,

vt subla-

vt sublatis offensionibus, ex authoritate sacrosancti pontificis, communi omnium consilio consociatis viribus, impotenti barbaro bellum terra mariq; ad publicã salutẽ ac laudem inferretur. Sed quum singuli reges in id consilium suscipiendi belli prçclarũ maximè studium magnificis pollicitationib. ostẽtarent, nequaquam tamen, vt in vnum voluntate ac opibus iungerentur, adduci potuerunt. Gerendi autem belli ratio sic à Leone adhibitis in consilium peritissimis ducibus fuerat constituta, vt Maximilianus Cæsar Germaniæ robora in legiones conscriberet: Pannonio autem & Sermatico equitatu maximè vteretur, & secundo amne Danubio in Mysiam, atque inde in Thraciã rectà contenderet. Franciscus verò Gallorum rex cum florentissimis Galliç ac Italiæ copijs à Brundusio in Epirum traijceret. Hispani Lusitaniq; ac Britanni, comparata classe ducentarum nauiũ ad Byzantium vsque nauigarent. Ipse pontifex veræ laudis et gloriæ cupidissimus, cum centum rostratis nauibus se ab Ancona confestim nauigaturum pollicebatur. Erat enim in summa spe trahendi Veneti senatus in partem belli: nam eos tacitis votis nihil magis exoptare intelligebat, quàm vt Christiana arma in Turcas veros & proprios hostes ingenti omnium consensu, atque apparatu verterentur. Sed mox fatali socordia nostrorũ principum, quũ quisq; alienç gloriç inuideret, ea consilia decoris, & pietatis lõgè plenissima perierunt. Nec multò post Maximilianus Cæsar, quum febre laboraret, & parum opportunè pharmacum sumpsisset, Veltij in Noricis montibus est defunctus. Eo mortuo ad petendum Romani imperij honorem nonnulli candidati prodierunt. Non iam enim Cæsares, vt antiquis mos fuit, a militibus creantur: quum inueterata consuetudine septẽ regulorum suffragijs fiant. Ex his tres sunt sacrati amplissimarum vrbium sacerdotijs insignes, Coloniensis, Moguntinus, Treuerensis, & totidem militares nobilissimi Germaniæ reguli, Saxonum dux, Comes Palatinus, & Marchio Brandeburgensis: septimi verò suffragij prærogatiuam obtinet rex Boemiæ, vt si ex equo dissideant, ipse ad maturandam electionem superante suffragio, in quam voluerit partem, accedat. Petebant antè alios Franciscus & Carolus Christianorum longè maximi ac opulentissimi reges. huic tanquam præclara indole auitam hereditatem adeunti Germaniæ studia non deerant: illum verò mirifica virtus & bellicæ laudis specimen, atq; item ingentes opes ad tuendum imperij nomen hauddubiè pares vehementissimè cõmendabãt. Ipse Leo Franciscum magnis innixum largitionibus, in ea contentione fouẽdum adiuuandumq; susceperat, Robertumq; Vrsinum ad id in Germaniam legatum miserat. Sed postquam animaduertit nonnullorum procerum auaritiã vel amplissimis donis expleri nequiuisse, & vigere ingenijs Germanorũ vetera odia aduersus Gallos, Francisco suadere conatus est, vt pro se petere desisteret: amicorum verò opera vteretur ad subleuandum Brandeburgensem regulum, ne Carolus imperio potiretur. Prçuidebat enim vni ei ad maxima quæque audenda incredibilis potentiæ facultates parari, adeo vt Galliæ pariter, Italiæque, & pontificio præsertim nomini non temere metuendus esse videretur. Sed Franciscus immoderata spe sua inductus vtpote qui nihil de eorum studio dubitaret, quorum suffragia optima fide venditari existimabat, in decreto ambitiosius & perseuerantius quàm oporteret perstitit. At Leo comitiorum euentum minimè expectãdum ratus, ita Gallo fauere

desijt, vt Carolum hauddubiè gratia superantem suffragatoribus commendare videretur. Atque ita Franciscus dum effusa largitione pro seipso vehementius cõtendit, nihil earum rerum, vti magnopere cupiebat, est consecutus: nã & ipse inprimis repulsam tulit, consternatis metu Germaniæ proceribus, ne ad Gallos imperium turpissima licitatione transferretur: & Carolum demũ, quem vnum maximè exclusum volebat, conuersis omnium suffragijs ad summi honoris fastigium prouectum vidit. Eo nuntio pontificem nequaquam vti præferebat, sincera hilaritate lætatum ferunt, quanquam prioris studij sui inuidiam postremò conuersa commendatione detersisset. Diuino siquidem ingenio, cum tot regna in vnum collata conspiceret, nimiam Cæsarum potentiam veluti fatali dissensione pontificiæ dignitati semper infestam vehementissimè formidabat: & antiqui quoque vatis carmina eum iuuenem non obscuris formæ ac ingenij lineamentis expimere videbantur, qui à septẽtrione toti Italiæ, Romæque præsertim, & prinripi sacrorum summas clades esset illaturus. Sub id tempus quo Maximilianus Cæsar excessit è vita habitisque in Germania comitijs, Carolus eius nepos imperator est salutatus. Laurentius Medices ab iuuenili intemperantia concepto lethali morbo Florentię interijt. Is vxorem duxerat è Gallia regiæ cognationis: erat enim è familia Bolonia in Ambianorum finibus ad Oceanum valde illustri. Nam Feltrio expulso, recuperatoque Vrbino, Laurentius se totum insigni cupiditate ad Francisci regis amicitiam contulerat, Hispanos maximè perosus, qui recenti bello Mediceam domum in extrema salutis & dignitatis pericula coniecissent.
Leo quoque perlibenter cognationem morte Iuliani fratris intercisam cum florentissimo rege renouandam existimauerat. Hæc noua nupta incredibili apparatu Florentiæ suscepta, post decimum ferè mensem maritum ad vitæ exitum vltro festinantem quinque diebus antecesit, in supremo morbi impetu puellam enixa, quam hodie Francisci regis nurum conspicimus. Erat Laurentius corpore ad equitandum gestandaque arma peridoneo atque habili, vultu verò admodum atroci, & in eam speciem superbè sæpe composito: nam adulatione corruptus supra naturæ vim & ferus & militaris videri volebat: defuit ei ingenium ciuile & temperatum, vnde illi nullæ lachrymæ ab ciuibus, quum insigni pompa funeris efferretur. Erat enim fama edita in vulgus, eum Lucenses & Senenses subigere, Florentinorum ceruicibus munitissimam arcem imponere, & denique ab infero mari ad superum latè prolatis finibus regnum condere cupiuisse, vt ipse Porsenæ exemplo, adiuuantibus Gallis, Hetruscorum rex appellaretur. quibus consilijs vti nimis ambitiosè temereque susceptis, ipse Leo & Iulius cardinalis, moderando ac differendo obuiam semper iuissent. Laurentio vita functo, pontifex Iulium cardinalem Florentiam misit, vt ad clauum reipublicæ sederet. Is incredibili humanitate atque munificentia singulos omnium ordinum ciues complexus, ita rempublicam constituit, vt æquissimæ libertatis status, renouata felici illa veterum temporum conditione, reductus esse diceretur. Florebat & tum maximè Roma incredibili rerũ omnium vbertate, lętitiaq; omnis generis hominũ. Nam pontifex quietis atque ocij studio Romanorum inimicitias capitalis odij conciliatione edictoq; sustulerat. Tradebatur enim posteris dira animorum obstinatione memoria iniuriarũ, adeo vt affines innoxij tracti in causam metu

mortis

mortis publico carere cogerentur. Peregrinos vero immunitate multarum rerum,& per beata illa sęculi securitate vndique ad incolendam augendamq; Vrbem inuitabat. Nam ab Insubribus atq; Cęnomanis Circumpadanisq; populis ingens multitudo exagitata diuturnis barbarorum vexationibus fortunas suas Romam auidißime transferebat, adeo vt ad campum Martium extructis domibus peramplam coloniam cõdere videretur. Nam sicuti eximijs artibus spectatus honor, ita medi ocribus opificijs certa merces non deerat. Cuncti enim pro fortuna sua ædificando ornandoq; domos & villas, elegantiæ magnopere studebant. Censebantur eo tempore ciuium & inquilinorũ octuaginta quinque milia: vt hinc quoque clades nostras non iniqua æstimatione defleamus, quum ad triginta duo milia capitum vrbem redactam proximi censores in annonæ caritate repererint. Dabat item operam diligenter, vt in prouincijs omnia pacata & læta præfectorũ vigilantia & seueritate tenerentur: & quũ esset natura lenißimus, sæpißimè patientiam abrumpebat, si renouatis improborum iniurijs post primam delicti veniam contumeliose lęderetur. Paulum antè alios Baleonum claris militię honoribus functum, & erga Mediceam domum studio ac operibus insignem, è Perusia Romam vocatum, eiusq; lenitati impensè confidentem, quin capitali supplicio afficeret, vel deprecantibus Vrsinis exorari non potuit. Virenim impotens & factiosus apud Perusinos cruentam maximè & rapinis infamẽ despectis pontificijs epistolis tyrannidem exercebat. Est & laqueo suspensus Amadeus Recinatiũ tyrannus, rerum nouarum author. Itemq; è Fabriano Piceni oppido nobili Zibichius, qui turbulentißimis concionib. paßim habitis exules et oberatos ad arma concitarat. Luit & capite pœnas apud Beneuentanos Hector Seuerianus, vir sanguinarius, factione potens, & virium robore insignis. Verùm ab initio pontificatus singularem strenui expeditique ingenij laudem est consecutus, Rencio Mancino nobilißimię stirpis Romanę ciue in arce securi percusso. Is ab immani audacia trunculentus affinem suum Cornetanum in templo Mineruæ confoderat, & vecordi impetu cunctis minitari, magistratus imperia despicere, vexare deniquc omnes vel in media vrbe consueuerat. Ab exercitu Veneto, in quo alam sagittariorum equitum ductabat cum ignominia quondam eiectus, quod turmalem suum de fuga cogitantẽ deligatũ arbori totius alæ sagittis crudelißimè transfixisset. Exercuit & supra naturæ consuetudinẽ summũ ius in damnandis, qui falsos libello ipsius subscribentis manũ mentiti in iudicijs protulissent: adeo vt Sebastianũ Taruisinum tũ in gymnasio Romano leges profitentem, & alioqui ea calamitate indignum in campo Floræ concremarit. In cæteris criminibus puniendis eum ciuilis animi tenorem semper obtinuit, vt ad clementiæ laudem auidè properare remissa seueritate diceretur. Cæterùm nulla in re ardentius & effusius, quàm ad liberalitatis gloriam anhelauit, eos principe loco indignos existimans, qui nequaquã benefica manu Fortunæ muneribus vterentur. Nemo vel ciuis, vel peregrinus, qui paulò nobilioris artis famam teneret: nemo vel malesanus poeta: nemo alicuius optimarum literarum partis non ignarus vnquam fuit, qui benignitatem humanißimi principis non senserit. Quinetiam ipsum cœnantem spectantes, & ex his aduentitios & parum notos homines vltrò pecunia donare erat solitus, eò præsertim libentius, quum obsoleta veste

indutos conſpiceret. Purpuream etenim crumenam quotidie aureis nummis ſibi repleri iubebat, ad incertas exercendæ liberalitatis occaſiones. Sacerdotes quoque, fraterculos, & ſacras virgines, quæ intra ſepta religioſe pudicitiā cuſtodirent, menſtruis ſubſidijs eleemoſynæ nomine iuuabat. Magnum vetе ranorum militum ac exulum alebat numerum: nihilque vehementius contendebat, quàm vt nemo calamitatem, & Fortunæ aduerſæ mala & incommoda pateretur. Sed has præclaras liberalis excelſique animi virtutes, cùm nimia ſæpe vitæ luxuria, tum obiectæ libidines obſcurabant: ita tamen, vt iucunditate blandæ facilisque naturæ potius, ac regia quadam licentia, quàm certo deprauati animi iudicio in ea vitia prolabi videretur, quum frequenti blandientium turba cubiculi fores obſeſſæ paucos admitterent, qui alioquī docilis verecundique hominis ſolutos mores cohiberent, amicorum optimis ad ea conniuentibus, ac libenter ſeſe illecebrarum miniſtris immiſcentibus, ne gratiam apud ſummos principes in lubrico poſitam in diſcrimen adducerent, ſi ingratum auribus potentium reprehenſionis officium honeſtatis atq; beneuolentiæ ſpecie ſuſcepiſſent. Verùm hominem hilaritati humanisq; ſenſibus facilè ſeruientem mirum in modum ēncitabant plerique cardinales opibus ætateque florentes, qui illuſtri loco nati, ac liberaliter educati, regio luxu vitā in venationibus, conuiuijs, atq; ſpectaculis libentiſsime traducebant, cū his pontifex vetere ſtudiorum conſuetudine, & recentibus comitiorum officijs vehementer eſſet obligatus. In his fuere Ludouicus Aragonius, Hyppolitus Aceſtinus, Sigiſmundus Gonzaga, Alfonſus Petruccius, Marcus Cornelius, & Federicus Sanſeuerinus, qui decoras domi familias, plerisque ingenuis vltro ſe in ſeruitutem ambitioſe dicantibus, magnumque equorum & venaticorum canum numerum inuſitatis ſumptibus alebant. Acceſſerat & Bibiennæ cardinalis ingenium cum ad arduas res tractandas peracre, tū maximè ad mouendos iocos accomodatum. Poetices enim & Hetruſcæ linguæ ſtudioſus, comœdias multo ſale, multisque facetijs refertas componebat: ingenuos iuuenes ad hiſtrionicam hortabatur, & ſcenas in Vaticano ſpatioſis in conclauibus inſtituebat. Propterea quum forte Calandram comœdiam à mollibus argutisque leporibus periucundam in gratiam Iſabellæ Mantuani principis vxoris per nobiles comœdos agere ſtatuiſſet, precibus impetrauit, vt ipſe pontifex è conſpicuo loco deſpectaret. Erat Bibienna mirus artifex hominibus ætate vel profeſsione grauibus ad inſaniam impellendis, quo genere hominum pontifex adeo flagranter oblectabatur, vt laudando & mira eis perſuadendo, donandoque plures ex ſtolidis ſtultiſsimos maximè ridiculos efficere conſueuiſſet: Vti Euangeliſtæ Taraſcono Parmenſi ab epiſtolis honeſto ſeni accidit, qui ſe repente nouo ſtudio ac leui perſuaſione ſummum eſſe muſicum putabat: huic adeo induſtriè ac ſuauiter eſt adulatus, vt vna inflatus opinione, incredibilia ac ridenda quædam muſices præcepta commentaretur: citharœdis enim lacertos obligari, vt quadam intenſione neruorum in articulis & digitis argutias firmius & clarius exprimerent: quum verò phonaſcorum chorus induceretur, aulæa detrahi iuberet, vt voces nudis parietibus illiſæ, acutius atque ſuauius reſilirent, quæ omnia ad alendam hominis inſaniam probabat pontifex, quando ipſe in ea arte conſumatiſsimus ſecum de tonis & chordis totaque numerorum proportione diſputaret, ac ſe omnino ſu-

no superari egregia simulatione fateretur. Baraballi quoque Caietani eximiæ stoliditati, procacius quàm sacrosanctum pontificem deceret, illusit: quum ille insulsissimos versus ab omni vocum ac numerorum enormitate ridendos facere, & palam recitare soleret, seque alterum Petrarcham in Hetruscis rythmis esse prædicaret: eo enim perpetuis addulationibus inflammatū gloriæ cupiditate perpulit, vt meritum gestandæ laureæ honorem postularit, ac subinde vt insigni pompa in Capitolium duceretur, quod in Capitolio Petrarcham coronatum quondam fuisse audiuisset. Tanta verò vis singularis insaniæ fuit, vt quum ad famam publici apparatus legatio amicorum & affinium Caietanorum properè in Vrbem conuolasset, vt hominem à concepto furore deterrerent, acerbißimis verbis eos repulerit, tanquam malignè benignitatem pontificis interpretantes, ac rarißimi honoris immortali gloriæ suæ prorsus inuidentes. Ergo, quod vix credibile foret, nisi ea nos mira cum voluptate vidissemus, sexagenarius senex honesta ortus familia, proceritate, vultu, & canicie venerabilis, toga palmata & lato clauo, auro purpuraque nitenti, cæterisque triumphi sumptuosis insignibus exornatus in conuiuium præcinentibus tibijs deducitur, quum de more pontifex diem festum Cosmæ & Damiano Mediceæ familiæ Diuis tutelaribus dedicatum hilarius celebraret. Ibi quum diu ad ostentationem absolutæ artis ineptißimè multa carmina decantasset, omnibus iam in ipsa risus compressione defatigatis, ad extremum in area Vaticana despectante pontifice elephantem adscendit, aurato ephippio superstante triumphali sella instratum. Cæterùm inter tympana, & tubas, & voces acclamantis populi consternata bellua, vltra pontem Hadriani deduci pompa non potuit, cuius trumphi memoriam lignarij cælatores quum tessellato opere lasciuirent, in interioris pontificij cubiculi foribus scitißimè inscriptam reliquerunt. Mirè quoque fauit Pogio seni, Pogij historici filio, itemque Moro nobili à gulæ intemperantia, articularibus doloribus distorto, & Brandino equiti, Marianoq; sannioni cucullato facetißimis helluonibus, & in omni genere popinalium delitiarum eruditißimis. Nam inter alia portenta insanientis eorum gulæ lucanicas concisis pauonum pulpis farctas commenti fuerant: quod obsonij genus mox successor Hadrianus vir Batauæ frugalitatis mirabundus expauit, quum sumptuarias rationes Leonis inspiceret. Verùm festiuißimis eorum facetijs, salsisque & perurbanis scommatibus magis quàm vllis palati lenocinijs oblectabatur. Ii certis anni temporibus, quū genio liberius esset indulgēdum in extrema inferioris mensæ parte ea conditione regnabant, vt contumelias, quas citra valetudinis incommodum architriclini & structores inferrent, æquißimis animis paterentur. Multa enim eorum palato ac auiditati aliena cibaria, falsa gratißimarum rerum specie concinnata, vti simias et coruos cœnatibus apponebant, quæ tametsi iucunda omnibus ac vrbano nobiliq; principe digna erant, in eo tamen, qui augusti pontificis dignitatem sustineret, à seueris et tristibus notabantur. Vt verò ea conuiuia pleniore voluptate exhilararet, Calendis præsertim Augusti, amicißimos cardinales ad ludum pictarum chartularum inuitabat: in quo seni septeniq; lusores in coronam ducti versabantur: nec vlla in re blandius liberalitatem exercuit, quū victor pariter ac victus in circumspectantium turbam aureos nummos beni-

gnè dispergeret. Aleam damnauit semper, vti rei familiari moribusque pestiferam: latrunculis autem adeo subtiliter & acutè vel cum exercitatissimis colludebat, vt nemo ei, vel peritia vel celeritate commitendi conficiendiq; prælij æquari posse videretur. Non caruit etiam infamia, quòd parum honestè nonnullos è cubicularijs (erant enim è tota Italia nobilissimi) adamare, & cum his tenerius atque liberè iocari videretur. Sed quis, vel optimus atque sanctissimus princeps in has maledicentissima aula liuidorum aculeos vitauit? & quis ex aduerso tam malignè improbus ac inuidiæ tabe consumptus, vt vera demum posset obiectare, noctium secreta scrutatus est? At si aliqua ex parte eo nomine sugillari inclyta virtus potuit, Leo certè cum superiorū principum fama comparatus æstimatione rectissima continentiæ laudem feret. Quòd si falso notatus (vt credi par est) iniquam subijt inuidiam, miserabilem profectò principum conditionem existimauerim, quando eorum mores ad arbitrium paucorum improborum sæuam potius quàm benignam interpretationem accipiant. Sed alia principis, alia hominis esse vitia quis nescit? hæc vni priuata condicione quum noceant, etiam aliquibus fortasse prosunt: illa verò ab dira potestate, & luctum & calamitatem vniuersis mortalibus apportant: idque verissimum esse constat præclaro quondam populi Romani testimonio, qui neminem sibi principem Traiano meliorem exoptauit, quanquam eum illicitæ libidinis ac ebrietatis censura notasset. Sed demus aliquid humanitati Leonis vti in summa licentia feruidæ ætatis ac prosperæ valetudinis æstum ægerrimè sustinenti, postquam in magnis salutaribusq; virtutibus optimi atque benefici cognomentum facilè meruerit: constat tamen eum, quòd à prima adolescentia opinione omnium summam continentiæ laudem fuisset adeptus, non importuna quædam pudicitiæ castitatique præsidia quæsiuisse: quando nequaquam pristinæ vitæ more tam multis delicatisque obsonijs vteretur. Itemque animo verè pudico die mercurij carnes non edere, die autem Veneris nihil gustare præter legumen & olera, ac die demum Saturni cœna penitus abstinere, incorrupta lege instituisset. In his verò quæ rem diuinam respicerent nequaquam secunda fama prægrauari est visus. Nam indulgentias vetera pontificum ad parandam pecuniam instrumenta adeò plenè atque affluenter prouincijs dedit, vt fidem sacrosanctæ potestatis eleuare videretur: in hoc etiam detestabili legatorum auaritia deceptus, qui se animas defunctorum singulis acceptis aureis expiare, à purgatorijsque pœnis eripere profitebantur. Prolatis enim ingentibus bullatis membranis per templa concionari erant soluti, adeo vt hæc impudenti corruptela exciti complures è Germania viri doctissimi, eam pontificis piam benignitatem tanquam auaritiæ sordibus inuolutam irriserint, inducto subinde Luthero ex Augustiniana secta fraterculo, qui male sana vehementiq; eloquentia dum in pontificem & Romanæ aulæ mores inueheretur, euulgatis passim sui dogmatis libellis, religionem euertit: vnde illi Heresiarchæ cognomen partum, non ambigua fortasse cum laude, si in vnum tantùm pontificiæ causæ iugulum nihil turbatis veteribus cerimonijs incubuisset. Sed facundiam eius, sacrarumque literarum peritiam ab infami transfugio abiecta in primis cuculla, & mox assiduæ in ganeis compotationes, & cum sacra virgine ad libidem quæsitus thorus magnopere defœdarunt. Non defuerunt tamen gra-

men grauiora aſtutioraq; ingenia, quæ nequaquã vexatis ſacris, pontificiam maieſtatẽ auaritiæ nomine ſugillarent: quando fama eſſet eam pecuniam cognatis & amicis in profanos ſumptus erogari, quũ oppugnandis Turcis, ędificandoq; Diui petri tẽplo religioſa fide ſeruari debuiſſet. Diruerat enim Iulius magnã templi partẽ, vt admirabiliore ſtructura reficeretur: ſed inſanię vaſtitatis cœpta teſtitudine, & pilis ingentibus erectis, tanta abſoluendi operis difficultas proponebatur, vt Leo, quem nulli vnquã pro laude ſuſcepti ſumptus deterruerunt animũ negotij vaſtitate ſuperatum facilè deſponderet. Eius quoq; ſacræ pecunię partẽ in Vaticanæ domus ornamenta transferri dictitabant: vt ipſe pontifex Diuo Petro melius ac elegantius habitaret. Triplices enim porticus ad orientẽ obuerſas, vnde ſubiectam vrbẽ et Neroniana prata iucundiſsimo proſpectu quotidie deſpectare erat ſolitus, mirę pulchritudinis extruxerat, condecoratis ſcilicet fornicũ atq; teſtudinum ordinibus excellenti pictura, & pauimento ad argumẽta inſignium Mediceæ domus elegantiſsimè variegato. Conclauia quoq; per quæ aditus eſt ad intimũ cubiculum: laquearib. auratis & iucundiſsimis ſignis albario opere depictis in lucultẽtiorem formã redegerat. Quinquaginta etiã milia aureorũ nummûm impendiſſe ferebatur in aulea Belgica, ab intertexto auro nobilitateq; artificũ magnoperè pretioſa, quæ tametſi ſupra fortunã pręſentis ſeculi ſumptuoſa erant, vel ob id tñ non veniæ modò, ſed laudis etiam nomẽ ferre poſſe videbãtur, quando nõ inaniũ rerũ figuris oſtentãdę luxuriæ: ſed expreſsis Apoſtolorũ hiſtorijs Sixti ſacello, ad auguſtiorẽ altariũ & ſacrorũ maieſtatẽ dicarentur. Sacerdotium verò nullum vnquã venale propoſuit, vti Alexander & Iulius ſæpiſſimè fecerant, quum ab ambitioſis & ditib. pretium duarum aut trium decimarum, & biennales etiam redditus antecapere, & officijs ſacerdotia permutare ſibi iure optimo licere arbitrarẽtur, adeo vt mirum ſit Leonẽ largiore manu pecuniam effundere ſolitum, ab hoc vberrimo lucri genere abſtinere potuiſſe: præſertim Laurentio Pucio cardinale magno pœnitẽtiario nullum omnino quæſtum pontificibus illicitum eſſe prædicante. Is enim natura officioſus atq; beneficus ſæpiſsimè à veterum decretorũ ſeueritate, vel exigua cũ ſpe mercedis induſtriam ſuam & authoritatẽ ad implenda petentium vota facilè transferebat. Acciditq; nonnunquã vt pontifex de pudore ſollicitus, quũ libelli de grauiſsimis reb. ſubſcribendi porrigerentur, ipſius maximè Pucij, ꝙ diuini iuris eſſet peritiſsimus, fidem imploraret, obteſtando ne ſe imprudenter in errorem labi pateretur: quando mox ab aliqua enormi conceſsione æquitatis fines tranſgreſſo pœnitẽtia ſimul atq; infamia laborãdum foret. Sed neceſſe erat vnis tantùm belli paciſq; muneribus deditũ ac alieno quęſtu potius ꝙ ſuo gaudentem, nonnunquã inuſitatæ conceſsionis infamiam ſubire: verùm ad id adeò inuitus trahebatur, vt aliquando Iulium Blancium è cubicularijs ſibi gratiſsimũ eluſerit, importunis ſcilicet precibus poſtulantẽ, vt iniquo libello ſubſcriberet, quo duo regionibus diſtincta ſacerdotia, tralato alterius reditu, vnius tãtum templi dedicationem ſubirent. Leo nanque, quòd neq; obtemperandum, neq; omnino negandum cenſeret, percunctatus quanti ea gratia clienti venderetur, libero ore ducentis aureis reſpõdenti, totidem è crumena numerauit, libellumque diſcerpſit. Venationibus etiam & aucupijs nobilioribus adeò perditè ſtudebat, vt ſpurciſsimas ſæpe tempeſtates in-

ſalubresque ventos & frequentia manſionum ac itinerum incommoda obſtinatè contemneret: confiſus ætati ac firmæ valetudini, quam equitatione varioq; motu corporis ſe tueri poſſe exiſtimabat, præſertim ſi inambulationib. apertis vagaretur, ac animã innati caloris copia æſtuantem & cælo libero & multo ſpiritu recrearet: quando & ſuper hæc antiqui vlceris beneficio iuuaretur, quo ab ima ſede, quicquid ſtomachi vel iecinoris vicio conceptum foret, ſenſim effluere conſueuiſſet. Manlianam villam ſecundum Tyberim quinto ab Vrbe lapide, quanquã proximi ſtagni halitu & caliginoſi aeris intemperie propè toto anni tempore infamem, hyeme maximè frequẽtabat. Ex ea enim veluti ex portu venatorum claſſes in ſubiectos ſalinarum campos ceruorum copia celebres educebantur. In venando autem ſicuti præcepta artis ad normam exactioris diſciplinæ patientiſsimè obſeruare erat ſolitus, ita ſeueritatẽ aſperè admodum vir alioqui leniſsimus ſemper exercuit, in eos præſertim, qui petulanti diſcurſu aut vocibus temerè aditis improuiſa feris effugia præbuiſſent: ita vt claros ſæpe viros acerbiſsimis contumelijs oneraret. At ſi quãdo imperitia, vel fortuito errore hominum, aut feris ſubtiliore aliquo inſperatæ fugæ compendio ſeruatis, vel ijs denſo in nemore contumacius latentibus inſeliciter venaretur, incredibile eſt quali vultus animiq; habitu dolorẽ iracundiamque præferret. Propterea amici familiares ea temporis momenta prouocandæ liberalitati maximè aduerſa ſedulo deuitabant: quando alias ſecundum opimam venationẽ, ac pręſertim vario ac inſigni labore aliquo nobilẽ maxima beneficia incredibili benignitate collocaret. Ipſo fermè ſemper æſtatis exitu, quum primum cœlum pleniore pluuia temperatius foret, ac inſalubres æſtus frigidiore aura miteſcere viderentur, Vrbe ſtatim Viterbium ad aquas calidas euolabat, vbi coturnicum perdicumque & phaſianorum aucupijs aliquandiu erat intentus, quod genus auium accipitribus ac aſturibus arte edoctis ſingulari cum voluptate ſectabatur. Ad Vulſinos demũ, propter lacus amœnitatẽ ac eximiam eius tractus rerum omniũ fertilitatem, ex itinere deflectabat, & in inſula & ad exitum Martæ amnis piſcabatur. Quibus in locis regali apparatu excipere eũ ſolebat Alexander Farneſius cardinalis, qui eam regionem frequẽtibus villis atque prætorijs ingenti ac erudito ſumptu paſsim ædificatis conſitisq; fructiferis arboribus exornabat. Inde per Tuſcũ agrum venabundus modicis itineribus ad mare circa Grauiſcas & Centumcellas deſcendebat. Quo viæ flexu apud Cornetum in Tarquinienſi longè celeberrima ceruorum aprorumq; venatio parabatur, & ea quidem in perampla planitie ac maximè ad tendendas inſidias opportuna, quæ artificio naturæ humanis voluptatibus arriedntis, perpetuis terrenis collibus cincta, ingẽtis amphiteatri ſpeciem ad ferarum exitium venantibus præbet. Sub ipſas demum Nouembres calendas à Centumcellis per Alſium & Cereueteris ſyluas in Vrbem redibat, nec multò poſt in Manlianam reuertebatur, vixq; inde reuelli poterat, niſi aut ſenatus habendi, aut ſolemnium ſacrorum cauſa ad Vrbem vocaretur. Erat enim is locus edendis ardearum ac miluorum prælijs peridoneus, quæ geminis aut pluribus manſueſactis falconibus in ſublime manu emiſsis aduerſus id genus auium vario, ac ob id maximè ſpectabili euentu per immenſa cœli ſpatia miſcebantur. Tanta autem agreſtium populorum omnium gratulatione atq; lætitia excipiebatur, vt cuncti eius aduentum

tum se vel fructuosissimis messibus fertiliorem sentire faterentur, vtpote qui senibus ac pueris puellisq; in viam effusis, ac rustica munera passim offerentibus, non modò pecuniam largissima manu rependeret, sed etiam appellando humaniter ac sciscitando, qua nam maximè in parte rei domesticæ acrius à Fortuna premerentur, virgines dote præbita subleuaret, affectis autem morbo ac ætate, vel numerosæ familiæ onere prægrauatis æs alienum protinus dissolueret. Nihil enim in magno principe dignius atque præstantius arbitrabatur, quàm iuuare mortales, alienæ calamitati obuiam ire, lætosque omnes ad se dimittere, vt ad beneficium humani generis se, vti antea in minore fortuna concupiuisset, supremæ potestatis dignitatem appetiuisse testaretur.
Eo modo diuina ac humana moderantem, & cunctis læta pace fruentibus, fatalis necessitas Gallico bello implicuit. Cæsar enim, qui ab Hispania enauigato Oceano in Germaniam venerat, & Francofordiæ ab exercitu acclamatus fuerat imperator, Robertum Sedanium in Eburonibus armis persequebatur. hunc cum Franciscus defendendum suscepisset, repente bellum exarsit valde atrox et maximè diuturnum, quo Europa propè omnis, diffuso latè incendio, per nouem annos deflagrauit. Repetebat ex aduerso Nauarræ regnū Franciscus, quoniam Ioannes Rex, qui à Ferdinando sub Britannici belli tempus fuerat expulsus, in fide & clientela Galliæ regum extitisset. Quibus de causis Galli Asparosio duce pulcherrimam nacti occasionem, Vasconibus & Cantabris arma intulere, quòd validissimę vlterioris Hispanię ciuitates propter incredibilem Cæsarianorum præsidum auaritiam ad arma consternatæ haud obscurè rebellarant. Itaque superatis Pyreneis, et Pompelone metropoli capta, arceque tormentis expugnata, Galli ad Hiberum vsque felici successu signa promouerant. At Cæsar per id tempus totius Germaniæ concilium Vormatiæ in Vangionibus ad Rheni ripam peragebat, sublatisque liberarum vrbium & procerum controuersijs, legibusque & fœderibus ex authoritate suscepti imperij æquissimè constitutis, pio excelsoque ingenio se totū ad cognoscendam Lutheri causam conuertebat. Venit in concilium Lutherus sub fide publica, atque ita insano ore causam dixit, vt eius sectæ placita veterum hereticorum dogmatibus inclusa damnarentur, quæ iampridem in pluribus concilijs, & Constantiæ Basileæque præsertim a doctis & Christianis hominibus explosa, & seuerè vindicata penitus exoleuissent. Summa verò iudicij Cæsaris fuit, vt palàm diceret, Lutherum eloquentem & literatum videri, sed ab insano ingenij impetu penè furiosum. Itaq; ipso castigato, eius libros, vti in religione pestilentes, in foro concremari iussit. Quæ Cæsaris decreta vsq; adeo Leonis animum ab eo insigni cum publicæ tum priuatæ pietatis officio deuinxerunt: vt tum præclarè decerneret à Cæsare se staturum, si bellum in Italia ab Hispanijs & Gallis transferretur. Erat Romę Ioannes Manuel Cæsaris Legatus, vsu grauissimarum rerū insignis: cum hoc Leo transegit, initque fœdus vt Galli Italia pellerentur: Franciscus Sfortia Mediolanēse imperium iure paternæ hæreditatis obtineret: Placentia verò & Parma Leoni tanquam à Gallis impotenter ereptæ redderentur. Id bellum ingenti animo suscepit. angebant enim virum decoris & laudis studio deflagrantem eæ vrbes veluti infami pactione, & turpissimo metu amissæ, quos Iulius pontifex egregia virtute Gallis ademisset. Super id ferre non poterat Gallorum

præfectorum superbiam, qui sacerdotia totius Galliæ Cisalpinæ, despecto plane pontifice, contra eius authoritatẽ, vti libido ferret, indignis hominibus adiudicabant, quos ad Vrbem de more citari & vocari in ius proposita pœna vetuerant. Ea res perinique impotentisque insolentiæ plena Leonem dignitatis ac existimationis nomen tueri solitum ab amicitia Francisci regis auerterat, qui & dissimulanter Feltrianum bellum aluisse credebatur non inanibus coniecturis, quum eius auxilia Ambra Carboneque Vasconum ducibus ad Feltrium transfugissent, & à Sisseio equitum præfecto, qui nunquã in conspectum hostium venisset, quædam oppida ex fidelissimis fœdè ac hostiliter direpta fuisse constaret. mortuo quoque cum vxore Laurentio, & Iuliani fratris vxore in Galliam remissa, regiæ affinitatis iura magna ex parte abrupta videbantur. Eo etiam libentius pontifex ad Cæsarem inclinauit, quoniam à Gallis se Florentia pulsum, & ad Rhauennam demum captum, Soderinianisque temporibus eorum armis, quominus patriam repeteret, diu prohibitum fuisse memoria retinebat, neque recentis beneficij ingrato animo obliuisci vellet, quum Ferdinandi regis studio, ac insigni opera Hispanorum militum Florentiam reductus, ac etiam non obscura eius amicissimi regis commendatione ad pontificatum euectus extitisset. Hæserat quoque memori animo vetus iniuria ab Octauiano Fregosio accepta, qui Frãciscum regem initio cum eo occulto fœdere, contra authoritatem atque iudicium bene meriti de se pontificis in Italiam euocasset. cum enim omnino Genua pellere, & acceptam ab eo contumeliam grauissimè vlcisci decreuerat. Nec ad id cohortator concitatorque vehemens & opportunus deerat Hieronymus Adurnius, ab omni virtute lectissimus, qui cum Manuele Leoneque egerat, vt ipse per amicos factionis eiecto Fregosio Genuæ principatum adsequeretur. Ad hæc peragenda in bellicos sumptus ingentem auri vim collegit, nequaquam prouincialibus expilatis, sed instituto nouo equestri ordine ad numerum quadringentorum : ij equites coemptis priuata pecunia eius dignitatis officijs, ex vectigalibus demum quotannis centenos aureos accipiebant, & immunitatis prærogatiua iuuabantur. addidit etiam cubiculorum scutiferorumque collegia, officijs eorum venalibus, ad eam spem vberrimè redditus, sicuti antè Iulius officia annonæ præsidentium instituisset. Summa belli Prospero Columnæ demandata est, cuius prudentiæ virtutique bellicę Leo plurimum confidebat. Subsecutus quoque est ipse Piscarius cum Hispanorum cohortibus X X. & Antonius Leua cum valido equitatu. Pręfuit pontificijs Federicus Gonzaga Mantuæ princeps, adiunctoque ad Italicam legionem, Germanorum ac Heluetiorum peditatu, ad oppugnandam Parmam profecti sunt. Eam vrbem Lescutus Lotrechij proregis frater, & Federicus Bozolus imposito præsidio tuebantur. Quassati sunt tormentis muri à Placentina porta, eo euentu, vt Pontificij nullo propugnante per ruinas irrumperent, & citeriore vrbis parte potirentur: nam Galli clam deductis & retractis vltra amnem omnibus copijs, intercisisque pontibus, ampliorem & nobiliorem vrbis partem, vbi forum, & prætoria, & templum maximum visuntur, erectis subitarijs munitionibus acerrimè defendebant : iamque multis acceptis detrimentis Galli in statione ægrè vim tormentorum sustinere cœperant, cum Lotrechius traiecto Pado, adiunctis sibi Venetorum copijs, vt

fratr

fratri obsesso opem ferret, ad Tarrum peruenit. Tum verò nihil dubitatum est, quin reuocandi educendique occupati prçda milites forent, ne cum duobus simul exercitibus ancipiti prælio & iniqua conditione dimicare cogerentur. Itaque is conatus fœdum habuit exitum, dissensione atq; æmulatione potius quàm imperitia ducum, aut militum ignauia. nam haud obscurè iam enata erant initia pestiferæ simultatis inter Prosperum atq; Piscarium, quum hic elato animo alienis consilijs obedire, ille verò inueteratam nominis existimationem præferre, ac demum vti imperio, & prouectæ ætatis honore concuperet. Castris ad Niceam amnem retractis, incredibile dictu est, quantam Leo bilem doloremque conceperit. non ferebat enim æquo animo contumeliam acceptam, & dedecus militare admissum, quando non hostium virtute, sed suorum contumaci discordia ac exitiali altercatione victus esse videretur. Itaque Leo in vnam abolendæ ignominiæ parandæque victoriæ curam intentus, supremas spes in Iulij patruelis virtute collocat, cuius singulari prudentia in omni grauiore negocio, sicuti & moderatione in regenda republica Florentina, nudatis omnibus sensibus vtebatur, ad hunc Florentiæ commorantem, manu sua literas, quas nos tum vidimus, in hanc sententiam scripsit. Vides mi Iuli quo loco res nostræ sitæ sint, quum eas duces ipsi turpissima dissensione penè præcipites dederint. In hac enim rerum deformitate dignitatis nostræ, quæ viris vita potior esse debet, iniquam aleam subimus: tu verò vnus omnino es, qui spectata virtute tua, atque authoritate dissidentes conciliare facilè potes, & quod in summo voto est, victoriam è manibus propè ereptam recuperare, si maturè in castra contendis. Obsecro te igitur per decora maiorum nostrorum, & per publicam salutem, vt legati nomine militaris imperij munus suscipias, & confestim ad Niceam prouoles. Te enim auspice præclarum lætumque huic bello exitum Dij superi dabunt, & votis nostris, vt in optima causa rectè pieque susceptis secundissimè subscribent. Vale. Nec mora, Iulius quanquam dubia spe, alacri tamē voluntate fratris precibus paret, profectusque Florentia, & mutatis ad celeritatem iumentis in castra peruenit. Tum verò duces eo disceptante atq; adhortante, in vnum gerendi belli consensum redire, lætari milites, atque optimè de victoria sperare. Erat enim in eo viro cùm humanarū artium, tum bellicarum etiam rerum peritia singularis, longo vsu, & varijs vtriusque fortunę experimentis cōparata. Super hæc vigebat in eo summa authoritas, & vis imperij ad explicanda finiendaque consilia: magnum etiam auri pondus ad stipendia secum attulerat. Quas ob res confirmatis & erectis omnium animis, tota castra ingenti spe atque lætitia complebantur. Eodem die in consilio decernitur, Padum amnem relicta in tergo Parma, ponte cōfecto superandum, vt ad incitāda Insubrum studia bellum in Hostico gereretur. Nec multò post ad Casale oppidū vniuersus exercitus Padū trajcitur. Idem ad Cremonā facit Lotrechius, minutisq; prçlijs ad Bebriacū sçpe contēditur. Sed Lotrechio ad Olij amnis ripas egregiè propugnante, Pōtificij per Mattheū Sedunēsem cardinalem, ad quē ab initio depulsis Italia Gallis fama gloriaq; pertinuit, Heluetios in auxiliū euocant, atq; illi vberiorib. stipendijs inuitati, per Bergomatiū fines deturbatis ad Eupilim lacum Gallorū, Venetorumq; prçsidijs, in castra perueniūt. magna siquidē hominū admiratione, quū eodem tēpore Frācisco

regi in Belgio, Lotrechioq; item in Gallia Cisalpina, atq; ipsi maximè pōtifici magnis vndiq; susceptis emolumentis stipendia mœrerent. Erant etiā relicta cis Padum circiter duo milia Heluetiorum: eos initio belli Antonius Pucius, quem nunc cardinalem videmus, in Italiam adduxerat, cum his hic vir sacratus, adiūcto sibi Vitellio cum duabus equitū alis, ad Bondicum Alfonsi Atestini copias profligauit, quo die Ferrariensium res in magnum discrimen adductæ fuissent, nisi Vitellius cohortanti Puccio, & recenti victoria vtendum esse prędicanti, parum pugnaci consilio parere recusasset. At Lotrechius hostes tantis adauctos copijs Abduæ amnis trāsitu prohiberi posse ratus, ad ulteriorem fluminis ripam, extentis ad multa milia passuum perpetuis munitionibus, cum toto tormētorum apparatu consedit: sed dum à Piscario maximaque parte exercitus contra Ripaltam oppidum per simulationem construendi pontis distinetur, Itali pedites in superiore Abduæ loco lintrib. nocte transuecti, Vaprium oppidum in hostili ripa deiectis Gallorum præsidijs occuparunt. Ea re cognita Lotrechius Lescutum fratrem cum valida equitum manu, expeditisque Vasconum cohortibus Vaprium misit, vt hostes ęgrè vno atq; altero tantùm nauigio transeuntes antè opprimeret, quàm maioribus subsidijs firmarentur. Sed Iulio legato Prosperoque ab aduersa ripa administrantibus & cohortantibus, Grisonorum manus duce Teccano, & Hispanorum cohortes duæ opportunissimo tempore transiuerunt, quorum aduentu confirmati Itali, qui ab ædificijs omni telorum genere ac ignibus oppugnati acerrimè locum defenderant, sese ad conferendas manus effuderunt. Pugnatum est per quatuor horas vario euentu, quum etiam Lescutus vltro demissis equis, insigni audacia cum cataphractorum globo per angusta viarum pugnam, fessis iam Vasconibus, excepisset. Ad extremum Galli egregiè repulsi, multis desideratis, amissoque vexillo, ad Lotrechium redierunt. Tum verò exercitus omnis ad transeundum amnem adcurrit, tota scilicet ripa nudata præsidijs. Nam Lotrechius Mediolano timens, reductis tormentis, sublatisque signis eò contenderat. Is quanquam abstinentiæ atque iustitiæ laudem ferret, superbia tamen & crudelitate erat inuisus: nam per eos dies Manfredum Palauicinum, qui a Lario lacu cum Germanorum manu irruperat, captum infrustra discindi iusserat, atque item Bartholomæum Ferrerium eius rei conscium, eximiæ nobilitatis equitem eadem supplicij acerbitate trucidarat, ita vt denegato sepulturæ honore, damnatorum capita, hastis infixa propinquis & ciuibus spectanda in arcis area ponerentur. Christophorum vero Palauicinum opibus & claritate generis illustrem, nequaquam regis iudicio damnatum, postridie quàm Mediolanum est reuersus, capitali supplicio affecit, vt Mediolanenses crudeli exemplo territos, validius in fide contineret. Peruersa etenim ratione Lotrechius quæsitis nouis amicitijs hostili animo Triuultiorum Palauicinorumque principes fuerat persecutus, qui antea Gallico nomini maxime studuissent, fortemq; operam aduersus Sfortianos superioribus bellis præstitissent. Nam & ipse Triuultius tantus imperator, qui tot victorias Gallis regibus spectata virtute peperisset, accusante Lotrechio, ad dicendam causam media hieme in Galliam vocatus, concepto ingenti animi dolore apud Carnutes obierat. Cęterùm Lotrechio cuncta pręsidia in exteriore suburbanæ regionis munitione collocante, Pontificij &

tificij & Cæſariani Placentiæ & Cremonæ Ticiniq; ac demum Parmæ egregia omnium voluntate recipiuntur. Quo ſucceſſu victoriæ, duces erecti in ſpē potiundi Mediolani inſtructis agminibus ad Romanā portam ire pergunt: Erat in vrbe otium ſummæ ſecuritatis, adeo vt Lotrechius inermis cum globo ducū interiores vrbis regiones obequitaret, & nihil omnino de aductu hoſtium præſentire crederetur. Exiſtimabat enim hoſtes ſine tormentis nequaquam aggerib. eſſe ſucceſſuros, quod itinera vti pluuio die maxime lutulēta, prouehendis currib. inextricabiles difficultates allatura viderētur. Sed Piſcarij virtus atq; celeritas cuncta ad victoriā aperuit. Is enim cum expeditis Hiſpanorum ſclopettarijs antecedens, aggerib. ſucceſsit, adortusque Heluetiam ſtationē, & Venetos in proximos ſedentes, penè priuſquā conſpiceretur, intra munitiones irrupit. hos ſecuti Germani atq; Itali tantā imparatis & ægrè reſiſtentib. trepidationem intulerunt, vt fœda fuga vndiq; facta, Theodorus Triuultius Veneti exercitus imperator, qui ad tumultum inermis adcurrerat, vulnere accepto caperet̄, ipſe Grittus legatus vix beneficio noctis nō planè cognitus euaderet, & Gallorum equitatus magno circuitu intra vrbes deferretur. Tum verò direptis hoſtium caſtris Piſcarius continenti curſu ad Romanā portam cōtendit, ibi ab amicis demiſſo pōte recipitur. Nec multo poſt Iulius legatus, & Proſper, ipſeq; Mantuanus Ticinenſi porta ſuſcipientib. Gibellinę factionis principib. interiorē vrbem intrant. Porrò Galli Heluetijq; circa arcē ſigna ſiſtunt, metuq; territi eadem nocte Comenſi porta effunduntur, tanta deformitate incedentium agminum, vt quum ſummi duces Lotrechio adeſſent Leſcutus, Vandeneſius, M. Antonius Columna, et Feltrius Vrbinas. his omnib. veluti inopinata calamitate attonitis, omne rei bellicę conſilium cum ipſa exercēdi imperij authoritate penitus ereptum eſſe videretur. Defuit pontificijs ad ſummā victoriam perſequendi hoſtis facultas, haud dubiè obſcurę noctis tenebris intercepta. Nam multò maxima copiarum pars et totus fermè equitatus, ipſiq; prgſertim Heluetij, qui poſtremā aciem ea die tenuerant, extra vrbem vix accepta per manus rei geſtę fama, conſtiterunt. Tātæ victoriæ nuntio accepto Pontifex, quum in Manliana villa eſſet, incredibili lætitia eſt affectus: nam eo triduo literæ de Heluetiorum ambigua fide acceptæ animū incerta & ancipiti ſpe victoriæ ſuſpenſum ſolicitis cogitationibus excruciarant: nec multo pōſt, priuſquam cœnaret, obriguit, ſenſimque exorta eſt febris à quodam miti tepore lōgè leniſsima, ſed quæ ei ſuprema extitit. ob id ſequente die in Vrbem eſt reuectus, iam certius ac plenius erūpente morbo, peſsimumq; omen imminentis mortis in ipſo cubiculi limine accepit, in quo conſtiterat architectus ligneam offerens ſepulchri effigiem, quod tum inſigni marmoris cælatura Henrico regi in Britannia parabatur. Sed ea febris, quòd ex interuallis laceſſeret à medicis adulantib. aut iudicio deceptis aliquandiu neglecta adeo vehementer demū incubuit, vt penè priuſquā morbus dignoſci poſſet, & fatalis hora ſentiretur, turbata ratione ſit ereptus: paucis tñ ante horis quàm è vita migraret, ſupplex, iunctis elatisq; manibus atque oculis in cælū piè cōiectis, Deo gratias egit, cōſtantiſsime profeſſus, ſe vel funeſtū morbi exitū ęquo pacatoq; animo laturū, poſtq̄ Parmam, Placentiamque ſine vulnere recuperatas, honeſtiſsima de ſuperbo hoſte parta victoria, cōſpiceret. Vixit an. lxvii. imperauit viii. totidemq; menſib. et diebus vndeui

ginti. Fuere qui existimarent, eum indito poculis veneno fuisse sublatũ: nam cor eius atri liuoris maculas ostendit, & lien prodigiosæ tenuitatis est repertus: quasi peculiaris & occulta veneni potestas totum id visceris exedisset. Ob id coniectus est in carcerẽ Barnabos Malaspina minister à poculis, nõ obscuro indicio, quòd Leonẽ pridie q̃ decumberet, in cœna post haustum vini calicem, statim obducta & tristi fronte ab eo quæsiuisse constabat: vnde nã sibi adeo amarum & insuaue vinũ propinasset. Adauxit quoq; patrati sceleris suspicionem, quòd ipse sub aurorã, quum septima noctis hora pontifex expirasset, specie venandi cum canibus Vaticanam portã exiuisset, adeò vt à prętoria nis vti fugitiuus caperetur: his scilicet admirantib. dissolutum hominis ingenium, qui intempestiuas absq; vllo pudore quęreret voluptates, quũ tota aula extinctio beneficentissimo domino in lachrymis & luctu versaretur. Sed Iulius Medices, quũ è castris ad comitia in Vrbem esset reuersus, insigni prudẽtia de veneno quęstionẽ haberi vetuit, ne in nomen alicuius magni principis inexpiabili cum inuidia quęreretur. Sed qualiscunq; Malespinę animus fuerit, temerè nõ affirmauerim: is certè post nonum annũ alterius ambigui criminis reus, quasi reseruata à dijs in eum diem impij flagitij pœna, Mediolani capitali supplicio punitus est. Sunt & qui potius crederent, venenũ in pillulis ex aloe, quibus per hebdomadam ab subducendam aluum vtebatur, sumptum fuisse, decepto scilicet Serapica cubiculario, qui eas in loculo, vti ad frequentẽ vsum, negligentius seruare consueuisset: nam biduo ante quã Leo moreretur, Lesbius abaci præfectus nullo concepto morbo interijt: quũ duas ex his pillulis de more ad tuendam valetudinẽ fortè sumpsisset. Non defuere tamen qui & ministros & principes ea calumnia omnino liberatos vellent, quasi pontifex obstructa iã planè fistula, & ob id saniosis humoribus ad præcordia reiectis, lethalem morbum facilè conceperit: præsertim quum & his diebus turbidus auster nebulam pestilentem è palustribus campis ad villam importunè detulisset. Ego certè haud obscuris ab arte medica innixus coniecturis, nunquã crediderim, ea membrorum robora, eamq; vim largissimi caloris, in ipsa corporis temperatura fermè æquali, & ob id ad producẽdam vitam maximè idonea concidere potuisse, nisi alicuius nobilis veneni sæuitia multo impetu ad ipsa vitalia penetrasset, quãdo ad perferendam quamlibet inusitæ vel etiam continuæ febris contumeliam, ea firmitate corporis atq; animi in multos dies omnino paratus esse videretur. Erat enim statura corporis admodum excelsa, toto habitu succoso potius quàm pingui, & quidẽ per singula membra venustè commensurato, teretibus scilicet directisq; crurib. & manibus candore formaq; longe pulcherrimis, sed vna capitis amplitudo cętera membra, enormi propè excessu, nec tamen sine dignitate superauit: vnde illi naturæ dono admirabilis ingenij captus & memoria rerum omnium singularis: subtrahebant etiam magna ex parte oris suauitatem, obesę malę & oculi extantes conuolutiq; et hebetes, verùm si ad pupillam inspicienda propius admoueret, supra fidem acutissimi: supplices enim libellos, vel minutissimis literis. & crebris syllabarum compendijs properanter exaratos celerrimè & distinctissimè lectitabat: admota autem cristallo cõcaua, oculorũ aciem in venationib. & aucupijs adeo latè extẽdere erat solitus, vt nõ modò spacijs & finib. sed ipsa etiã discernẽdi felicitate cunctos anteiret. Ex ore eius voce suaui & tene-

fet tenera, fermones profluebant ad omnes affectus exprimendos peruenusti. tiam neque in ferijs aſtricta grauitas, neque in communibus liberalis lepor, neque in mollioribus vrbana fœcunditas vnquam defuit. Dictabat epiſtolas Hetruſcè & Latinè pereleganter & expeditè: componebat etiā verſus non il lepidè Latinos, Hetruſcos verò peramœna iucunditate delectabiles: nouerat quoque Græcas literas, nequaquàm ad oſtentationem, ſed ad præſidia Latinæ eruditionis: Legendi autem ac relegendi oblata quæque, & præaltos etiam codices abſque vlla faſtidij ſuſpicione auidiſsimus æquè & patientiſsimus fuit: adeo vt cum incomparabili memoria frueretur, omnium gentium ſeculorumq; hiſtorias in exemplum, actionum ſuarum opportuniſsimè recitaret. Sed in eo maximè ad abſolutam laudem ſingulis rebus æſtimandis viguit iudicium excellens, eruditum, illuſtre, tanta admiratione omnium, vt plerią; ex academia fœcunditate ingenij inſignes, non temerè aliunde q̃ ab ipſo Leone rerū ſuarum cenſuram expeterent. Sacra confecit ſingulaq; ceremoniarū obiuit munia, ſingulari cū maieſtate, vt nō falsò nemo ſuperiorū Pōtificū eo auguſtius & decētius ſacrificaſſe diceretur. Cōponebat etiam vocē, vultū, geſtumq; in omni occaſione negotij aptiſsimè atque celerrimè: transferebatq; mores ad perſonam, diuina quędam præſenſione petentiū votis occurrens, vt quum fortè aliquid eſſet negandum tenerrimis excuſationibus ſupplicantis animum pręoccuparet, ſpeq; vltro iniecta nouæ liberalitatis totum imminentis repulſæ dolorem extingueret: quòd ſi erat vti fermè ſemper fiebat, rogantibus obſequendum, tum verò naturę ſuæ propenſius indulgebat, & ad cumulandum beneficium tota benignitatis & gratiæ vela pandebantur. Neminem enim adeo liberaliter beneficio eſt proſecutus, quin ab eo, veluti concepto pudore, exigui muneris veniam non peteret, vt non obſcurè multo plura ac vberiora, quàm tum contenderet, ex occaſione daturus eſſe cenſeretur. Sæpeque accidit, vt ſibi gratię à pluribus ſimul competitoribus agerentur, nemine promiſſa ſibi eripi indignante, quādo vnus demum è multis ſubſcripti libelli voto potiretur, & cæteri explorata benignitate propenſi verecundique principis nequaquam remittendas ſpes ſuas, ſed omnino adaugendas eſſe iudicarent. In deliberationibus grauiſsimarum rerū diu cuncta excutiebat penſitabatque; ita tamen vt decernendi tarditatem mira exequendi celeritate compenſaret. Exigebat autem à miniſtris non modò taciturnitatem, & fidem, ſed obediendi extemploq; parendi expeditum & vehemens ſtudium, eos maximè peroſus, qui ad oſtentādum cautæ ſubtilitatis ingeniū, quominus promptè iuſsis parerent, importunis & curioſis interpretationibus vterentur. Tria eſſe prædicabat, vti a Laurentio patre ſæpius audiſſet, quæ magno principi in gerendis rebus & laudem & felicitatem pararent: cū amiciſsimis iudicij atque prudentię opinione præſtantibus diffuſè conſultare, ſtatimque ab ipſo animi dcreto maturare ad perficiendum: nunquam obliuiſci abſentium amicorum: & nullam omnino ſuſpicionem ſuperfluam putare, quæ vitæ principatusq; ſalutem reſpiceret. Summę verò eſſe popularitatis ad opulentiam vrbis annonę commertia nullis pręſcriptis pretijs aut legibus violare, ſublatisq; monopolijs omnia ſicuti & ora hominum, libera & vacua metu, priuatis negotiatorū arbitrijs relinquere: quoniā ea propoſita libertas, mercatorū auiditatem incitaret, quorū concurſu et ęmulatione cuncta demū

vilescerent, & vrbs ipsa repletis horreis copiosissima redderetur. In vindicandis autem publicis priuatisque iniurijs existimabat, vti ipse consueuerat, vtendum esse temperamento, ratione non omnino difficili, veluti personis atque temporibus accommodata, vt neque ex nimia seueritate odium, neque ex ipsa clementia existimationis iactura pararetur. Volebat enim cum à familiaribus et consanguineis, tum à peregrinis et ciuibus magnopere timeri, verùm incolumi omnium erga se beneuolentia: nam damnabat illam diræ immanitatis vocem: Oderint dum metuant: & certè non obscuro nobilissimi consilij proposito id in tota vita præcipuè spectauit, vt benefaciendo & promerendo ab omnibus hominum ordinibus amaretur, famaque Medicei nominis ad perennem laudem quàm longissimè proferretur. Sed qui ab ipsis veræ virtutis operibus omni honore dignissimus habebatur, in hoc vsque tempus, quo Pauli III. summa virtute renascentis Vrbis auspicia conspicimus, temporario ac ignobili tumulo conditus iacet. Sed meliore fortasse conditione ad spem diuturnæ laudis, quàm ij, qui inanis elogij cælato è marmore sepulchra propinquorum expedita pietate meruerunt. Nam & poetæ, gratissimũ atque liberrimum hominum genus, per aliquot annos deplorata conditione temporum, & congestis in Leonem laudibus, certatim carminibus adfixis tumulum nobilitarunt. & nos quoque pari studio & pietate conscribendæ eius vitæ munus suscepimus, vt postquam sumptuosa condere pro fortuna nostra non licuit, ab exiguo certè, sed eo fortasse immortali liberalis ingenij monumento, iusta & solennia sanctissimo cineri soluerentur: & tum profectò non ineptè, quum iampridem extinctus princeps, inter tot accumulatas clades, quæ postea inciderunt, veluti quotidie renouato funere, verissimis totius populi lachrymis efferretur: quippe tum decedente inuidia præclarissimè vt in publica Vrbis & totius Italiæ calamitate, Leonis virtus enituit. Hæc enim haud dubiè ad salutem humani generis auream ætatem condiderat: quum nos statim ab optimi principis excessu verè ferream pateremur: adeo vt quum fatali errori nostro barbara vis, cædes, ciuciatus, pestilentiam, famẽ, vastitatem, & dira malorum omnium incommoda nobis attulisset: literæ inprimis eximiæque artes, & rerum omnium copia, communis item salus & publica hilaritas: & denique bona omnia tanquam eodem sepulchro cum Leone condita lugerentur

FINIS VITAE LEONIS

DISTICHON LEONIS DECIMI SEPVLCHRO INSCRIPTVM.

Delitiæ humani generis Leo Maxime, tecum
Vt simul illuxere, interiere simul.

PAVLI

PAVLI IOVII NOVOCOMENSIS EPISCOPI NVCERINI.

AD GVLIERMVM CARDINALEM DERTHVSENSEM IN VITAM HADRIANI VI. PONT. MAXIMI

PRÆFATIO.

MOVIT me præclara quadam æmulatione gratissimi animi tui studium Gulierme Cardinalis amplissime, vt Hadriani Sexti memoriam literarum beneficio ad posteros quàm longissimè proferrem. Nam tametsi magnis opibus & liberalitate penè incredibili sepulchrum marmoreis signis inter cætera Vrbis ornamenta conspicuum sanctissimi viri cineribus operosa celeritate persolueris, id tamen ad æternitatem; quam quisque optimus pro gloria auidissimè semper spectauit, nequaquã firmissimum erit, & maximè diuturnum: quòd vel elaborata excelsaque artificum opera, vti fortunæ atque innumeris inuidiæ casibus subiecta, vel vna, nec longi quidem temporis iniuria celerrimè consumantur. Itaque & meo vetere decreto, et tua præsertim authoritate impulsus, non iniucundum tibi fore putaui, si ad dignitatem sumptuosi operis, fidelis etiam historiæ, & literarum honos, opinione mea facilè sempiternus adderetur, Scilicet vt posteri diffusè intelligant, quantum Hadrianus virtute animi pietatéque in omni fortuna præstiterit: nec è titulo tantùm marmoribus inciso, sed è perpetuis actionum omnium annalibus, Christianæ vitæ exempla, sacratis præsertim hominibus petantur. & herclè desiderio votoque tuo dignum videtur, vt optimi viri nomen, non in Vrbe tantùm legatur, inclusum scilicet angustiis vnius ædiculæ spacijs, verum etiam vbique terrarum Latina voce celebretur. Huius autem publici beneficij laus, apud te aliquantò, quàm apud authorem verior & cumulatior erit, quum imperasse scripturo maius sit atque præclarius, quàm iubenti liberalíque animi magnitudine flagitanti, me nequaquam grauatè, vel infeliciter obsecutum fuisse. Sic enim turbidioris sæculi mores ferunt, vt ditissimus quisque laudari effingíque literis ineptum & absurdum putet, quando ipsum scribenda facere, & benigna manu excitare ingenia oporteat, quod occupatis auaritia animis fieri nequit, vnde seruili improbæq; adulationi certior atque nobilior sit locus, quàm liberalibus eloquentiæ studijs, quorum præsidio perillustre, nec periturum quidem spectatæ virtuti lumen adferatur. Nec mirum est si existimaris, optime Gulierme, inter multos bonarum literarum præcipuus, et liberalis æstimator: decurristi enim felici passu per omnes fortunæ gradus, vt in hanc summi propè honoris sedem proueherere, quum tibi ab ineunte ætate perpetuæ comites adessent rarissimæ virtutes, innocentia, modestia, fides: adiecisti denum pietatem, quæ est vna omnium virtus senatore sacerdote dignissima. Hac enim multos diuitijs atque natalibus florentes facilè superas, & cum priscæ ætatis optimis cardinalibus certissima cum laude contendis. Studia porrò tua plena officiosæ humanitatis, moderationis, atque iustitiæ ita in senatu, in Vrbe, totáque Italia, atque Germania nudantur, vt quum ne-

minem omnino ambitiosè colas, vel astutè captes, vel malignè circumscribas, hic ipse, quo emines, pilei purpuræque honos, merito tuo inferior habeatur. Ob id ferè nemo est in Vrbe bonus, & studiosus, qui tibi fortunas amplißimas, & in hac viridi, venerabilique canitie, feram felicemque senectam non optet. Miseri etiam, quorum sanctißimæ sunt precationes, pro tua salute vota suscipiunt, vtpote quos vel durior egestas oppresserit, vel atrocior, & fœdior afflixerit morbus, vel immitis Fortuna iactauerit. Et hoc loco annumerare fœminas lubet, quas profligato quondam pudore, nunc demum ab honesti decoris cura, religionis amor, abdicatis voluptatibus, intra pudicitiæ septa conclusit. ea enim suppliciter vitam, & dignitatem tuam superis commendant. quoniam his omnibus alendis, fouendisque pia, liberali, opportunaque manu semper occurris. Et id quidem iucundiore, & clariore cum laude, quòd quum tibi vni, qui aurea, & verè beata mediocritate delecta-ris, sis frugi, moderatus & diligens, erga hos demum, veluti contemptis opibus, pietate singulari profusißimus habeare. Igitur ea mente, qua tot virtutes colis, atque ea fide qua scripsimus, hoc ingenij mei munus suscipias velim: periucundus enim laboris fructus cedet, si vnam ante omnia egregiè propensi animi voluntatem expendes, postquam id, vti volebas, & ego ipse cupiebam, elaborata florentiq; facundia præstare nequiuerim. Vale.

HADRIA-

HADRIANI SEXTI VITA.

NEMO vnquam ab vlla ſacrorum comitiorum memoria, ex his qui literarum & virtutis opinione claruerint, vel minore ſua ambitione, vel tenuioribus amicorum ſtudijs Hadriano Sexto Pontificatum eſt adeptus: quippe qui tot candidatis, qui gratia, meritis, atque opibus nitebantur, ſine contentione ſuperatis, ipſe Romæ nulli cognitus, & vix auditus ab Hiſpania, extremisq; Germaniæ oris ad ſummum rerum faſtigium, tam felici, quàm inopinato euentu facilè peruenerit. Ita vt hinc liquidò conſtet pontificatum fato dari, comitiórumque ſuffragia nequaquam libidine decretoque hominum, ſed certa, &

incredibili deorum immortalium prouidentia gubernari. Natus est Hadrianus in inferiore Germania ad Belgicum Oceanum in vrbe Traiecto, quæ prouinciæ dat nomen, ac inter Batauos & Canenifates summam obtinet claritatem. Nam episcopus sacrorum princeps armatis etiam præest, & laté dominatur, estque ex eorum procerum insignium numero, qui Cæsaribus adesse, & bello paceque operam præstare consueuerunt. Hunc vltimum terræ tractum Hollandiam vocant, cuius fines ab occaso Oceani fluctibus alluuntur, cætera ad insulæ formam bicornis Rhenus intercipit. Hadriano pater fuit Florentius, qui familię nomen tulerat, vir animi probitate, & ciuili industria potius quàm honestis opibus insignis. Nam adeo angusta re familiari vtebatur, vt quum in filio à primis statim pueritiæ initijs miram indolem nobilioris ingenij deprehenderet, & ob id eum altius omnino erudiendum arbitraretur, pecuniam vel in frugalissimæ vitæ sumptus facilè suppeditare non posset. Itaque Louanium missus impetrauit, vt in collegio Portiorum gratuitò aleretur. Sunt enim in eo celebri gymnasio quatuor collegia disciplinarum omnium referta doctoribus, Lilium scilicet, Falconium, Castrense, et Portiū, in queis vetere instituto, honestis atq; ingenuis, quos egestas presserit, in aliquot annos ad capiendum ingenij cultum, alimenta publicè præbentur. Per hunc modum Hadrianus patre Florentio annuæ impensæ metu liberato, sese ita liberalibus studijs exercuit, vt nemo eo attentius aut ardentius literis operam nauare diceretur. Nulla ferè eum vnquam à scholis iuuenilis voluptas euocabat, & quum esset supra disciplinæ duritiem, vini, cibique parcissimus, etiam cæteros æquales suos perenni continentia, & lenitate animi superabat: eratque in eo tanta discendi felicitas, vt quæ alijs essent obscura, vel nimia cōmentantium subtilitate abstrusiora, ea iucundè rimanti apprehendentique longè facillima viderentur. Ita paucis annis singulas scholarum classes ingenio & doctrina facilè princeps, fecundissimo cursu percurrit. Primùm ei dialectici honorem detulerunt, quum nemo esset eius ordinis, qui ei solertia & acuitate disputandi conferretur. Pari quoque fauore apud philosophos, vti sæpius spectata eruditione insignis, ante omnes candidatos lauream promeruit. Porrò in mathematicis ei propè vnica contigit laus, quum plerumq; sine præceptore conuolutas earum artium subtilitates, & per se caperet sedulò, & cæteris admirantibus lucidissimè recitaret. Ad extremum tantis instructū disciplinis theologi in scholam auidè receperunt, quibus in studijs perpetua cum laude vsque ad senectutem religiosè conquieuit, ita vt carptim tamen, & subcisiuis temporibus pontificij iuris decreta perdisceret. Cæterùm (quod vnum ei viri elegantes defuisse prædicāt) eloquentię cultioris flores, et poetarum amœnitates contēnere erat solitus: siue quod putaret eas sibi aliquid de grauissimorū studiorum authoritate detrahere, siue quod castis, & pijs ingenijs poetarum lusus, prauos mores importare, & religionibus plurimū officere arbitraretur: erat enim seueritate Christiana adeo verecundus, vt nihil nisi sobrium, & pudicum, vel iocular iter auribus admitteret. Eo modo probatissimi nominis fama fruentem Margarita Maximiliani Cæsaris filia, quæ tum Belgis imperabat, sacerdotio parochiali in Hollandia liberaliter honestauit: quod tam sibi inopinatum est visum, quam postea pontificatus summus, per singulos officiorum & sacrorum ordines euadenti, inexpectatus fuit. Enimuero

uerò præclara virtus adeo ei prosperè Fortunam, & principum animos conciliarat, vt quum nihil prorsus ambiret vel appeteret, sed in altitudinem studiorum abditus, sæpe hominum qui literas nescirent, colloquia deuitaret, ad honores et dignitates occultiore vi syderum non inuitari, sed rapi crederetur. Nec multò post ab hac morum & doctrinæ prærogatiua, suffragijs sacerdotū omnium Louanij in templo maximo Decanus est effectus, qui est in ea vrbe inter sacratos homines summæ dignitatis locus. Id quoque sacerdotium aliū honorem secum traxit: Is est in gymnasio pręcipuę potestatis & præcellentię magistratus, Vicecancellarium vocant, in scholis collegiorum omnium cunctа moderantem. Nam ei professores deligendi, commutandique, & quod est præcipuum, & insigne munus, benemeritos de optimis studijs laurea exornandi cura demandatur, tanquā viro in omni doctrinæ genere peritissimo, qui non temerè quenquam, nec nisi acerrimis e graui iudicio disputationibus excussum, omnibusq; obiter probatū suffragijs, laurea corona, & peramplis priuilegiorum codicillis decoraret. Ab hoc sacerdotio, magistratuq; ditior factus, nihil mox antiquius duxit, quàm Louanij collegium, vt quintum adijceretur, sub Hadriani nomine luculenter ædificare, adiunctis prædijs, quibus studiosi adolescētes oppressi inopia cū doctoribus alerētur. Grauissimo namque animo, quum Porcij collegij benignitatem agnosceret, priuati beneficij gratiam publica liberalitate reponendam statuebat. Quod adeo supra eius vires Louaniensibus est visum, vt non minus ambitiose quam piè tantæ rei inchoandæ consilium suscepisse diceretur, quando facultates eius, quę erant mediocres, vix iacendis fundamentis suffecturas appareret. Sed quum parsimonia, & sancta frugalitate auctiores sibi efficeret rerum omniū reditus, adeo ingenti animo cuncta est complexus, vt sibi iam tum ampliorem, & supremæ quidem proximam, Fortunam pręsagire videretur. Ferunt, Bernardinum Caruaialem Hispanum, qui erat inter cardinales authoritate, atque opibus insignis, quum id collegium tam felici ausu cœptum, quam facili successu operis perfectum admiraretur, quodam ingenuo dolore cōcepto, fortunæ suæ indignantem suspirasse: quoniam id opus ad laudem sempiternam Decanus haud planè diues condere fuisset ausus, quod ipse tantus cardinalis sicuti ab antiquo animi decreto destinasset, nondum inchoare potuisset. Per id tempus Philippus Hispaniæ rex Maximiliani Cæsaris filius apud vrbem Burgos morbo correptus interijt: relicto Carolo septenni filio, qui nunc amplitudine imperij, & Augusti Cæsaris nomine insignis rerum potitur. Huic ipse auus Cæsar felici prudentia, cum præceptorem esset daturus, vnum Hadrianum præcipua quæsitum cura delegit, repudiatis qui se ambitiosè obtulerant, vel amicorum studio producti, ingenium varijs artib. ostentabant. Enimuerò ille grauis, & pius imperator non modo lectissimarum literarum magistrum, sed optimorum etiam morum egregium formatorem tantæ indolis & fortunæ puero adhibendum existimabat: quasi eum iam supra Hispaniæ regni hæreditatem, quæ ei materno nomine obueniebat, sibi in imperio successorem fore diuinaret. Dicere enim solebat, turpe quidem esse magno principi nescire literas, sed longè turpissimū his eum moribus atq; virtutibus omnino caruisse: quæ populis & gentibus imperantē, cum eximia pietatis, atq; excellentiæ laude contra superbiam atq; libidinem, & reliquas im-

nibus tantùm epistolarum & verborũ titulis sustentata, tanta quidem vtrinque suspicione, vt quum ad constituendas leges, quibus in regendis prouincijs vterentur, speciemq; coniuncti animi populis præbendam necesse esset, vt in colloquium deuenirẽt, delecto campestri loco parum familiari habitu, tanquam ad hostilem aciem promotis vtrinq; equis sint congressi. Nec multò post Ferdinandus Neapolim nauigauit, vt inde magnũ Consaluum abduceret, virtute & liberalitate, suspectisq; artibus ad imperiũ aspirantẽ. Sed eo in Italiam nauigante Philippũ vehemens extinxit morbus. Itaque rebus cum Neapoli, tum in Hispania feliciter confectis, rediens Ferdinandus aliquanto amarior & asperior est effectus aduersus proceres, qui propter intempestiuã ingrati animi leuitatẽ, intemperanti obsequio noui regis gratiã, veteris maiestatis honori prætulissent. Harũ igitur offensionum memoriã Hadrianus ex animo regis opportunissimo tempore detersit. Erat enim ad tẽperandas affectiones regis, tum exulcerati, & ad vindictam vergentis ingenij vehementer accommodatus: tum ipsa sanctissimorum morũ existimatione, tum suauissimis philosophiæ Christianę preceptis, quibus rex ipse prudentiæ & religionis laude insignis facilè obtẽperabat. Regulis eo modo syncera fide ab rege in amicitiã receptis, Derthusensis episcopus fato cessit, in cuius locũ iudicio regis & procerum omniũ, Hadrianus nequaq̃ eius honoris appetens est suffectus. Existimabatur enim eo sacerdotio longè dignissimus: quoniã prẹter incomparabiles virtutum omniũ dotes, se etiam tanto oneri fore imparem, ve recunda reluctatione prædicabat, & nõ modò opes, verùm & conspicui nominis amplitudinẽ, non exiguo, sed modesto animo contemnere videretur. His susceptis episcopatus insignibus, nihilosecius in vetere obeundę legationis munere perseuerauit vsq; ad vitę exitum Ferdinandi Regis, qui eum propter eximiæ probitatis atq; iustitię laudẽ sanctissimi parẽtis loco enixè coluerat. Mortuo autẽ Ferdinando, quũ Carolus nepos summo populorũ studio tot regnorum hęreditatẽ adiuisset, remãsit etiã tum in Hispania ex legato consiliorum rerumq; omniũ particeps, & moderator effectus, quanq̃ summa regendæ Hispaniæ cardinalem Toletanũ respiceret. Secutum demũ est id tempus, quo Leo pontifex in Vmbria difficili bello implicitus, eam cardinalium coniurationẽ detexit, cuius princeps fuerat Alfonsus Petrucius Senensis. Is enim à Leone patria pulsus, quũ vindictæ libidine atrox facinus animo agitaret, iracundię suæ decretũ cum aliquot cardinalibus stultissima lingue liberta te communicarat, vnde mox indicijs nefarij consilij facilè deprehensis, ipse in quęstione tortus, & demũ necatus insanię suæ pœnas dedit: cęteri ꝙ neglecta salute põtificis, tanti periculi cõsilia minimè detulissent, adempto iure punicei pilei cũ ignominia senatu sunt amoti. Fuerẽ ij Raphael Riarius & Bendinellus Saulius Ligures, & Hadrianus Cornetanus: Francisco autẽ Soderino clementer ignouit, ne si ob recentẽ iniuriã senatu motus esset, id veterib. odijs dedisse videreẽ. Ad horũ calamitatẽ senatus reputatione periculi cõsternatus, cũ alienos ab ea seueritate animos in dicẽdis sentẽtijs ostẽdisset, põtificẽ impulit, vt nouis cardinalib. curiã impleret, indignatũ, ꝙ parũ beniuolo fideliq; animo detectę cõiurationi crederetur. Ea enim tũ videbatur senatorũ naturæ lenitas, vt pleriq; in misericordiã versi, nequaq̃ vti debebãt, principis periculo permouerent, et eã cogitati sceleris pœnã, nõ iustitię, sed crudelitatis nomine,

haud obscuris sermonibus appellarent. Quibus de causis Leo beneficij pariter atq; iniuriæ natura grauis æstimator, vt inimicorum contunderet spiritus, & maiores & fideliores necessitudines sibi, & Mediceæ familiæ compararet, vnum & triginta cardinales, vna atq; eadem liberali pronunciatione in senatum legit, egregio ædepol excellentique delectu, si in vniuersum quisque à morum literarumq; censura spectaretur, nec immodicus numerus seueriorũ animos offenderet, qui sacrosancti ordinis dignitatem imminui, & fœdari tanta multitudine prædicabant. In his fuit Hadrianus Leoni quidem antea ab egregia nominis fama plané cognitus: sed tũ præsertim Maximiliani Cæsaris literis, & Alberti Pij, Guliermique Edchauordij plenissima commendatione laudatus. Erat hic Guliermus ex eadem inferiore Germania vetus eius familiaris, qui cum pontificia in aula ab ineunte ætate honesta cum laude solertis industriæ versaretur, Hadrianum impensè laudare, & doctis sanctissimisque viris omnibus nostræ ætatis præferre erat solitus. Itaque Hadrianum arridentis Fortunæ prorsus ignarum, nec tale quicquam tranquillo ingenio cupientem, is qui pileum ab vrbe detulerat, operandis sacris occupatum inuenit, ita vt quieta admodum, & lenta quadam hilaritate venientem excipere, nec pauló iucundius, & liberalius tanto munere lætari videretur: qui animi habitus ea moderatione definitus erat, vt nihil ad inuidiam propter fastum, sed propter incorrupti animi simplicitatem ad gloriam omnium testimonio verteretur. Sequẽti anno Carolus confirmata cum Francisco rege ad Nouiodunum amicitia, quam iniquis conditionibus impetrasse videbatur, in Hispaniam venit, circumuectusque per vlteriores prouincias, passim ciuitates, & regulos in verba iurantes sacramento adegit. nec multó póst Cæsar Maximilianus in Germania moritur. Inde pro nouo Cæsare deligendo, procerum comitia habita, in queis ipse etiam Franciscus Gallorum rex magnis innixus largitionibus pro se eum summi imperij honorem petebat. Sed Germani natura Gallis infensi, quanquam nonnulli præsenti pecunia corrupti, & ingentiũ pollicitationum spe inducti labare viderentur, facilè tamen rerum omnium, præterquam publici decoris memoriam abiecerunt, atq; ita Carolus cunctis suffragijs Cæsar est appellatus. Nec mora tanto cognomine auctus, vti necesse erat, quàm primũ in Germaniã redire constituit, vt de more apertis in campis, & Cæsar & imperator militaribus comitijs acclamaretur. Itaq; eo in Calecos ad Columnas Herculis antiquum portũ, vt inde per Oceanum in Germaniã nauigaret, contendenti, Hadrianus cũ imperio toti Hispaniæ præficitur, tanta cum dignitate, vt Cæsar recusantẽ, & præoptantẽ sequi humanissimis precib. vt manere vellet, exorare cogeretur: quando rege absente in Hispania præside opus foret præclaræ dignitatis & famæ, qui populos nequaq̃ adhuc parẽdi obsequio confirmatos, omnib. moderationis atq; iustitiæ exemplis in officio cõtineret. Verùm Hadrianus, vel ob id in Hispania remanebat inuitus, q̃ alienæ improbitatis inuidiã sibi viro innocẽtissimo minimè subeundã esse iudicabat. Erant enim Hispani fermè omnes Belgis ipsis vehemẽter irati, qui Ceurio principe atq; authore, ciuitates inusitatis auaritiæ cõmẽtis expilassent. Siquidẽ Ceurius Caroli nutritius, vti erat in ꝓcuratione rerũ omniũ cũ incredibili authoritate cõstitutus, in vnã eam præsertim curã rapacis ingenij neruos intẽderat, vt quanta vis maximè posset signati auri, vel impudẽti ratione

cogeretur,

cogeretur. Erat enim nouo Cæsari paranda classis, exornandus in Germania exercitus, remunerandique proceres, qui eximia & constanti suffragiorum benignitate, Augusti imperij coronam detulissent. is erat in Ceurio consilij prætextus. cæterum cũ omnia apud eum essent venalia, non Cæsarianos modò, sed priuatos etiam loculos inexhausta cupiditate auro replebat, adeo vt passim fœdissimis auaritiæ probris, & maledictis proscinderetur. Oderat Ceurium Hadrianus propter acerbitatem atque insolentiam auarioris animi: & super hæc manebant adhuc vestigia veteris iniuriæ. nam Hadrianus dum Louanij collegium conderet, coniuncti soli non magnam aream cũ attigua domuncula ad maiorem publici ędificij laxitatem & elegantiam, à Ceurio nec æquo pretio, nec religiosissimis precibus impetrare potuerat. Existimabat etiam se in Hispaniam specie honoris fuisse ablegatum Ceuri impulsu, vt Carolus adolescens vno ipsius imperio pro libidine regeretur. Tum verò minime dubitabat quin & eius quoque opera in Hispania relinqueretur, vt ad arma consternatæ & planè desciscentis prouinciæ, immani æstu & fæuis fluctibus iactatus & absorptus interiret. Nec eum fefellit opinio: nam Cæsare iam adhuc Toleti agente, haud vanus rumor increbuit coniurare in vnũ vlterioris Hispanię populos, & Toleti esse qui Ceurium opprimere cogitarent. Quibus cognitis Carolus Ceurio trepidè suadẽte adeo properè cunctisq; inopinantibus, & spurcissima quidem cœli tempestate vrbe excessit, vt nequaquam proficisci, sed præ metu prorsus effugere crederetur. Vbi Cæsar ad Oceanum peruenit, legationes ad conuentũ euocantur: & quę est conuentuum fermè omniũ summa, pecunię postulantur, quas imperare nefas est, nisi reges ad promerenda ea subsidia, populis variarũ rerum immunitates cõcedant. Petebatur autem ab vniuersis, vt ciuitates Belgis pręsidibus liberaret, hique honores æquissima liberalitate indigenis hominibus mandarentur. namq; officia ita ad quæstum Belgis dono data erant, vt ea demum præsenti pecunia Hispanis hominibus venderentur. Sed Cæsar durior est inuentus, quoniã ea insolenter atq; superbè petentibus, nihil ferè concedendum arbitrabatur. Comminatus etiam fuerat Petro Gironi regulo, qui non dubitasset contumaci ore profiteri, se ostensurũ quid in Hispania authoritate clientelisq; valeret, postquam Cęsar sibi iniqua lite circumuento, & semioppresso ius dicere recusaret. Cęterùm aliquot ciuitatum legati, qui, vt priuatim gratiam & pręmia promererent, Cęsari grauiora pecunię subsidia petenti propensiore obsequio obtẽperarant, à ciuibus ignominiosè mulctãtur, nonnulliq; etiam populari tumultu pulsantur. eodem quoq; iudicio Segobienses legatos suos, quoniam audacter & fortiter pecuniã se collaturos pernegassent, nisi amplissima immunitatis priuilegia essent consecuti, tanta cum lętitia & gratulatione receperunt, vt honoris causa triumphãtium more vrbẽ intrarent. Quibus de causis Hadrianus initia rebellionis maturè opprimenda existimans, aduersus Segobienses Ronchillium sęuum atq; atrocem rerũ capitalium pręfectũ, cum ala prętoria, & cohorte custodum corporis mittit: à regulis etiã proximis auxilia implorat, quibus discedens Cæsar ipsum totius Hispanię pręsidem creatũ vehementissimè commendarat. Verùm Ronchillio Segobiensium agrũ deuastante, et commeatus è proximis oppidis in vrbem importari prohibẽte, vt fame subigeret, Toletani & Salmanticenses in auxiliũ Segobiensibus aduolãt, & pulso

Ronchillio obsidionem soluunt. Tum verò Hadrianus ingenti cura angi, euocare beneficiarios proceres, et ampliores copias parare quibus effrenes insanientesque populos ad officium reuocaret. Ante alios Antonius Fonseca Cæsaris partes suscipit, & ad Metimnam campi nobile emporium proficiscitur, vt inde ænea tormenta, quæ regijs armamentarijs seruabantur in præsentes vsus educeret: facilè intelligens nullam vim vel militarib. copijs: nullámque vel optimo duci inesse authoritatem, quæ iusto tormentorum apparatu caruisset. At Metimnenses vti planè eodem iudicio publicam causam secuti, fœderatisque finitimis, captis repentè armis, ne tormenta educantur, egregiè resistunt. Id verò minimè ferens Fonseca vir nobilis, & ingenio ferox, vt plerunque fit in turbidis & repentinis casibus, consilium planè audax, et successu longè fœdissimum capit. proximis etenim tectis ignem inferri iubet, vt in summo vrbis & fortunarum omnium periculo, ciues à tuendis tormentis, ad restinguendum incendium seruandamque patriam nequaquam inepta ratione euocaret. Sed tanta vesanis obstinatisque animis contumacia inerat, vt tueri tormenta, quàm patriam ab miserabili incendio seruare pulchrius existimarent, adeo vt discedente Antonio, seruatisque tormentis, tanquam victores in ipsis patriæ cineribus effusè lætarentur. Ferunt ingentes opes, & pretiosa totius Europæ mercatorum, qui nundinas ibi celebrarent, mercimonia omnis generis, & aromata item Lusitani regis incomparabili iactura conflagrasse. quæ res sicuti Hadrianum incredibili dolore affecit, quòd tantæ cladi causam præbuisse videretur, ita populos iam suopte ingenio nequaquam regijs magistratibus parentes ad rebellandum ea veluti accepta iniuria vehementer incitauit: nam haud dubiè totius Hispaniæ opes vno eo incendio absumptæ videbantur. Nec mora singulæ ferè ciuitates præter Bæthicas, in vnum coniurant, copias instruunt, & non obscurè, vti erectæ ad libertatem, à præsidibus Cæsaris rebellant: Regium tamen nomen in honore habent, & magistratus tantum odisse videri volunt, à quibus expilati oppreßique indignißima paterentur. Ante omnia iudices creantur viri fortes acerrimique, qui causam populorum cognoscant. Tum verò humillimo cuique fas fuit iniurias deferre, & liberrimè conqueri de impotentia acerbitateque prætorum, qui contra consuetudinem antiquorum Hispaniæ regum populos omneis nulla moderatione vexauissent: ea enim disertè conscripta ad Cæsarem, vt flagitia suorum inspiceret, continuo missuros dictitabant. Erat tum Valleoleti Hadrianus cum senatu regio euocandis regulis et parandis præsidijs intentus cum ad eum popularium copiæ, duce Petro Girone, qui vnus ferè nobilißimi generis à Cæsare defecerat, pacato agmine veniunt: quorum aduentu cognito, senatores metu territi, alij alio habitu, atque itinere dilabuntur. Hadrianus autem eodem animo vrbe egressus, dum abire contendit à Girone Ioanneque Padillia sistitur. Ii summo cum honore verborum eum cohortantur, vt redire in vrbem et conquiescere vellet, satis superque enim perspectam esse omnibus Hispaniæ populis ipsius virtutem, innocentiam, moderationem, atque ita ipsum, atque ipsius nomen omni tempore propensißimè colituros: se et tũ Cæsaris nomini parere, & perpetuò fidè seruaturos: sed decreuisse benemeritas de regũ nomine ciuitates nolle eas turpißimæ seruitutis cõpedes diutius perferre, quas auarisß. & iniustiß. viri adolescẽtis regis præsides nihil tale expectan-

expectantibus innexuissent. Hadrianus itaque tranquillo vultu postquam ita necesse erat, armatis hostibus paret: Verum dat secreto operam cum sacerdote quodam, vt perfosso vrbis muro, qui vetustate obsitus facilè terebrari poterat, noctu educeretur: quoniam priuato captoque similis, postquam senatores diffugissent, parum incolumi dignitate, sibi naquaquā diutius permanendum apud rebelles arbitrabatur, & in proximo Riuosicci oppidum erat Amirantis reguli, ad quem perfugere cupiebat. Nec multo post omnibus deceptis intempesta nocte perforato muro sese eiecit, conscensisque ad id præparatis equis cum sacerdote in pacatū euasit. Eius fugam Valleoletani quanquam grauiter tulissent, tamen familiam cum vniuerso apparatu ad eum inuiolatam postero die præclara venerationis atque obseruantiæ testificatione dimiserunt. Intera Cęsar cognita tredecim ciuitatum defectione, opportuno salubrique consilio, duos summæ dignitatis atque virtutis regulos regendæ Hispaniæ pręficit, eosque ad persequendos qui defecissent, pari cum imperio duces creat: Indacum scilicet Velascum, qui erat magister equitum, & Federicum Henricum, quem ab ipsa maritimi officij præfectura Amirantem vocabant. Hi coactis vndique copijs, ad Riuosiccum Egurrorum olim forum, vbi tum erat Hadrianus, cum paucis senatoribus perueniunt, & de gerendo bello consultant, omnibusque consilijs Hadrianum adhibent, quanquam is nouo successorum aduentu veluti abrogata potestate penè priuatus esse videretur: quasi is qui esset externus & Belga, itemque vir sacratus & senex, bellique penitus ignarus, militaribus consilijs minimè foret admiscendus. Sed singulari humanitate æquitateque ducum facilè fiebat, vt pristino honore, & solita rebus in omnibus authoritate potiretur, ita vt ambo Hadriani domum honoris & reuerentiæ causa communi quadam benignitate frequentarent. Dum hæc à Cæsarianis ducibus parantur, populares ad summum insolentiæ prouecti, non modò eos qui à regijs iniurias pertulissent audiebant, & bona spe maturæ libertatis implebant, sed populos etiam nobilioribus regulis subiectos tanquam publici disceptatores causarumque omnium supremi iudices, vt magnis querimonijs iniurias deferrent, inuitabant. quæ res importunè mota, procerum omnium animos subito timore corripuit, adeo vt qui modò eius belli tumultusque spectatores esse cupiebant, tam propinquo periculo monerentur, vt sese protinus ad regios conferrent, tempestiuaq; inclinatione applicando vires, & promererent gratiam apud Cæsarem, & aduersus populares ditionem & dignitatem suam in tuto collocarent. Eadem de causa Petrus Giro desertis eorum castris ad nobiles se recepit, quo discedente Ioannes Padillia à Toleto, & Ioannes Brauus à Salmantica duces creantur, & ad Tordesillam contendunt. hæc olim fuit Segisama Iulia, vbi regina Cæsaris mater à Philippi coniugis interitu mente commota, in lachrymis, desperatis medicinæ remedijs, miserabilem vitam ducebat. Igitur eam vti reginā salutant, suadent vt munia reipublicæ suscipiat, & sese aduersus externos pręsides vti Ferdinandi regis filiam deceat, cuncta gubernet. Hæc omnia quum ipsa alacri animo se facturam diceret, & ex interuallo atræ bilis nonnunquā opportuna loqueretur, vtpote quæ se Cæsaris matrem, ac Ferdinandi filiam tenacissimè meminisset, nequaquam tamen adduci potuit, vt libellis, & codicillis subscriberet, ita vt ea vecordi detrectatione, popularium cōsilijs

lascus,& Henricus noxiorum habitu ad ignominiam asinis impositos per castra circumduci sub voce præconis,& demum iugulari iussere, vt cæteros eo supplicij exemplo deterrerent. Ferunt Padilliam æquo pioque animo tulisse eam calamitatem, Brauum verò contumaci ore se proditorem esse pernegasse,ac ob id à lictore virga immaniter fuisse violatum: ad quem Padillia conuersus dixisse fertur, Heri inquit sodes summa virtute nobis depugnandum fuit, hodie autem ea æquo animo subeunda arbitror, quæ fortuna tulit conatibus nostris aduersa: quum nemo nisi parum pius aut insanus ad immortalem Deum in hoc infelici vitæ exitu animum non conuertat. Cæterùm vltimis omnium Toletanis vixdum pacatis, bellum Gallicum est exortum. Per occasionem enim tumultuantis Hispaniæ, Asparosius Lotrechij frater Nauarræ regnum inuaserat, occupatoque Pompelone, atque eius arce in potestatem redacta, ad Hiberum vsque amnem arma promouerat. Neque enim vlli humanarum rerum non ignaro dubium erat, quin Cæsari in ipsa occupatione intestini belli aliquod sæuum vulnus inferretur. Sed Fortuna quæ eius rebus effusissimè semper fauit, sublatis discussisque periculis, longe secus ac sanus quisquam putasset, cuncta opportuna atque facilia ad victoriam parauit. Nam populi qui dudum ad fidem redierãt defectionis infamiam egregia voluntate,& illustribus factis diluere cupiebant cohortantibus ducibus regijs, atque ipso præsertim Hadriano passim concionante facilè contra Gallos arma verterunt: qui certè nisi magnis laboriosisque delectibus latè habitis, magnaque imperata pecunia exciri, armarive in ipso ocio minimè potuissent. Itaque valido exercitu Hiberum properè traducto, hostes in Nauarræ finibus adsequuntur. Galli tum fortè à Grunio, quod antiquitùs Iuliobriga dicebatur, ad Pompelonem modicis itineribus sese recipiebant, vtpote qui de calamitate popularium, regiorumque victoria certiores facti, in tuto sistenda signa,& Pompelone expectanda auxilia priusquàm de prælio decertarent, arbitrabantur. Sed quum eorũ inordinatus,& segnis admodum esset receptus, Velascus & Henricus transuersis & asperis tramitibus progressi, ita eorum iter celeritate in paucis milliaribus adæquarunt, vt a fronte viam quæ ad Pompelonem ducit, occuparent. Nec mora, collatis signis pugnari cœptum,& ab initio quidem feliciore Gallorum equitum irruptione, qua Cantabrorũ cohortes protritæ, fugatæque fuerant: sed vbi Hispani expansis equitum alis à tergo & à lateribus sese intulere, & peditum promota sunt signa, Gallicæ turmæ,& Vasconum cohortes numero valde inferiores sustinere nequiuerunt, quin sese in fugam præcipiti cursu mandarent. pauci in acie, multi in fuga cecidere: aliquos etiam præaltæ segetes in fuga prætexerunt. Asparosius dux ipse collisa ferreis clauis galea vehementissimè sauciatus in potestatem Beomontij reguli deuenit. captus est & Tornonius qui pari propè cum imperio copijs præerat. Cæterùm Beomontius Asparosium non multò pòst carcere emisit, vt creditur, pecunia corruptus: cuius admissi sceleris pœnas postea iudicio Cæsaris exilio, si non capite, persoluit. Tornonius autem apud Hadrianum, et duces in libera custodia est retentus. Ea victoria feliciter parta, omnes Nauarræ regni oppidorum atq; vrbium portas Cæsarianis aperuit: atq; inde demum Hadrianus ad vrbem Burgos est reuersus, exardenteq; bello cùm in Belgica, tum in Italia aduersus Gallos, occupatoq; in ora Cantabriæ à Gallis

Fonterabido, operam dedit, vt nulla in re Cæſar, aut diligentiam aut fidem omnino deſideraret. Interea Leo pontifex leui ab initio, & ferè contemnenda, ſed mox vehementi atque mortifera febre inopinantibus medicis extinguitur. Tum verò cardinales iuſtis nouendialibus defuncto perſolutis, ad comitia coeunt: aduenerat Mediolano mutatis ad celeritatem iumentis Iulius Medices, qui pulſis Gallis, apud exercitum erat legatus. Is magnis opibus & clientelis innixus, recentique fama rerum proſperè geſtarum, & prudentiæ ciuilisque modeſtiæ nomine commendatus, ante omnes pontificatum petebat, traxeratque in partes ſexdecim cardinales, in queis plerique erant iuniores: qui vel ob id ardentius atque expeditius Iulio fauebant, quòd pro ſe ipſis minimè petendum arbitrarētur, & gratiam apud nouum pontificem præclaro maximè ſtudio, apertisque ſuffragijs omnino parandam exiſtimarent. At ſeniores, quotum plures erant candidati, quanquam duplici ferè numero cæteros ſuperarent, multis tamen de cauſis vt pontificem declararent adduci non poterant, priuatis ſcilicet implicati votis, & varijs factionibus impediti: ita vt nequaquam in vnum ſincera voluntate conſulerent: & ſæpè ad alium atque alium magnis ambitionis fluctibus voluerentur. Sed vnum, & certum ſenioribus deteſtabili conſilio coniuratis decretum erat, nemini niſi ex ipſo ſui corporis ordine ſuffragari, quòd ætatis honore, & opinione virtutis iunioribus præſtare viderentur. Id porrò magnas afferebat difficultates, quo minus pontifex libera voce diceretur: nam quiſque ex ſenioribus ſuo ambitu inductus, quum ad pontificatum aſpiraret, in eo vehementiſſimè laborabat, vt occulta mutui ſuffragij pactione alios atque alios ex iunioribus ſibi obſtringeret, daretq; operam fallendo atq; infirmando alienas ſpes, vt in multos dies comitia proferrentur. nam ſi primi competitores repulſam ferrent, nemo erat adeo maculoſus & degener, qui ſibi ipſi nō blandiretur ad petendum, & certam ſpē minimè collocaret in ipſa ętatis vel doctrinæ prærogatiua, aut in vſu rerū & generis claritate. Ea enim eſt ambitioſorum natura mortalium, vt quum ipſi nulla inſigni dote præſtantioris ingenij ad laudem emineant, aliena vitia in cenſu tāquam proprias virtutes adnumerent. Igitur plerique inimicos probris, & falſis ſæpè calumnijs onerabant, vt cæteros à ferendis ſuffragijs prætextu pietatis deterrerent: adeo vt non modò malignis ſuſurris in ſacroſancto cōclaui, verùm & per vrbem ſingulorum mores famoſis carminibus notarentur, tanta maledicendi libertate, vt populus pariter, et magiſtratus, quos ſeueriore pœna perſequi debuiſſet, vti iucundiſſimos poetas ſingulari petulantia celebrarent. Ea res fœdiſſimè tolerata, exiſtimationē ſacroſancti ordinis magna ex parte conuellit: effecitque vt ſacerdotum nomen paulò antè in prouincijs auguſtum & venerabile, deſpectui & ludibrio penitus haberetur, quum ea carmina contumelioſiſſimè conſcripta, ad extremas vſque totius Europæ nationes permanarent: à quibus non multò pòſt tā atrox & mortiferum id acceptum eſt vulnus, quo omnes, capta ac direpta vrbe Roma, dignitate & fortunis exuti turpiſſimè concidimus. Prodierat candidatus antè alios Bernardinus Caruaial Hiſpanus ſenatus princeps: qui quū vel demiſſe prehenſando apud ſurdas aures nihil proficeret, facilè repulſam tulit. nā per ſe quiſq; Cardinaliū ab illa valde funeſta & propè execrabili Alexādri Sexti memoria, Hiſpanici nominis ingenia perhorrebat: & ipſe quanq̄

probe

probè eruditus et grauis, quòd à Iulio pontifice excitato schismate desciuisset, recentis adhuc ignominiæ notam præferebat. Secutus est Alexander Farnesius, magna Romanæ nobilitatis & optimarum literarum præsidia secum ferens: is vti nemini inuisus, nec omnibus gratus, non multum abfuit à summo, quod petebat, honoris fastigio: nec hæsisset in cursu, si ad suffragiorum numerum, quem sperauerat tenorem, in accessibus esset consecutus. Siquidem Iulij Medicis nutu authoritateque iuniorum suffragia regebãtur, cuius id vnum erat summæ prudentiæ consilium, vt neminem, qui gratia pollere videretur, suorum suffragijs iuuari permitteret, ne quid temere vel imprudēter admitteretur, quo sibi eripi posset is honos, ad quem tantis studijs atque opibus, & fatali, sed nõdum matura felicitate, contendebat. Ab hac dissensione senatus vtrinque magis & magis studia accendebantur: nam vtraque pars quum in tanta spe sitique obtinendæ vel trahendæ supremę dignitatis ęstuaret, si ab altera vinceretur, calamitosum & turpe maxime fore existimabat. Nec quisquam adduci poterat, quin alienæ constantiæ exemplo contumacissimè persistendum censeret. Ita vt liquidò constaret, neminem posse pontificem creari, qui iunioribus, & Iulio minimè placuisset: quoniam ex ordine seniorum nemo reperiebatur, qui se eo honore non dignum putaret, & id studio & præcipiti liberalitate, alteri vel amicissimo concedere vellet, quod priuato ipsius merito, aut ætati, in aliena præsertim altercatione, facilè tribui posse videretur. In comitialibus enim superiorum temporum procellis nonnunquam accidebat, vt senatores commutata voluntate, non ad eos, quos ante a certis animi decretis euehere destinassent, sed ad obscuros & minimè ambitiosos homines repentino veluti turbine raperentur. Præter hęc, duę etiam subortæ factiones Cæsari aut Gallo fauentium: quibus de causis fiebat, vt tota suffragiorum ratione conturbata in plures dies ipsa comitia fremente populo traherentur. Ob id Farnesius quum aliquandiu diligenter ambiendo, & plures sibi amicos adsciscendo, patres ad suffragia vocare, & gratiæ fortunæque suæ periculum facere decreuisset, vt Cæsarianorum certiore studio veteretur, Manueli Cæsaris legato fidem obstrinxerat, tanquam Cęsari eo datæ fidei pignore nunquam defuturus, si eius auspicijs pontifex esset effectus. quæ res nequaquam feliciter occultata, ab eo Gallicæ factionis aliquot cardinales protinus auertit. Sed Medices qui tametsi hominem probaret & coleret, eũ tamen sibi minimè præferendum iudicabat, illius spes facilè constantia sua præcidit. Et hercle supra omnes insigni studio erga Cęsarem pręcellebat: vtpote qui dudum spectatis operibus, belloque aduersum Gallos præclarè suscepto, opes suas & dignitatem cum Cæsaris fortuna miscuisset. Hæc tanta & semper illustri existimatione, & certissimis amicorum studijs fretus, ita iuniorum suffragia moderabatur, & seniorum vota flectebat, vt iam non mediocri inuidia conflagraret, quòd per eum impotenti quadam ambitione comitia retardantem stare videretur, quominus aliquis probatus & insignis senex libero omnium voto pontifex diceretur. Itaq; seniores ad Medicem legatos mittunt Antonium Montanum iuris scientia illustrem, & Thomam Caietanum sacrarum literarum studijs longè clarissimum. Ii meditatis orationibus orsi à religione, pontificatum cælo dari non humanis studijs dicebant: propterea debere ipsum pertinaciæ finem imponere, & restitutis in libertatē

iunioribus æquo animo pati, vt tandem aliquis ab ætate, moribus, & doctrina probatus, etiamsi ex omni parte minimè placeret, pontifex crearetur: vt is Christianis sacris præesset, qui non malis artibus, sed commendatione virtutis eueheretur. Prouectis enim ad sanctissimam sedem nequaquam amicis & fautoribus, sed Dijs immortalibus habendas esse gratias: quandoquidem pontificatus semper calamitosus & infelix extitisset ijs, qui vi contendendo contra leges ambitus, illum inuitis melioribus essent consecuti: adfuturum pro certo cœleste numen in suffragia euntibus, si cardinales rerum omnium præterquam veræ pietatis obliuiscerentur. Ad ea Medices graui, & moderato sermone respondit, nulli magis quã ipsis eas adhortationes conuenire, qui nefaria cõiuratione inita, iurare minimè dubitassent, nemini nisi ex ipsorũ seniorum corpore suffragia daturos: non deesse apud iuniores omni virtutũ prærogatiua dignissimos, qui expetita senioribus ex æquo mererentur, quos eo summæ iniquitatis decreto, & detestabili secessione ad contumeliam notatos alienassent: neque se, qui tametsi exquisitis literis abundè non sit instructus, nulli vnquã vel moderatione, vel iustitia, vel pietate, vel senatorijs officijs, vel clarissimis erga rempublicã meritis esse concessurum. Ad hæc etiã liquidò constare, quanta fide, quantaq; propensione, & frequentia gratissimorum amicorũ confirmatus, id petere, & sperare posset, quod tamen ad declarandam animi temperantiam alteri concedere paratus foret: propterea se nominaturũ virum insignem, vt se illo inuidiæ & ambitionis onere liberaret, & præclara voluntate reipublicæ Christianæ consuleret: quòd si is à senioribus minimè probaretur, tum verò manifestè eorũ consilia obtrectationis, & cęcę malignitatis plenissima nudarẽtur. Ab eo colloquio quũ esset discessum, Medices prolixè cum iunioribus disputando constituit, vt postero die Hadrianus cardinalis Derthusensis, conscriptis in eius nomen syngraphis, in comitio nominaretur: quoniam is esset omni pietatis & continentiæ laude conspicuus: nec Cęsarianas partes deserturus esse videretur, quibus ipse vehemẽter esset implicatus. Erat enim ei magnopere timendum, ne si Gallus noui põtificis studio bellum in Isubribus renouaret, Placentia & Parma vix dum receptæ atque ægrè per interregnum defensæ vrbes protinus amitterentur, & subinde ipse vti belli socius Florentina patria pelleretur. Iam enim Franciscus Maria Feltrius Gallicis instructus auxilijs, Vrbinum secundissima populorũ voluntate, eiectis Florentinis magistratibus receperat. Malatesta quoque Baleonus qui tum cum laude apud Venetos militabat, cum Horatio fratre in Vmbriã delatus, paternis amicis ad arma excitis, pulsisq; Perusia Gentile patruo, & Vitellio Tifernate, Pauli patris necem vlturus esse videbatur, quem Leo pontifex in mole Hadriani biennio antè capitali supplicio affecisset. Nec deerat in agro Romano Rentius Ceres, qui pro Gallis cohortes conscriberet: coniunctisq; cum Baleono & Feltrio copijs bellum atrox Senensibus, & Florentinis se illaturum, tanquam Gallorum hostibus minaretur. Hæc omnia per notas arbitrarias angustissimè conscripta, syngraphis inter fercula sedulò occultatis, intra comitia & conclaue Iulio Medici quotidie nunciabantur. Quibus rerum grauissimarum periculis adductus, nequaquam diutius in comitio perseuerandum arbitrabatur, ne dum incertam spem adipiscendi pontificatus obstinatius sequeretur, præsentem dignitatẽ, quæ erat amplissima & re-

&re,

& regnum item Hetruriæ togatæque Galliæ ditionem, in qua ipse legationē obtinebat, in manifestum discrimen deuocaret. Super hæc tenuissimam quoque spem vel ob id conceperat, quod certam fidem, vti optimo iure antea sperauisset, in quibusdam cardinalibus minimè reperiebat, quos præsertim ipso enixè flagitante, Leo pontifex in senatum legisset. Ii erant antè alios Scaramutia Triuultius, Pompeius Columna, Dominicus Iacobatius, Baptista Pallauicinus Ligur, & Raimundus Vicus Hispanus. Itaque Medices desperato vel neglecto pontificatu Hadrianum nominat: iuniorum suffragia perpetuo syngrapharum tenore illi fauent: subit cunctos admiratio ad inexpectatum candidati nomen. Tum verò Thomas Caietanus ad proximos conuersus: Ergo inquit pedibus in sententiam accedamus, vt postquam Dijs ac hominibus placet, vir sanctissimus omnibus numeris Christianæ virtutis insignis pontifex creetur. Nec mora, plerique tactis religione animis alacres accedunt: alij cunctabundi, qui nec eius nomen audiuissent, erectè tamen ac veluti præsenti numine impulsi spes suas abrumpunt, & rationum suarum obliuiscuntur, Hadrianumque Derthusensem pontificem renunciant. Vnus omnium Franciottus cardinalis Vrsinus, vt suffragio accessu've iuuaret, adduci non potuit: quoniam nefas esse diceret, eum Christianis sacris præficere, quem non vidisset vnquam, nec ab opinione virtutis planè cognouisset. Cæterùm exultante Iulio Medice quasi vicisset, quòd ab inimicis minimè superatus animum ingenti cura liberasset: alij ferè omnes deformi quadam molestia deiecti & tristes ægris animis reputabant, quisnam rerum exitus esset futurus, postquam amisso è manibus pontificatu, eum homini externo, nulli ferè cognito, & procul agenti in extremis terrarum oris præcipiti temeritate detulissent. Id verò populus adeo indignanter tulit, vt quum patefacto conclaui cardinales domum redirent, passim maledictis incesserentur, quòd infamibus comitijs non modò vrbem Romam suo antistite orbatam prodidissent, sed quòd insaniæ proximum videretur, Italiam etiam pontificatus honore spoliassent. Erat enim opinio statim edita in vulgus, pontificem neglecta Roma, vi aut sua sponte permansurum in Hispania, aut enauigato protinus Oceano Germanos esse petiturum, vt ad immortale decus gētis sacrorū princeps in terra patria conspiceretur. Adaperto conclaui quum globus cardinalium Hadriani pontem esset prætereuectus, & opifices, puerique minacibus oculis, voceque & manibus obstreperent, nec à fœdissimis probris abstinerent, Sigismundus Gonzaga cardinalis renidenti vultu his agit gratias, quòd aduersus extrema supplicia meritos contumelijs essent contenti, nec lapidibus publicam iniuriam vindicarent. Nec multò pòst cardinales, ne quid detrimenti respublica pateretur, triumuiros authoritate pontificia cōstituunt: qui menstruo cum imperio ex triplici senatorum ordine forte ducti, pacis & belli negocijs præsint. Ii in Vaticano pontificia in parte ædium cuncta administrabant. Interim tabellarij cum priuatis literis per Gallias, & Pyrenæos saltus ad Victoriam Vellicam Cantabriæ vrbem tertiodecimo die peruolarunt. Redibat tum forte Hadrianus à Federico & Henrico Amirante, quem ægrotantem inuiserat: itaque tabellarij ædium scalas conscendenti ad pedes prouoluuntur, eumq; porrectis literis pontificem salutant. Ille nihil ad tanti nuncij nomen vultu animóue commotus paulum substitit, & cū

tabellarios ab osculo pedū auerteret, conuersis ad amicos oculis, Si vera sunt, inquit, quæ nunciantur, mihi profectò plurimum est dolendum. Nec mora, exultantis & salutantis populi turba, atrium, porticus, atque ipsa etiam superiora conclauia replentur. Ingruente verò nocte nobiles equites, vti in publica lætitia decuit, Maurorum habitu vibratis funalibus decurrerunt. Verùm Hadrianus nihil propterea, aut de corporis cultu, aut de pristina vitæ consuetudine sibi mutandum esse iudicauit, quum prius expectandas à senatu literas arbitraretur, quàm quicquam vel muneris vel habitus de pontificia maiestate, vti præpropero leuique similis, vsurparet. Erat enim non fastu aliquo, vtijs plerunque accidit, qui in secundis Fortunæ flatibus facilè contumescunt, sed a simplici morum nitore stabilique vitæ continentiæ grauissimus. Siquidem literæ conscriptæ erant à Gerundensi episcopo haud planè graui & certo authore, quibus ille ad promerendam gratiam, pontificatum omnibus suffragijs ei delatum effusè gratulabatur. Sed omnes erecti erant in expectatione literarum quæ à cardinalibus cum senatusconsulto electi pontificis in Hispaniam mitterentur. Obstabat mare hybernis tempestatibus sæuum, infestisque per omnia littora Gallis prædonibus interclusum, Pyrenæique saltus iuga cùm præaltis niuibus tum perpetuis Gallorum custodijs tenebantur: adeo vt quum tredecim dierum spacio nihil ad confirmandam tantæ rei famam penitus adferretur, iam de ea re plerique dubitarent, quasi Galli hostes fictitijs literis ad eludendam hominis dignitatem totum id commentum in Hispaniam deferri curauissent. Cæterùm ipse, mirum dictu, ea omnia de se vti Romæ acta erant, ab initio constantissimè credidit, quasi ab oraculis fatidicarum virginum edoctus, quæ tanto rerū euentu promissis fidem attulissent: siue exactissima syderum scientia, qua plurimum iuuenis oblectabatur, in opinione confirmatus, quum in genitura a sede planetarum admodum felici, stella etiam eximię magnitudinis in horoscopo ad ipsam finitoris lineam præclara summæ fortunæ denunciatione præfulgeret: adeo vt Acredio medico anxiè nimis, & tristi fronte, tantæ morę spacium per singulos dies vti spe deposita, supputanti, dicere non dubitarit, vt in spe concepta permaneret, neque amplius eo literarum desiderio torqueretur: se enim Dei optimi maximi beneficio creatum esse pontificem, & breui fore vt ab ipso in sede principis apostolorum in vrbe Roma sub illa solemni tiara conspiceretur. Interea a Cæsarea augusta os mandibulę Diui Lamberti martyris ad eum pro insigni munere delatum incredibili cum lætitia suscepit. id enim antea vel assiduis precibus impetrare nequiuerat, quamuis id Leo pontifex ab ipsis Cæsareaugustanis sacerdotibus per epistolam flagitasset: & Carolus Cæsar eos ad communicandas sanctissimi viri reliquias etiam atque etiam hortaretur. Hinc est illud perfacetum Hadriani dictum ad familiares languidiore spe in ea tristi mora literas de pontificatu ab vrbe pręstolantes, si nō vobis, arridēdo inquit, sed mihi ipsi futurus eram pontifex. mihi quidem amplius non est opus tanta summi honoris potestate: quando iam Diui Lamberti reliquias (quod vnum in tota vita vehementer optauerim) vel ad falsam delati pontificatus famam felicissimè sim consecutus. Inter hos ambiguæ spei sermones, quum per tredecim dies tota eius aula, & omnis ferè Hispania suspensis animis versaretur, cœnanti superuenere nuncij ab vrbe Roma, qui literas à triumuiris cum sena-

tuscon-

tusconsulto ipsisq; comitiorum actionibus deferebant: quos tanta animi trāquillitate suscepit, vt perlectis literis, atque his quod honestè conscriptæ viderentur, pacata voce, & leni capitis nutu laudatis, nihil plus sit locutus, quàm vt nuncios tanquam de via fessos ad quietem hortaretur. Adeo vt in eo sedati animi habitu frigidiore que lætitia Vianesius Albergatus, qui à Leo missus sacerdotum defunctorum hæreditates in Hispania colligebat, indignanti similis non obscura voce dixerit: Renuatur ergo hic summus pontificatus, postquam tam lenta hilaritate suscipitur. Petebat senatus, vt postquam legitimis omnium suffragijs pontifex esset creatus, de se benemeritos cardinales diutius frustrari nollet, paratisque ad nauigandum rebus omnibus in Italiam primo quoque tempore maturaret: vt quod Deo Opt. Max. senatuiq; deberet, opportuna ope afflictis Italiæ rebus maturé allata, religiose solueretur. Ferunt, Hadrianum, vti ipse postea testatus est, ea nocte diu mente ambiguà volutasse, an pontificatum susciperet: nullaque grauiore de causa inductum suscepisse, quam vt Dei optimi maximi nutibus obtemperaret, postquam aspirante cœlesti numine ab ignotis hominibus tantus honos offerretur. Apparebat enim ipso recusante, Christianę reipublicæ dignitatem dira dissensione cardinalium conuelli penitus, & ad non dubium interitum fœdissimè lacerari: quoniam instauratis comitijs exitioso diroque schismati materia præberetur. Nolebat etiam vti Cæsari deditissimus, recentis eius victoriæ cursum impedire: nam Gallos Leonis morte plurimum exultare, sublatisque animis in spem noui pontificis, qui partibus adesset, bellum in Insubribus renouare didicerat: quæ omnia abrupta spe pacis atque concordiæ ad conturbationē humanarū & diuinarū rerū proculdubio pertinerēt. Igitur sequenti die stolatus in publicum prodit: calciamenta aureis crucibus exornat: salutanti turbę omnis generis hominum exosculandos præbet pedes, desumptoque Hadriani Sexti nomine, id confestim in publicis libellis literisque præscribit. Tum verò finitimi populi ad constantem famam creati pontificis Victoriam vndique conuenire: vlteriores trans Hiberum amnem gentes pia quadam hilaritate postpositis rebus omnibus ad iter excitari: quoniam (quod tum rarissimæ felicitati datum videbatur) ab vlla maiorum memoria pontificem in Hispania nunquam vidissent. Ipsi reguli insignes, natura admodum pij atque magnifici, opulentique item sacerdotes, & episcopi imprimis nobilium ciuitatum inter se ambitiosa liberalitate certabant: nam quisque munificentię studio in sacros præsertim vsus sese regalibus donis onerabat, quibus apud pontificem opimæ gratulationis nomine ad parandam gratiam vteretur. Nec defuere etiam pleræque matronæ nobiles, & sacratæ virgines cœnobiorum septis inclusæ, quæ linea omnis generis elaborata pictis operibus, & ad cultum pontificis, & in sacras vestes ornamentaque altarium cupidissime conferrent. Iamque Hadrianus vel ipso comitatu, vel aulę frequentia, vel instrumentis omnibus in augenda maiestate ad augustiorem pompam exquisitis, Romano, atque ornatissimo pontifici simillimus erat: quum ad Cæsareaugustā contendit, ipse purpurea in sella succollantibus Hispaniæ regulis, effusa obuiam ingenti equitum multitudine, vrbem est inuectus. Venerat tum Alexander Cæsarinus cardinalis ab Vrbe, qui pontificem sacri senatus & Romani populi nomine vehementer impellebat ad nauigandum, vt Italiam

atrocibus bellis, et in primis Romani pontificis prouincias ab ipsa factionum insania cædibus ac incendijs expositas matura profectione liberaret. Quum esset Cæsareæ augustæ, libido ei incessit ab singulari pietate inspiciendi diui Lamberti cadaueris, è quo paulò antè, vti diximus, mandibulam dono missam tam læto animo suscepisset. Itaque loculum & ossa cupidissimè, & cum eximia quidē veneratione contemplatus est: quæ res in prodigium continuò versa, quoniam primū ipsius operum cadauer extitisset, famā præbuit, eum cito inter mortales esse desiturum. Quam etiam portenti suspicionē auxisse visa est lampadis crystallus in templi medio ante aram temerè effracta: ob cuius casum, & ipsum pontificem, & qui circa erant solemni in veste sacerdotes, lucernali oleo fœdissimè conspersos constat, ariolis id totum ad funesti ominis interpretationē facile trahentibus. Cæterùm Hadrianus cū pio tum egregio consilio in vnam eam curam corpore atque animo erat intentus, vt quamprimum Romam relicta Hispania nauigaret. Quanquam plerique Hispaniæ nobiles summis precibus, & ingentibus promissis eum in Hispania retinere conarentur: Henricusq; Brittanniæ rex cum ad se religiosa cōtentione in insulam euocare perseueraret, polliceretur que viaticum regiæ munificentiæ venienti pariter: ac demum quū aliquot dies in Brittannia substitisset, per Germaniam ad Vrbem in Italiam profecturo. Sed nihil hæc in tam pia quā decora propositi seueritate permanentē omnino morabātur, quin ipse spes omniū, vti parum honestas, sanctissima castigatione præcideret, & per Derthusiam, in qua vrbe ipse fuerat antistes, Tarraconem ad mare deferretur, vbi classem exornarat, contractis vndecim triremibus, & nauib. triginta onerarijs, quibus præsidiariæ cohortes decem & totius aulæ comitatus imponeretur. Expectabat etiam Ioannis Lusitaniæ Regis naues aliquot à Gaditano freto, atque iterum nonnullos terrestri itinere equites, vt aliquanto maiore nobilioreq; frequentia nauigaret. Verùm hæc diutius non esse expectanda iudicauit, quum Cæsarem e Germania in Hispaniam redeuntem ad portum, cui in Asturia Villæ Vitiosæ nomen est, felici nauigatione peruenisse cognouisset. Nolebat enim à Cæsare vel retardari, vel omnino in Hispania retineri, quanquā nihil ei foret optatius, quàm Cæsarem vbiq; victorem, & dudum à Germanis Imperatorem appellatum cōspicere complectiq; arctius, ac item coram docere, quo in statu singulæ totius Hispaniæ prouinciæ relinquerentur. Sed se, vti pius & grauis, iam planè pontificem esse meminerat, & propterea publicæ personæ rationibus potius quàm priuatæ beneuolentiæ seruiendum arbitrabatur, vtpotè qui statim repudiatis minorum negotiorum officijs, rerum omnium cogitationes ad pietatem publicamq; salutem prudentissimè reuocaret. Cupiebat etiam sese confestim eripere ab ea ingentis inuidiæ procella, quæ sub aduentum Cæsaris sibi vni multò grauior, quàm cæteris magistratibus imminebat. Erat enim in eos seuerè animaduertendum, qui in tumultuosissima populorum defectione, perturbata vniuersa ferè Hispania à regio nomine rebellassent. nam si eorum nomina deferret, & in tabulis ad cæteros metu liberandos proscriberet, nolebat eos ipsius potius quàm magistratus iudicio damnatos videri, quos Cæsar, vti æquum foret, ex meritò ad pacandas prouincias esset percussurus: Quando ad sanctissimi pontificis opinionem piè & clementer dictis factisque omnibus retinendam, nihil melius atque

atque præclarius foret, quàm à miserorum supplicijs, atque omni cruenta seueritate inuiolatum atque purissimum animum seruauisse. Itaque scribit ad Cęsarem vt eas colloquij spes abijceret, et vti pium iustumq; principē deceret, ęquo animo pateretur, si ipse grauissimis de causis incitatus, omnib. postpositis rebus, quamprimū in Italiam nauigaret: ibi enim cuncta bello deflagrare, populosque præsertim pontificiæ ditioni subiectos, per se factionibus implicitos obnoxiosque potentiorum iniurijs vexari passim, & vagantibus externarum gentium armis crudeliter euastari. nec populum Romanum, qui suo principe esset orbatus, nec sacrosanctum senatum, qui delato pontificatu tantum de se iudicium fecisset, & spes suas in externi hominis fide collocare minimè dubitasset, deserendos videri; quando nihil turpius esset futurum, quā eorum opinionem fefellisse, qui vni probitatis atque iustitiæ nomini famęq; ante periculum, non minus piè, quàm benignè credidissent: proinde vt maturo aduentu benemeritis de se cardinalibus gratiam referret, dum per lenissimas tempestates mare esset idoneum, continuò ab Hispania soluturum, daturumque operam, vbi primùm in Vrbe consedisset, vt Cæsariani duces aliquanto opportuniore maioreque studio, quàm si in Hispania moraretur, aduentus sui beneficium sentirent. Nec multò pòst commonefacto sæpius senatu, & Guliermo Enchauordio ob spectatam fidem negotijs in vrbe præposito, circiter quatuor milia peditum & paucos equites nauibus imponit, administrante Ferdinando Andrada, quem copijs & classi præfecerat, vel ob id quòd sub magno Consaluo ante viginti annos in Italia cum eximia laude militasset, pridieque Nonas Augusti Tarracone profectus lenissimis tēpestatibus Genuā peruenit. Excepere aduenientē Genuenses cùm piè, tū liberaliter, quanq̄ ab recenti calamitate direptæ vrbis, neq; apparatu, neq; animis vllam omnino lætitiam ferrent. Erat tum princeps in ciuitate Hieronymus Adurnius, virtute animi & bellica laude insignis, qui dudum expugnata arce Gallicum præsidium expulerat. is ingentia dona recentis præcipuè commeatus cùm publico ciuium, tum suo etiam nomine pontifici detulit, quæ tanta fuere, vt Hadrianus quasi non omnia oculis planè contemplatus, singularum rerum indicem deposceret, vt gratò ad eius officij memoriam animo cuncta consideratius æstimarentur. Aduenere etiam à Mediolano ipse Franciscus Sfortia, Prosperque Columna, & Ferdinandus Piscarius, vt de statu rerum Italiæ explicando & communicando sociorum atque hostium consilia, ipsum earum rerum non planè peritum acuratè perdocerent. Quum triduo Genuę substitisset, celebratam illam smaragdum excauatam in hexagonium poculum, quæ vna omnium gemmarum pretiū superare existimatur, tam cupidè quàm humaniter inspexit, miratus quòd in tumultu direptæ vrbis seruari potuisset. Ab Genua demum in Delphini portum, atque inde secundissima nauigatione, comitantibus Adurniorum triremibus, ad Liburnum Pisanum portum est deuectus, quò iam venerat Iulius Medices, quinque Cardinales, & totius Italiæ principum legatos secum adducens. Superuenit & ipse Federicus Gonzaga Mantuanus pontificij exercitus imperator. Itaque extructo ligneo ponte, qui in mare prominebat, atque eo festa fronde & pictis insignibus exornato, inter magnas acclamātis populi gratulationes, & tormentorū

bombos excipitur. Is primo statim egressu peruenusto totius corporis habitu, omnium oculos simul atq; animos impleuit: erat enim ore probo, graui, verecundo, ab sancta quadam hilaritate valde conspicuo, venerabundis autē cardinalibus, & felicem aduentum enixè gratulantibus, Florentinisque legatis, qui ingentem copiam rerum esculentarum ad alendum aulæ comitatum recreandosque remiges dono attulerant, tranquillo potius quàm læto vultu, & sermone dulci breuitate periucundo respondebat: ita vt quum nulla in gestu aut verbis familiaritate vteretur, nihil temerè, quod esset elatum, & insolens, aut subagreste penitus emineret. Id solum cardinales & reliquos blandimentis Romanæ aulę assuetos vehementer permouit, quòd pontifex parum humaniter, & ferè contemptim secum agere videretur. Nam quum solus cœnasset, & nautæ vtendum nocturna aura suaderent, adeo cupidè & festinanter ad mare se proripuit, vt cardinales in proximo simul cœnantes nec moneret, nec expectaret: itaque omnibus raptim ad triremes contendentibus, de secunda vigilia oram soluit, & ad Centumcellas est prouectus. Ibi affuere à se natu missi Pompeius Columna, & Franciotus Vrsinus Romani cardinales, qui exceptum sub vmbella pontificem ad templum deduxerunt. vbi postquā ad aram supplicatum fuit, oratio habita est à Pompeio tanti aduentus lætitiæ accommodata. A' Centumcellis postero die Ostiam peruenit periculosa nauigatione, nisi maturasset: nam Tyberinas intranti fauces sæua tempestas exorta est, quæ triremes violento cursu in diuersum abripuit. Ab Ostia etiam pari festinatione est profectus, adeo vt cardinales, qui iumenta ab vrbe expectabant, vel paucarum quidem horarum moram impetrare nequiuerint. Per huncmodum tumultuario deformique agmine, quū cardinales ignobilibus iumentis veherentur, & nonnulli minores antistes, & totius aulæ incondita multitudo onusta sarcinulis in feruido sole iter faceret, ad Diui Pauli templū extra Trigeminam portam est peruentum. Postero die quarto Calendas Septembris populus Romanus, singulique sacerdotum ordines, solenni pompa per vrbem inuectum ad Vaticanas ædes deduxerunt. Sequenti die se totum præbuit vrbanis magistratibus, vt cuncta sigillatim cognosceret, opémque afferret labanti reipublicæ. nam Romæ pestilentia vuulgatis morbis, ignobile præsertim vulgus inuaserat, & ærarium non modo erat inane, sed gemmas publicas, & sacrorum solennium ornamenta, & Leo ipse, & triumuiri demum cardinales fœneratoribus oppignerarant, vt præsidia afflictis rebus pararent. Ariminum quoq; per insidias occuparat Sigismundus Malatesta, quoniam eam vrbem a patre Pandulfo diu cditam progenitores eius per ducentos amplius annos imperio tenuissent. Nunciabatur etiam Solymanus Turcarum imperator Rhodum validissimis tormentis, & cum incredibili militum & rerum omnium apparatu iam tertium mensem oppugnare: Pręfectosque Turcarum, qui in Illyrico fines tuerentur, Pannoniam citeriorem crebris incursionibus vastare, nec Ludouicum regem vti ætate non integra atque ingenij viribus parum validum sustinere hostes posse, nisi in stipēdium pontificia pecunia iuuaretur. Quibus de causis necesse erat pontificem rerum Italicarum penitus ignarū, & tum primū vrbium suarum & prouinciarū regulorumq; nomina perdiscentē, in omnib. cōsilijs vehemētissimè cōturbari, adeo vt quum his curarum fluctibus iactaretur, aliquando diceret, sibi fuisse iucun-

iucundius Louanij gymnasium cum studiorum laude moderari, quàm Romæ pontificia in sede Christianam rempublicam administrare, quando inquit in eam affectam omnibus malis, & recisis neruis magnopere debilitatã, miser inciderim. Sed anxium & diuersis difficultatibus implicitum, vnus maximè de amittenda Rhodo metus agitabat, cuius clarissimæ vrbis salus neque negligi sine summo dedecore, neque maturè strenueque defendi sine grauissima impensa ingentique periculo posse videretur: cum magnis Turcarum classibus non modò portus vrbis fretumque ipsum, sed totius etiam insulæ litora & circumiecta maria obsessa tenerentur. Suadebat Iulius Medices ante alios, vt delectas ex his quas adduxisset cohortes, ijsdem nauibus omnium rerum copia repletis Rhodum continuò transportandas curaret, fore enim vt eæ per autumnales tempestates validioribus vsæ ventis, contempta aut elusa Turcarum classe in portum plenis velis inferrentur. Quarum nauium profectione ausuros fortasse aliquid Venetæ classis præfectos, qui in Creta cum quinquaginta rostratis diligenter excubarent, inuitarique percuperent ad egregium facinus, si casu aliquo delendæ Turcarum classis facultas offerretur. Quòd si Venetus nihil omnino contra veteres inducias cum Othomanis sibi tentandum putaret, eo certè subsidio cum fortium tum maximè recentium militum feliciter adducto, necesse fore spes ipsas ex desidia Christianorum principum conceptas Turcis imminui, & contrà Rhodijs plurimùm augeri, qui in ea auxiliorum expectatione erecti, tantam belli molem fortissimè sustinerent. Sed quoniam in fatis erat, vt Rhodus amitteretur, Hadrianus eius rei gerendæ occasionem propter multas, & rei præsertim numariæ difficultates penitus amisit. Hispani quoque qui vtpote qui semel terram Italiam pedibus attigerant, longinquæ nauigationis laborem ad incertum maximè rerum exitum recusabant, & Ludouicus à Corduba princeps Suessanus, qui apud pontificem pro Cæsare erat legatus, Italiæ vrbes certo præsidio tueri atque exercitum in primis, qui erat in Gallia Cisalpina, Hispano milite supplere, quàm Rhodijs opem ferre malebat: quoniam rex Gallus etiam tot bellis & prælijs victus, quin Italiam repeteret, minimè quieturus esse videbatur: proinde singulis in rebus orando, instandoque pontificem, ne Cæsari deesse vellet, vehementissimè perurgebat. Erat Hadrianus suopte ingenio Cæsaris amantissimus, & quantum salua pontificij nominis maiestate poterat, eius victorijs non obscurè lætabatur, quanquam vti æquus, & quietis & otij cupidus, execrato bello, maximè cuperet sedare eam controuersiam, quæ inter Gallum & Cæsarem sine spe compositionis agitabatur. Erant vni omnium Hadriano valde intimi Guliermus ipse Enchauordius, quem statim gratissima voluntate à subnotandis supplicibus libellis datariũ, & demum Derthusensem episcopum fecerat, & Theodoricus Hetius à secretioribus epistolis vir optimarum literarum notitia, & Christiana modestia insignis. Ii Belgæ erant, quibus propter vsum grauissimarum rerum aliquando miscebantur Ioannes Ruffus antistes Consentinus ei antea familiaris, quum in Hispania apud Ferdinandum regem pro pontifice legationis munere fungeretur. Hi Cæsarianis rebus propensissimo studio fauebant, et summam diuinarum atque humanarum rerum nequaquam latè communicata auctoritate gubernabant. Horum consilio pontifex bellum aduersus

Malatestas, qui Ariminum occuparant, missis in Vmbriam Hispanorum co hortibus suscepit. nec multo labore Sigismundus est eiectus, vt potè qui iam Ariminensibus propter naturæ acerbitatem atque sæuitiam odio esse cœpisset: nec alicunde circumuento obsessoque auxilia mitterentur, adiuuante maximè pontificios duces Francisco Maria Feltrio Vrbinate, atq; item Alfonso Atestino Ferrariensi, qui ad promerendam gratiam, eo bello insignem operam nauare cupiebant. Neque tamē abiecta cura Rhodij belli pontifex ad Adurnios Petrum Raborium Genuam misit, qui onerarias naues conduceret. Sed ægrè admodum expedita pecunia, aliquanto tardius quàm oporteret, tres excelsæ naues sunt exornatæ, quibus incredibili euentu felicē cursum Fortuna denegauit. Nam perpetuos duos menses prodigio quodam contra anni consuetudinē Eurus, & Vulturnus, qui sunt venti omniū aduersissimi nauigantibus ad orientem, maria tenuerunt, quum eo tempore naturali terrarum habitu Etesiæ flare consueuerint. Perijt & Rhodij Magistri insignis oneraria, quæ à Nicæa Prouinciæ omnium rerum ingentem copiam ad insulam deuehebat. Interim pontifex ingrauescente pestilentia Vaticanis ędibus & coniunctis viridarijs se tenebat, neq; aditus nisi à maximis viris legatisque principum & cardinalibus impetrabatur. Sustulerat is more Germanorum, qui pestilentiam contemnunt, omnem seueritatem, quam Libitinę magistratus exercere consueuerat aduersus eos, qui sese contracto & dissimulato morbo incolumibus miscuissent, quæ libertas & dissoluta euagandi tegendique morbi licentia, Vrbis faciem multiplicatis funeribus mirum in modum deformauit. Itaque hortantibus Triumuiris Romani populi conseruatoribus instaurati sunt magistratus cum officialibus, & reuocatæ leges ad veterē formulam puniendæ multitudinis, quæ edictis minimè paruisset. Interea pontifex ad Germanos regulos, & liberas ciuitates, quarum legationes ad conuentum Nurumbergæ vndique coibant, Franciscum Cheregatum misit, qui omnium primus ab ipso episcopus propter veterem amicitiam & virtutis opinionem fuerat effectus. Hortabatur Germanos, vt ad defendendam salutē Ludouici regis auxilia decernere atque summittere vellent, simulque earum hæresum obliuiscerentur, quæ antea rectè atque legitimè pluribus concilijs essent damnatæ. Namque Germania ferme omnis Lutheri diri hominis superstitione imbuta, Romani pontificis maiestatem nefario criminationum genere proscindebat, quum ipse à veteribus sacrorum institutis Christianisq; moribus desciuisset. Sacerdos enim è cenobio abiecta cuculla se proripiens cū sacrata virgine nuptias fecerat, ita vt præclari modò nominis theologus in sago militari conspiceretur. Proposita tum erāt à Lutheranis centum postulata, in queis pleraque summæ ęquitatis videri poterant, quòd sæpius à Romano pontifice veluti impositis sacrarum rerum vectigalibus auarissimè premerentur. Cæterùm corruptis impietate animis id vnum maximè spectabant, vt honestissimo prætextu auaritiæ fœdæque licentiæ, vti quisque sua libidine raperetur, ianuam penitus aperirent. Alij nanque dicata templis prædia impudenter vsurpabant. alij professione sacerdotes, abdicato cultu & eiurata continentia sacratas virgines ex templorum septis tanquam vxores celebratis nuptijs ducebant. alij gulæ dediti nefastis diebus contra maiorum instituta carnibus vescebantur. nonnulli etiam immani furore perciti, Deiparę virginis

ginis simulachra fœdabant, & qui ingenio atque eruditione insignes erant, sanctißimorum patrum dogmata insanis interpretationib. pervertere conabantur. Quorum immanitati, neque antea quisquam apprimè eruditus, neq; tum Cheregatus, vel saluberrimis disputationibus feliciter obuiam iuit. Misit etiam pontifex pecuniam in stipendium Ludouico Pannoniæ Regi: nam multis, & quidem turpißimis de causis Pannoniæ regnum paulo antè sub Matthia Coruino peramplum et florens opibus, deformatum atque exutum omni bellica laude penè conciderat, adeo vt rex ætate fortunaque admodum imbecillus, vix tueri fines, & arcere Turcas hostes posset, qui crebris & repentinis incursionibus, modò à Dacis & Triballis, modò ab Illyricis limitibus prouinciam euastabant. Interim Rhodij magnitudine incredibilium operũ superati, fessique perpetuo sex mensium labore, & vulneribus fermè omnes debilitati, Solymano deditionem fecerunt. neque enim vlla iam spes auxiliorum supererat, & cuncta intus in maximè diuturna propugnatione defecerãt. Ostentabat veniam præclarè victis Solymanus, quasi in parte gloriæ reponeret, si longè fortißimis viris iam planè parta victoria pepercisset. Enimuero vix credibile erat, non amplius septingentos illustres equites cum paucis militibus Græcis, tot mensium vigilijs atque laboribus nequaquam cessisse, quum minore indies sui fiducia, & maioribus semper rerum omnium periculis, aduersus ducenta milia bellatorum nihil intermissa dimicatione restitissent. Æquauerat Solymanus murorum et turrium fastigia terrenis duobus ingentibus tumulis, quos coacta ad opus innumerabili fossorum multitudine excauantium, & sensim ante se contra vrbem terrenum aggerem prouoluentium paucis diebus erexerat. è quibus tormenta inusitatæ magnitudinis directa contra pinnarum summitatem ad æquißimos ictus omnibus horis emittebantur: inuaserantque iam fossas Turcæ, muroque successerant, fundamenta ab imo dolabris & vectibus subruendo, ita vt amplißimis vbique cuniculis in vrbem penetrarent, & sæpe Rhodijs occurrendo per subterraneos specus decertarent. iustis quoque prælijs sæpè prætoriani, quos Ianizaros vocant, aggreßi murum in summa propúgnacula euaserant, sed fortißimè repulsi præcipitatique in fossas temeritatis pœnas dederant: nam tametsi à lateribus ex obliquo minoribus tormentis sternerentur, nihil vel certißimæ mortis metu, quominus occisis integri recentesque succederent, omnino deterrebantur. Erat Rhodijs tormentum quod ab immani violentia Basiliscum appellabant, excelso in loco constitutum, cuius pilis sesquipedali craßitudine castra & tabernacula longißimè cum miserabili obuiorum Turcarum interitu petebantur. magnam etiam gregariorum, & opus facientium militum manum autumnus solito grauior absumpserat, inductoque, & euulgato ventris profluuio, dum illi fatigata corpora meridianis ventis intemperanter exponerent. Sed Solymanus stabili decreto innixus, singulari perseuerantia has tantas difficultates non minore sua virtute, quàm nostra desidia superarat: proposuerat enim emori potius, quàm abscedere irrito incepto, suadentique Pyrrho Bassæ, vt in proximam Cariæ continentem transiret, atque inde administrato bello ex tuto victoriæ exitum expectaret, grauiter ignauia increpita succensuerat, nequaquam eam insignem esse victoriam prædicans, quæ præsentis imperatoris manu minimè pararetur. Itaque nouis delectibus in Ci

licia,Syria,Ægyptoque habitis,copias egregie suppleuit. Nam Feracatus Gazelle victo cæsoque,& Mamaluchis ad internicionem deletis maxime illustris,ab Athalia,Isicoque sinu, & Antiochia, atque item Caierbeius a Memphi Pellusioque & Alexandria in parandis & transmittendis commeatibus & copijs omnem,vti opus erat,diligentiam adhibebant. His tantis adductus difficultatibus Philippus Villadamus militiæ Rhodiæ magister in consilio disseruit,summæ esse stoliditatis id vltra defendere conari, quod nec recentibus quidem receptis auxilijs,egregia spe tueri possent, quando iam cuncti ferè propugnatores consauciati confectique vigilijs animos despondisse viderentur:non esse funesta pertinacia diutius cum Fortuna contendendum,quādo ipsi qui in præsidio essent, satis superque officio & dignitati satisfecerint: amissæ siquidem insulæ dedecus ad eos pertinere, qui toties implorantibus opem ferre noluissent:eius herclè admissi flagitij,quod extrema necessitas attulisset,non Rhodios,sed totius Europæ reges infamia deflagraturos:proinde summendum esse consilium a prudentia quam necessitas exprimeret, non ab inani animorum obstinatione,qua nihil ijs qui in extremo casu versarentur,lethalius accidere posset:Sibi ergo tam honestum, quàm omnibus ad salutem necessarium videri, dedere vrbem,& Solymani qui pro gloria certare existimari vellet, fidem experiri, vt benemeritos de republica Christiana milites conseruaret,nec fortibus viris opportunum in Europa locum esse defuturum,vbi meliore fato Rhodiæ militiæ signa defigerent,& acceptas à Barbaris iniurias, egregio religionis studio, & commodiore tempore vindicarent.Itaque emissis legatis,atque ipso demum Philippo sub fide publica ad Solymanum in castra profectò, conditiones de dedenda vrbe sunt conscriptæ,quas Solymanus alioqui sæuus hostis religiosissime seruari iussit:ipso enim vrbem ingresso neque templa,neque priuatas domos,neque obuios milites Christianos, quisquam vel ingenio ferox Barbarus omnino violauit, ita vt Philippus clementer admissus,& à Solymano Pater appellatus, quum omnia propè præter bellici apparatus instrumentum suis triremibus imponeret, septem etiam ænea tormenta præsidij nomine contra piratas, vti ab eo didicimus, impetrarit. Eo die quo Rhodus est dedita, prodigioso casu epistylium portæ sacelli in Vaticano sponte corruit,quum non plus passu altero pontifex abesset à limine ad operanda sacra solenni die Christi Natalis statim ingressus, ita vt prætoriani duo milites effracti marmoris fragmine opprimerentur. Cæterum is nuncius toti Europæ admodum lugubris, pontificem incredibili dolore affecit, quasi recens adhuc primorum mensium principatus,aduerso quodam rumore adlatrantis vulgi, ea ferali clade notaretur. Nec multo post ad pacandam Italiam conuersus, Alfonsum Atestinum Ferrariæ principem in gratiam amicitiamque recepit, quum is Herculem filium cum ornatissima legatione Romam misisset, ita vt ea, quæ criminosis admodum codicillis a Iulio Leoneque pontificibus aduersum eum tanquam pontificiæ maiestatis reum decreta & publicata fuerant, penitus antiquaret. Eadem clementia & liberalitate Franciscum Mariam Feltrium est prosecutus,quem Leo pontifex principatu pulsum atque hostem declaratum sacris interdixerat. Misit & Legatum ad Venetos, vt eos Cæsari coniungeret,nouisque initis fœderibus Gallus ab Italia procul arceretur. Erat

tum

tum Florentiæ Iulius Medices præclaro studio omnibusque sensibus cum Cæsare coniunctus, cuius auctoritatem plerique veteres eius hostes, & ante alios Franciscus Soderinus cardinalis conuellere contendebant, ita vt apud Hadrianum eum palam accusarent, quasi veteribus pontificum thesauris potiretur, quos conniuente Leone fratre in administranda republica rapuisset. Quæ tametsi falsa et ridenda erant, quoniam abundè constabat, Leonem immodicis sumptibus natura gaudentem, & postremò grauissimis implicitum bellis, suos pariter, atque alienos loculos pecunia penitus exhausisse, contractoque insuper graui ære alieno vectigalia etiam publica addixisse fœneratoribus: tamen hæc apud externum hominem ingenio suspicacem, imperitum Romanæ aulæ, & inopia plurimùm æstuantem, verisimilia videbantur. Inuoluit & ijsdem propè suspicionibus Soderinus mirabili astu Laurentium Puccium & Franciscum Armellinum cardinales vetere amicitia Iulio medici coniunctissimos, quasi hic, veti prædator insignis nullo iure quæsturæ officio potiretur, ille verò sanctissimis indulgentijs, quibus animæ defunctorum expiarentur, immani quæstu diuenditis, ingentem pecuniæ vim nullo metu pœnę peculatus auertisset: quasi hos publica flagrantes inuidia repetundarum postulari, & facilè conuictos damnari pateretur, ærarium inane celeriter eorum opibus esset repleturus. Cæterùm Iulio auctoritate sua atque innocentia præclarè cuncta refellenti potentes amici non deerant, qui eius absentis causam dissimulanter & obliquis maximè sermonibus tuerentur: & manebat quidem apud æquum gratumque pontificem recentis & antiqui beneficij memoria prorsus incorrupta, ita vt parum ea subtili & accurata Soderini delatione cõmoueretur, quominus piè & grauiter se gereret aduersus eum, qui præclarè cum pontificio nomini, tum ipsi Cæsari bellum gerenti totius Hethruriæ viribus nixus semper adfuisset. Verùm fortuna sicuti sæpe aliàs, ita & tum Iulio peregregiè, atque opportunissimè fauit. In transitu enim Arni amnis Soderini literæ à Mediceis exploratoribus intercipiuntur, quibus ille Franciscum regem hortabatur ad transferendum bellum in Siciliam, exulum multitudine et Hispanorum odio nouandis rebus oportunam, vt Cęsariani ab Insubribus ad tuendum id regnum traherentur: monebatque vt nihil pontifici temerè crederet, qui quum de pace agere videri vellet, Cæsari tamen perenni quodam studio cunctis in rebus obsequeretur, nec quicquam aliud propensa voluntate magis cuperet, quàm Cæsarem noua semper dignitate nouisque victorijs auctum florentemque conspicere, neque eum debere existimare in componenda controuersia æquissimum iudicem fore, qui in excolendo attollendoque Cæsare parentis & præceptoris officia semper impleuisset. Erant eæ literæ arbitrarijs conscriptæ notis, sed adeo rudi artificio, vt vel à mediocri interprete obseruatis, & deprehensis characteribus facilè legerentur. Has itaque Iulius confestim Romam transmittit ad Ludouicum regulum Suessanum Cæsaris legatum, eumque disertè edocet, quanto cum periculo Soderinus pontificijs consilijs, & grauissimarum rerum disceptationib. adhiberetur: eum enim esse hominem eximijs simulationibus ambiguæque fidei artibus valdè instructum, & super hæc infensum Cæsari, & Gallorum amicissimũ: propterea se ab eo occultis insidijs & atrocissimis criminationibus peti apud pontificẽ, qui ab sancta illa naturæ simplicitate nul-

las de magnis rebus ſuſpiciones ſuperfluas eſſe duceret, vt illo falſa perſuaſione deprauato, ipſe concideret, circumuentusq; & diſtractus Florentia pelleretur, pateretq; Soderinis reſpublica Florentina, et tota ſimul Hetruria vetere ſuo ſtudio Gallico nomini iungeretur. His conſpectis literis Hadrianus quãquam ab initio confictas crederet, incredibile odium aduerſus Soderinũ concepit, ita vt id tamen egregiè comprimeret, donec Iulius ad conuincẽdum Soderinum ab Hetruria vocaretur. Is nõ multò pòſt intrauit vrbem a Flaminia triumphali fermè pompa incredibili ordinum omnium fauore exceptus: nã veteres etiam hoſtes cum eo in gratiam redierãt, adeo vt Horatius Baleonus cuius pater recenti Leonis ſeueritate conciderat, & Fabius Petruccius, cuius frater cardinalis in arce Hadriani fuerat necatus: itemq; ipſe Franciſcus Maria Feltrius bis Vrbino Mediceis armis eiectus, à ponte Miluio aduentanti obuiam honoris cauſa prodirent. Nec multò poſt a Põtifice Soderinus & Iulius in Vaticanum euocantur: nam de induſtria erat euulgatum, Pontificem enixè pieque daturum operam, vt duo maximi cardinales, qui affinitate eſſent cõiuncti, ſe pacificatore atque arbitro, cognitis & ſublatis ſimultatũ cauſis ad amicitiam redirent. Verum vbi eos in penitiorem Borgiæ turris teſtudinem abduxit, & illi inter ſe parum familiari vultu colloquerentur, pontifex ad Soderinum conuerſus, interrogauit, an vnquam in Galliam per arbitrarias notas ſcripſiſſet, prolatisq; literis ita conuicit, vt protinus lethali pallore cõfuſus, cũcta deiectis ad terram oculis fateretur: nec mora cum interruptis verbis defenſionem pararet, & ſupplex, ne in carcerem duceretur, oblatis vadibus locũ in Vaticano ad dicendam cauſam ſibi dari poſtularet, a prætorij præfecto in arcem eſt deductus. Id factum Gallicarum partium animos fregit, auxitq; mirum in modum authoritatem Pontifici, qui ab ætate vrbanarumq; rerum inſcitia, & quadam naturæ lenitate, cùm in conſilio perplexus & timidus, tum in agendo maximè lentus & parũ efficax eſſe credebatur. Cœperat enim Hadrianus arcana rerum Soderino liberali fiducia communicare, & magna ex parte conſilijs eius regi. nam is erat ætate atque oris habitu grauis, ingenio & facundia inſignis, cultiorum etiam literarum humani diuiniq; iuris ſcientia perornatus: quibus virtutum vmbraculis ſicuti ſubtiliſsimas artes incerti & parum ſinceri animi peregrrgiè contegebat, ita Hadrianũ nihil vltra perſcrutantem facilè deceperat. Ob id pontifex neminem fallere ſolitus iniquiſsimè ferebat ſe ab eo fuiſſe deceptum, qui lenocinio quodam bonarum artium tam ingrate quam impiè fidem fefelliſſet. His de cauſis aliquanto ſuſpicacior, et ſenatui nihilo familiarior erat effectus, adeo vt cardinalibus tanquam factioſis & parum fidelibus de belli pacisque negotijs nihil omnino communicãdum exiſtimaret. Proinde Bernardino Caruaial & Nicolao Fliſco cardinalibus reſpondere nõ eſt veritus, nemini vel cardinali ſe temerè credere, quod cum periculo reipublicæ credendum foret: cum illi fortè quererentur quòd in conſilium cardinales ſuperiorum pontificum more nequaquam adhiberet, quando tot graues peritique rerum ſenatores, ipſi nouo externoque homini, alleuando curas, et in partem laboris impigrè ſuccedendo, in regenda repub. ſingulari adiumento futuri viderentur. Ioannes quoq; Ruffus antiſtes Conſentinus, qui vſu rerum inſigniq; prudentia plurimum valebat, ab intimis arcanorum cubiculis penè reiectus fuerat: quoniam Foro Liuij in Æmilia, quod

illi na-

illi natale solum, Gibellini, quibus impensius sauisset, complures Guelphos nocturna irruptione trucidassent. Oderat enim pontifex factiosos homines, nec eos publicarum rerum consilijs adhibendos putabat, qui priuati studij rationes nequaquam syncera iudicij libertate respicerent. Hinc fiebat vt Pontifex durior & habetior in administranda repub. diceretur. Nam cum in valdè prudentibus & maximarum rerum peritis varijs de causis nullam omnino vel exiguam fidem reponendam esse iudicaret, necesse erat, vt vnis maximè Belgis, quibus præclara fides abundè superesset, in arduis consilijs vteretur, quanquam in eius maiorem vim rationis atque solertiæ in expendendis absoluendisque negotijs desideraret. Hinc illud persacetum et plenum ingenuę libertatis Hieronimi Balbi dictum emanauit, cum legatus Romam missus à Ferdinando Cęsaris fratre, furentib. Lutheranis atq; imminentibus Turcis, à pontifice maturam opem imploraret, & ille contra perplexius, & consideratius deliberata retractaret pleno senatu, Fabius maximus, sanctissime pater, inquit, rem Romanam cunctando restituit, tu verò pariter cunctando rem Romanam simulque Europam perdere cōtendis. Quo orationis exordio adeo pontifex vultu commotus est, vt plerique senatores vix risum cohibere potuerint: offenderat enim primo aduentu in vniuersum cardinales omnes: nam præmia quæ illi triumuirali magistratu, ipso absente, benemeritis de repub. tribuissent, ita antiquatis decretis irrita fecerat, vt officia aliquot, vel grauissimis de causis dono data, repeteret: dicebat enim sibi inopi postquam ęrarium penitus esset inane, ea pecunia opus esse ad tuendā pontificij nominis dignitatem, nec debuisse Cardinales alioqui rei suæ minimè profusos, liberalitatis laudem ex aliena pecunia quæritare. eodem etiam cōsilio venalicia officia his omnibus protinus ademit, quæ singulari benignitate Leo pontifex literatis viris & præcellentibus ingenijs virtutis causa tribuisset: ita tamen vt eius inusitatę acerbitatis inuidiam humanissimis verbis deliniret: cum ea detrimenta se totidem sacerdotiorum redditibus pensaturum polliceretur. & certè nemini vnquam lætius atque propensius sacerdotia conferre erat solitus, quàm his qui ab optimis studijs commendationem aliquam meruissent. Me quoque dimidia parte equestris officij protinus exutum, quam Leo pontifex, historiā nostrorum temporum ad eius genium non incundè conscribenti, dono dederat, Comensi sacerdotio adeo studiosè remuneratus est, vt Scaramuciæ Triuultio Cardinali vehementer pro alio impetrare contendenti responderet, Iouium omnino eo, quanquam tenui, sacerdotio esse perornandum, quem audiuisset optimis disciplinis liberaliter eruditum, & scriptorem annalium valde elegantem, nec tamen esse poetam vt cæteri, qui cultiores literas sectarentur. Suspecta enim habebat poetarum ingenia, vtpote qui minus syncero animo de Christiana religione sentire, & damnata falsissimorum Deorum nomina ad veterum imitationem studiosè celebrare dicerentur: ita vt aliquā to plus mihi profuerit, nō attigisse poeticam, quàm in cęteris grauioribus studijs perpetuo multorum annorum labore desudasse. Grauissimè etiam tulerat se famosis carminibus apud Pasquilli statuam fuisse laceratum, sed id postea ciuili animo tulit, cum didicisset, eam maledicendi licētiam obscurorum hominum libertati atque nequitiæ dari, vt cum insignes viros impunè carpserint, fortunam suam ea vindictę voluptate consolentur. Decreuerat Hadria-

nus vti poëtis non obſcurè ſubiratus, Paſquilli ſtatuã, quæ erat in Parione, demoliri, atq; eam in Tyberim pręcipitare. ſed Ludouicus Sueſſanus vrbano ſalſoque ingenio id fieri dèbere pernegauit, ſubdens, Paſquillum vel in imo vado ranarum more non eſſe taciturum. ad id verò pontifex: exuratur ergo, inquit, in calcem, ne eius veſtigij vlla omnino memoria ſuperſit: Tum rurſus Sueſſanus, rectè inquit, ſed tam crudeliter cõcremato poëtæ clientes nõ deerunt, qui patroni cineres inuidioſis carminibus proſequantur, & ſupplicij locum quotãnis ſtatuto ſolenni die concelebrent. Quibus verborũ luſibus pontifex ab iracundia ad iocos hilaritatemq; ſenſus omnes leniſsimè reuocauit. cęterum quib. eximijs doctrinæ & pietatis laudib. primo aduentu omnib. gratus atq; admirabilis euaſerat, cũ equitum S. Petri, & annonę pręſidentiũ officia ſublatis, aut dimidiatis reditib. deteriora reddidiſſet, multis ordinib. aulæ & ciuitatis inuiſus eſſe cœpit. nam pleriq; vniuerſam patrimoniorũ ſubſtantiam, & totius vitę laborũ atq; induſtrię fructus in officia contulerant, allecti ſcilicet vbertate prouentus, cum pecuniæ ſub fide publica pontificib. creditę, ſupra decumã in annum liquidiſsimè reſponderent, ſed oppigneratis prouinciarũ vectigalibus atq; portorijs tantę facultates minimè ſupererant, vt debitę pecunię tenore illo ueteris inſtituti perſolui poſſent. Hinc fiebat vt põtifex contra naturã ſuam ab inopia tenacior et illiberalior effectus, iniquitatis et auaritiæ calumniã ſubiret, ne vti ipſe crebrò dicere ſolebat, dum omnib. ſatisfacere cõtendit, omnib. demum decoquere cogeretur. Eo decreto exacerbatis officialiũ animis, quãdo quiſq; ſe impotenter exutũ bonis, & ſub fide publica deceptũ graui vociferatione quereretur, Marius Placẽtinus vir togatus, ſacratique nominis, deſperatis honeſtę vitę cõmodis, immane facinus confodiendi pontificis vecordi animo cõcepit, ita vt cũ egreſſurũ cubiculo aliquãdiu expectauiſſet, ſeſe demũ eodem ferro trãſuerberaret, ſiue impetu cõmotę bilis, ſiue atrocioris ſupplicij timore, ꝙ rem cõmunicaſſet, nec cõſtituto in loco ſocius facinoris, vti crediderat, eſſet repertus. Ferũt pontificẽ eo caſu verecũda conſternatione perturbatũ, ſæpius id omnino eſſe veriſsimũ pręðicaſſe, quod ab antiquis auctorib. traderẽt, multũ ſcilicet referre ad feliciorẽ fortunã, in quæ tẽpora alicuius vel pręclara virtus incidiſſet. Aurea namq; tẽpora Leonis, omnibus florentis pacis atq; oppulentię cõmodis ad luxũ beatiq; otij lętitiã affluentia, ita bella, & fames, et peſtilẽtia, tot per interregnũ, pontificisq; abſentis incõmoda detrimentis illatis euerterant, vt ex ea recentis ſtatus publici recordatione, cuncta mala vel immeritò ad execrationẽ innocentiſsimi põtificis verterentur. Interea Franciſcus rex Gallorum magnis vndiq; coactis copijs in Italiam trãſire conſtituit. quibus rerũ motibus exciti Cæſariani duces operam enixè dederunt, vt confecta pace cum Venetis, ij etiam qui plurimũ auctoritate atq; opib. valerẽt, in partes traherẽtur. In tractãdis enim et exęquandis earũ rerum conditionib. Hieronymus Adurnius antea vehemẽtiſsimè laborarat, moriensq; Venetijs cuncta facilius abſoluẽda Marino Caraciolo reliquerat. Itaq; inter Cæſarem & Venetos fœdus ſolenne percuſſum eſt, nec Hadrianus morã attulit, vti oportebat, quominus Cęſar omnib. Italię viribus ad arcẽdos Gallos vteretur. Etenim poſtridie nonas Auguſti, qui dies ab admirabili caſu multę niuis feſta memoria ad Marię virginis templũ in Exquilijs eſt inſignis, ſacra celebrauit, fœdusq; prolixa oratione aduerſus Gallos eſt pronũciatum,

quo

quo adscripti erant rex Henricus Britanniæ, et Pannoniæ Ludouicus, & quicquid minorũ principum & liberarum ciuitatũ in Italia erat: ipseq; Federicus Gonzaga regulus Mantuanus põtificis & reip. Florẽtinæ Imp. est declaratus, deditq; epulum regio apparatu Pompeius Columna Cardinalis cũctis principũ legatis et senatoribus, cum pontifex grauiore sacrorũ mora vt in maximo æstu fatigatus sese in proximum diui Martini templum ad quietioris prandij commoditatẽ opportunè recepisset, ibi leuẽ ab initio, sed mox lethalẽ contraxit morbũ, ita vt sensim valesceret febris, adulatione præsertim medicorũ, qui nec exusto intus apprimeq; siticuloso, et de nocturna iactatione conquerenti venas tangebant, ne scilicet in perniciosam propinquæ mortis suspicionẽ dubio metu erectũ senẽ adducerent: itaq; non diu deceptus vbi hora fatalis instabat, senatũ aduocauit, commẽdataq; Repub. pileo quẽ ipse detulerat, Gulielmum Enchauordiũ gratissimo animo decorauit, adiuuantib. præsertim Iulio Medice, et Ludouico Suessano, quamuis pleriq; cardinales, vti in ipso mortis limine despecto Pontifice, in suffragiũ ituri minimè viderentur. Obijt Idibus Septēbris exacto anno ex quo ab Hispania appulerat, et eo fortè die quo Gallicus exercitus Boniuetto duce, repulsis Cęsarianis, Ticinum amnẽ transiuerat, ita vt maximũ negotium successori reliquisse diceretur. Morte eius pleriq; & præsertim veteris aulæ sectatores effusissimè sunt læ tati, et secundũ eos non nulli Romanorũ, qui detrimenta rerũ suarum senserãt: nam quum ignotæ hominum facies Vaticano à Belgis atq; Hispanis occupato, aditũ petentibus occurrerent, longum atq; operosum erat, familiaritate difficili nouas amicitias comparare, ita vt quisq; nouo statim principatu, eam luctuosi et pestilentis seculi fortunã præuerti posse existimaret, quasi ea incommoda nequaq̃ malignitate temporũ, quæ tot calamitatib. essent notata, sed quadam inexperti durique pontificis acerbitate prouenissent. Super hæc manauerat in vulgus fama haud incerto auctore, pontificem nouo summæ seueritatis edicto publicatis super id bullatis solennibus codicillis, dissolutæ ciuitatis mores esse correcturum, ita vt atroci pœna tria præsertim hominum genera persequeretur, eos scilicet ante omnes, qui ad Christi fidem reuersi impia animorũ deuotione Iudaicæ superstitionis ritus obseruarent, quorũ maximè pecuniosorum ingens turba, iudiciorum metu ab Hispanijs delapsa, in Vrbem, tanquã in portum certissimæ salutis confluxerat. His enim Hadrianus vetere consuetudine plurimum erat infestus, vtpote qui in Hispania ipsis inquirendis damnandisque cum insigni magistratus honore præfuisset. Sub id genus ij quoq; veniebant, qui superis impuro scelestoq; ore maledicerent, & contemptim aut iocularitér de religione Christiana loquerentur: & ij etiam qui minimè dubitarent profana negotiatione sacerdotia venditare. Secundo loco erant fœneratores atque mensarij, qui egentium fortunas acerbissimis vsuris euerterent, & annonam impotenti monopolio et diris præoccupationibus impudentissimè flagellarent. Vltimò inquirere punireq; decreuerat iuuentutis corrupto res. eius enim criminis nõ omnino falsa suspicione, vrbs ipsa conniuentib. legib. infecta credebatur. Qua inopinata & graui seuerissimæ legis mẽtione, maculosos quosdã cùm aulæ tũ ciuitatis, veluti desperata pub. securitate, terruerat adeo, vt nõ defuerint petulãtissimi iuuenes, qui Ioãni Antracino põtificis medico postes festa fronde per intempestã noctem protinus exornarẽt, cum

titulo vncialibus literis inscripto in hæc verba: Liberatori Patriæ S. P. Q. R. scilicet vt eo ioculari elogio non medicus vti veneficus aut imperitus, sed maiestas ipsa sanctissimi pontificis, qui salutari censura vti dignum erat principe Christiano, vrbem atque aulam probrosis vitijs repurgare cogitasset, non obscurè carperetur. Enimuerò ea est natura populorum, vt quum dissolutæ vitę licentia gaudeant, pręsentis semper principis mores detestentur, superiorum vitam commemoratis virtutibus in cœlum ferant: eius verò qui defuncto sit successurus mores & consilia vti plena prudentiæ, liberalitatis, atque iustitiæ futura pronuncient. Nam, vt plerunque fit, spes hominum euentis rerumque successibus alebantur, quando sibi quisque fallacissima sæpè ratione mutato statim principe meliora tempora destinaret. Laudabant in doctissimo pontifice & longe grauissimo sanctimoniā, illiberalitatē non probabant, oderant seueritatē, quā vbi, sicuti sępè erat solitus, lenitate remisisset, eam demū clementię laudē calumnijs auaritię inuoluebāt, quasi sontib. et conuictis nequaq̄ naturæ felicitate, sed parum honesta cupiditate præsentis quæstus omnino parceretur: nec sæuissima temporum conditione, valde egentis, & multis simul difficultatibus circumuenti pontificis necessitatem excusarent: Ita vt tum ciuitatis status miserè deplorandus esse videretur, quum quisque ferè insignium atque infimorum ordinum, recti atque honesti penitus oblitus, cuncta sibi in summa vitæ libertate licere vellet, nec vllum omnino corrigendis moribus censorem pateretur, etiam vel sola pecunia digna supplicio crimina vindicantem. Scilicet vt repudiatis Christianæ medicinæ præsidijs, affecti corruptique eò insaniæ proueheremur, vt indignantibus demum Dijs atque hominibus, in ipsa quæ imminebat horribili cadentis vrbis ruina, immanibus barbaris corpora atque animos ad omnia exempla crudelitatis atque ignominiæ pręberemus. Acciuerat Hadrianus paulò antè in vrbem, in Vaticanasque ędes cupidè receperat Petrum Caraffam archiepiscopū Theatinum, & Marcellum Caietanum veteris Christianæ disciplinæ moribus venerabiles, & in omni grauiore doctrina longè lectissimos, vt eorum consilio in censura morum, atque administranda ea parte Reip. quæ sacra respiceret, omnib. horis vteretur. Sed mors eius aliquanto maturior cœptis consilijs exoptatum ad publicam salutem successum eripuit. Ferunt Hadrianum alioqui vegetæ viridisque senectæ contraxisse morbum assiduo ceruisiæ potu, quæ Germanica consuetudine ex lupulis ordeoque decoctis exprimitur: nā per se cibi parcissimus erat, & in tuenda valetudine apprimè diligens & morosus. tanta horarū definitione, vt denūciante architriclino paratas esse epulas, vel maximarū rerum colloquia protinus abrumperet: in mensa autē ad remittendum animū sępissimè delectari solebat Toccino sannione salsissimo, quem ab Hispania secum adduxerat, quo etiam pro speculatore vrbanarum rerū vtebatur. Ornamenta insignis picturæ & statuarum priscæ artis nequaq̄ magnifecit, adeò vt Vianesio Bononiensium legato cōmendante statuam Laocoontis, quam in Beluederij viridarijs Iulius ingenti pretio coemptam ad loci dignitatem collocarat, auersis statim oculis tanquam impiæ gentis simulachra vituperaret. Erga propinquos vsque ad notam naturæ subagrestis, durus & illiberalis fuit, ita vt patruelis filium Senæ Ethruscæ in gymnasio literis operam nauantem, quòd Romam nequaquā vocatus intermissis studijs repentè

venisset,

venisset, tōfestim meritorio equo impositum remiserit, leuitatem animi iden tidem obiectans, & seuerè admonens, vt ab se molestiæ & temperantię exemplum opportunè desumeret. alios quoque nec remoto quidem affinitatis gradu necessarios, quum spe celsioris fortunæ è Germania pedibus Romam venissent, mirum in modum increpauit, donatosq; singulis sagis laneis, & frugi viatico, pedibus similiter in patriam redire iussit: quarum rerum testimonio superiorum pontificum profusam liberalitatem erga propinquos, vti grauem perniciosamque Reipublicę detestari erat solitus. Quando eo pręsertim errore, cuncta sensim labefactata, sedemum pontifice, ruitura viderentur. Amicis autem & familiaribus gratissimo animo sacerdotia concessit, & locupletare bonos & studiosos moderata stabilique liberalitate cupiuit, honoréque pilei coccinei Theodoricum Hetium, quum primum noui cardinales in senatum legerentur, exornandum destinarat. Præcessere mortem eius haud obscura prodigia: nam Borgiæ turris tectum plumbea fastigij testudine insigne, sub qua ipse habitabat, repente conflagrauit. Retulerat etiam inter diuos Benonem virum sanctissimum, & admirandis operibus apud Germanos insignem, & Antoninum antistitem Florentinum singulari pietate conspicuum. namque antea sæpius fuerat annotatum, pontifices nō diu superuixisse, postquam aliquem in diuorum numerum retulissent: vti Leone mortuo statim obseruarant, à quo Franciscus à Paula ingenti apparatu relatus fuerat. Conditus est Hadrianus temporario monumento in æde Diui Petri, iuxta Pios Picolhomineæ familiæ pontifices cum hoc titulo: HADRIANVS SEXTVS HIC SITVS EST, QVI NIHIL SIBI INFELICIVS IN VITA DVXIT, QVAM QVOD IMPERARET. Cæterùm Gulielmus Enchauordius cardinalis egregia gratissimi animi liberalitate non multò post magnifici operis sepulchrum extruxit in templo Deiparæ Virginis Germanorū ad Circum Flaminiū, in quo marmoreis pluribus signis, clarissimarum virtutum effigies erudita arte repręsentauit: quarum auspicijs Hadrianus humanæ fortunę fastigium immortali cum laude esset adeptus, & demū moriens, certissimum inter cœlites nunquam interituræ felicitatis locum optimorum omnium iudicio meruisset.

FINIS.

HAEC CARMINA SEPVLCHRO FVERVNT AFFIXA.

Quam potes merito optimoque iure
Inter pontifices Pios iacere
Maximæ pietatis Hadriane.

Insignis pietas tua, Hadriane
Viuenti tibi profuit, decusque
Aurei diadematis parauit,
Iure id me hercule, at æquius tuaque
Certius pietatis hoc trophæum est,
Defunctus quòd honoribus tot, inter
Duos contigerit PIOS *iacere.*

POMPEII COLVMNÆ CARDINALIS VITA,

A PAVLO IOVIO EPISCOPO NVCERINO CONSCRIPTA,

AD FRANCISCVM COLVMNAM ARCHIEPISCOPVM ROSANENSEM.

VELLEM, Francisce Columna amplissime Antistes, vt Pompeij patrui tui præclara virtus, nunquam sacris honoribus addicta pontificijsque imperij rationibus inclusa fuisset, aut postquam ita fato datum est, in æquiora tempora saltem incidisset. Insitatæ enim virtutis ducem, magnitudineq́ animi valde illustrem, cumulatiore cum laude posteris traderemus, & ipse omni inuidiæ onere, quo vulgi iudicio fortasse premitur, iure optimo leuaretur. Quanquam eam inuidiam alienis potius quàm suis erratis adauctã, pulcherrimo demum facto magna ex parte extinctam videmus. Nam si funesti eius belli causas, et consiliorum origines æquo animo expendere velimus, nihil plus vir ille ad arma potius atque imperia, quàm ad sacrorum mysteria natus peccasse videbitur, quâm quòd Cæsarem maximorum principum conspiratione circumuentum; omnino defendendum susceperit, nequaquam aduersarum partium odio, sed vt veterem familiæ disciplinam secutus, his adesset, à quibus Columnij magnis opibus, sacerdotijsq́, et militaribus imperijs essent honestati, quum fauente Gallis pontifice, totius familiæ opes vnum eundemq́ue cum fortuna Cæsaris casum subirent. adeo vt nec ineptè nec insolenter fecisse videbatur, quòd sacrata abusus purpura, vsurpatis bellicis muneribus, pro salute & dignitate domus contenderit, quum ipse vnus inter gentiles suos ætate, rerum peritia, ingenioq́ et corporis vigore superior ad id honesta quadam necessitate cogeretur, eo præsertim tempore, quo Columnia domus clarissimis ducibus orbata, illos suos æternæ laudis proceres, Fabritium, Prosperum, & M. Antonium immaturo, aut importuno certè fato ereptos lugebat. Sed quicquid fatali calamitate pontificio nomini contigit, id proculdubio ritè expiatum videtur, quum authore Pompeio & Cæsar dignitatem suam retinuerit, & Clemens ipse pristinæ amplitudini fuerit restitutus. Cæterùm vt te patrui tui virtutes imitari velim, ita similem votis tuis Fortunam exoptem, & eandem felicitatem augurer, verùm aliquanto honestiorem ab innocentia scilicet, pietate, pudore, temperantia, vt seculi melioris, & antiquæ probitatis sacerdotem lectissimis moribus & Christiana eruditione admirabilem effingas. Nos verò in reddenda Pompeij effigie, ea fide & diligentia vsi sumus, qua libero ore vtimur in historijs, quum in his perscribendis non ingenij modò, sed famæ etiam periculum subeamus: paratis scilicet censoribus qui falsa redarguant, quando notissima & spectata omnium oculis referantur. Cæterùm hoc munus, te poscente, eò propensiore voluntate suscepi, quòd gratissimo animo veluti debitum memoriæ clarissimi viri persoluere videbar, & iuuabat ea mandare literis, quæ ipse in eius amicitia versatus, & illustri semper familiaritate didicissem: Colui enim eum per XX fermè annos, adeo felci studio, vt in domo tua apprime liberali, nequaquam vel specie vel fructu clariorem locum desiderẽ, quàm apud Pompeium ipsum virtutis & literarum opinione fuerim consecutus. Vale.

POMPEII COLVMNÆ VITA PER PAVLVM IOVIVM.

COLVMNIÆ Gentis proceres ante sexcetos annos in vrbe Roma, Latioque potentia atq; opibus summum claritatis locum tenuisse, ex annalibus constat: arbitranturque eos nonnulli à Germania oriundos, vel vno maximè argumento, quòd Germanis Cæsaribus in omni fortuna semper adhæserint, quum ex professo Gibellinas secuti partes, Cæsarum nomen perenni studio tuerentur, & Guelfis adeo infensi essent, vt plerumque à summis pontificibus dissentirent. Quòd abundè liquet diro Bonifacij Octaui exemplo, qui cum Guelforum quàm sacrorum princeps videri mallet, a Sarra familiæ principe acceptas vindicante iniurias captus, in custodia perijt. Gentis verò nomen, haud dubiè deductum fuisse plerique existimant à Columna oppido, cuius

reliquias vigente adhuc nomine, vltra Algidum, Latina via conspicimus. Nam id Bonifacius atque item Præneste, Petrum & Iacobum Columnas cardinales armis persecutus (vt scribit Blondus) immani rabie deleuerat. Columnæ autem oppidi nomen, vetustatis famam non aliunde quàm ex Antonini Pij Cæsaris Itinerario accepisse videmus. Cæterùm in Columnia domo Stephanus senior vtriusque fortunæ exemplis Romanorum procerum longè clarissimus, quum eandem familiæ disciplinam sequeretur, insignique virtutis atque potentiæ fama floreret, Romæ per quinque annos continuo magistratu senatoriæ dignitatis fastigium obtinuit. Ab eo Henricus & mox Ludouicus Bauarus Cæsares in Capitolium recepti, & ad Vaticanum vel inuitis pontificibus imperatorio diademate coronati sunt. Ad huius studij officijq; memoriam Ludouicus coronam auream dono dedit, vt in gentilitijs insignibus supra Columnam perpetuò gestaretur. Sed Stephanus non multò post à tribuno plebis Rentio, atque item ab eius æmulo Varoncello, qui plebem aduersus nobilitatem concitarant, Roma pulsus, victor tandem redijt, plebē inimicosque prostrauit, filijque & duorum nepotum indignam cædem vltus, Vrbi quietem, & Capitolio suum decus restituit. Hic est ille qui per ciuiles discordias contendendo pugnandoque exactæ ætatis senex factus, hortanti Francisco Petrarchæ familiari suo, vt animum ab intestinis contentionibus ad otium deduceret, præclara & patritio ore digna voce respondit, Romano & generoso viro ad sepulchrum vsque pro dignitate & libertate esse dimicandum. Huius domus quum filiorum atque nepotum nobilissima sobole floreret, in queis cardinales & episcopi, sacratique minores viri literis & pietate insignes, summæque virtutis & indolis militares duces visebantur, optimorum studiorum, & veræ virtutis domicilium fuit. Stephano autem quum in Galliam ad Pontificem nauigasset, in magistratu successit Vrsus Anguillarius eius gener, à quo se Petrarca in Capitolio laurea donatū scribit. Sed mihi veterum annales excutienti, & quales quantosque viros tulerit Columnia domus memoria repetenti, Ioannes Columna cardinalis Odoardo genitus, omnes qui antea fuerint, vel postea virtute ac armis illustre nomen sint consecuti, cum pietate & magnitudine animi, tum rerum gestarum gloria superasse videtur. Is enim trecentos & viginti ante annos ab Honorio pontifice Christiani exercitus & ingentis classis legatus in Aegypto ad Pelusium Nili hostium, Æliopolim, quam Damiatam vocant, validissimam vrbem expugnauit: sæpe & diuerso quidem euentu cum Saracenis acie conflixit, captusq; & demum solutus, & victor ex ancipite periculo laboreque honestissimum sacrato viro atque incomparabile, omniq; armorum specie splendidius triūphum Romam detulit, Columnam scilicet, in qua Christus seruator Hierosolymis deligatus, & flagris cæsus fuit, quam in sanctæ Praxedis templo supra Suburram ad Exquilias hodie veneramur. Huius quoque opibus hospitales domos ad Lateranum cum magnis reditibus in alimenta peregrinorum calamitosorumque hominum cum singulari pietatis laude ędificatas constat. Sed familiæ nomen & opes aduersis sæpe ciuilium bellorum motibus nutantes, post ducentos annos à Ioanne Cardinale Oddo Columna confirmauit atq; auxit, cum apud Constantiam in concilio Christianorum omnium virtutis commendatione & Sigismundi Cæsaris insigni studio pontifex esset renunciatus

tiatus, Martini nomine desumpto. Huic ex Agapeto patre fuere tres fratres, Iordanes Salernitanus princeps, Sarra tertius, qui sine prole decessit, & Laurentius Albæ Marsorum comes, & Neapolim magnus erarij præfectus. Hic in quadam turre fortuitu incendio absumptus Prosperum, summæ authoritatis cardinalem, atq; item Antonium præfectum vrbis, & Odoardum Amalphitanũ principẽ filios reliquit. Ex Antonio Prosper, ex Odoardo Fabritius editi, ante alios præclara familiæ lumina maiorũ omnium famam virtute bellica et fortunæ prouentu ætate nostra feliciter adęquarunt. Prospero ex alia matre frater fuit Hieronymus Pompeij Cardinalis pater, qui Sanctacrucijs Valleios ciuili exorta seditione oppugnantibus, cum armatus prodisset, pilo ab aduersa acie eminus contorto, per thoracem traiectus interijt. Pompeius & reliqui fratres, de quib. mox dicemus, patre orbati, singulari diligentiâ Prosperi patrui perdiscendis literis in ludum sunt cõiecti sub erudito, sed admodũ rigido prçceptore, et procul ab vrbanis delitijs. Is enim in monte Compatrum in Tusculanis collib. eos alebat simul et docebat. Enituit in eo statim ingeniũ acre, viuidum, sublime, & in perdiscendo, pangendoque carmine adeo glorię auidum, vt cũ M. Antonius idem patruelis frater, et in ludo socius, aliquid ipso felicius dictaret, aperto quodã æmulationis dolore torqueretur. Decimumoctauum agens annũ, eò ingenium corporisq; staturam ad militares artus protulerat, vt quanq̃ imberbis imperia prçceptoris eluderet, nihil tñ de literarũ studio remitteretur. sed cũ M. Antonio ætate paulò maiore de bellicis laudibus & de maiorum suorũ prçclarè gestis assiduè disputaret, ita vt euolare atq; arma tractare malle videretur, quã consenescere in literis, quæ prçstantissimis tantùm ingenijs gloriam afferrent, mediocrib. autem vix necessaria vitæ frugi alimenta præbere consuessent. Contendebant eo tempore inter se armis Columnij Vrsinique proceres, cum dissidentib. inter se Sabellis, duo eius familiæ Syluius atque Traianus ad Vrsinos se contulissent, vsiq; illorum armis, Iacobum & Troilum paternis oppidis expellere conarentur, quos aduersus parum æqua postulantes, Columnij pro dignitate Gibellini nominis defendendos suscepissent. Eam verò controuersiam in immensum alebat Alexander Pontifex mira simulatione, modò his, modò illis fauens, et occultè vtrisq; pecuniam atq; arma submittens, scilicet vt mutuis attriti cladibus ab ipso demum sine negotio delerentur. Descendebant à Crustuminis vallib. Columnij Prosper atq; Fabritius, vt secus Palumbariã in Latium redirent. Vrsini sub monte Cælio castra posuerant. Itaque Pompeius et Marcus Antonius contineri non potuere, quin in castra conuolarent, interessentq; memorabili prælio, in quo triduo post vtriusque factionis clari duces, partium opib. aucti confirmatique Germanorum atque Hispanorum auxilijs concurrerunt. Nullo vnquam prælio maiore æmulatione vehementioreque odio certatum est, quum ab insignibus & de facie noscerentur, & in prima vtrinque acie cristis & voce insignes inter se noti amplius viginti proceres depugnarent, qui postea celeberrimi nominis duces euaserunt. Cessere Columnijs Vrsini capto Carolo Vrsino Virginij filio, qui cæteris imperabat, ceciditque apud Columnios Antonius Sabellus omnium pugnacissimus. Eo die insigni militiæ rudimento Pompeius profligatos insecutus hostes insignem equum deiecto cataphracto in castra retulit. Secundum eam victoriam Prosperi consilio, & Fa-

Mm

britij pugnaci manu haud dubiè partam, sequenti die victores vltra Labicanum Anienis pontem in Tiburti sub diuo epulati sunt, Carolusque generosè dimissus, quum vtrinque insidiosi pontificis consilia serò detexissent, initaq; pace & compositis rebus Prosper Pompeium ad Federicum regem Neapolim perduxit, apud quem statim inter carissimos est habitus, quum fortè spectante rege nobilissimi iuuenes triplicato saltu decertarent, ipseq; productus in stadium, cæteros omnes cum multo spectantium plausu superasset. Interea Alexander Pontifex diro scelestoque consilio, vt amplum Cæsari filio imperium pararet, cum Ludouico Gallorum rege fœdus init, cui & Venetus adaugendi imperij maximè auidus aderat, ea conditione, vt Ludouico Sfortia Cisalpinę Galliæ imperio depulso, Venetus Cremona vrbe, Alexander verò Togatæ Galliæ vrbibus circa Flaminiam viam potirentur, & reguli omnes qui pontificiæ ditionis essent, mulctandi delendiq; Cęsari Borgiæ traderentur. Ita Columnij vim imminentis procellæ felici coniectura metuentes spōte atq; opportunè diffugerunt. Ioannes Columna cardinalis Prosperi frater post multas latebras in Siciliam euasit, Fabritius & Prosper apud Federicum cum vniuersa familiæ iuuentute, militiæ adscripti substitere. Secutus est Iubilei secularis annus funesto totius Italiæ motu & immani pontificis sęuitia insignis, quo Ludouicus Sfortia & Ascanius Cardinalis frater opera Heluetiorum capti, detrusiq; in Gallicum carcerem, paterno imperio exciderunt. Catharina Sfortia bello capta Forocornelij & Forolinij possessione excessit. Eustorgius Manfredus adolescens necatus & in Tyberim proiectus, Fauentiam cum vita reliquit: Varanij Camertes reguli quatuor strangulati: Vrsini nullo salubri consensu coeuntes Paulus & Franciscus, itemq; Vitellocius Tifernas, Liberoctusq; Firmanus necati. Baptista cardinalis Vrsinus cantharidum veneno sublatus. Bernardinus et Iacob. Sermonetę in Latio reguli, hic ferro, ille aconito extincti. pręterea Malatestę Arimino, Sfortiæ Pisauro, Feltrij Vrbino pulsi, & in exilium acti: ita vt vni omnium Columnij proceres, admodum prudenter in ea turbulentissima tempestate egisse fint visi, quòd paternis oppidis quæ Borgiarum nefarię cupiditati inuadenda reliquerant, salutem prętulissent. Secutus demum est annus quo Ludouicus et Ferdinādus reges in Federicum Aragoniū conspirantes, nobilissimū inter se regnum diuisere autho re pontifice, breuique Federicus desertus ac proditus in insulam Ænariā profugit, atq; inde superante odio in Ferdinandum quod propinquitatis & fidei iura violasse videretur, Ludouicū pręulit, ad quem supplex in Galliam confugeret. Fabritius et Prosper id cōsilium improbantes, vtpote qui salutem suam Gallis minimè committendā existimabant, exilioq; ignobili in remotissimis terris senescere, repetendisq; paternis oppidis spes suas corrumpere nolebāt, enauigante in Galliam rege, ad Consaluum Agidarium Consentiam se contulerunt, a quo summis honorib. excepti, magnisq; auctis stipendijs, in id tempus permansere, quo bellū inter Hispanos & Gallos exarsit, cum de finib. primò insolenter verbis, mox immodicè armis contendissent. Eo conflato bello, Pompeius quanq; planè imberbis alam leuis armaturę equitū ductandā sumpsit. Euaserat enim iam & habitus vigore & animi spiritu planè militaris, ita vt inter Hispanos industria atque vsu claresceret. Cesserant Hispani ab initio Gallis, Barolumque in Apuliam se receperant, vti maritimæ vrbis copijs iuuarentur

iuuarentur, atq; interim è Sicilia atque Germania nouas copias expectarent. Editæ fuere per id tempus aliquot tumultuariæ equestres pugnæ, complura ex insidijs peditum prælia, iustisq; per hyemem expeditionibus oppida multa tentata captaque, et in his Rubium Columniorum maximè consilio & manu tormētis expugnatum, oppressis ibi duarum Gallorum alis, et Palitia claro duce capto. Neq; vllum illustre bello facinus est editum, in quo non Pompeius aut acriter pugnando, aut sese fortiter explicando nominis famam extenderit. Suborta demum est præclara contentio de virtute inter Italos & Gallos, quum Galli se Italis equestri gloria præstare dictitarent, atque id se paribus armis cum totidem cataphractis, concluso in stadio ad certum victoriæ præmium ostensuros affirmarent. Nam paulo antè vndeni etiam Galli Hispanique equites ambiguo Marte & incerta victoria ad Tranium dimicarant, prouocante Motta Gallo, quem postea vti Borbonij satellitem in occupata Cæsarianorum armis vrbe Roma prætorem vidimus. Indicus Lopes Hispanus pro Italis recepit, idque mox ratum habuere Prosper atque Fabritius, qui pro decore Romani nominis, retundendam Gallorum insolentiam existimabant, quo illi numero præscripserant tredecim equites constantis præsertim ingenij & indomiti roboris delegere. In his adnumerari Pompeius magnopere cupiebat, sed patrui seueritate ei vix dum erumpentem primam lanuginem obiectantis, ab eo grauissimo facinore deterritus, id tamen impetrauit, vt alienæ virtutis spectator foret, armigerique habitu hastam cassidemque Iano Capoccio equiti Romano deferret. Audiui ego sæpe ipsum id memorabile prælium recensentem, affirmantemque se nunquam postea, aut pulchrius spectaculum, aut honestiorem voluptatem oculis atq; animo percepisse, quum Itali stratos vulneratosq; hostes Gallos in castra captiuos cum acclamatione totius exercitus adduxissent. Nec multo post adulto iam vere commissa est insignis pugna ad Gerionem propè Canusium. Iam enim Octauianus Columna Pompeij frater ad Maximilianum Cæsarem in Germaniā missus à Tergeste per Hadriaticum lectissimas Germanorum cohortes adduxerat, Consaluusq; eductis Barolo copijs prælio certaturus ad Gerionem peruenerat, æstuoso siticulosoque itinere, ita vt pedites siti fatiscentes ab acie soluerentur. Prosper Romana disciplina idoneum castris locum aggere ab agrestibus facto, & adaucto opportunè munitum, conquiescendum atque ibi expectandos hostes esse censuerat, vt Gallorum magna vi irruentium impetus obiecto aggere frāgeretur. Nec eum omnino fefellit opinio: nam Ludouicus Namursius ex Armeniaca familia, cuius erat exercitus imperium, vti planè iuuenis, quin confligeret retineri non potuit, tametsi toto eo die cum Fabritio Columna totius equestris leuis armaturę præfecto, ex itinere lacessendo prœliandoque suos ad magnam sitim ac lassitudinem perduxisset. Inter vtrumq; enim exercitum medius constiterat Fabritius tam felici labore quàm periculoso munere defuncto, vt latè diffusis alis in queis Pompeius nauiter operam præstitit, prospectum omnem in ea nuda planitie Gallis hostibus adimeret: ita vt non satis perspicuè conspicere, aut coniectari possent, quonam ordine compositæ acies incederent, quibus præsidijs impedimenta firmata essent, quo interuallo peditū agmina ducerentur, quem deniq; itineris flexum Consaluus cum signis atq; tormentis teneret. Iam serum diei erat ad Quartum Ca

lendas Maias, quum appropinquantes Hispanos atque Germanos Prosper intra munitiones salubri consilio recepit, quanquam illi elatis ferocia animis ea munimenta despicerent, profiterenturq; se æquali & expedito in campo, vel cum duplicato hoste pugnaturos: sed in Prospero ea erat authoritas & & prudentiæ militaris opinio, vt facilè paruerint, quum humaniter alloquendo mirum in modum in eis magnitudinē animi laudasset, vt demum arrogātiam, vti exitiosæ temeritati proximā castigaret. Superueniente Consaluo instructę sunt acies, ipse mediā, Fabritius et Prosper cornua tenuerunt. Emisere interim tormenta Galli puluerulentoq; agmine progressi, & proposito pugnæ signo, hinc equites, illinc Heluetij Galliq; pedites æquata fronte incitati cursu in hostes procurrere. Non tulissent vim irrumpentiū Hispani, nisi ea vel exigua munitionis iniquitas nequaq̃ ab ipsis Gallis explorata eorum impetū retardasset atq; fregisset. In ea cunctatione Ludouicus quum aliū tētaturus in hostē aditum cōfertissimas cataphractorū turmas reflecteret, Germanica glāde traiectus occubuit. Ciandeus & ipse Heluetiorū dux cristarū sylua conspicuus à Germanis atq; Hispanis, qui cum eius peditatu pugnā exceperant, interficitur, vixque semihoræ spatio tota Gallica acies cęsa prostrataque est. Equitum Gallorum acer impetus fuit, sed mox insignis fuga, hęsitq; eorum tergis Fabritius in multā noctem, quum Alegria et Arsius duces diuersis itineribus euasissent. Prosper diuersa via cum Pompeio tumultuarijsq; equitum turmis delatus ad hostium castra ingēti pręda potitus est, ita vt etiā hostium mēsæ omni cibariorum copia vsq; ad luxum exornatæ, lassitudinē victorum abundè recrearent. Prosper ingressus Ludouici tabernaculum omne argētum quod in abacis expositum erat, Pompeio ob nauatam fortiter operā donauit, quod ipse denium ad rationē spectatæ virtutis liberali animo penè totum equitibus suis diuisit. Pernoctarunt in ipso interfecti hostium ducis prætorio Prosper atq; Pompeius, et id quidem cum insigni dolore solicitudineq; Consalui, ipsiusque Fabritij, qui quòd ea nocte in castra nō redierant, ambos haud dubiè cecidisse existimabant. Pompeius eo die ter summum vitæ periculum adijt, nam quum in densatos hostes irrumperet, trinis Heluetiorum indutus contis, ex equi sella in sublime eductus, ita cecidit inde elabente equo, vt ferè protritus erepserit, destitutus eo modo in pedes quum vacuum sessore hostilem equum correpto freno ascendere conaretur, ab Hispanis eius prædæ auidis penè est interfectus, seruatusque beneficio M. Antonij & Marcelli fratris, qui opportunè semioppresso opem attulerant. Exinde persecutus effusos in fugam hostes priusquam patruum adsequeretur, quum in nobile Galli ducis scortum magno auri onustum pondere incidisset, disiecto fugatoque eius comitatu atque præsidio iam manibus prædam teneret, superuentu hostilis turmæ, penè ei sese explicandi & refugiendi ad suos tempus defuit. Profligatis eo modo Gallis, Neapolique subinde capta, admirabiliq; artificio Petri Nauarri duabus arcibus expugnatis, Pompeius ad recipienda Fundani agri oppida cum ala sua & peditum manu missus, Caietanæ familiæ principes celeriter inde expulit, vsusque Hispanorum victoria in Hernicis aliquot castella occupata paulo antè à Comitum familiæ regulis in potestatem redegit. Interim Alexander pontifex moritur, quum ad fontem Vaticanum instructo conuiuio cardinales aliquot conuiuas veneno tollere cogitaret, & errore

mini-

ministri à lagenis, Dijs veluti tot insignium virorum neces vindicantibus, Falernum aconito dilutum ebibisset. Descenderat per eos dies è Gallia Cisalpina Franciscus Gonzaga atque Tramulius Gallorum duces cum validissimis Heluetiorum cohortibus equitatuque ingenti, Romamque peruenerant, vt Neapolim repeterent. Consaluus soluta obsidione Caietæ ad tuendam Lyris amnis ripam in Suessanum Minturnensemque agrum copias adduxerat. Cæterum multis paruis vtrinque susceptis expeditionibus res eò deducta est, vt magna vi multoque apparatu Galli, Lyri amne ponte constrato, transeundū omnino, & cum aduersarijs patenti in campo confligendum decernerent. Erant Gallis ampliora numero, expeditioraque agilitate curruum et equorum ænea tormenta, quibus è sua ripa & extremum pontis caput, & patentia cāporum spatia petebantur, ita vt erumpentibus per pontem Gallis, nequaquā sine certa pernicie occurri atque resisti posse videretur. Sed ambigente Consaluo, atque eum casum reformidantibus plerisque fortissimis ducibus, Fabritius Columna ad Consaluum cōuersus: Negocium hoc (inquit) nequaquam cunctanter consulendo considerandoq; patrandum est, sed forti manu & expedito pugnacis animi vigore, quum iam transeant, et mox duplicatis turmis inuicti roboris densatum agmen, cui pares esse minimè poterimus, circa pontem sint inducturi. Extemploque collaudatus à Consaluo Fabritius, euocatis excitatisque ad pulcherrimum facinus familiarium promptissimis, & vno maximè Pompeio audactar progredi iusso, quum plerique Hispanorum sequerentur, intervolantes colubrinarum pilas, multosque milites passim earum violentia discerptos, ad pontem peruenit, tanta vi in primos irruens, vt Galli cæsi pulsique partim retrò per pontem verterentur in fugam, partim hinc & inde auersi & restitantes, quum ab extrema ripæ margine deciderent, profundo & rapido amne mergerētur. Neque vnquam Gallis postea fractis, aduerso rerum euentu ducum animis consilium fuit, vt de transitu amnis cogitarent. Eo die Pompeius à spectata virtute ab ipso Consaluo publicè laudari, donarique insigni equo promeruit. Nec multò pòst, quum auaritia Gallorum ducum qui stipēdia militum auertere, & commeatus procurationem ad infamem quęstum reuocare perseuerabant, Gallorum copiæ per hiemem imbribus & gelu incommodam inedia afflictæ, & multis extenuatæ malis calamitosi exitus fortunam tulerūt, ita vt castris, et demum Caieta vrbe post cruētam & miserabilem fugam pellerentur. Per id tempus Iulius secundus Alexādro Suffectus, vti erat Columniæ familiæ amicissimus, capto Cæsare Borgia atque eo Hispanis dedito, occupata paulo antè oppida Prospero atque Fabritio restituit, missusque ad ea Pompeius vt inuiseret atque reciperet, eo cumulatiorem lætitiam est consecutus, quòd Alexandri sumptu, & in Algido, & Genetiani, & apud Neptuni portum in Antiate, et in Luculli Tusculano, arces ædificatas comperisset, quibus ipsi Columnij proceres singulari atq; insperato ab exilij calamitate beneficio accepto, absque vlla armorum contentione & sumptu potirentur. Eo modò Columnijs patriæ restitutis, ad augendas insuper eorum opes, Pontifex Lucretiam sororis filiam M. Antonio Columnæ exquisitis ingenij naturæque muneribus ornatissimo in matrimonium collocauit, donoque ad dotem adiecit Frascatum oppidum in Tusculano, percelebrem olim Lucij Luculli villam, atque item ædes magnificas præ-

altaque turre insignes ad Apostolorum templum sub Quirinali, quas ipse in minore fortuna cōstruxerat. Ob id Prosper graui quidem iudicio, Pompeiū sacris initiandum existimauit. Iam enim Ioannes frater cardinalis Alexandro morte sublato è Sicilia redierat, erantq; illi sacerdotia peramplí redditus, quæ omnia senescente patruo Pompeius iuuenis ad corroborandam rediuiuis opibus familiæ dignitatem excepturus esse videretur. Verùm ille ab ingenio plané militari vti bellicę laudis quàm sacræ dignitatis auidior, vix auribus patrui consilium admittebat, vtpote qui speraret, postquam militæ rudimenta initiaque secundissimè prouenissent, maioribus suis se pari cum laude successurum, qui familiæ opes armis enitēdo contendendoq; amplificasse, & militaribus imperijs atque honoribus virtute partis insignem gloriam Columnio nomini quæsiuisse videbantur. Sed eo acrius renuentem vrgebat Prosper, & seuerè admodum castigabat, quòd Marcellus & Iulius natu maiores fratres iam vxores duxerant, et Octauianus pariter connubio ex vsu factionis opportunè quæsito, operam liberis esset daturus. Per hunc modum obstinato animo sacerdotales honores repudianti per quietem apparuit ei Hieronymus pater, minaci & seuera fronte acribus itidem castigans verbis, & dextra quatiens flagellum, eo scilicet nudum vehementissimè percussurus, ni extemplo propinquorum iussis obtemperaret, atque vt in satis esset sacris initiaretur. Itaque Pompeius post multos æstus fluctuantis animi, quum paterno ostento & patruorum imperijs parendum foret, valde mœstus, & reluctante quidem genio protonotarius creatur, superinductaque lintea striata stola apud Ioannem cardinalem patruū familiæ magister est effectus. Tum verò, vti noui sacratiq; ordinis professorem decebat, intermissa diu optimarum literarū studia, sedato compositoque ad otium ingenio, repetere cœpit. Aderant ei viri elegantes, clarique poetæ Tamiras Macarocius, et M. Antonius Casanoua Comensi patre genitus, Phædroq; in primis Volaterrano, et Camillo Portio Romanæ eloquentiæ professoribus familiaritate coniunctis vtebatur, adeo vt ingenium excoleret feliciter, extemporaneisq; sermonibus memoria rerū omnium fretus præcellenti, & sublime iudicium, & luculentum Latinæ eruditionis apparatum proferret, ita vt non sit mirum, si demum supremis vitæ annis grauiter scribendo ingenij fœcunditatem ostenderit. Nequaquam tn̄ illos elati & generosi animi spiritus militares, à patre simul familiæq; moribus ductos, adauctosq; demum in castris abiecerat, quum in omni cōficiendo negotio expeditus quidam & verè bellicus vigor, gestu, sermone, fronte, singulari alacritate semper emineret, adeo, vt cum Hiscero Hispano, ob exortam cū ipso simultatem ex Reatini sacerdotij redditibus, ad singulare certamen prouocante congredi sit conatus, proiecto in solum pileo, & stola sacerdotali iracundiæ feruore dilacerata. Vetuere insani propositi exitum propinqui. Ianus Bracalonius eques Romanus eius controuersiæ ferro finiendæ munus suscepit, quòd indignum esset et procul à Christianis moribus, cum præsertim qui sacris esset initiatus, in arena decertare. Sed Hiscerus Bracalonium repudiās, quum arrogantius quàm decebat, Pompeium itidem lacessendo prouocatorijs libellis irritaret, res eum habuit euētum, vt præco Hispanus ad Columniæ domus aream missus, quo Pompeium ad ignominiam tubæ cantu certamen detractasse pronuntiaret, à seruis sit trucidatus, postquā ea atria superbo ausu

violas-

violasset, quæ damnatis & perfugis, propter inueteratã familiæ existimationem, saluti securitatique esse consueuissent. Ob id Rogerius Hispaniæ regis Legatus de præconis cæde multo fastu & vehementi oratione apud Iulium questus, cum obnixè peteret, vt id facinus, quodad publicam gentis iniuriam pertineret, insigni exemplo puniretur, rectissime factum pontifex respondit, quod serui a pedibus, vt tantam iniuriæ indignitatem vindicarent, Hispanicam insolentiam Romana superbia contudissent. Nec multò post Ioannes cardinalis autumnali febre extinctus interijt, impetrantecq; Prospero ab amicissimo põtifice sacerdotia in Pompeium translata. Ea fuere episcopatus Reatinus, et sacerdotium diuę Scholasticę peramplum, amœniq; secessus ad Sublaqueum, aliudq; item Deiparæ virginis ad Cryptam ferratam in Tusculana Ciceronis villa. Exinde lautius & luculentius vitam egit, literas ardentissimè amplectens, nihil tñ intermissis cogitationibus, quæ ad magnas res gerendas pertinerent: vt scilicet varias Romanorũ ciuium, externorumque hominum clientelas pararet, gratiamq; suam atq; item gentis authoritatem subleuandis his qui opẽ implorarent, vehementissimè conferret. Id enim vnũ in eo viro eximiũ & perenne studium fuit, vt amicis pręclarã constantemq; operam pręstaret: persequeretur verò eos pertinacib. armis, quos ipse aut partium nomine, aut amicorum metu appugnandos omnino suscepisset. Interea Iuliũ Pontificem vehemens inuasit morb. dolore animi ab aduersis belli successib. haud dubiè conceptus. paulò antè enim Francisci Marię Vrbinatis, qui ex fratre ne pos erat adolescentis & imperiti ducis copias, & Venetorũ item auxilia Triuultius veteranus imperator sine vllo suorũ vuulnere profligarat, Bononiám que Bentiuolis veterib. tyrannis reddiderat. Qua freti victoria cardinales septem qui à pontifice desciuerant, indicto Pisis et demum Mediolani concilio, vehemẽtius & arrogantius ad dicendam causam Iuliũ vti pseudopontificem criminosissimis edictis libellis citabant. Itaq; manante per Vrbem fama Iuliũ intra paucas horas expiraturum, coiuere in Capitolio Romani ciues, atq; itẽ vtriusq; factionis proceres miro consensu de repub. consultantes. In his principes erant Pompeius Columna, Robertus Vrsinus Pauli, qui a Cæsare Borgia necatus fuerat, filius, Georgius Cæsarinus, et Anthimus Sabellus: qui nobiles opulentasq; secundę classis familias, atq; item populum & infimam plebem rerum nouarũ cupidam, ad publicũ audendũ facinus pertrahebant. Summa consiliorũ omnium erat, vt veterẽ libertatem tanq̃ fallacissimis sacerdotum artib. ereptam, armis recuperarẽt, nec se in posterum per inane iusiurandum noui pontificis et insidiosas cardinaliũ pollicitationes fœdè decipi, circumscribiq;, et indignę seruitutis compedib. vinciri paterentur, Vrbem et vectigalia, et iurisdicundi magistratus antiquissimę possessionis iure ciuium esse Romanorũ. Porro sacrorum curam sacerdotũ atq; pontificum iuris esse, quorũ augustę dignitati ęquũ esset summos honores exhibere, et in tota administratione reip. Christianę eorum authoritatẽ sequi. Cęterũ vetere Romani nominis gloria indignum videri, q̃ paucorum sacerdotium impotenti auaritia libidineq; cuncta cõmoda interciperentur: illorum enim profectò esse emolumenta rerum omnium: porrò ipsi veluti ad solatium sensim inductę seruitutis, veterum tãtum honorum imagines esse relictas: cum senatoris paludati sceptrũ & triumuiralis magistratus conseruandæ Vrbis, virentes fasces speciosa visu

insignia inter pompas & agonales ludos, inanem et irrisam authoritatem obtineant, & si qua sint quæ pudore superiorum pontificum minimè abolita videri possint, ea tamen prætoris vrbani summo & peracerbo quidem imperio circumscripta, & angustissimis iurisdicundi finibus inclusi teneantur. Omnium profectò pontificum id esse decretum, quod nemo nisi planè vecors nõ intelligit, vt excisa vetere Romani sanguinis stirpe, sublatisque proceribus, tota vrbs occupanda inquilinis semibarbaris hominibus concedatur. In eam quoque rationem principes vrbis familias solito purpurei galeri honore, quo iam diu orbatę sint, pertinaci pontificum liuore priuari, excludique virtutem ipsam ab aditu senatus, quem ex diuerso probrosis hominib. abundè repleuerint, ne vnquam generosis, Romauisq; ingenijs pateat locus, vnde fastigium summæ dignitatis eniti possint. Quasi Romanæ ciuitati omnino erubescendum sit, aut Christiano orbi pœnitendum, quod Cœlestinus Comes, Honorius Sabellus, Nicolaus Vrsinus, & Martinus Columna sacris & reipublicæ præfuerint, qui pietate, innocẽtia, virtuteq; animi illustres, multas successoribus tenebras offudisse videantur. In his concionibus vt quisque acerbissimè atque infensissimè de sacerdotum moribus dominatuque prolocutus est, is ante alios constantissimè & pro dignitate Romanæ libertatis dixisse est visus & publica voce celebratus. In his Pompeius vehementiore eloquentia fuit insignis, cum libero ore cunctis dicendum, & cardinalibus per interregnum vi et manu personam omnino detrahendam esse perorasset. Indignabatur enim quod Vrsino, Sabello, Columnæ, & Cæsarino nuper defunctis, nemo Romani sanguinis esset suffectus, quum Alexander & Iulius aliquot nouos homines, & scelerum infamia notatos in senatum delegissent. Itaque decretum est vt armati conclaue in Vaticano circumsiderent: à Cardinalibus ante inita comitia singulis sacramento adactis postularent remitti vectigalia, salisque præsertim, & demum aliarum rerum immunitates per vim antiquatas abolitasque restitui, vtque à nouo pontifice priusquam conclaue excederet, & ad diui Petri aram deferretur, triumuiris antiqua spatia iurisdicundi, & populo creandorum magistratuum iura ędilitatisque munera redderentur: et vti primo quoque tempore legeret in senatum quatuor Romani nominis cardinales, legemque promulgaret, qua vrbana sacerdotia veterib. Romanis, aut antè Patres ciuitate donatis conferrentur. Fuere & qui intemperantius vocem efferendo, & in his M. Altherius, & Iulius Stephanutius (is tum erat triumuir) molem Hadriani repetendam, Romanoque præsidio custodiendam censerent. Sed dum Romani in Capitolio horis propè omnibus consultant, Scipio Lancelotus medicus Pontificem stomachi vitio prostratum, & alimenta repudiantem, oblato persico pomo, ad certam vitæ spem feliciter erexit. Ad eius rei famam dissoluta extemplo populi consilia, & dilapsæ cohortes, quæ iam ad signa conuenerant. Verùm de Capitolinis concionibus nihil omnino à cubicularijs pontifici fuit delatum, ne in ægrè conualescente iracundoq; homine, ad eius exitum bilem mouerent. Fortè per eos dies Petrus Vallius cardinalis Rheginus Togatæ Galliæ præfectus, cum falso rumore defuncti pontificis prouincia excitus, Romam mutatis ad celeritatem iumentis ad comitia conuolaret, inusitato labore, & calore cõfractus interijt: ambigenteque Iulio, quem nam idoneum atque negotio parem sufficeret, vnus ante omnes Pom-

Pompeius delectus est, cum in prouincia factiosa bellicosaque inter Gallicos tumultus, Bentiuolorum & Ferrariensium armis exposita viro opus esset, qui generis authoritate, expeditoque consilio & militaris ingenij vigore præstaret. Porrò Pompeius qua de causa in Vaticanum vocaretur ignarus, in ancipiti consilio aliquandiu hæsit, vt ipse vnus quod ordine sacerdos esset, turbulentæ concionis pœnas daret. Quamobrem aduocatis in concilium ex vtraque factione amicorum primoribus, dixit se omnino ad pontificē iturum, si verò aliquid sibi durius accideret, nauiter arma conclamarent, & celeriter opē ferrent: Sed Iulius ita eum amicè excepit, vt inde non modò metu liberatus, sed aucstus præfecturæ honore demum reuerteretur, super hæc optima spe etiam plenus: nam Iulius dixerat eum è prouincia purpureo galero insignē esse rediturum. Sed dum Pompeius iumenta parat, et familiā instruit, biduo in prouinciam profecturus amici Francisci Mariç, et in primis Isabella Gonzaga ex adoptione mater, quç tum aderat, metu consternati, Iulium adeuntes docuere eo consilio nihil esse alienius à rationib. pontificis, ac saluteFrācisci. Nam si Pompeio designato præsidi Togata Gallia traderetur, præberi inde aditum Fabritio Columnç ad inuadēdum Vrbini principatum, cum is tum validissimis instructus copijs, aduersus Gallos bellū gereret, et in ꝓpinquo eius rei aggrediendç occasionē opperiri videretē. Nam Fabritius ex Agnesina Guidonis Vbaldi pariter sorore liberos sustulerat, ad quos ex æquo dimidia eius principatus hçreditas pertineret, adeo vt ad iniuriā Columniç domus Agnesinæque et liberorū Franciscū à Guidone adoptatū fuisse quereretē, dictitaretque sçpius, se aliquando aut iure aut armis eius hçreditatis controuersiā finiturū. Addidit et infesto sermone mulier itidem periculum deprecata, nequaꝗ̄ è repub. videri, si eum obiter dignitate existimationeque auctū prouinciæ totius commotæ paratæque ad sumenda arma prçficeret, qui dudū in Capitolio princeps, turbulentissimis concilijs et cōcionib. Romanos specie recuperādç libertatis aduersus sacerdotes cōcitasset. Ea re Iulius tū primùm audita extemploque aduocatis familiarib. ordine recitata, iratus Pōpeio significari iussit, ne se ad iter cōpararet, quoniā ipse aliud de præfectura Togatæ Galliç consiliū desumpsisset. Nec mora Pompeius non tam sibi metuens, quàm feruido ingenio contumeliam non ferens, Hieronymum Viccum Ferdinandi regis legatum orauit, vt se ad pontificem deduceret. Dicturum enim se coràm publicam Romanorum omnium causam, quæ æquissimis postulatis munita atque defensa videretur, priuatique officij sui erga ciues necessitatem excusaturum. Cum ea Vicco probarētur, deducereturque in Vaticanum, Pompeius amicos monuit obsecrauitque vt instructi paratique essent ad defendendam iniuriam, si sibi vis inferretur. Cæterū Pontifex ad cubiculi fores expectantem, frustra rogantem legatum non admisit hoc vnum austero ore prolocutus: Nolo ego iracundus cum superbo & turbido verbis decertare. Neque vlla res Pompeio moram attulit, quin extemplo ab Vrbe in Nemorensem villam proficisceretur, planè alienatus, & pontifici futurus hostis, cum ei salutem minimè committendam existimaret. Nec multò post Petrum Marganum Vrbe profugum ad se recepit. Is iuuenis, ingenio ferox, opib. & clientelis potēs, Centium cohortis vigilum præfectū in cāpo Florç trucidarat, vt veterē contumeliam vindicaret, quòd ab eo nō multò antea, quòd ferro succinctus inambularet, absque vllo verborum honore

in carcerem esset perductus. Praeerat tum praetorianis equitibus. Marganus Pontificis amicitia insignis, quod eum a sacro baptismatis fonte, & demum per omnem aetatem in delitijs habuisset. Sed in Margano nequaquam tanti reuerentia erga principem atque eundem prope patrem atque nutritiũ fuit, vt honestissimis sacramenti militaris rationibus, vindictae libidinem anteferret. Inueterata enim cõsuetudine Romani maximè decorum putant, praefectũ vigilum interfecisse, quod eo facinore fortiter patrato totius iuuentutis, gladiatorúmque omnium gratia atque insigne studium comparetur, confirmetúrque ea opinio apud omnes ordines, in Romanis pectoribus non deesse generosos spiritus pro tuenda nominis dignitate, quanquam fatali temporum iniuria sensim decepti oppressíque à vetere sua amplitudine fortunaq; deciderint. Itaque Pompeius atque Marganus aduenisse tempus rati quo arma expedirẽt, Robertum Vrsinum in societatem adsciscunt, cum Marcello Iulioque Pompeij fratribus, itemque Petro Francisco Columnae consilia communicant, decernuntque in Gallorum partes transeundum, vt eorum adiuti pecunia, conscriptisque copijs, pontificem domestico conflato bello, ab Hetruria simul & e Latio adoriantur. Coniuratione itaque inita & constitutis rebus, Marganus atque Robertus in vlteriorem Galliam magnis itineribus contendere, explicatisque gerendi belli consilijs, à Gallis ducibus liberaliter suscepti laudatíque, supra vigintimilia aureorum nummũm ad praebenda militi stipendia, per syngraphas accepere: eaque mox pecuniae summa Mediolani atque Florentiae per mensarios curata est. Galli eo tempore cum Venetis simul Pontificeque et Ferdinando rege bellum gerebant, maximum que ad maturandam victoriam momentum putabant, si vtriusque factionis virium accessione Iulius, nouo repentinoque domi lacessitus bello vrbe Roma pelleretur, ferunt Prosperum ab initio non ignarum eius coniurationis, ab honesto quodam liuore nequaquam dissimulanter optauisse, vt Iulij Ferdinandique spiritus aliquo aduerso rerum successu frangerẽtur, quae ab his in eo armorum tumultu, ipse tantus imperator esset praetermissus, cum hic Raimundo Cardonió viro eleganti potius q̃ belli perito aut forti, copiarum imperiũ detulisset: ille vero fratris Iulij adolescentis opera parum feliciter vteretur, cuius ipse antea imperio parere recusasset, nec graui cũ iactura antiquae existimationis suę, quaestui potius quàm antè partae laudi cõsulere videretur. Verùm vbi rem ad extremi discriminis aleam omnino deductam vidit, feruidorum iuuenum audaciam ciuili remedio reprimendam ratus, dedit sedulo operam subtracta pecunia, ne militares copiae conscribi possent. Prouidebat enim vir aequè pius & sapiens atque in omni consilio moderatus, humana diuinaque omnia foedè conturbari, amicissimíque pontificis conuelli dignitatem, Neapolitanumque regnum in longe maximum discrimen deuocari, pro cuius possessione cum Gallis paulo ante tanto cum periculo & tanta cum laude dimicassent. Itaque Pompeius atque Marganus exuti pecunia, et praesentis Prosperi authoritate minisq; deterriti, ad Sublaqueum se receperunt, oppidoq; munitiones addiderunt, quib. sese aduersus irati pontificis copias tuerentur. Interim Robertus Vrsinus, Iordani Vrsini hortatu, qui pontificis erat gener, & propinquorum omnium precibus, liberalitateq; item pontificis expugnatus ad officium redijt, Archiepiscopusque Rheginus in spem & propinquum

quum gradum senatorię dignitatis creatus est: Sed nequaquam Gallis restituta pecunia, quòd eam domestico cultu, conuictuque & festinata in milites largitione profudisset. Conflixerant per eos dies ad Rhauennam Gastonus atque Cardonius funesto vtrinque euentu, quum stratis pari prope clade validioribus vtrinque copijs, Gastonus memorabilis adolescens in ipsa victoria cecidisset, Cardonius verò deserto exercitu fœdè profugisset, & Fabritius magister equitum, & Nauarrus peditum omnium præfectus, legatusque ipse Ioannes Medices Cardinalis in Gallorum potestatem venissent. Eius aduersæ pugnæ nuncius adeo pontificem exterruit, vt mari profugiendum deserta Vrbe cogitaret, ne ab intestinis hostibus opprimeretur, quum Pompeij consilia repentinumque impetum magnopere formidaret. Sed eum concepto metu valde commotum, neque tamen desperantem in spem erexit confirmauitque Iulius Medices, qui tum Rhodiæ militiæ eques, postea pontifex Clemens Septimus est appellatus. Is enim omnium primus è Gallorum castris in vrbem intento cursu peruenerat, vt pro redimendo fratre Legato, cum ab ipso pontifice, tum ab amicis omnibus opem atque pecuniam impetraret. Is detecta & sigillatim expressa Gallorum calamitate, recitatisq; nominibus eorum ducum, qui in acie cecidissent, aut grauissimè sauciati Ferrariam delati essent, tantis incommodis debilitatas hostiū copias esse docuit, vt quum Hispanos pedites densato agmine fortiter euasisse diceret, nihil iam amplius sibi timendum Iulius arbitraretur, sed continuò pecuniā affatim proferret reparandis copijs, mitteretq; ad Heluetios Matthæū eius gentis cardinalem, vt inde auxilia pararentur. Quibus intra paucos dies euocatis, & adiuncto Venetorū exercitu, Galli ab Athesis ponte deiecti, pulsiq; demum Ticino vrbe, atque amissa fœde Italia, vltra alpes continenti cursu profugerunt. Ita pōtifex ex summo dolore repentina affectus lętitia, incomparabiliq; victoria potitus, Bononiam recepit, Ioannem Medicem legatum quem Rainaldus Zactius nobili facinore edito é manibus Gallorum eripuerat, Florentię patrię paternęq; amplitudini réstituit, Petro Soderino inde pulso, quòd profugis ad se seditiosis Cardinalibus et concilio demum Pisis sedem dedisset. Conuersus demū contra Pompeium, tametsi eum nequaquam hostili animo armisq; persequendū iudicabat, vt eius errata familię condonare videretur, ad retinendam tñ sacro sancti imperij existimationem, vt exemplo cæteros sacerdotes deterreret, ei gestandi viridis pilei honorem, atque item sacerdotia ademit, promulgatis in eum iudicialib. libellis: cęterùm sacerdotiorum reditus M. Antonio largitus est. Is Iulij ex sorore neptem Lucretiam in matrimonio habebat, insigniq; gratia supra affinitatem eximijs bello & pace virtutibus parta apud Iulium florebat. Quas ob res Pompeius consulendum saluti ac libertati ratus, supra Sublaqueum pręalta in rupe, arcem quem Ceruariam appellabant ædificare cœpit, vt si aduersum se armis Iulius vtendum statueret, loci munitione defenderetur. Sed M. Antonius lenito Iulio Pompeium et fratres eius omni metu facile liberauit, nullis tamen precibus potuit impetrare, vt ei sacri pilei dignitas redderetur. Ignoscebat ei pacato animo iniuriamq; remittebat, ita vt etiā maturè perbreuem epistolam gratiam & reditum polliceretur. Sed epistolam reiecit Pompeius generoso, atq; indomito prorsus ingenio, quòd pontifex episcopi Rheatini titulū in pręscriptione nō posuisset, adeo vt pręconi qui

tim munificentia & comitate, & id quidem subtili iudicio erga eos, qui magnorum procerum gratia & familiaritate florentes aut optimarum artium & virtutis laude conspicui, eius liberalitatis atque amicitiæ munera & ornamenta præferre atque ostendere posse censerentur. Propterea dicere solebat Columniam domũ, ipsa Vrsinorum familia, quæ opib. & vetustate originis, atq; item honorum præclarè gestorum dignitate par esse videretur, multo nobiliorem euasisse, quòd Vrsini sub agresti neglgentia, & quodam supino literatorum contemptu, certa scriptorum luce caruerint, Columnrj verò, vel vno illustri Petrarchæ testimonio, memoriam apud posteros cum summa virtutis commendatione fuerint consecuti. Interea pulsis Italia Gallis, & Ludouico rege vita functo, Franciscus eius gener coacto ingenti exercitu, per Argẽtarias alpes in Italiam peruasit, capto ex itinere Prospero Columna, qui cum Heluetiorum cohortibus atque Italico equitatu ad occupandos Coctiarũ saltus frustra præcesserat. Nec multo post rex iuuenis plenus animi bellicique vigoris ad Mediolanum stratis Heluetiorum legionibus insigni victoria potitus est, venitque subinde Bononiam ad pontificem salutandum. Eo Pompeius propere contenderat, vt patruo in ea calamitate pietatis officia præstaret: Apparebat enim Gallos Prosperum tanquam ipsorum nomini vehementer infensum, ac ducem omnibus bellis aduersa semper acie sibi oppositum, ægrè vel ingenti accepta pecunia dimissuros. Sed Pompeius adeundo orandoque veteres amicos, tantum labore, ingenio, diligentiaq; perfecit, vt Leo qui omnes mortales beneficentia superare erat solitus, id inter multa initę amicitię argumenta prolixè peteret, vt Prosper custodia educeretur. Neq; Franciscus qui reges omnes magnitudine animi, clementia & liberalitate superabat, explendo Leonis voto morã attulit, adeo vt benigna etiam manu impositæ mulctæ onus persoluta ex fisco dimidia parte, subleuaret. Quatuor enim duces qui eũ ceperant octona aureorum nummûm milia deposcebant. Itaque Pompeius expedita re nummaria, redeuntem in Galliam regem subsecutus, media hieme trans Alpes contendit, quo itinere summum se vitæ periculum adijsse sæpe memorabat, quum ipso Peninas superãte alpes deuoluta ingens è summis alpium iugis niuiũ moles permultos omnis generis mortales, & in his integram Sedunorum legationem paucis ante se passibus oppressisset. Absumptis itaque in Gallia paucis mensibus Pompeius hospitaliter vbique receptus dinumerata pecunia, patruum custodia eduxit, ea tamen conditione, vt per syngrapham Prosper promittere cogeretur se sub signis regijs militaturum, si intra certum tempus ipsius opera Frãciscus prębito stipendio vti vellet, eo enim tempore rex Gallus qui dudum Maximiliani Cęsaris Heluetiorumque conatus ad Mediolanum Triultij atque Borbonij virtute ac studio, et copijs Venetorum egregiè represserat, noua inire consilia ferebatur, quibus Neapolitanum regnum repeteret, quũ paulo antè Rex Ferdinandus in Hispania decessisset. At Prosper vbi Italiam attigit, quum ad eum magni militum concursus fierent, lentis admodum itineribus apud Regium Mutinamque progredi cœpit, ita vt res nouas moliri, & cum Cæsarianis, qui Veronæ oppugnabantur, consentire diceretur. Ea res solicitos & anxios reddebat Gallos, qui Parmę Placentiæque in præsidijs erant, adeo vt Lotrechius Veronam oppugnaturus, de syngrapha certior factus Prosperum perfidiæ compellaret, quòd in-

grato infideliq; ingenio recentis beneficij & datæ fidei memoriam abiecisset. Ea Prosper tanquam necessitate carceris expressa, vt apud Cęsarem Carolúm que nepotem perspicuè maturéque dilueret, simulque vt præmia a Ferdinando accepta nouo regis diplomate firmarentur, Pompeium delegit, virtuti eius industriæque confisus. Neque is Germanicæ & Belgicę legationis munus quanquam plurimi laboris atq; periculi plenum detrectauit, penè etiam subiratus matri fratribusq; & amicorum præcipuis, qui crebris patrui literis euocatum in vrbe retinebant, quum inutilem & multis subiectam casibus eius profectionem improbarent. Sed parere patruo certus, & in nocturnis visis, Genióque simul magnam spem reponens ad Prosperum contendit. Nam per quietem viderat, sibi in palæstra fesso victoríque pampineam coronam cum Iulianæ vuę racemis à viro gigantea specie certaminis iudice, in ipsa ludorum celebritate alacriter deferri: nec somnio defuit fides, aut spem eius Genius fefellit. Acceptis igitur ad Mutinam mandatis Mantuam concessit, vt inde aliquo astu ad Alpes euolaret. Didicerant enim Galli & Veneti per exploratores, Pompeium suscepta legatione Mantuam peruenisse, propterea diurnis nocturnisque stationibus itinera omnia diligenter obseruabant, ita vt non nisi summo cum periculo ad Alpes se proripere posse videretur. Sed eam hostium diligētiam consilio Sigismundi Gonzagę cardinalis elusit, quum agrestes tramitum omnium peritos, eius itineris duces accepisset, quorum fideli feliciq́ue opera in Brixianarum alpium valles inusitatis callibus perductus, ad Ludronios primò regulos, atque inde in Rhetiam & Vindeliciam ad Maximilianum peruenit. Quum susceptus humaniter a Cæsare regum omniũ longe humanissimo mandata exposuisset, adhiberetúrq; deinde grauissimis consultationibus, tantum quotidianis sermonibus profecit, vt iam planè familiaris, & multarum horarum comes, in venationibusq; præsertim insignem gratię locũ sit consecutus. Pernobilem enim peritumq; rerum omniũ hominem, & partium necessitudine sibi coniunctum nactus Cæsar, adapertis sensib. arcana proferre, rationesq; suas effusius atq; liberius cõmunicare cœperat. Quęrebatur enim, nepotē Carolum à Ceurio Belga nutritio circumscriptũ, obsessumq; teneri, illigariq; nouis Gallorum fœderib. quę ad minuendam conuellendamque Austrię domus dignitatem pertinerent, fallacissimas recensendo artes, quibus Galli paucis ante annis intercepta ipsius vxore, & filia pariter repudiata inexpiabiles iniurias intulissent. Itaque a Pompeio petijt, vt hisdem de rebus suo nomine ad nepotem mandata ferre vellet, daretq; operam sedulò, vt Caroli adolescētis animus ipsius industria falsis opinionib. liberatus ab amicitia Gallorum auerteretur, secus ac Ceurius contendebat, cũ fœdere vel parum æquo, atq; insuper sponsalib. amicitiã firmare properaret. Dicebatq́ue Cęsar, Ceurium nõ animi iudicio inductũ, sed Gallico corruptũ auro, aliena à salute dignitateq; Belgicarum rerũ et apertę penè perfidię plena cõsilia protulisse. Nec detrectauit id munus Pompeius, quum se grauissima ea legatione suscepta plurimum honestari perspiceret, arbitrareturque ampliore, neq, ab se quæsita dignitate, patrui negocia opportunè atque facillimè confecturum. Per eum modum dimissus à Cæsare, et regulis liberisq́ue ciuitatibus, per quorum agros iter erat facturus, per literas magnoperè commendatus ad Carolum in extremis Belgarum terris ad Oceanum peruenit. Ibi Pompeius cum

magnam

magnam partem aulæ ad ineundum cum Gallis fœdus valdè propensam & inclinatam comperisset, & multi in adulationem prompti decora atque salubria reticere, quàm Ceurio parùm secundè obsequi mallent, in quo vno summæ potentiæ iura, & regni sceptra viserentur, officij sui munus ingenti animo, & libero ore implere constituit: honestissimum enim atque pulcherrimum ratus, si Cæsarianarum partium decus, quarum Columnij in Italia principes esse viderentur aduersus Gallicæ gentis potentiam, quæ Romano nomini infesta semper fuisset, à Columnio Romanoque homine defenderetur. Sed appositè differendo orandoque Pompeius frustra egit, plerisque pro clinatam rem adiuuantibus, qui Ceurij votis in spem certissimi quæstus fauebant. Quibus de causis Pompeius iam planè Ceurio infensus, hæc ad Cæsarem ardentissimo studio perscripsit, monuitque, vt si flagitiosis corruptorũ hominum consilijs resistendum, nepotisque dignitati omnino consulendum arbitraretur, iter maturè susciperet, venireteque in Belgium, vt ipso præsente demonstranteque aduersariorum animi frangerentur. Nec profectionem distulit Cæsar, extentisque itineribus, Macliniam peruenit. Cæterum eius aduentu nihil amplius de veteribus consilijs est impeditum, quàm ne Carolus cum Gallis vna connubij sponsione iungeretur. Fœdus itaq; percussum Nouioduni necessarijs potius quàm honestis conditionibus. Vnde postea exortum est id bellum, quo Europa omnis per viginti annos deflagrauit. Fuere qui existimarent, Maximilianum egentem pecunia, occulta Ceurij largitione, cui ea pecunia ex Gallorum legatis prodijsset, facile expugnatum atq; placatum assensisse fœderi: quoniam non prius Carolo in Hispaniam ad obtinẽda regna nauigandum videretur, quàm Belgicas ciuitates omni belli suspicione liberasset. Nec multò post Pompeius cùm prolixa Maximiliani authoritate adiutus Prosperi patrui negocia confecisset, essetque adhuc in Sicambris, ab Vrbe lætissimum collati sibi honoris nuncium accepit. Detecta nanque Alfonsi Petrucij cardinalis coniuratione, cum reliqui senatores fermè omnes ea sceleris atrocitate parum commoueri viderentur, leuioresq; sententias dicerent, Leo pontifex expedito virilique iudicio insignis, alio senatu sibi opus esse existimauit. atq; ita Alfonso in carcere necato, & conscijs quòd conceptũ auditumque facinus minimè detulissent, pecunia damnatis, vnum & triginta cardinales ex lectissimo genere hominũ vna pronunciatione creauit. In queis fuere Romani nominis octo, ipseque in primis Pompeius, facilè impetrantibus Prospero atque Fabritio, vt suus honos Columniæ familiæ redderetur: qui aliquandiu pontificum callida frustratione aut malignitate, vt tempora tulerunt, intermissus, continuata serie ferè perpetuus esse consuesset. Nec multò post purpureis insignibus de manu Ludouici Aragonij cardinalis qui tum aderat, magna eius diei celebritate & gratulatione omnis generis hominum susceptis, in superiorem Gemaniam vrbibus visendis cognoscendisque earũ gentium moribus ascendit: ab Augustaque Vindelica Cæsaris vestigia subsecutus, postquam vuulgabatur eum venandi cupiditate, vagis atque impeditis itineribus ad Hercyniam vsque syluam penetrasse, in Italiam redijt, exceptus passim insigni partium studio. Romę verò publico ei senatu dato, sessum suo ordine inter Patres receptus, breui ostendit, se omnibus naturæ atque ingenij dotibus, tanto muneri parem, ac multum antea eius ordinis honore,

qui familiæ deberetur, dignissimum fuisse. Sacrorum enim ceremonias, et numeros, salutationesque sacerdotum exactissime quidem, & mira celeritate perceperat. nec quisquam erat, vel vetus etiam senator, qui eo grauius aut eloquentius sententiam dicere, solennia sacra præclarius atque decentius operari, familiæque ordine & comitatu, atque mensarum elegantia, conuiuarúmque delectu, personæ dignitatem luculentius atque lautius tueri videretur. His moribus obiter apud Leonem per illustrem gratiam beneuolentiam quærebat. promerebatur studia hominum, cum grauissimis susceptis officijs, lites dirimeret, veteres componeret simultates, miseris & afflictis intercedendo, iuuandoque certum ad salutem perfugium præberet. Et id quidem ampliore hominis existimatione, quod pontificem ad beneficentiam ornandamque virtutem natum, educatumque, opportune admodum nactus, cuncta quæ polliceretur, facilè præstare consuesset. Secutum est demum vixdum exacto triennio, Gallicum bellum, quod ingenti animo coniunctus Carolo Cæsari Leo pontifex suscepit, vt vrbes Parmam atque Placentiam recuperaret, partas antea à Iulio, & sibi demum ereptas, quum Franciscus in eo victoriæ cursu deserentibus Pontificijs tanquam suas Mediolanensiq; adscriptas imperio recepisset. In tanto armorum apparatu, quum Pontifex M. Antonium Columnā qui pro Gallorum rege militabat, diuellere, atque traducere in partes, vel militaris imperij pactione nequiuisset, Hieronymo Columnæ cataphractorum turmas duas liberali stipendio ductandas dedit. (is erat Marcello Pompeij fratre genitus) itemque leuis armaturæ alam Iacobo Zambecario Pompeij vterino fratri attribuit, adeo vt Pontificem nihil non facturum in gratiam Pompeij appareret. Marcus enim Antonius generosi pudoris maximè flagitiosum putarat, à beneuolentissimo rege in eo erumpentis belli motu, parū honesta de causa discedere, à quo auctus esset cataphractorum alæ præfectura, ornatusque insigni honore torquati, consecratique ordinis, qui præcipuis tantùm amicorum, lectissimisque ducibus, à Galliæ regibus demandari erat solitus. Cæterùm Gallico bello haudquaquam felicibus initijs cœpto, maturè lætissimus finis impositus, Mediolanumq; authoritate & consilio Prosperi, ingentique virtute Piscarij, profligato expulsoque Lotrechio, captum. Ad cuius victoriæ nuncium Leo pontifex incredibilem, sed omnino breuissimam lætitiam cepit. Febribus enim ad Manlianam villam ex pestilenti aura conceptis, aut certè veneno, vti in eius vita perscripsimus, quinto die correptus interijt, sæpe nouissimis sermonibus repetens, supremæ necessitatis casum, quo sibi immerenti intempestiuè admodum vita eriperetur, se vel ob id æquiore animo ferre, quod Parmam atque Placentiam pontificio imperio reddidisset. Audita fratris morte Iulius Medices apud exercitum legatus, magnis confectis itineribus, ad comitia Romam redijt. Is hortatu suorum omnium, senatorumque aliquot insigni vsus studio prodierat candidatus: ex aduerso autem plerique seniores pontificatum petebant, quum ætatis honorem & variarum virtutum, ac literarum ornamenta præferrent. His magnoperè fauebat Pompeius, oppugnabatque Iulij partes, quum illum paulò antè prehensantem singulos, & grati animi officia reposcentem præclarè adiuturus videretur. Nouos siquidem cardinales ferè omnes Iulij iudicio & commendatione Leo pontifex in Senatum legerat.

Sed

Sed multis de causis quas hic referre minime necessarium putamus, Pompeius a Iulio discedes, & subinde apud seniores aduersaru partium effectus princeps, id vnu vehementissime contedebat, ne exequatis & mox adauctis suffragijs Iulius Potificatu potiretur. Cui vero ipse maxime suffragaturus esset egre poterat reperiri, quum nemo esset e seniorib. qui alteri quicquam de dignitate concedendu putaret, vel ex merito no speraret fore, vt ipse in tantis comitio ru astibus ad pontificatu eueheretur. At iuniorum globus fide costantiaq; firmissimus (suffragijs scilicet miro cosensu ad vnius arbitriu reuocatis) nullis omnino artib. aut machinis difiici labefactariq; poterat. Ob id preclare omnes intelligebant, nemine quem no probaret Iulius, bis tertia suffragiorum parte vti ex lege opus esset, esse consecuturu. Sed vbi nuntiatu est, Fracicum Maria Vrbino ac Pisauro potitum, Baleonosque fratres Malatestam & Horatium, pulsis inde pontificijs praesidijs, Perusiae receptos, validis in vnum coactis copijs Senam atque Florentiam petituros, animum despondit Iulius, ne si spes suas adipiscendi pontificatus diutius alendas censeret, vertente se fortuna totius Hetruriae principatu, & concupito simul honore excluderetur. Itaque fatali quadam inuidia & inusitata patrum obstinatione, Thoma Caietano commendante, & miris attollente laudibus, Hadrianus ex vltima Batauorum insula, quem nemo vnquam eorum antea vidisset, pauci qui vir esset audissent, Pontifex est creatus, suffragante Iulio, & Pompeio seniores maxime cohortante, qui eundem tradendis literis, formandisque moribus Caesaris magistrum atque nutritium, ex vsu Columniae familiae & partium necessitudine cunctis anteferendum putabat: ac item Iulio maxime probaretur, postquam ipse ex repulsa quam tulerat, neminem Hadriano rebus suis commodiorem, amicioremque futurum prospiceret, vtpote qui Caesaris studia secutus, facile sperare posset, vetere nouoque beneficio obstrictum, & dignitati suae & Florentinis rebus Caesarianę causę inclusus nunquam defuturum. Caeterum redeuntes e comitio cardinales, vti hostes Italici nominis probrosis appellationibus, maledictisque populus onerauit, adeo vt exsibilando, exprobrando que dirum insanumque eorum consilium vix ab inferenda iniuria temperarint, quod nefaria ambitione, immanique liuore corrupti, oblitique publici decoris, pontificem ab vltimo petitum Oceano multis qui aderant aetate et virtute conspicuis praetulissent. Erat tum Hadrianus in Hispania, quam dudum populari tumultu exorto rebellantem, regulorum adiutus armis, cum insigni virtutis & Christianae pietatis laude pacauerat. Itaque Pompeius in Tusculanum ac demum ad Sublaqueum secessit, vrbem relinquens orbatam pontifice, moestamque, & suborta etiam pestilentia infamem. Constituerant Cardinales ex ipsorum ordine, triumuiralis imperij menstruam potestatem. Sed eam grauis inuidia sequebatur, quum plerique vel media in vrbe, tanqua inanem contemnerent, irriderentque passim in prouincijs, quae veterum tyrannorum, exulumque armis, renouatis factionum nominibus vexabantur. Quibus de causis pontifex frequentibus collegij literis, atque vrbium legationibus accitus Romam, post septimum mensem conscensis triremibus, in Italiam nauigauit. Excepere eum Genuae Hieronymus Adurnius, & ad Liburnum Pisano in portu Iulius Medices cum septem Cardinalibus, quorum comitatu auctior, ornatiorque Centumcellas peruenit. Ibi a Pompeio, qui cum

aliquot cardinalibus multisque episcopis ad mare descenderat, salutatus est, deductusque in templum, vt ante aram Deo et superis quòd incolumis aduenisset, de more hymni canerentur. Quo in loco Pompeius orationem habuit luculentam, publico priuatoque nomine ei gratias agens, quòd pontificatum Dei summi, Diuorumque omnium monitu ab optimis senatoribus delatum suscepisset, aduenissetque opportunissimo tempore, quo fessis rebus, afflictaque Vrbi, & tumultuantibus prouincijs opem ferret, mores salutari censura corrigeret, daretq; operā, vt obsessæ Rhodo ingentib. Solymanni copijs auxilia mitterētur. Ad ea pontifex miti oratione, sed paucis admodū verbis respōdit, & vultu quidem parum familiari, quum ore & gestu Christianæ disciplinæ seueritatem præferret, Se Dei optimi maximi certissimo instinctu suscepisse pōtificatum, in Italiamq; venisse, propterea se sperare, vt reliqua eodem numine gubernata, felicissime succederent, ita vt nihil senatorio ordini se debere, omissa gratiarum actione fateretur. Quum verò inde ad Tyberina ostia peruenisset, & suborto repentè coro triremes ab importuoso littore ad Caietæ portum raperentur, Pompeius in scapham desiliens, vt pontificem sequeretur, fluctibus penè obrutus magnum vitæ periculum adijt. Nec multo pòst quum in Vrbe componendis diuinis pariter atque humanis rebus, pontifici operam præstaret, in longè maximum salutis discrimen est coniectus, intimis scilicet familiarium repentina pestilentia correptis, adeo vt in Tusculanum, atque inde ad Sublaqueum aufugere cogeretur. Eò etiam libentius quòd iam euulgatis contagione morbis Vrbs ipsa funeribus complebatur, metuque pontifex Vaticanis hortis se concluserat, ita vt nec cardinales nisi maximis de causis, in colloquium admitteret, vtpote qui eorum ingenia fide pietateque vacare existimabat, & vix paucorum consilio vteretur, necessitate quadam, vti imperitus Romanarum rerum, sed nec his quidem suprema rerum arcana committeret. Initio autem æstatis eius anni qui secutus est, restincta ea morborum lue, Vrbeque demum omnibus diuinis atque humanis remedijs salubritati restituta, Pompeius ad Vrbem redijt, quò & Iulius etiam Medices ab Hetruria paulo ante iam venerat, cum quo statim in gratiam redijt, haud dubiè pœnitentia ductus, ita vt præteritæ contentionis insaniam detestari, pollicerique præclarum studium videretur, si seni ad insolitum cœlum traducto, & insalubri quidem æstate, fata vitæ finem attulissent. Renouabant tum Galli ingens bellum, Duceque Gulielmo Gofferio, quem à præfectura maris Amirantem vocabant, traijciente alpes Mediolani inita fuerat coniuratio, è qua Bonifacius Vicecomes, Franciscum Sfortiā illato leui vulnere frustra aggressus fuerat, & in Hetruria interceptæ Soderini Cardinalis literę, quibus Gallos admonebat, docebatque quibus modis esset enitendum vt Cæsariani Italia atque Sicilia pellerentur. Quibus de causis pontifex Soderinum in carcem duci iusserat, tanquam & infidum sibi, & partium Cæsarianarum hostem. Vnum enim eum opinione scientiæ humani diuinique iuris, & exactæ peritiæ rerum vrbanarum grauissimis consultationibus adhibuerat, querebaturque propterea se ab eo tanquàm à maligno speculatore fuisse deceptum, cui tāquam viro probo atque beniuolo rationum suarum decreta communicasset. Suopte etiam ingenio Hadrianus Cæsari alumno principiq; suo fauendum, atq; omnino repugnandum Gallis existimabat, ne si medius in neu-

in neutram omnino partem studia atque arma inclinarent, Parma demum atque Placentia victori Gallo dederentur. Itaque cum Cęsare Venetisq; ac Florentinis aduersus Gallos fœdus renouauit, solenniq́ue festo Deiparę virginis ad Exquilinum templum sacra fecit, recitatumq; est ex tabulis id fœdus, quo Gallos ab Italiæ finibus arcendos decernebant. Eo die Pompeius Cæsarianarum partium princeps Iulio Medici, atq; item principum liberarumque ciuitatum legatis lautissimum epulum prębuit ad ędem Antonianam, quod pontifex feruidissimo die operatis sacris, ad curandam lassitudinem, in proximos Mellini nobilis poetæ hortos transierat, vt in priuato secretioreq; cœnaculo, cibum caperet, & deinde cubitaret. Amicitia itaque illustribus argumentis inter Pompeium & Iulium renouata, Hadrianus Icui sed tabifica febre, ex eius diei labore cõcepta, decubuit, adulationeq; medicorum eò perductus est, vt penè prius quàm venæ tangerentur, nihil prouisa morte perierit. Tum vero inter Nouendiales cerimonias, quibus defuncto pontifici iusta persoluuntur, quum Iulius facilè primus omnium, ex professo ipsius sectæ candidatus prodiret, & prehensando singulos senatum sibi conciliaret, Pompeius, aut commutata, aut certè detecta voluntate, respondebat, se initis comitijs illi suffragaturum, qui bonus reip. futurus pontifex optimorum iudicio censeretur. Quæ verba parum propensi, & planè alienati animi indicia præferebant. Ob id Ludouicus à Corduba Cæsaris legatus seuera quadam & parum familiari obtestatione vsus, à Pompeio postulare cœpit vt studium atque suffragium suum in attollendo Iulio conferre vellet, si secus fecisset, eum aduersus Cæsarem facturum, à quo vnus omnium Iulius maximè probaretur. Ad ea Pompeius, arrogantia hominis plurimum offensus, nihil aliud respondit, quàm se daturum operam, vt planè intelligeret, nequaquam legatorum iussu, sed liberis senatorum suffragijs pontifices creari. Inerat enim Pompeio ea vis ingenij vt si quid ab eo impetrandum foret, demissis ac blandioribus alloquijs, leniēda potius, q̃ vlla superba denunciatione exagitanda videretur. Nemo enim eo superbius arrogantiam elatorum hominum cõtempsit atque irrisit, quum ex aduerso erga modestos iocundosq; demissè & comiter omnibus humanitatis officijs vteretur, vtpote qui in tota vita humanitate vinci longè turpissimum esse dicere consuesset. Fuere qui existimarent, Pompeium à Iulio studium suum his maximè de causis auertisse, quòd pontificatum in vna domo, duobusq́ue fratribus, continuari parum ęquum & maximè ambitiosum putaret, quòd Florentinorum ingenia quęstui pecuniæq́ue dedita, quibus necesse esset aulam repleri, magnopere fastidiret: quòd senioribus iure optimo suffragandum arbitraretur, quodq́ue demum valde dignum censeret, eum Christiano orbi, & sacrosanctis cerimonijs ante omnes patrum iudicio pręfici, qui parum certa, neque propalam legitima Iuliani patris vxore natus esse diceretur. Quanquam eius rei notam, quum ille inter senatores ascisceretur, prolixa iuris testificatione sacrati iudices aboleuissent. Itaque summa contentione comitijs initis, in duas partes scinditur senatus, seniorum prærogatiuam Pompeius vehementissimè tuetur: Iuniores in vnum densati globum constantissimè Iulio fauent, & eo quidem firmius atque felicius, quòd nemo eorum ferè esset, qui vel occultè ambiret, quũ ex aduerso ex corpore seniorũ plerique essent qui flagrantibus animis ad pontificatum aspirarent, fiebatq́ue, vt

quum obtrectatione atque inuidia alienæ felicitatis, & dolore simul frustrà susceptæ petitionis angerentur, inter se nequaquam syncera fide suffragia ferrent, colludentesque syngrapharum nominibus rem impedirent, magnisq; propterea æstibus comitia iactarentur. Adauxêre seniorum spes Galli senatores, hiberno & procelloso mari, cunctis inopinantibus Romam delati, qui id vnum contendebant, ne Medices Galli nominis apertus hostis pontificatu potiretur. Ii fuere Claramontius, Lotharingus atque Borbonius: quibus cum Pompeius frequenter epulabatur. Extractaq; iam erant comitia ad quinquagesimum ferè diem cum inuidia generis humani, & summo dolore consternatæ ad arma vrbis: adeo vt plerique magnopere timerent, ne dira patrum obstinatione, senatus in diuersa secederet, comitij claustra frangerentur, creatisque inde duobus pontificibus supremam cladem sacris, & reipublicæ allatam conspicerent. Sed in ipsos præsertim contentionis authores & principes Iulium atque Pompeium inuidia vertebatur, lacerabaturq; amborum fama acerbissimè, atque liberrimè, quum quisque in periculo publico, priuatim saluti suæ fortunisque metueret: adeo vt quum in maledicentissima ciuitate probrosis carminibus vti, lasciuireq; liceret, Crotus è Regio Lepidi, poeta amarulentus, hoc epigramma in foro legendum affixerit.

Ecce iterum è summo deiectam culmine Romam
Pompeij & Iulij mens furiosa premit:
Brute pium, Photine pium nunc stringite ferrum,
Quid seruasse iuuat, si peritura fuit?

Neque vati demum fides defuit, quum paulò pòst ex eorum dissidio, vrbs Roma, summę calamitatis cladē penè funditùs euersa fuberit. Porrò Iulius ad declinandam inuidiam, superiorum comitiorum euentu doctior & constantior effectus, se iturum in suffragia dixit, cohortaturumque amicos suos vt idē facerent, si quispiam è senioribus, supremo honore dignus virtuteque animi insignis nominaretur. Erant dignitate, gratia, atque ætate pares plerique, & in his Fliscus, Farnesius, Montanus, Crassus, et Soderinus, et Caruaial, qui vel occulto suo, vel publico iudicio sibi neminē præferebant, æquali ambitu spes alebant, ita vt consilia, votaque varijs animi recessibus implicarent. In eo ęstu occultarum voluntatum, Pompeius quum Iacobatium nominasset exactæ ætatis senatorem, vitæ innocentia, & iuris dicundi laude conspicuum, illumq; minus probari à Gallis senioribusque earum partium videret, commutata consilij ratione, sibi maturè prospiciendū esse constituit. Nam quum Iacobatium vti Columnię familię clientē, et Cęsarianę factionis studiosum repudiare viderentur, etiā Claramontius Franciottū Vrsinum vti nobili et moderato tractabiliq; ingenio hominē cumulata cū laude nominarat. Quamobrē cōmotus cęca bile, & eo motu Pōpeius ne Vrsinus familię suę Cęsarisq; ex professo hostis pontificatu potiretur, ad Iuliū se conuertit, quem si ei obstinatius obniteretur proculdubio Vrsino suffragaturum videbat, vt amico veteri, beneficiarioque, & arctissima cognatione Mediceæ domui coniuncto. Iam enim ex insolito tetroq; odore, nonnullos senatores inuaserat grauis morb. senioresq; macie deformati et exangues, cupiditati & reliquæ spei consequendi honoris finem imponere, quàm pestilentissimi carceris tædia ad certum vitæ discrimē diutius perpeti malle videbantur. Galli eo tempore compulsis in Vrbem Cæsarianis,

fariantis, & tum ęgre sustinentibus Mediolanum obsidebant, Prosperque Columna ex morbo qui ei supremus fuit, decumbens, frequentibus literis Pompeium obtestabatur, vt pertinaciæ & contentioni finem faceret, verteretur'q; totus ad subleuandum Iulium, quo vno pontifice creato, proter amplissimas Hetrusci imperij facultates, & insigne eius studium, defendi res Cæsaris, & profligari Gallorum copiæ possent. Itaque Pompeius vbi seniores magna ex parte Gallicæ factionis studiosos esse comperit, secreto Iulium adiens: An non mihi, inquit, gratiam habebis, si te iam ad pontificatum extulero? At ille, si serio dicis, egregie profecto tecum agam, respondit; & tu cùm priuatis rebus tuis honeste seruies, tum publicis, Cæsarique in primis præclarè atque opportunè consulueris. Tum Pompeius altitudine generosi animi honestissimam laudem quærens, id vnum enixè postulauit, vt Soderino veteri inimico, & plerisque item Cardinalibus à quibus acerbissimè atque inimicissimè fuerat oppugnatus, syncera fide parceret, eosque omnes in gratiam reciperet. Fore enim vt ex clementiæ laude, qua nihil esset in sacrosancto pontifice præstantius, insignem apud omnes Christiani orbis nationes gloriam adsequeretur. Dextram tum Iulius Pompeio dedit, prolixè pollicitus id se præstaturum, obligauitque ea in re fidem suam Clementis Septimi nomine desumpto, qua vna nominis professione, tanquam edicto, inimicos aduersariosque omni metu liberare videretur. Nec mora authore atque hortatore Pompeio, quum is nudatis conuersi animi consilijs comitiorum haud dubiè princeps prodiret, illustrique authoritate quàm plurimos adduceret, cuncti ferè cardinales Iulium adorarunt, tanta seniorum mœstitia, vt non multos post dies, ex ægritudine animi conceptis morbis, Soderinus ipse & Crassus, itemque Caruaial & Fliscus perierint. Nauatæ autem operæ Pompeius præmium tulit luculentissimas ædes à Raphaele Riario, regio sumptu extructas, atque item Vicecancellarius est effectus. Is acta senatus perscribit, estque eius officij dignitas ab insigni prouentu exercendæq; liberalitatis potestate longè omnium amplissima. Paucis inde diebus Pompeius Prosperum patruum audijt ex diuturno morbo cũ ingenti seruati ab se Mediolani gloria, desiderioq; incredibili, & luctu totius Galliæ Cisalpinæ, decessisse, cui mutata veste maioribusq; cerimonijs sumptuosissimè parentauit. Nouo autem Clementis pontificatu Cæsarianorum Venetorumq; armis, virtuteq; maximè Piscarij summi ducis, Guliermus Ammiras, duobus ad Sesithem amnẽ victus prælijs Italiæ finibus est depulsus. Ab ea victoria tantos sibi spiritus Cæsaris duces desumpserunt, vt Borbonio exule concitante, in Galliam penetrarint. Borbonius enim coniuratione detecta, qua Galliæ imperium affectasse credebatur, ad Cæsarianos se contulerat. Quibus de causis Franciscus, quũ pro salute imperij, & totius Galliæ dignitate ingentes copias comparasset, hostesque ad oppugnandam Massiliam progressos prouincia expulisset, in Italiam transcendit, potitusq; Mediolano, Ticinum obsedit. Formidiolosa iam Cęsaris arma pontifici ac Venetis esse cœperant: videbatur enim Cæsar immodica animi cupiditate totius Europę imperium concepisse, quum Galliam demum ipsam nõ contentus Italia, qua Gallos dudum exuerat, protinus inuasisset. Ob id occulto cõsternati metu, et de libertate Italiæ valde solliciti, studia erga Cæsarẽ sua nõ modò remiserant, verùm nequaq̃ transmissis auxilijs cunctabãtur,

ex socijsque & fœderatis spectatores facti, dabant operam, vt inter Gallos & Cæsarianos induciæ multorum mensium fierent. Pontifex enim Cæsarianorum impetum retardare, confirmare Gallum regem, pacem honestis conditionibus parare contendebat. Sed dum intempestiuè neque harum, neq; illarum partium fautorem sese ostendit, Cæsariani Germanorum auxilijs adaucti hęrentem Ticino regem ingenti edita pugna, suo atque equi vulnere tardatum ceperunt. Tum verò Clemens ad tantæ victoriæ nunciũ perturbatus Albanium è Sabino & Furconensibus reuocauit. Is enim Clementis consilio è regis castris cum valida parte copiarum ad Aquilam vsque peruenerat, haud dubiè in Neapolitanum regnum nudatum copijs fauente Andegauensium factione, peruasurus. Cum itaque Gallorum auxilia ex Corsis, Italicisque delectibus conscripta ad Vrbem reuerterentur, in ea Latini populi Columniæ factionis ad prædam exciti, atque item Cæsariani equites impetum fecerunt, protracto certamine per Lanuuinam viam vsq; ad diui Pauli tẽplum. Quod vbi in Vrbe auditum est, nõ dubitauere Hispani è familia Ludouici à Corduba Cæsaris legati, atque item Columnij, in quibus etiam fuit Iacobus Pompeij vterinus frater, quin correptis armis Ostiensi porta erumperent, atq; interclusos hostes adorirentur. Horum aduentu Albaniæ cohortes fusæ profligatæque sunt, cæsis nonnullis, multis captis, atque omnibus ferè armis & veste exutis. Ad eam enim capti regis famam Hispani atq; Columnij adeo insolenter sustulerant animos, vt per ipsam quoque vrbem fugientes Gallos persequerentur: & Camillus Columna Marcelli filius, vti Piscarij alumnum decuit, ad Iordanem vsque montem atq; Vrsinas domos penetraret, vtpote qui Clementem contemnerẽt, nihilq; vel ob id irati minas timerent, φ is à Gallis stetisse uideretur. Id facinus pontificij imperij authoritatem magnoperè conuellit, adeo ut profundè in Clemẽtis pectus descenderit, & tot cladibus quæ mox sunt subsecutæ, initium haud dubiè præbuisse censeantur. Nom multò pòst Clemens multo auro exoluto cum Cæsarianis ducibus antiquum fœdus renouauit, ea conditione ut Regiũ Lipidi quod Hadriano mortuo Alfonsus Atestinus receperat, a Carolo Lanoio sponsore fœderis pontificio imperio redderetur. Celebratum est id fœdus Kalendis Maij in templis Apostolorũ ad Columnias ædes, fecitq; sacra solennia Pompeius, qui etiam Pontifici patribusq; & principum lagatis summo apparatu epulum dedit. Verùm id fœdus Cæsar nequaquam ratum habuit, quòd pontificis opes eius Vrbis accessione adaugeri nolebat, ita ut Lanoius à quo beneficium pontifex expectabat, Hispanorũ cohortes in æstiua trans Padum mitteret, à quibus Parmenses, Placentiniq; ueluti hostili quadam populatione tantis affecti sunt detrimentis, ut ad deprecandam agrorum uastationem, crebræ legationes cum lachrimis ad Vrbem mitterẽtur, ita ut Clemens sua spe deiectus, circumscriptusq; pecunia, & tot iniurijs extimulatus, consilio cum Venetis Gallisq; pro ceribus occulte inito Cæsarianos Mediolano exturbare cogitarit. Vidébant enim Cæsaris vires in Gallia Cisalpina confirmari, eoque suorum omnium hortatu consilia verti, vt expulso Sfortia, eius imperio potiretur. Præbuerat occasionem Piscarius, qui à Lanoio elusus traductusq; ex magnis offensionibus, alienatum à Cæsare animum præferebat. Nam Lanoius Franciscum regem secus ac dixerat, repentina nauigatione in Hispaniam aduexerat, neq;

ipse

ipse vti optasset potius quàm petisset, ex prouentu victoriç præmia tulerat, cu ius ipse ab insigni virtute præclarus author fuisset. Ei itaque ęgritudine animi plurimum æstuanti Moronus Sfortiæ intimus, fœderatorum nomine Neapolitanum regnum obtulit, quod summmorum pontificum esset beneficiarium, si ipsius manu ductuque Italia omnis externarũ gentium iugo liberata, pristinæ quieti dignitatique redderetur. His consilijs annuisse Piscarius ab initio est visus: sed demum nudata simulatione in gratiam Cæsaris, Moronũ sub fide ad se vocatum cepit, Franciscumq́; Sfortiam perfidiæ insimulatum, occupatis eius imperij vrbibus, graui tum morbo laborantem in arce obsedit. Id Piscarij facinus Italiæ principes vehementer exterruit, quum publica libertas summum omnino periculum adire videretur. Et eum quoque subeundæ seruitutis metum adauxerat Cæsar dimisso Francisco rege his conditionibus, vt sex milia peditum, tria equitum, decemque rostratas naues sibi auxiliorum specie daret, quibus auctior atque validior ad desumendam Augustalis imperij coronam eadem æstate in Italiam transiret, vt demum compositis ibi rebus, indictoque sacro bello, in Turcas Christianorum arma verterentur. Verum Franciscus eo inito fœdere, celebratisque nuptijs cum Heleonora Cæsaris sorore, liberisque obsidibus traditis, vbi primùm Aquitaniæ fines attigit, vti iam planè liber, negauit se his conditionum tabulis subscripturum, quòd grauissimæ, quòd inusitatæ, quòd denique vltima carceris necessitate expressę censerentur. Nec multò post cum Clemente Venetisque ad tuendam Italię libertatem, & Sfortiam obsidione liberandum, amicitiam fœdusque percussit. At Pompeius consilijs Clementis diligenter exploratis, & prouiso Cęsarianarum rerum periculo, vehementer fluctuasse agitasseque animo dicitur, an in officio senatoriæ dignitatis Pontificisq́; amicitia perseuerandum foret, pertineretq́; ad ipsius, totiusque familię decus Cęsarem deserere vndique circumuentum armis, atque insidijs eorum principum, qui obtrectatione alienę felicitatis, ruptis repentè fœderibus fidem fefellissent. Sed in generoso militarique ingenio ea sententia facilè peruicit, vt priuatæ dignitati, publicum decus, quod cum salute familiæ coniunctum videretur, præferret: quum ab aduerso Cæsarianorum euentu Columniorum omnium fortunæ, trahente veluti ruina, pessundari, atq; euerti penitus iudicarentur. Atque ita nequaquam occultato animi decreto simulata molestiore podagra in Tusculanum se recepit. Interea Veneti admotis de improuiso copijs Laude Pompeia potiti sunt, introducente Vistarino, qui patriã acerbissima Cæsarianorũ militum auaritia, immaniq́; ingluuie liberandam iudicarat. Quo successu pontificiæ copiæ Venetis iunctæ sunt, ac demum Gallorum Heluetiorumq́; auxilia ab alpibus descendere, vt obsesso, fameq́; laboranti Francisco Sfortiæ opem ferrent. Sed virtute Alfonsi Vastrij, qui Piscario patrueli morte surrepto, pedestrib. copijs prę erat, industriaque Antonij Leuæ equitum prę fecti, adeo egregie cõtinuata est Iouiæ arcis obsidio, vrbsque ipsa Mediolanum vel nudata muro fortiter defensa, vt Franciscus certa pactione arcem relinqueret, & Feltrius Venetorum dux desperatione potiundæ vrbis adductus à conspectu hostis castra reducere cogeretur. Quibus cognitis rebus, Pompeius aliquid suo nomine ausurus, vt studium suum erga Cæsarem edito aliquo facinore præclarius videretur, in Tusculano copias parare cœpit. Aderat Ludouicus Corduba

regulus Suessanus, qui legatus apud pontificem cœpto bello cum Hispanorũ & Germanorum manu, vrbe excesserat. Hęc cum a Pompeio pararentur, Clemens tria milia peditum & quingentos equites præsidij causa conscripsit, quibus Pompeium noctu opprimere, aut certè copias eius delere potuisset, cohortantibus vt id faceret Stephano Columna viro impigro prudentique, & Salamone Siculo vetere peditum præfecto, quos copijs prefecerat. Sed Clemens eo animo cum Cęsare gerebat bellum, vt nihil ei planè nocere vellet, cuperetque solùm vt Gallia Cisalpina Francisco Sfortię redderetur, vti antiquo in fœdere disertè cautum a Leone fuerat, ad exæquandas scilicet in Italia principum vires, quibus singuli ab ęquitate quadã & metu, suis contenti imperijs stabilem & securam pacem tuerentur. Propterea postulabat à Columnijs, vt armatos quos coegissent, extra Pontifici imperij fines educerent, & vti luberet Neapolitani regni terminos armis defenderent. Authore itaque Valleio cardinale, Vespasianus Columna Prosperi filius ad Clementem venit, compositęque res in eum sunt modum vt supra diximus, scilicet, vt Columnij pontificio in solo armis abstinerent: si Cæsari præstare operam vellent, intra regni fines regrederentur. Gibertus eo tempore in grauissimarum rerum consilijs Clementi intimus, id factum vt probaret, diuino quodam iudicio adduci non potuit, vtpote qui Columnios præsentis exercitus metu, nulla verò ęquitate animi, aut sacrosancti pontificis respectu permotos, pacem appetisse existimabat. Sed ea erat natura pontificis, vt bellico sumptu mirum in modum angeretur, nihilque magis cuperet, quàm milites missos facere, vt ærario parceretur. Improbantibus itaque cunctis, & detestantibus, dimissæ sunt cohortes, fatalique secordia exutus omni pręsidio Pontifex sese iniuriæ inimicorum atque adeo hostium opportunum præbuit. Itaque Pompeius vbi Clementẽ confisum nouo fœderi, nudatumque omni præsidio conspicit, patrandæ rei tempus adesse idoneum ratus, cum Vgone Moncata colloquutur, decernitq́; ad Vrbem reuocato coactoque exercitu protinus esse conuolandum. Ostendebat etiam literas Moncatæ, quib. ex Hispania monebatur, vt sedulò operã daret, ne Pontifex commouere se posset, vtque si Cisalpinæ Galliæ rebus studeret, domestico bello implicaretur, pelleretur que Vrbe Roma, atq; etiam vti indignus & parum legitimus sacrorum princeps, ipso honore summi pontificatus ex concilij censura, suffecto altero priuaretur. His de causis rogauit Ascanium, ipsumq; Vespasianum nomine Cęsaris, vt sibi adesse vellent, si secus fecissent, aduersus Cæsarem esse facturos. Sed dum copias contrahunt, & tormenta currulia coaptant, quanquam ea quàm occultissimè pararentur, & intercisæ essent, obsessæq; custodibus viæ omnes, quæ è Latio ad Vrbem ducebant, certior tamen fiebat Clemens parari arma, atque aliena prorsus à quiete fœdereque consilia à Pompeio Columnijsque omnibus agitari. Sed de his Vespasianoque pręsertim, vt quicquam hostile crederet, adduci non poterat, confingique ea militibus, quos, quòd ad stipendia reuocari cuperent, maiora vero nunciare, aut ementiri penitus existimabat. Adeo vt quum iam Pompeium ad Murenæ villam, Albanumque lacum peruenisse nunciaretur, vix demum aliquot prætorianos equites emitteret ad explorandum: qui Cælimontana egressi porta, segni excursione intra suburbanas vineas facta, quum signa aciesque aduentantium hostium facilè conspici possent, retro equos verterint,

terint, falsò cuncta pacata renunciantes. Dixerat enim decurio nequaquam longiùs esse procurrendum, postquam ea essent Clementis stipendia, quibus neque equi hordeo pasci, neque ipsi absque inedia & vestium sorde vitam traducere posse videretur. Armellino enim Clemens auarissimo quęstore, & naturæ similitudine sibi coniuncto vsus, ita extenuarat equitum stipendia, vt nemo, ne militia quidem, ne dum corporis atq; prętorij custodia dignus conspiceretur. Ita Pompeius adaperta, nec ab vllo custodita Cælimontana porta irrupit, tanta celeritate, vt cum eius aduentus in Vaticano a nemine sentiretur, facile pontificem nihil tale credentem in cubiculo opprimere potuerit, nisi tormenta ægrè conuecta bubalorum iugis, expectanda censuisset. Quibus adductis per mediam Vrbem, armata instructaq; sub signis agmina Xysti ponte, & Septimana porta ad Vaticanum contenderunt. Tum vero Clemens ex conscientię pudore, & metu magnoperè confusus in arcem profugit, frustra in auxilium aduocatis militib. quos paulò antè dimiserat, quum aurei nummi etiam profusa manu in nomina dantes, ridente foro, spargerentur, ꝙ nemo esset vel aspectu, vel cultu capiendis armis idoneus, nec vlli mens esset Pontificis protegendi, cuius nomen veluti ad decipiendos fallendosque homines ab initio desumptum esse videretur. Eo die turmas cohortesque suo ordine, & composito quidem incedentes gradu, populus Romanus ociose spectauit, atq; etiam salutauit, ipsique opifices, vti in nullo metu, nec occlusis quidem tabernis, effusi in Tyberinam ripam, sub Ianiculo transeuntes spectauere, quum à Pompeio præcones in foro & compita dimissi pronunciarent, nemini esse timendum, quando nulla grauiore de causa intulissent arma, quàm vt Romanum populum auarissimi pontificis tyrannide liberarent. Fœdum id omnino & miserabile bonis pariter ac malis videri potuit, si reputatione sacrosanctæ maiestatis id facinus pudore aliquo ad Christianæ pietatis censurã vocaretur. Sed Clemens alioqui prudẽtia & vsu rerum nemini secundus, quũ fatali adductus auaritia omnes ordines afflixisset, vsque adeo hominum volũtates auerterat, vt misericordia omnis, in tanta publicarum rerum deformitate atque in tanto principis periculo, inuidia atque odio vinceretur. Sacerdotes enim inusitatis decumis onerarat, officiorum collegijs reditus auerterat, salariaque in gymnasio antiquitùs ex certo vectigali liberaliter constituta liberalium artium professorib. cum perenni infamię nota subtraxerat. Irata quoque plebs videbatur, quòd nequaquam agrorum malignitate, sed certis conuectionum atque horreorum monopolijs, magno fisci quæstu, annona ad triplum creuisset. Dirutæ etiam funditus, aut miserabilem in modum deformatæ fuerant multorum domus, ignobiliumque præsertim atque egentium, æquandis scilicet frontibus, dirigendisque ad normam vrbis regionibus, tanta Duumuiralis magistratus auaritia sæuitiaque, vt non maiorem barbari immanes vastitatem attulerint. & eo quidem grauiore Clemẽtis inuidia, quod nequaquam ad reuocandam antiquæ Vrbis elegantiam, quod infelici seculo ineptissimum videbatur, sed vt alterum è Duum viris famoso nomine conciliatum, vel iniquo oblato quęstu expleret: cui etiam magistratum contra consuetudinem impotenter continuarat. Commouebant tum sese Triumuiri conseruatores in Capitolio, vt opem ferrent, sed nulla inerat iussis aut cohortationib. eorum authoritas, quòd in his essent Scarsius algẽti ingenio, facieq;

Oo

leguleius, & quidam ignobilis scurra, cui Saccogelato cognomen fuit. Huic Marius Peruscus præfectus fisci, & rerum capitalium truculentus iudex, Clementi charus, indignante populo magistratum impetrarat, vt in eo mitigaret iniuriam, quod post multa pocula, stragulæ impositum seruorum lacertis in laquearia per iocum ac voluptatem excussisset. Per hunc modum Marcello Pompeij fratre peditum ducante ordines, præeunteque cum ala equitum Hieronymo Sarnensi comite, qui Marcelli gener erat, Vgo Moncata & Vespasianus & Ascanius in Leoninam vrbē irruperunt, paucis qui ad portā iuxta S. Spiritus templum constiterant, in fugam coniectis. Ita Vaticana domus momento tēporis occupata, direptaq; est, neq; prohiberi miles potuit, quin sacra omnia & in augustissimo quidem diui Petri templo semper antea inuio lato nefarijs manibus attrectaret. Cessit & auaritiæ militum cum priuatus, tum publicus pontificiæ aulæ apparatus, adeo vt aulæa etiam ingentia eximij operis discissa raperentur. Vasa quoque nobilia figulini operis, quæ mittit India, solo illisa frangerentur. Aberat inde Pompeius quòd in domo sua constitisset. Quibus cognitis grauissimo dolore est affectus, quòd milites pontificia etiam præda expleti onustique, à sacrario demum templique altaribus arceri nullo ducum imperio potuissent. Porrò Clemens vbi nullum in arce frumentum, nulla cibaria, quæ vel in paucos dies tolerandæ obsidioni sufficerent, eadem quæstoris auaritia esse comperit, neque in Vrbe hostium armis occupata milites parari, vel è Tuscia, Vmbriaque opportunè acciri posse videt, Vgonem ad colloquium magnis precibus aduocauit, missis ad eum obsidibus Innocentio Cibo & Nicolao Rhodulpho Cardinalibus, quibus Leo pontifex auunculus fuerat. Non grauatur Vgo, nec aduentum suum differt, vel improbāte, & dissentiente Pompeio, qui de obsidenda oppugnandaq; arce cogitabat, vt Clemente in potestatem redacto, è sententia Cæsaris bello finis imponeretur. Itaque Moncata cum paucis in arcem receptus, salutato pontifice, ei supplex lituum pastoralem argenteum, atque item gemmatam mitram, insignia pontificatus, militibus erepta restituit, officij sui necessitatem excusat, nefariam militum temeritatem detestatur, orat demum, vt ab oppugnando Cæsare desistere velit, pro quo Dij atque homines, nusquam aduersante fortuna feliciter propugnarent: Eam verò insitam esse animo Cæsaris pietatem, iustitiam, moderationem, vt non alio arbitro quàm ipso pontifice sit vsurus in pacanda Italia, cuius imperium nunquam affectarit, quanquàm ad id iure optimo, vti partum possessumque ab antiquis Cęsaribus aspirare posse videretur. Ad ea Clemens parum de Pompeio, & id quidem ironicè, de Vespasiano autem plurimum & vehementer oblocutus, quòd ab eo impudentissimè se deceptum, atque impiè proditum quereretur, respondit, se omnibus temporibus Cæsaris dignitati amplitudinique studuisse, neq; in posterum studia in eum sua remissurum, modo ille adulatione malignitatéque consiliariorum planè deprauatus ad ingenium suum rediret, sequereturque ęquitatem & iura fœderum, quorum tabulæ vigerent, & Galliam Cisalpinam ipsi Sforttiæ impotentibus circumuento armis restitueret. Decere enim eū qui tot auitis regnis adauctus, totq; insignib. potitus victorijs ad summam authoritatem augusti Imperij, summamque opum & virium amplitudinem peruenisset, liberali animo non modò antiquis possessoribus suas ditiones,

tiones, sua iura non adimere, sed etiam de integro largiri atque concedere, ipsumque Sfortiam per summam inuidiam falsi criminis insimulatum totius Italiæ precibus condonare. Cæterum post multos secretioresque sermones, res in hunc modum compositæ sunt, vt pontifex è Gallia Cisalpina copias reuocaret: Pompeio & Columnijs parceret: mitteretur à Clemente Neapolim datæ fidei obses Philippus Strozza vir pecuniosus, cui Petri Medicis eius patruelis filia nupserat: Vgo ipse cum omnibus copijs in Regnum proficisceretur, daretque operam vt quæ ex sacrarijs ablata essent, pertinerentue ad apparatum sacrorum, facta conquisitione redderentur. Cautum quoque est, vt Camillus Columna sine pretio dimitteretur. Is enim paucis ante diebus Senensi in pugna, dum intemperantius profligatos hostes persequeretur, a Braccio Baleono Florentinorum equitum præfecto captus fuerat. Atque ita Vgo Moncata vrbe excesit, grauiter indignante Pompeio, atque id factum detestante, quod sub inanibus simulatæ concordiæ promissis interpellari, eripique certam victoriam videret. Fuere qui existimarent, Vgonem multo corruptum auro, pontificem tanto periculo liberasse, eoque maturius atque libentius, ne eo capto, ac demum aliquo forte casu, aut Columniorum insidijs sublato, ex ea re Cæsari, qui religionis & pietatis laudem quæreret, inexpiabilis inuidia conflaretur. Ferebant enim Pompeium adiutore Cæsare paratis iam seniorum suffragijs, pontificatu haud dubie potiturum, si Fortuna Clementem in eo armorum strepitu conturbatisq; rebus abstulisset. Interea Clemens præsenti solutus metu, in spem vindicandæ iniuriæ suorum omnium hortatu vehementer accenditur, in Pompeiumque præsertim & Columnios omnes: reuocat tamen Mediolano copias, vt initæ concordiæ præscriptis legibus stare, pacatoque animo, ab æquitate Cæsaris pacem sperare videatur. Nec mora, Heluetiorum duo milia, & Italicas cohortes septem virtutis eximiæ, ex his quibus ad Mediolanum præerat Ioannes Medices dux egregie fortis atque audax, ad vrbem accersit. Præterea magnam equitatus partem, & in his Federici Gonzagæ ducentos circiter cataphractos: Stephanum etiam Columnam Prænestinum à cæteris Columnijs dissentientem, cuius fidei vir tutique plurimum fidebat, conscribere quatuor cohortes iubet, atque item Valerium Vrsinum, & Ioannem Baptistam Sabellum, Ranucciumque Farnesium magnæ spei adolescentes singulis equitum alis præficit. negabant enim Pontifici pacem confici posse cum Cæsarianis arma tenentibus, nisi pariter ab armatis & gerendum bellum instructis pax ipsa peteretur. In eo rerum motu Carolus Cæsar consilijs atque armis hostium, maiore virium mole occurrendum ratus, Lanoium proregem Neapolitanum cum sex millibus Hispanorum, & triginta onerariarum nauium classe in Italiam misit, scripsitq; ad Ferdinandum fratrem, vt Georgius Franispergus, summæ dux authoritatis apud Vindelicos, cum tribus Germanorum legionibus in Italiam mitteretur. Occurrere Lanoio Gallicæ Venetæque triremes Cyrneo in mari, sed nullo consensu. Nam quum Ludouicus Armerius Venetus præfectus cum dimidia suarum triremium parte ad portum Veneris substitisset, sero admodum Andreas Auria, Petrusque Nauarrus & Paulus Iustinianus ad hostes peruenere, certatumque est tormentis maioribus. Sed Lanoius vna atque altera naue e suis cum milite demersa, tribus autem quassatis, & cum multa nau

carum & militum strage vehementer afflictis, suaque demum prætoria pluribus colubrinarum pilis adeo perforata, vt penè mergeretur, valido repente suborto vento, è conspectu se eripuit, tenuitque Herculis portum, atque inde Caietam incolumis peruenit. Pari quoque euentu apud Mantuam Cæsarianis fortuna arrisit, quum Feltrius Veneti dux exercitus, expugnata iam nauiter Cremona, & cum eo Ioannes medices Germanorum legionibus occurrissent. Nam quum hi iunctis copijs densata incedentium hostium agmina, vt eos Padi transitu prohiberent, per expeditos Sclopettarios aliquandiu prospere minutis prælijs retardassent, ad Gubernulum demum vicum Medices, tormento ab vlteriore Mincij ripa in incertũ emisso, ictus occubuit, non tam priuato suo, quàm publico ruituræ mox vrbis Romæ fato surreptus, quum nemo eo forcius atque felicius ab inusitata virtute, libertatem Italię aduersus externas gentes defensurus esse videretur. Interea Clemens Pompeium reipub. pontificijq; imperij hostẽ decernit, senatu mouet, addit diras, interdicit aqua & igni, cæterosque Columnios eodem crimine damnatos armis persequitur. Inducto enim in Latium exercitu ad quatuordecim oppida insigni pontificiorum acerbitate direpta incensaque sunt, adeo, vt magna senum, puerorum, & fœminarum agrestiũ multitudo, alieni facinoris pœnas daret, pauci plecterentur ex his, qui è Vaticano templo altarium ornamenta rapuissent. Infecerat tamen ferè omnes is sacræ pecuniæ & prędæ contactus, ipsamque Neapolim, ita vt in foro sacræ vestes ad hastam propositæ spectarentur. Cæterum in Sublaqueum proprias Pompeij delitias atrocissime sæuitur, atque item ad Genatianum, sed aliquanto remissiore ira, scilicet vt elegantioribus Vespasiani ædibus, quas Prosper extruxerat, dissimulanter parceretur. Porro Pompeius vbi Latina oppida incendijs fumare, atque omnem armorum impetum in ipsos Columnios conuersum videt, postulat à Lanoio, vt afflictis familiæ suæ rebus maturè opem ferat: hortatur vt productis copijs potius in hostili agro quàm propugnando ad regni limites, bellum ruptis iam planè fœderibus cœptum gerat. Concilij quoque indicendi, cuius nomen Clementi maximè terribile fore videbatur, ex formula tabulas conscribit, noctuque Romæ per clientes suos affigendas templorum valuis, publicisque in locis euulgandas curat, dictante instruenteque Philippo Sergardo Senense. Per hos libellos pontifex ad concilium citabatur, quod Cæsar ad Spiram Nemetum vrbem (ea est ad Rhenum sita) esset habiturus, vt facilè intelligerent homines eum Balthasaris Cossæ exemplo, summum dignitatis & vitæ periculum, inimico Cæsare & infestis Lutheranorum animis aditurum. Nec multo post excitis ad id bellum regni proceribus, magno equitatu coacto, additisque Germanorum atque Hispanorum cohortibus, ad Frusinonem castra posuerunt. Quod vbi Clemens cognouit, viditque eos iam nudato planè consilio, auspicijs Cæsaris bellum esse gesturos, vt grauiore metu iniecto eos deterreret, è Gallia Valdemontium regia stirpe ortum accersiuit, hortatusque est, vt in spem potiundi regni, Neapolim classe inuaderet: vigere enim adhuc toto regno Andegauensium regum memoriam, & præclarum studium multorum procerum in id nomen: proinde ingenti animo arma capesseret, vt virtute fortunaque maioribus suis æquaretur. Itaque Valdemontius singulari alacritate classem conscendit, Campaniæ oram metu com-

plet,

plet. Salernum expugnat, signa ad ipsam Neapolim vertit, expositisque cohortibus ad pontē Sebethi amnis, effusum cum Neapolitana iuuentute Moncata intra portem compellit. Parte alia Lonoius atque Pompeius, Frusinonis mœnia tormentis quatiebant. ibi præsidium inerat earum cohortium, quæ ob ducis sui Ioannis interitum, à funesto vexillorum colore, vulgo nigræ vocabantur, quarum ea erat constantia & virtus, vt diffracta cadentiaq; mœnia, adiectis tumultuarijs operibus repente resarcirent, & sæpe audacter atque feliciter eruptione dimicarent. Pompeij mens erat, quum primum aliqua muri pars concidisset, admouere statim cohortes, & vera vi, trinisque subsidijs ex triplici nationum genere constitutis, supremum oppugnationis casum experiri. Per speculatores enim didicerat aduentare pontificios duces, vt obsessis opem ferrent, prouidebatque si segniter oppugnare pergerent, ancipiti prælio dimicandum fore. Sed Lanoius haud sane multum belli peritus, quum varijs suorum sententijs distraheretur, nec facilè consilium explicaret, potiundi oppidi occasionem corrupit, adijtque discrimen accipiendi grauis incommodi, quum propinquo hoste mouenda castra viderentur. Peruenerāt enim pontificiæ copiæ ad Ferentinum, Rentio Cerite & Vitello Tiphernate ducibus, aderatque legatus Cardinalis Augustinus Triuultius Clementis hortatu & suopte ingenio nauandę operæ cupidus, quod studio à maioribus tradito, Gallicæ factioni vehementer esset addictus. Nec mora pontificij quadratis agminibus Ferentino egressi patentibus in campis suorum pariter, atque hostium oculis dispari animorum habitu spectaculum prębuerunt. Erat enim è collibus, ipsaque oppidi summa arce in subiectos campos despectus, ita vt peditum & equitum agmina distinctis & præfulgentibus vexillis enumerari posse viderentur. Non tulêre subeuntium impetum Lanoij cohortes ponti Cosæ amnis præsidio impositæ, atque ita loco pulsæ profligatæque amissis tribus vexillis terga vertêre, adeo vt perturbata magna parte exercitus, sola Germanorum phalanx immobilis imperterritaque constiterit. quod nigræ cohortes cōspicatæ, auctis spe victorię animis audacter eruperūt. Ita patefacto aditu, commeatus affatim intromissus, præsidiumque nouo cohortium aduentu renouatum, abstinuit prēlio Rentius, quum victoria in manibus esse videretur, satis superque actum ratus, quod sine suorum vulnere, conclusos obsidione atque periculo liberasset. Ea quæ secuta est nocte Pompeius Lanoio in re aduersa repentinaque perturbato, reducendi exercitus munus suscepit, ita vt ipse maiora tormenta, suismet humeris atque lacertis impelleret: minora enim singulis ducibus reducenda attribuerat: cuius implendæ operæ specimen atque exemplum dabat, ne tale dedecus admitteretur, vt tormenta in potestatem hostium deuenirent. Ita singulari Pompeij cura, laboréque & diligentia exercitus incolumis in pacatum tutumque locum est receptus: nullo quippe per noctem tenebris atque terroribus opportunam accepto incommodo, nullo maiore minoréue tormento, vel in summa viarum asperitate deserto, nullisque postremò amissis impedimentis, quum hostis viribus, animis, loco, atque eius diei fortuna abundè superior, abeuntium tergis instare, & non mediocrem omnino cladem afferre potuerit. Ea bene gerendæ rei facultas, Pompeij celeritate & vigilantia pontificis erepta, magnam Rentio atque Vitellio, ipsius Triuultij legati, & minorum ducum

testimonio, conflauit inuidiam, vt qui vacare quęstui, delectari imperio, odisseque belli finem, & pericula vniuersæ pugnæ deuitare, vel malignitate, vel ignauia diceretur. Cæterùm cognito Cæsarianorum discessu, promouere serò castra, multosque dies nulla memorabili re gesta, circa Possium atque Cæcanum consedêre. Ex aduerso Lanoius atque Pompeius ad oppidum Castrum constiterant. Verùm cõsumpto in his locis omni frumento, cum fame vterque exercitus laboraret, & equi deficiente pabulo, quòd nullum gelida adhuc hieme gramen erumperet, inedia & macie conficerentur. applicuit ex Hispania Franciscus Angelius cucullatus diui Francisci sectæ princeps. Is opinione religionis Cæsarem nudato omni simulatione animo arcana crimina Christiano more confitentem audire expisreq; solitus, mandata Cæsaris de pace ad põtificem afferebat. Eius viri hortatu, quũ singula ad religionẽ reuocaret, & summa omnia de lenitate æquitateq; Cæsaris polliceretur, Clemens ad pacem inclinauit, quòd ęrarium sumptu, animum verò cura & molestia bellicarum rerum leuare perciperet, indignareturque pulcherrimam omnino occasionem potiundę victorię, astuta, aut ignobili certè ducum suorum cunctatione fuisse prętermissam, annonamq; demum non modò creuisse, sed in castris totoq; Latio tantum non consumptam esse conspiceret, & Borbonius maximè formidandus videretur, qui ingentibus lectißimisque instructus copijs, togatæ Galliæ & Hetruriæ vrbes, Romanæq; vrbis opes in prædam militi se concedere prædicabat. Itaque Romam accitus est etiam Cæsar Feramusca Campanus Cæsaris familiaris, qui dudum ab Hispania venerat, attuleratq; ad Pontificem a Cæsare humaniores literas, quibus se pacem expetere, odisse arma, & pontificiam maiestatem religiosè colere significabat, testabaturq; Deos immortales se regnis suis esse contentum, & ab se cuncta facilè posse iustis precibus impetrari, sed minimè passurum vt sibi à quoquam in his quæ iuris atque arbitrij sui sint, arroganter perscriberetur. Non esse enim ex dignitate Augusti, longè maximi principis leges accipere, minisq; terreri, ab his maximè qui imperio suo subiecti, & dijudicante fortuna, toties bello victi, ingratiq; demũ grauiore pœna digni censerentur. Itaque Idibus Martijs, qui dies summarum calamitatum Vrbi atque Italię initium fuit, inita rerum pax est, conscriptæq; renouati fœderis leges, ea conditione, vt Lanoius ad Vrbem veniret, scilicet præclara adstipulatione tabulis ritè confectis, grata omnium animis ea concordia sacris sollennibus celebraretur. Nec multò pòst Lanoius recepto prius Cęsariana in castra Triuultio legato, vt fidei obses esset, ad Clementem venit, notatusq; est haud dubie Deorum monitu aduentus eius, vt lugubris & maximè funestus Vrbi futurus, quum ea pars Vaticanæ domus qua ipse fuerat hospitio exceptus, terribile vagoque fulmine icta tremuisset. Ab ea autem pace maxime auersus erat Pompeius, dixeratq; discedenti Lanoio, ne magnopere laboraret, vt pontifici conciliaretur. Se enim acta Clementis, quibus galeri sibi honos adẽptus esse videretur, breui rescissurum, quòd ille nequaquam legitimus, sed vitio creatus pontifex, dignitatis suæ decus eripere nequiuerit: quòd Leo X. diuini atque humani iuris sciens, veræq; virtutis amantißimus, sibi absenti, ex senatusconsulto detulisset. Solebat ille elato contemptioreque animo Clementis ingenium, nomen fortunamque despicere, quum haud dubiè commoda omnia rerum suarum, & dignitatis ornamenta, ex amicitia & libera-

liberalitate Cæsaris expectaret. At Clemens confirmata pace cum Lanoio, vt Florentinis rebus, quibus maximè timebat, opportunè caueret, ab eo postulauit, vt in Hetruriam proficisceretur, præsentique auctoritate atque imperij iure, Borbonij consilijs obuiam iret, impediretque iter, quod ab eo per pontificios fines, infesta vbique populatione susceptum esset, scilicet vt tot coactæ in vnum audacissimarum gentium legiones, audito pacis nomine soluerentur: quum ipse Lanoius, ad quem summa militaris imperij respiceret, vti belli & pacis arbiter, præclara ante omnes auctoritate, persuadere militi, atque ipso demum iure supremæ potestatis, Borbonio præscribere facilè posse videretur. Sed milites in spem diripiendæ vrbis Romæ, consociatis animis tantos spiritus ex felicitate rerum gestarum desumpserant, vt quum superbia licentiaque corrupti, Borbonium Lanoiumque contemnerent, neminemque esse in terris qui ipsis resistere posset, existimarent, publico tantùm & tumultuario consilio regerentur. Quin & per eos dies, quum in Bononiensi euastatis agris fame laborarent, noctu in Borbonij domum irruperant, tanto ipsius periculo, vt vix ignobili latebra, quin interficeretur, sit seruatus: Quæsito tamē et pacatis animis iusso, vt prodiret honoris nomen restituerunt, vt aliqua ducis imagine ad disciplinæ speciem vterentur, moreque militiæ auspicijs eius atque imperijs parere velle simularent. Irridebant enim eum Hispani vti stolidum & exulem, quòd ambitiosè expetitis Heleonoræ nuptijs, intercipiente demum Francisco rege, delusus repulsam tulisset, & ad Galliæ Cisalpinæ imperium aspiraret. Germani verò eum egentem exutumque omnibus fortunis, & proditorem gentis suæ vocitabant. Itaque Cæsariani ab Alfonso Ferrariensi, commeatu omnis generis abundè adiuti, recreatique, euastatoque demum atq; incenso Bononiensi agro, egressi hibernis per Flaminiam viam nullo hostium occurrente, ad Apenninum supra Fauentiam contenderunt, Feltrio Venetorum duce, & Michaele Salasso regulo, qui Gallicis præerat auxilijs, in aciem prodire non ausis, quanquam his magnæ adessent copiæ, tormētorum apparatu, atque vrbium opportunitate superiores. Borbonio ab Amandula oppido subeunte ea alpium iuga, quę Aretinos despectant campos, Feltrius atq; Salassus per Petram malam breuiore itinere in Hetruriam transcenderunt, rati hostem (vti euulgatum fuerat) Florentiam continenti cursu petiturum. Sed is læuorsum in Senensium agros deflexit, vix tantisper moratus, dum ex insigni illorum studio ac liberalitate exercitus duorum dierum cibaria acciperet. Edicebatur enim toto agmine cunctis esse festinandum, quum percepta animis victoria, spesque omnis vberrimæ prædæ in vna celeritate posita videretur. Præbuerat spem Borbonius Florentinorum legatis ineundæ concordiæ, si ipsorum sumptu stipendia militi soluerentur. Sed in immensum augebat in dies eam petitæ pecuniæ summā, nec institutum tamē iter vlla in parte remittebat, vt iniecta spe pacis, ab apparatu belli hostes auerteret, quos imparatos & nec opinantes inuadendos esse cēsebat. Lanoius quoque qui ad Aretinas alpes occurrerat, ludibrio habitus, quum Borbonium ex itinere monuisset, vt retentare agmen vellet, idoneoque ad colloquendum loco subsistere, postquam Romæ pace celebrata ex sententia Cęsaris fœdus cum pontifice esset renouatum. Sed Borbonius milites que, cum Lanoium ipsum tum etiam pacis nomen impensè oderant, adeo vt irrisus atque repulsus non

mediocre vitæ periculum adiret, cum in subalpinos agrestes incidisset. Porrò Borbonius ęnea tormenta à Senensibus oblata parataque minimè secum aduehenda iudicans, vt instituta celeritate vteretur in opprimendo pontifice, anteuertendisq; hostibus, qui iisdem vestigiis secuturi viderentur, ad Pompeium scripsit, vt sibi aduenanti tormēta muralia, & commeatum affatim apud Romam pararet: se enim secretiora à Cæsare mandata nuper habuisse, quibus iuberetur, vt strenuam operam daret, vt occupata Vrbe Cæsariani nominis hostes delerentur. Paruit Pompeius, e Fundanoq; agro ad Palianū profectus pręstitit officium in his reb. vti opus erat, maximè liberaliter ac diligenter. Cęterùm tanta fuit in Cæsariano milite duceq; celeritas in superādis pręaltis fluminib. conficiendoq; itinere, vel per imbres maximè lutulento, vt aliquāto citius quā opinione hominum expectari possent, ad mœnia Vaticana peruenerint. Tum verò Clemens repētino instantis periculi metu consternatus, summęq; rerum et saluti plurimū diffidens, diuersa perturbato animo cōsilia volutare, modò constanter, modò trepidè à Patribus, et à Romanis, ducibusq; suis opē, consilium atq; operā postulare, ambigere an ad mare, vbi triremes erant sese proripere pręstaret, an deserto Vaticano intercisisq; pontib. intra vrbem se recipere, opperiri suorū auxilia, cum Borbonioq; aliqua pactione oblata, magna vi pecunię, pacē mercari, vt qui se omni alia spe destitutū videret. paucis enim ante dieb. Heluetiorū duo milia, atq, item mirificas ad tuēdam vrbē nigras cohortes, deprecantib. cunctis, ne id faceret, atq; reclamantib. importune dimiserat, vt ęrario parceretur. Etenim animo eius tanto rerū vsu, tantisq; exactę prudentię pręsidiis instructo ad elidēdam virtutis aciē, auaritia fatalis inhęserat, vt cuncta quę publico omniū iudicio timebantur, ipse vnus nequaquam timeret, fideretq; his maximè, in quibus nullam omnino spem reponēdam, summi pariter atque infimi homines existimarent. Extruxerat Rentius Ceres dux patrię suæ admodum funestus tumultuariā munitionē in ipso Vaticani dorso, irridendam hosti, nobis autem summo cum dolore & lachrymis spectandam. Armauerat item imbelles Romanas tribus, & paucos collegerat milites ex his qui nuper dimissi diuenditis armis in Vrbe remanserant: Profitebaturque se Leoninam vrbem, ipsamq; Romam, vnum atq; alterum diem egregiè defensurum. Putabat enim Clemens Feltrium ipsumque præsertim Guidonem Rangonum, magnis sibi obstrictum beneficiis, per Flaminiam viam, vitata Cassia, quà hostis iter intēderat, ad Vrbem cum expeditis copiis aduolaturos. Sed Borbonius antecessit, vrbemque Romam subiectam oculis, è monte Mario militibus ostendens, vbi ex præda multo opulentiore quā opinione auiditateque ipsorum concepissent, perpetuò ditarentur. edixit vt corpora tanti itineris labore fessa & enecta fame paulutum curarent, solitaq; celeritate murum subirent. Erat enim ab ea præsertim parte, quà in meridiem obuertitur, vetustate consumptus atque humilis. Inuasère itaque loca nequaquam munita sub auroram, pridie Nonas Maias, dimicatumque est vtrinque acriter minoribus tormentis: quum pauci veterani & prætoria Heluetiorum cohors constanter irruentes, conscendentesque repulissent. In ea parte quæ Obeliscum respicit, Borbonius dum cohortatur suos & scalam conscendit, in inguine plumbea glande traiectus occubuit, multique ingentis tormenti pila, è summis collibus in latera densissimi agminis emissa discerpti sunt; raptaq;

raptaque in prealta mœnium parte duo Hispanorum vexilla signiferis è muro præcipitatis. Sed repente nebula crassior palustri exorta campo, ita hostium aciem intexit, vt tormentorum vsus dirigendis ictibus fatali nostrorum incommodo penitus eriperetur. Irrupère itaque facilè Hispani per coniunctas muro ignobiles casas, vbi Borbonius amissa voce defecerat: Dijs haud dubiè concepto sceleri pœnam maturantibus: ne vir perfidiosus atque impius, direptæ atque euastatæ sacrosanctæ vrbis spectaculo lætaretur. Parte alia Germani munitiones in colle transcenderunt, circumuentamque in medio Romanam plebem, quę sub vexillis regionum intra Turrioniam portam constiterat, tanta sæuitia immanitateque trucidarunt: vt imbelles homines proiectis ad terram armis, suppliciter vitam deprecantes, crudelissimè cæderentur. Nunquàm enim ab vlla memoria, maiore truculentia vel in barbaros qui Mahometis sectam colerent, vel in perpetuos hostes atque inimicos, vindictæ libidine sæuitum est. Nemini enim fuga patuit, quum refugientes non in ipso tantùm celeberrimo templo, sed in adytis, ante sacrosanctam aram inermes trucidarentur. Quibus antea immanes ex vltima barbarie Totilas Gothus, & Gensericus Vandalus religiosè pepercissent. In eo strepitu Clemens frustra auersos Deos precibus ad aram fatigans, audito hostium clamore, citato gradu per oblongam duplicis muri munitionem è Vaticano in arcem confugit, gemens & crebrò se ab omnibus proditum querens, ita vt toto eo itinere è fenestellis miseraiblem nostrorum fugam, & cruenti maximè tumultus faciem, barbarorumque furentium hastas & secures impressas fugientium tergis despectaret. Clementi autem plenis passibus euadenti proximus aderat Paulus Iouius, qui hæc conscripsit, sustuleratque ei à tergo talaris togæ sinus, vt expeditius iter conficeret, suumque item violaceo colore pallium, & pileum capiti atque humeris iniecerat, ne pontifex à candore vestis agnitus, dum aperto demum & ligneo ponte in arcem transiret, à Barbaris accuratiore fortè glandis ictu sterneretur. Peruasère intra pontis portam, quum in curia & trepidatione nostrorum cataracta demitti nequiuisset, signiferi duo Hispani tanta audacia, vt petiti vndique tormentis, nihil mortis metu terrerentur, quin per pontem in forum proximum excurrerent. conatusque est pari temeritate Falcius centurio Hispanus portæ arcis valuas propellere, atque ibi cum paucis est interfectus. Tota itaque Leonina vrbe, quam Suburbium vocant, pontificijsque ædibus, sacrosancto & augustissimoque templo incredibili immanitate cruentatis, atque direptis, ad Septimianam portam signa vertère. primique omnium Itali duce Ludouico Gonzaga, cui ab inusitata virium ferocia, iactantiaque, Rodomonti cognomen fuit, transcendère eum murum, qui ab Aurelia porta per decliues Ianiculi vineas ad Septimianam protenditur, paruo admodum negocio depulsis defensoribus & occupato Xystino ponte, ita edita fugientium multa cæde, septem milibus hominum trucidatis, supra quadraginta milia hostium in Vrbem irruerunt. Nam ad Germanicas legiones tres, sex milia Hispanorũ Ioanne Dorbino duce, atque item Italicę cohortes accesserant, ex itinere passim latronum & damnatorũ concursu adauctæ, quas ductabãt Fabritius Maramaldus, Sarra Columna, & is, quẽ diximus Rodomõtes. Veteranos quoq; equites non exigua leuis armaturæ equitum manus ex vario nationũ genere, sine

vexillis,in spem ingentis prædæ sequebatur. His præerat Ferdinandus Gonzaga, & Philibertus Aurantius Belga, qui Borbonio interfecto, à militibus imperator est appellatus. Ea nocte nihil vnquam lugubribus aut funestis fuit Romanis pariter & inquilinis. æditæ enim omnibus in locis ad satietatem in nihil tale meritos inusitatæ cædes, nobilissimi senes pariter ac iuuenes tormẽtis excruciati, violatum vbique matronarum & virginum decus, Vestales in ipsis templis constupratæ, Cardinalium porro, principumque domus, tanta furentium rabie, ferro, atque ignibus expugnatæ, vt nec regum legatis parceretur: nemoque demum ex his, qui latebra gladios effugerint, sit seruatus, nisi vitam ac libertatem vniuersa bonorum substantia redemerit. Feritate et truculẽtia terribilis erat Germanus, sed à primo impetu quo armatos deleuerat, à gladijs temperabat, vsque adeo remissa animi ferocia, vt exiguo facile pretio libertatem captiuis daret, & pręsentibus tantùm spolijs & compotationibus lætaretur, verteretque demum furorem in templa & antiqui operis statuas, deformando cuncta atque euastando, quòd plerique eorum irrisis pontificum legibus, Lutherana dogmata sequerentur. Hispani autem astuta & implacabili crudelitate acerbiores, vt abdita arcanaque familiarium eruerent, tormentis atque supplicijs in nobilissima corpora grassabantur, tanta auri cupiditate, vt Iulij pontificis cadauer, multa exesum carie eruere, & annulo spoliare non dubitarint. Sed eius etiam gentis facinora, Itali, Brutijque decerptis vitijs, nec vllis omnino admistis virtutibus facilè æquabant, & eo grauiore cum inuidia, quòd in obsequium barbarorum longè promptissimi, æmulatione scelerum, ab amore charitateque communis patriæ discessissent. Obsidendæ verò arcis circumuallandæque perducta in gyrum fossa Philippus Cerbellio & Mendanius Hispani, negocium susceperunt, tanta acerbitate, vt vetulam in arcis fossam lactucas deferentem, quæ expetenti pontifici dono darentur, laqueo immaniter strangulatam, in conspectu arcis suspenderint, puerosque item qui olera funiculis extrahenda alligabant, sclopetis interfecerint. Biduo post affuit Pompeius Clementis quidem incommodo, periculoque lætatus, sed quum plena omnia cadaueribus, luctuque conspiceręt, multoque mulierum & puerorum eiulatu, atque insignium ciuium sacerdotumque, in tormentis frustra opem implorantium, ragiones et domus omnes miserabili gemitu complerentur, lachrymas tenere non potuit: eo etiam vehementiore dolore perculsus, quòd cadente patria, elapsoque secus atq; ipse optasset, incolumique pontifice, qui tantæ cladis causam prębuisse videretur, ad insontes tantùm ac miseros, summę calamitatis pœna recidisset. Itaq; vt igenerosum & sacratũ virum decebat, insigni pietate & misericordia adductus, domũ suam afflictis & miseris aperuit, & quanta maximè valebat authoritate apud duces ac milites operam dedit, vt inuiolatum decus fœminis seruaretur, cruciatu eriperetur ciues, & de redimendis captiuis, tolerabili conditione leges ferrentur. In his rebus humanitate, diligentia & liberalitate tanta fuit, vt superiora cœnacula ad summas contignationes honestissimis matronis atq; virginibus complerentur, cardinales plures ad se confugientes vestiret atque aleret, controuersias inter captiuos & milites sua pecunia dissolueret, cunctisque vitę periculo circumuentis, vadem se præberet, ita vt in ea fortunæ acer-

bitate

bitate captæ & euersæ Vrbi nihil Pompeij aduentu opportunius fuerit aut melius. Nemo enim miser ab eo frustra opem implorauit, nemo aut militum metu, aut inedia compulsus, salutaris atque hospitalis domus foribus eiectus fuit. Singulari quoque animi magnitudine simultatum et contentionum oblitus, non aduersę modò factionis nomine, aut peculiari ex causa veteres inimicos præsenti ope adiuuit, sed è Sanctacrucia etiam familia, à qua Hieronymum ipsius patrem interfectum diximus, nobilem matronam, eiusque filiam conspicuæ formæ virginem ad se recepit, atque auro redemit. Vna in re tantùm vindictę libidinem effudisse est visus, quum Clementis villam, sub monte Mario, contra Miluium pontem incendi iussit, adeo vt Clemens ab summa arce fumantem spectans, senatoribus diceret, satis ęquo iure secum agere Pompeium, quòd eodem igne talionem redderet, quo Latina oppida deflagrassent. Nec multis inde diebus Clemens consumpto commeatu, ita vt asinina etiam carne, inuitatis quoque quasi ad solennes epulas patribus auidissimè vesceretur, desperatisque omnibus effugijs, deditionem fecit, ea conditione, vt cuncta quæ imperasset Cæsar, se facturum polliceretur, à quo dignas eius pietate fideque literas expectabat, quibus stipendio militi persoluto, sibi sacrosanctum vrbis imperiũ cum libertate redderetur. Frustra iam Feltrium & Salassum atque Rangonum expectarat, vt admoto exercitu, expugnatisque munitionibus ipse & senatus arce eriperetur. Sed hi positis ad septimum lapidem castris, in iuga montis Marij excurrendo se tantùm ostentarãt, atque ita vt imperitis & miseris, id vnum in supremo salutis discrimine facile cupientibus, iamiamque descensuri, & munitiones aggressuri viderentur. Sed ea mente in conspectum se dederant, vt quid hostes occupati præda, & in tanta rerum copia vino, libidine, somnoque molliti facturi essent, prospectarent, nec tamen periculosi prælij aleam subirent. Quid enim stultius videri poterat sanis & peritis ducibus, quàm iniquum in locum se demittere, & cum inuicto hoste, viribusque haud dubiè, & loco atque animis superiore, recentique præsertim victoria pęferoci, collatis signis, in nullam spem prosperi euentus, de salute libertateque Italiæ dimicare? Itaque Feltrius salubri potius quàm honesto consilio, retro in Vmbriam iter flexit. Conflauit verò Clemens argentum omne, & aurea vasa sacrificijs dicata, vt inde diuidenda militibus pecunia cuderetur. Quæ quum satis esse non posset Cæsarianis ducibus, purpureos galeros tres concessit, vt illis licitantib. qui fœda ambitione corrupti ad senatoriam dignitatem aspirabant, aurum proferrent. Eo modo ad hastam propositis, emptores non defuere. Sed miles expleri non poterat, quum non menstrua, sed annorum aliquot stipendia, turbidi, insolentes, & vesana feritate ducibus etiam terribiles flagitarent. Quum his difficultatibus angeretur, angustoque arcis loco conclusus pontifex, oborta & manante in familiares pestilentia, de sua salute dubitaret, Pompeius ad eum venit, inuitatus ab amicis senatoribus, deposcenteque præsertim pontifice, quum is diceret, desperatis auxilijs, ab vna Achillea cuspide opem expectandam, Pompeium præclarè designans, qui certiora remedia esset allaturus, postquam tantis cladibus initia præbuisse videretur. Erat Pompeius in aduersis peruicax, & indomitus, in secundis verò adeo tener & flexibilis, vt commutatæ voluntatis gloria magnopere gauderet, oblectareturq; mirum in modũ, vbi decus

emineret, alterna elatione, depresſioneq; familiariorum ſuorum. Aliquo enim merito in gratiam aſcitos, inductis demum ſuſpicionibus extemplo repudiare, & corrupta propria libertate, odio perſequi erat ſolitus. Sed in hisæquiſsimo iure venit excuſandus, quum nonnulli ab eo liberaliter ſacerdotijs, varijs beneficijs honeſtati, ingrato demum animo vti pecunia corrupti, in amore ac fide turpiſsimè defeciſſent. Suſceptus eſt à Clemente vultu ad hilaritatem maximè compoſito, nec ficto quidem, quum periculi magnitudo, & conceptа ſpes ingens libertatis omnem penitus ſimulationem excluderent. Deplorauere tum veriſsimis lachrimis euerſæ vrbis calamitatem, ſacerdotalis dignitatis amiſſum decus, & denique communem inſaniam, cui pertinacius quam ſacratis hominibus expediret, vſque ad conturbationem diuinarum atque humanarum rerum ſeruiuiſſent. Interea peſtilens morbus ex fœtore cadauerum et fame, inęqualique cœli temperie ſubortus, multos Hiſpanorum abſumpſerat: & in his Antonium Gamboum, à quo templum virginis Deiparę ad Mineruam excruciatis fœde ſacerdotibus fuerat direptum. Sed Germanicas legiones multiplicatis funeribus maximè deuaſtabat: allatumq; erat, Gallos Odetto Lotrechio duce tranſiſſe Alpes eo conſilio, vt vindicatis iniurijs, ſacroſanctum pontificem, abrupta fide deceptum & proditum in libertatẽ aſſererent. Rex enim Franciſcus ſuopte ingenio maximè pius & generoſus pro dignitate Chriſtiani nominis, cuius ipſe titulum præferret, valde pulchrum & decorum exiſtimarat, cuſtodia et carcere ſacroſanctũ pontificem eripere, atque impios, & execrabiles latrones, vti militum nomine indignos armis perſequi, qui ſceleratis manibus, templa, aras, ipſa denique ſanctiſsimorum pontificum ſepulchra violaſſent. Implorarat enim vndique opem Clemens demiſſiſsimis precibus à Franciſco rege per Saluiatum Cardinalem legatum, atque item ab Henrico Britanniæ rege, ad quem Vbertum Gambaram miſerat. Accendebat etiam Heluetios vehementer Ennius Philonardus antiſtes Verulanus, vetus apud eam gentem legatus, vel vno maximè argumento, quòd Iulius ſecundus ab inſigni beneficij accepti memoria, eos honeſtiſsimi nominis titulo pontificię libertatis Defenſores appellaſſet. Nam Clemens ſatis ſuperq; explorata Cęſaris voluntate, quum ſe in poteſtate barbarorum eſſe conſpiceret, neque ipſius ſalus atque libertas ad arbitrium Cæſaris reuocaretur, aliunde ſibi auxilium quærebat. Per literas nanque & nuncios propenſo Cęſaris animo vtebatur. ſed milites, Germaniq; præſertim, minacibus oculis truces, efferiq; ſtipendia atque aurum depoſcebant. Quibus Cęſar non obſcurè indulgendum arbitrabatur, poſtquam tantis rebus geſtis, ſua præmia merebantur. Putabat quoque ex conſcientiæ pudore, Clementem vti grauiſsimis affectum iniurijs, vbi primùm cuſtodia liberatus euolaret, in omnem vindictæ libidinem ſeſe effuſurum, ita vt tantis adiunctis ſociorum præſidijs reſumpturus arma, & ad Chriſtianas imprecationes, dirasq; aduerſum ſe deſcenſurus eſſe videretur. In his rei nummariæ difficultatibus coactus eſt pontifex obſides dare, quos ipſi milites delegiſſent. Ii fuere cardinalium propinqui, virìq; maximè pecunioſi, Ioannes Marius Montanus Sipontinus, Honofrius Bartholinus Piſanus archiepiſcopi, Antoniuſq; Pucius Piſtorienſis, & Ioannes Matthæus Gibertus Veronenſis epiſcopi: itemq; Iacobus Saluiatus cardinalis pater, & Laurentius Ridolphus Nicolai cardinalis Germanus frater.

Horum

Horum sacratis manibus ferreæ cathenæ statim iniectæ, vinctique in Pompeiana domo custoditi. Hos Pompeius videre, aut alloqui humanitate sua indignum putauit, ne quum præstantes viros familiaritate superioribus temporibus sibi coniunctos, in libertatem vindicare non posset, ad non dubiam inuidiam eorum calamitate lætari videretur. Verùm per familiares suos id benignè & liberaliter præstabat, vt nihil quod ab subleuanda prædura captiuitatis incommoda, tristitiamque minuendam pertineret, omnino desiderarent. Quum verò à barbaris aurum immaniter supplicij metu iniecto exprimere properantibus, in Floræ campum ad furcas cathenati latronum more traherentur, bisque sententijs de eorum supplicio in corona militum graui & infesto concionis fremitu esset disputatum: adeo Pompeius eo atroci illustrium sacerdotum periculo, & Germanorum feritate commotus est, vt non multò post, ipso commiserãte, & prorsus conniuente, per vaporarium foci tubum subleuati, extractique funibus euaserint, quum Germanos custodes opipera in cœna, multo falerno consopitos egregiè fefellissent. Transierat paulo ante Pompeius in Alfonsi Vastij domũ, vt eius suspicionem ab se penitus auerteret, & deceptorum & furentium impetum sua absentia frustraretur. Horum fuga Clementem incredibili affecit voluptate, libertatemque eius magnopere maturauit. Nam Germani ad nouas pactiones descenderunt, vt pecunia certius ac facilius expediretur. Audiebant enim Lotrechium properare, vt liberati ab se Pontificis gloria potiretur. Is ad Boscum oppidum expugnatis Germanorum cohortibus, Alexandria Vrbe in potestatem redacta, & Ticino demum terribili tormentorum apparatu capto, direptoque, Padum transierat, Parmæ atque Bononiæ aliquandiu substiterat, vt Heluetias & Germanicas legiones expectaret, quibus receptis, per Togatam Galliam ad Truentum amnem contendebat. Aderant ei Venetorum copiæ, accesserant magni roboris auxilia Florentinorum. Ii enim ad famam capti pontificis exciti ad arma, Mediceis adolescentibus Hippolyto atque Alexandro Florentia eiectis, sese in libertatem vendicarant. Andreas quoque Auria Gallicæ præfectus classis, ad Delphini portum Hispanicas triremes oppresserat, eiectisque Adurnijs Genuenses Gallorum imperium acceperant. Quibus de causis Cæsariani duces in propinquum summæ rerum discrimen adducti relinquendam omnino vrbem Romam, & hosti obuiam eundum censebant. Id maximè cupiebat Pompeius, quum patriam à Barbaris funditùs euerti conspiceret, deformatis passim ædificijs atque omni laquearium & tectorum exusta materia collabentem. Sed negabant milites, Germanique præsertim, se ab Vrbe, pontificisque custodia discessuros, nisi stipendia soluerentur. Id verò se prgstare non posse aiebat Clemens, nisi custodia educeretur: capto enim sibi atque alieni iuris facto, non credi à n. ensarijs & publicanis, libero autem & suæ dignitati restituto, præclaram fidem rediuiua potestatis existimatione confestim affuturam. Porrò Cæsar ab Hispania perplexè rescripserat, sibi æquum videri, vt pontifex custodia educeretur: sed darent ipsi operam, vt alicunde militi stipendia præberentur, cauerentque, ne pontifex ex captiuo liber et hostis factus, si id vellet, partium consilijs multum noceret. Interpretandis autem literis, diuersæ sententiæ à ducibus dicebantur, Aurantius, Alarcon, Vereius atque Moronus cautiores videri volebant. Pompeius

verò & Columnij omnes cohortantur, vt per honestam pactionem sacrosanctum pontificem carcere, ipsum vero Cæsarem infamia liberarent. Aduenerat Franciscus Angelius præclarum de Cæsaris conscientia, voluntateque testimonium ferens Itaque Clemens mirificè adiuuante Pompeio pecuniam à cupediarijs ditibus mutuam impetrauit per Bernardinum Sanctium Reatinum iurisconsultum, Vrbis prætorem. Hunc Pompeius Anoierio Motæ Gallo collegam addiderat, vt miseris ciuibus de vita & fortunis cum milite litigantibus præsidio esset, atrocitatemque publicæ calamitatis humani iuris artibus emolliret. Francisco denium Angelio insigni adipiscendæ libertatis authori purpureum galerum est pollicitus: itemque Moroni filio episcopatum Mutinensem dedit. concessit & ipsi quoque Pompeio Piceni legationem omnesque promissis aut præsentibus donis, qui authoritate valerent, sibi conciliauit. Propterea vt milites ampliore pecunia mitigaret, Grimanum & Cornelium Venetos, Sanseuerinum, Caraffam & Palmerinum Neapolitanos, Cardoniumque Hispanum, pretio legerat in senatũ, vt quæ sanctius atque syncerius Cęsari fidem obligarat, quinque cardinales obsides dedit, è quibus Triuultius, Pisanus, & Gaddius Neapolim sunt perducti, Vrsinum autem & Cæsium ipse Pompeius vadem pro his generosè admodum se præbens, ad Sublaqueanos secessus perduxit, atque maturè ingentibus munificentiæ atque humanitatis officijs obstrictos dimisit. Quum verò pontifex amici pacatique animi data fide, atque ea tabulis confectis con firmata, excessurus arce, & Orbitum Tusciæ oppidum, comitaute parte exer citus, petiturus esset, Pompeius ei dono dedit nobilem Turcam equum, itémque insignes sarcinarios mulos, & niuei coloris asturconem, quo sacra arculę purpureæ inclusa cum perpetuo igne pontificibus maximis præferri solita veherentur. Sed pontifex mutato habitu, ita vt vnus ex familiæ præfecti familiaribus videretur, intempesta nocte ex arce atque Vrbe exiuit, veritus si lucem expectaret, Vgonis Moncatæ sententiam, qui Lanoio pestilentia absumpto Neapolitano regno præerat, virque ab ingenita subtili calliditate versutus & varius, ab his facilè dissentiebat, qui pontificem militum manibus ereptum volebant, & Cęsaris inuidiam honestiore decreto lenire cupiebant. Ludouicus autem Gonzaga educendi potificis negocium susceperat, feliciterque perfecit, frustra petente Aurantio, vt in itinere subsisteret, quum is e Galeria oppido vbi erat in hybernis, transuerso itinere salutaturus, incertum an retenturus cum ala equitum aduentaret. Pontifice post septimum mensem libertati restituto, Pompeius Neapolim cõtendit, vt bellicis partium consilijs interesset. Iam enim Lotrechius ferè totam Italiæ longitudinem emensus in Apuliam peruenerat. Quo rerum periculo adducti Cæsariani, obtestante educenteque Alfonso Vastio, vrbem absumptis omnium fortunis, domibusque fœda tectorum strage, deuastatam reliquêre. Discesserat e castris Vastius ab initio priusquam Roma caperetur, ne sceleratis militum consilijs interesset, veneratque deinde in Vrbem, vt suo veteris imperij iure vteretur, frenataque militum licentia, vigilijsque & singulis militiæ muneribus ad disciplinam reuocatis, in hostes legiones educeret. Certatum subinde est equestri prælio ad Luceriam superantib. Gallis, quo Martius Columna adolescens alacriter pugnãs, & ardentius excurrens est interceptus, Hunc Pompeius ex Octauiano fratre genitum

gentium, confestim mille aureis redemit, scripsitq; ad eum, vt nihil ab eo incommodo innatæ virtutis impetum remitteret, sed etiam atque etiam intrepidè progrederetur, aurum in promptu semper futurum, modò vti ea familia & eo patre natum deceret ad parandam laudem, & militare decus eniteretur. Ostentauit demum copias Lotrechius, et displosis in aduersos tormentis, sub Troiæ vrbis colle pugnandi potestatem fecit. Sed Aurantius et Vastius, Dorbino comprobante, ex æquissimo loco in æquam planitiem minimè descendendum putauerũt. Nec accliuem locum Gallus subijt Hetruscorum auxilia expectans, quæ de aduentu suo per Apennini colles interdiu fumo & noctu ignibus significabant. Cæterùm in Cæsariano milite multum refrixerat vetus ardor, illeque impetus celeritate audaciaque semper felix. Tanta enim ditati præda, & voluptatibus atque delitijs emolliti, pauere vulnera, prælij casum defugere, & præter consuetudinem nimia vitæ cupiditate distineri videbantur. Vertere itaque signa Neapolim, silentio motis castris per noctem profecti. Nec Lotrechius abeuntium vestigijs institit, suadente Nauarro, vt Melphiam vrbem valido firmatam præsidio prius expugnaret, quàm hostes insequeretur, ne obsessis demum itineribus, commeatus eriperetur, qui Neapolim oppugnaturis è Samnio foret expectandus. Dum itaque Galli Melphiam magnis viribus expugnant atque diripiunt, Cæsariani Neapolim concessère, Lotrechiusque demum ad vrbem vallatis castris consedit, longa admodum instituta obsidione, nec intermissis quotidianis incursionibus, quibus ab initio aduersus erumpentes adeo profecit, vt interfecto Vereio Belga, qui liberandi Pontificis decretum improbarat, Germani Hispanique tumultuarijs victi prælijs magnoperè terrerentur: nam primò ad Diui Antonij tẽplum, iterumque ad Sebethi amnis munitiones, & demum ad Pausilipi montis cryptam quum interclusi fuissent, amissis multis equitibus, & duobus Germanicis vexillis, intra Vrbem trepidèrefugerant. Acciuerat quoque Lotrechius è Liguria classem, Philippo Auria præfecto, vt hostes, ipsaque Neapolis terra marique obsideretur. Nec dubitauère Moncata et Vastius, quinqueremes stratas suas completas veterano milite ad pugnam educerent. Concurrère terribili & maximè cruento inito certamine ad Vrsium promontorium, citra Salernum, Cæsarianisque Ligurum virtute & nauali peritia superatis, Vgo Moncata est interfectus, Vastius ipse & Ascanius Columna equitum magister in prætoria capti. Cecidit & Cæsar Feramusca, qui perfidiosæ pacis cum Pontifice author fuerat, & cum eo Hispanorum promptissimi. Deuenit & in potestatem hostium Camillus Columna Marcelli filius, quem Pompeius pecunia maturè è manibus Ligurum redemit. Eo tempore Pompeius Caietam se contulerat, vt inde commeatus expediret, Vrbem portumque tueretur, & bellum in Minturnensi & Fundano aduersus Caietanos regulos administraret. multi enim regni proceres in Samnio, Lucania, Brutijsque, & Salentinis, Hispanorum odio, & præsentis exercitus metu commutata voluntate defecerant, & castra Gallica sequebantur, vt studio Andegauensis factionis alacriter ostentato, in paranda victoria Lotrechij gratiam promererentur. Per eos etiam dies Pompeius, ad ea belli detrimenta domestico vulnere ictus, infensæ Fortunæ acerbitatem sensit. Scipio enim Columna Marcelli fratris filius, cui episcopatum Reatinum detulerat, quum iuuenili ardore exuta striata sto-

la,non contemnendas copias ex amicis & clientibus comparasset,& in Marsorum finibus cum Neapoleone Vrsino,ætate,audacia,atque opibus pari collatis signis dimicasset,in prima acie ceciderat.Sed eum dolorem adeo constãter tulit,vt eum,postquã ita in fatis fuisset,nequaquam honestius mortem oppetere posse diceret, quum aduersus publicos & priuatos hostes fortiter pugnando pro Cæsare,& Columniæ familiæ dignitate cecidisset. Auctus subinde est episcopatu Auersano, Clemente proclinata iam belli Fortuna, eum concedente,quo Fabium Octauiano fratre genitum,tum iuris ciuilis scientię operam dantem honestauit.Interea graui iam autumno lethalis morbus Gallorum copias inuaserat,ex palustri nebula,& tetro castrorum odore haud dubie conceptus,adeo multiplicatis funeribus,vt ipse Lotrechius & Valdemontius,qui superiore bello dux fuerat,atque item nobilissimi alarũ duces,et pręfecti legionum,paucis diebus interierint.Exiere demum obsessi, tentatisque præaltis hostium munitionibus,quum eas nemo armatus defenderet,in languentes & lurida macie deformatos hostes impetum fecere, persecutique demum reliquias eorum vix manib. atq; humeris arma gestantes ad Auersam, bello finem imposuere,capto Petro Nauarro,& Michaele Salasso in deditionem accepto,qui paucos post dies eodem morbo,simul & dolore animi, hic in libera custodia,ille in carcere perierunt. Andreas quoque Auria quibusdã offensionibus inductus,mutata fide à Gallis ad Cæsarianos se contulerat,persecutusque Gallicas triremes earum partem cepit, ingressusque Genuæ portum eiectis Gallis,veterem libertatem patriæ restituit.Fortuna itaq; pro Cæsare vbiq; feliciter depugnante,Pompeius Neapolim venit,in consilium grauissimarum rerum ascitus ab Aurantio.Hunc enim Cæsar in regni præfectura Vgoni Moncatæ suffecerat,quærebaturque acerbissimè in eos, qui spe victoriæ partium Andegauensium decepti, fluxa fide ad Gallos intempestiuè defecissent,ita vt damnatorum regulorum ingẽs numerus, publicatis eorum bonis atq; oppidis fiscum repleret,& pleriq; viri nobiles capitali supplicio punirẽtur,multi verò afflati suspicione criminis, metu auarissimorum iudicum in exilium abierint,quorum omnium oppida ad hastam vendebantur,in his addicendis Aurantio plurimum liberali,qui spectatam virtutem militũ,donatiui nomine,ingentibus pręmijs vel castigante Cæsare, ornandam susceperat.In his Federicus Caietanus Honorati filius, quum à Cæsare defecisset, vt paterna oppida à Columnijs possessa repeteret,Minturnensibusq; arma intulerat,in foro securi percussus est,Murconio eius patruo Pompeij precib. haud dubie conseruato,qui eandem damnationem subierat,& pene productus ad supplicij locum,similem vitæ exitum expectabat. Attulit hanc gratiam misero seni,ex veteris beneficij memoria,quod vir generosus viginti annorum spatio nunquam obliuione deleuerat. Quum enim iuuenis in Volscorum syluis quotidiana cõsuetudine venaretur,ab Honorati equitibus ex insidijs captus, & Fundana in arce in imum turris carcerem detrusus fuerat,sed demum insigni Murconij pietate mortem effugit,quum Honoratus frater eum vti iuuenem præferocem & Caietanę familiæ infestum veneno tollere decreuisset. Seruum enim suum Murconius fideli obsequio facilè parentem, sed confìcto damnatum crimine,in eundem carcerem demitti iusserat, vt Pompeium moneret,ne alio vteretur cibo,quàm eo qui sibi sportula demissus foret,humaniter in-

ter interposita salutari mora, donec Honorati consilia lenirentur. Nec multo post Pompeius ex morte Cardinalis Cardonij, Montis regalis in Sicilia insigni sacerdotio dicatus est, facilè id ingentibus ipsius meritis tribuente Cęsare. Eodemque anno quum aliquandiu in Brutijs, & deinde in Apulia cum Venetis atque reliquijs Gallorum vario euentu esset dimicatum, pax inter Gallum & Cęsarem inita est, ex cuius legibus excessere Galli & Veneti omnibus Apuliæ oppidis, & rex Gallus liberos obsides, vicies centenis milibus aureorum persolutis cum incredibili totius Galliæ lætitia incolumes recepit. Ea quoque æstate, inter Clementem & Cæsarem amicitia renouata est, ijs conditionibus, vt Cæsar Margaritam filiam in cœlibatu susceptam, Alexandro Medici iunioris Laurentij filio desponderet, bellum aduersus Florentinos susciperet, vt Mediceis vetus in patria dominatus redderetur. Florẽtini enim natura Gallici nominis studiosissimi, eiectis statim Mèdiceis Lotrechio adhæserant. miserant ad eum Neapolim auxilia validissimarum cohortium: professique Gallorum amicitiam, Cæsarianos cunctis opibus oppugnabant, nunquam futurum existimantes, vt pontifex tantis affectus detrimentis, & tantis iniurijs exacerbatus, animum ad Cæsaris amicitiam reuocaret. Venit inde in Italiam Cæsar, triremibus ab Auria Genuam deuectus. Nec multo post Cæsar Bononię à Clemente susceptus coronatusque est solenni pompa, ipso natalis sui die, quum precibus pontificis, Venetorumque, Franciscum Sfortiam in complexum & gratiam recepisset, reddito ei Galliæ Cisalpinæ imperio, de quo tantis inuectis cladibus, omni deuastata Italia dimicarant. Venerat per eos dies Solymanus ad Viennam oppugnandam, innumerabiles copias ducens. Sed ea vrbe frustra, vtpote sine tormentis muralibus oppugnata, & deuastato demum Norico, Pannoniæque agro Byzantium redierat, ita vt Germanis et Ferdinando Cæsaris fratri, qui Pannoniæ regnum armis petebat, grauiore fama quàm exitu formidinem incussisse videretur. His enim de causis Cęsar moderato animo victoria vsus, quòd ab armatis eripi ne quiuerat, æquitati & præcibus ab eximia magnitudine animi concessit. Profectus est demum in Germaniam, tribuitque summam potestatem apud Neapolim Pompeio, quum Aurantius exercitibus in Hethruria præesset. Integrum verò annum Florentini libertatem suam constantissimè defenderunt, bellum administrante Malatesta Baleone, callido & forti duce, atque item Stephano Columna, viro vigilanti atque impigro, qui Galliæ regis nutum atque imperium sequi dicebatur. Binis castris vrbem obsidebant, à citeriore parte Aurantius, ab vlteriore verò Vastius, interfluente Arno. Erantque his in castris præter Ascanium & Sarram ætate maiores, Camilli duo & Martius Columnij iuuenes cohortium alarumque præfecti, tanta militari cum laude, vt Pompeius ea sobole iam planè adulta & strenuè exercitata in castris, magnopere lætaretur. Cęterùm vertente se anno, Florentini fame domiti deditionem fecerunt, quum ipsorum auxilia quæ ad opem ferendam Pisis aduentabant, Aurantius in agro Pistoriensi profligasset. Sed in ea tamen victoria ipse dux cecidit, vacuamq; & liberam præfecturam regni Neapolitani Pompeio reliquit. Itaque biennium in administratione rerum publicarum versatus, eum in reddendo iure, recreandaque prouincia & pecunijs exigendis iustitiæ, humanitatis & temperãtiæ modum tenuit, vt quum seueritatem

cubiculo ipsius ferrum inferre, & ad cædem enudare minimè dubitaret. Seruauit tamen plurimos, quum ex seueritate legum capitis pœnam meritos, ad triremes relegare esset solitus, egestati, iracundiæ, & corrupti etiam sæculi licentię, plura omnino condonanda, militibusque præsertim clementer indulgendum existimans. Villam non longè à maris littore quà in occasum plaga illa hortorum amœnitate pernobilis ad Coccerij cryptam extenditur, citriorū sylua & marmoreis fontibus exornarat, in eaque adeo multus erat, vt sua manu agriculturæ peritissimis, & semper purpuratus arbusculas insereret, spectanteque populo, cum Neapolitanis hortorum amœnitati impense studentibus de vario seminum genere, deque olerum nobilium & peregrinorum florum plantatione dissereret. Cæteras horas, sobriusque præsertim Musis dabat, quibus adeo oblectabatur, vt & stilum feliciter exerceret. Composuit enim lepidis argumentis aliquot minuta poemata, in quibus Isabellæ Villamarinæ Salernitani principis vxoris formam atque delitias elegantissime depinxit. Hanc enim studiosè colebat, atque ea ingenij libertate, vt nihil vnquam turpe à castissima fœmina cupiuisse testaretur. Scripsit demum grauiore consilio laboreque iustum volumen de laudib. mulierum à multis priscæ virtutis exemplis atque orationis iocūditate eruditorum lectione dignissimum, quòd se in honorem Victoriæ Columnæ gentilis suæ composuisse dicebat, cui & non pari studio, ob excelsam nobilissimi eruditissimique ingenij virtutem, eximiamque Christiani animi pietatem septem libros de vita & rebus gestis Piscarij mariti ipsius inuictissimi ducis dicauimus. Quum in publico negotio priuatoque otio, intermissa repetitaque ex occasione clarissimorum hospitum, venationum, aucupiorumque & piscationum voluptate liberaliter frueretur, seque inuidiæ procerum ex amplissima regij imperij potestate expositum cōspiceret, (Nam multi ex Hispanis et Belgis, ambitione & spe quæstus ad eius præfecturæ munus aspirabant) à Clemente postulauit, vt sibi in Tusculano rusticari liceret. Respondebat pontifex se syncera fide erga ipsum post tantas clades in amicitiam receptū, & dum vita suppeteret, inter præcipuos habiturum, modò vrbem potius quàm rura colere, & senatorijs muneribus interesse vellet. Sed Pompeius nullam suspicionem de salute superfluam ratus, nullis pignoribus, aut vadib. adduci potuit, vt ad Vrbem regrederetur. Nec multo post Cæsare è Germania ad Pannoniæ fines properāte aduersus Solymanū, vt vniuersis copijs cum rege Barbaro dimicaret, Pompeius Camillum & Martium fratrum filios cum delectis peditum cohortib. in Germaniam misit, duce Vastio, qui veteranos Hispanos & legiones Italicas ad Cęsarem perducebat. Incidit que paucos post dies in morbum ab initio contemnendum, sed qui mox occultis insidijs lethalis atque supremus fuit.
Vtebatur à prandio statim æstate pariter atque hieme, frigidæ potu ardente scilicet stomacho, qui à multo calore vel pr ędura cibaria perficere erat solitus. Sed vinum ineunte statim æstate niue Samnij montibus quæsita affatim miscebat, frustra damnantibus medicis, quorum placita serio & ioco, vti ancipitia atque incerta sępissime refellebat. Comederat & biferas ficus indulgenter. Itaque vixdum paratis remedijs, permeante ad præcordia feruidæ febris veneno ad quartum Calendas Iulias, integerrimis sensibus è vita discessit, ita vt in eo festinatæ mortis cursu, vitę exitum intrepidus sentiret, commendaretq;

animum superis, nec vlla se grauiore molestia affici diceret, quàm quod ante diem exactæ ætatis, præoccupante fato, familiaribus gratus esse nequiuisset, cogereturque discedere inuitus ex eo eruditorum iocundissimorumque amicorum cœtu, quo se tum maximè incomparabili percepta voluptate, plurimùm oblectare cœpisset. Aderat enim expiranti Augustinus Niphus Suessanus è secta Aristotelis philosophorum ætate nostra celeberrimus, & plerique alij viri graues, in liberalibus disciplinis cum laude versati, qui morientem, vti patronum inexhaustæ liberalitatis, parentemque omnium verissimis lachrymis luxerunt. Intempestiuus enim videbatur interitus, quod nondum quinquagesimum tertium ætatis annum expleuisset. Nec defuere qui veneno sublatum suspicarentur perfidia Philippi Galli, qui ab ætatis flore & musicæ artis peritia domino charus, epularum demum structor euaserat, & à põtifice patrati sceleris præmia expetisse dicebatur. Sed tum medici & pollinctores, exenterati viscera nullo veneni indicio notata retulerunt. Nec ad mortis nuncium Clemens vllum omnino lætitiæ signum vultu prętulit, quanquam a sacerdotio valde opulento, insigniique inter senatores officio ad ornandum Hippolytum Medicem ei perampla hæreditas obueniret. Verùm seuerè contraxit frontem, vel ob id quod Pompeius eodem anno mense que, quo ipse natus, immaturè atque hominum opinione celerius, è vita discessisset, quum præsertim tanta vis spiritus, & ea quidem aduersus morbos indomita, robusto in corpore vigere videretur. Magnopere enim Clemens ex alienis fatis omine concepto, mortem timebat, quum alioqui nihil saluti molliter indulgẽdo, vitam contemneret. Prorupit tamen in longos sermones de Pompeij moribus ex animo iudicium ferens, quũ honestissimi viri qui tum aderant, amore, vel odio mortui famã diuersis sententijs excuterent: & ipse ante omnes Põpeium ab eximijs ingenij naturæque dotibus verè magnum fuisse testaretur, sed aculeatè subiungeret, Pœni Annibalis exemplo, vel maximas eius viri virtutes ingentibus vitijs adæquari. Appellarant enim eum nonnulli ingenio repentinum & inconstantem, natura factiosum & tumidum, consilioque maximè vastum, & libidine adeo intemperantem, vt quum liberos suscepisset, illicitis etiam amoribus deseruiret. Ego certè qui fortè sermonibus intereram, multa ex his ad calumniam super æquum adaucta ab inimicis arbitrabar: reuocabam item ad memoriam ferè omnia quæ vir ille ab ineunte ætate, in lorica pariter & purpura, ad extremum vsque vitæ actum, strenuè atque magnificè peregisset, ita vt ab incomparabili maximarum virtutum concursu memorabile posteris eius nomen futurum putem: quum nemo hodie in toto diuinarum atque humanarum rerum officio, laudandum admirandumque se offerat, vel magnitudine animi, vel personę dignitate, vel authoritate nominis, vel denique disciplina, splendore, fortunaque Pompeio maior & illustrior, modò odium facessat, decedat inuidia virtutis comes, omnisq; simultas humaniter, ipso saltem vitæ exitu terminetur.

FINIS.

EORVM QVAE IN HISCE ILLVSTRIVM VIRORVM VITIS PRIMO VOLVMINE CONTINENTVR, INDEX.

A

†

C

G

H

L

P

‡ ‡

R

S

FINIS.

EORVM QVAE IN HISCE VITIS ILLVSTRIVM VIRORVM SECVNDO VOLVMINE CONTINENTVR INDEX.

B

‡‡ 3

H

I

Nicolaus

Tessera

V

X

Z

FINIS.

REGIONVM, CIVITATVM, FLVVIORVM, ET PORTVVM QVÆ IN HOC PRIMO *Tomo reperiuntur.*

IN SECVNDO VOLVMINE

FINIS.

PAVLI IOVII EPISCOPI NVCERINI RERVM TVRCICARVM COMMENTARIVS AD INVICTISSIMVM CÆSAREM CAROLVM V. IMPERATOREM AVGVSTVM.

Ex Italico Latinus factus.

QVANDOQVIDEM *omnibus notißimum est, inuictißime Cæsar, te pro tua singulari religione atque animi magnitudine, nihil aliud nunc magis, quàm bellum in Turcas meditari (quod quidem nobis vt ob eorum prosperitatem atque audaciam necessarium, ita omnium iudicio etiam gloriosum fuerit) volui, vt æmularer illos qui te armis, nauibus, equis et thesauris adiuuabunt, quum ego nihil aliud præstare possem, saltem tibi peculiarem atq; apertam militiæ, potentiæ, ac victoriarum, quibus ipsi Turcæ potiti sunt, cognitionem præbere: ac simul viam breuiter fideliterque ostendere, qua hæc fera natio ad tantam imperij magnitudinem tanto cum honore militari ex arte parto peruenerit: vt à ducibus ac militiæ magistris certa remedia contra eorum et vires & artes inueniri facilè possint: & Christiani milites exemplis rerum præteritarum instructi, meliorem & commodiorem bellandi disciplinam percipiant, quo tandem eos ipsos Turcas debellare queant. Quod quidem tibi non erit admodum difficile, qui post infinitas victorias pacem adeo magnificè, neque sine gratia Dei, omnibus ac priuatim defessæ iam Italiæ donaueris, atque animum Christianißimi regis Francisci felicibus sororis nuptijs tibi adeo deuinxeris, vt is cùm ob propriam virtutem, tum verò ob titulum quem gerit, non posit voluntate, consilio ac viribus tibi non esse coniunctißimus, quemadmodum etiàm de alijs principibus Christianis spes est futurum, præsertim quum beatißimus pater Papa Clemens religiosa quadam promptitudine ipsos inuitet: qui quidem Clemens votis omnibus non solùm res sacras & non sacras, verumetiam mentem ac corpus ipsum huic sanctißimæ prouinciæ dicauit. Et quoniam apud te laudem eloquentiæ minimè quærere, sed tantùm fidelem & Christianum animum hac in re mihi ostendere propositum est, tædiosa procemia, & Tusci sermonis ornamenta, tanquam res superfluas prætermittam, atque vti verba ipsa commodius excipiantur, simpliciori, atque vniuersæ Italiæ communiori lingua vtar, quo substantiam rerum absque temporis circa verborum vanitatem amißione, percipere faciliùs posßis. Neque mireris optime Cæsar, si ego ipse homo demissæ ad talum togæ, sacrisque initiatus, qui nunquam limites Italiæ transierim, de rebus militaribus ac de longinquis regionibus loqui audeam. Tibi enim persuadeas velim, me diutina præcipuaque diligentia, auxilio summorum principum, relatione excellentium ducum, militum, oratorum, ac denique cuiuscunque conditionis hominum vsum esse, vt veram mihi notitiam rerum in nostris Latinis Chronicis descriptarum pararem. Quæ quidem Chronica, quod in Dei laudem, atque in tuam tuorumque auorum, perpetuamq; gloriam cedat, breui in publicum edere constituimus. Vale.*

Datum Romæ vndecimo Calendas Februarij.
M. D. XXXI.

DE REBVS ET VITIS IMPERATORVM TVRCARVM VSQVE AD SOLYMANVM SECVNDVM.

Solymanus I.

TVRCARVM natio à Scythis, quos nunc Tartaros vocamus, qui ſolitudines vltra Caſpium mare circa Volgam fluuium inhabitant, originẽ dubio procul ducit: id quod ex ipſorum moribus, ex facie, ex vſu ſagittarum, ex bellandi conſuetudine, ex ſuperba deniq; loquendi forma, Scythicæ ſimili, facilè deprehenditur. Anni ſunt plus quàm ſexcenti, quod ij in Aſiam minorem, quam Natoliam appellamus, peruenerunt. quo in loco prędæ ac bellis continuè

tinuè incumbẽtes, quamplurima loca munita paulatim subiugarunt, adeo vt populis illis qui non admodum exactè arma exercere nouerant, magno terrori essent. Neque tamen principem aliquem vnquam habuerunt, sed veluti Aphricæ Alarbes, quos vocant, diuisi per turmas, regionem illam amplissimam tyrannico imperio possidebant. Cæterùm sub Magnifici ducis Gothifredi Bolionij aduentum, qui vt Terram sanctam acquireret, cum trecẽtis milibus peditum atque equitum centum milibus transierat mare, vires in vnum contraxerunt: ac sub regimine Solymani cuiusdam excellentissimi ducis prope ciuitatem Nicæam Christianos aggressi, maximis nostrorum laboribus ac pugna non incruenta, fusi tandem fugatique sunt. Post hunc Solymanum Turcæ per plures annos nullum ducem, cuius extet memoria, præcipuum habuere. Verùm circa annum à Christo nato MCCCC. Ottomannus quidam filius Zichi, qui tenuis conditionis homo fuit, nomen, vires, ac dignitatem inter Turcas habere cœpit. Atque is extitit, qui Turcarum Imperatoribus nimirum ijs, qui per masculorum rectam lineam descendunt, nomen familiæ dedit. Is, inquam, magnum ingenium cum viribus corporis coniunctum, ac fortunam mirum in modum fauentem habuit. Plurima loca munita Pontico mari adiacentia, in deditionem accepit. Sed egregias suas victorias maximopere nobilitauit debellata Sina ciuitate pulcherrima, quæ antiquitùs Sebastia dicebatur. Regnauit annis viginti octo: defunctusq; est salutis nostræ anno MCCCXXVIII sub Pontificatu Papæ Benedicti XI.

Ottomannus, non Solymannus I. scribi debuit in titulo.

Orcannes.

SVcceſsit Orcannes, qui paternis virtutibus immenſam animi magnitudinem, ac ſubtiliorem in acquirendis finitimis regionibus artem adiunxit. Liberalitatem erga milites pro comite perpetuò habuit: qua virtute nullam viuidiorem princeps aliquis habere poteſt, vt magnus atque adeo immortalis citò efficiatur. Copioſus ac ingenioſus in militari apparatu, nec non in nouis bellicis machinis inueniendis fuit. Primus extitit qui familiam illuſtriorem fecit, accepta in vxorem filia regis Caramaniæ, quæ à veteribus Cilicia dicta eſt. Is arma in Michaelem Paleologum Conſtantinopolitanum Imperatorem mouit. Denique Burſiam ciuitatem egregiam (hæc Pruſa vetuſta ſedes regum Bithyniæ fuit) expugnauit. Tandem ex vulnere in ea ipſa expugnatione accepto, quanquam leue videretur, occubuit, atque Amurathi filio victoriam fruendã reliquit. Imperauit annis duobus & viginti, ac mortem obijt, quo tempore Papatui præerat Clemens VI.

Amurathes I.

AMurathes ambitiosus, simulator, infidelis, & quod ad corpus attinet, inualidus, sed astutus ac vigilans, semperque ad quamlibet occasionem, quę imperium dilatare posset, paratus extitit. Nec illi fortuna quod optabat negauit. Nam quum pacem cum Imperatore Constantinopolitano iniisset, discordia inter Græcię principes atque ipsum Imperatorem exorta est. Marcus vero Craiouizchius Bulgariæ dominus principibus fauebat: quam ob rem Imperator ab Amurathe tanquam ab amico viciniore auxilium petere coactus est. Amurathes autem liberaliter Imperatori adfuit. Nam duodecim milia electorum Turcarum illico in Græciam misit: quibus adiutus Imperator Marcum ipsum ac cæteros rebelles fudit fugauitque. Porrò finito bello, septem Turcarum millia in Asiam remisit: quod reliquum fuit, præsidii loco sibi ser

uauit, atque Amurathi gratias egit pro huiusmodi beneficio: quod tamen origo ruinæ Constantinopolitani Imperij, ac principium nostrorum vulnerũ fuit. Etenim Amurathes quum ex militibus, qui in patriam redirent, accepisset, Græciam pulcherrimam esse prouinciam, & pessimè inter Græcos principes conuenire, illico traijcere destinauit, vt Imperatoris inimicos persequeretur. is illi traijciendi prætextus fuit. Angustias igitur Hellespontiacas anno Christianæ salutis M C C C L X I I I transiuit, duabus Genuensibus nauibus in eam operam conductis: quarum altera Interiana, altera verò Sequarciafica vocabatur: quæ pro sexaginta Turcarum millibus traiectis, totidem numos aureos accepere. Turcæ autem quum in Græciam peruenissent, totam regionem excursionibus bellicis infestarunt, Gallipolimque ac vicina Hellesponto oppida expugnarunt, atque ibidem naues ad pedites equitesque ex Asia in Græciam traiciendos construxere: quibus postmodum nauibus Turca exercitum continuè augens, atque omnia tanquam inimicorum Imperatoris debellans, tandem Philippopolim & Adrianopolim ciuitatem magnificam cepit. Inde in Seruiam profectus maximum ei prouinciæ terrorem incussit. Quapropter Lazarus Seruiæ Despota, & Marcus Bulgariæ dominus, ac nonnulli principes Albaniæ simul coniuncti, vires in vnum contuleruut, vt Turcis resisterent. Quumque in prælium descendissent, Christiani ferè omnes trucidati sunt. Despota verò captiuus quidem factus, sed tamen & ipse paulò pòst interfectus est. Cæterùm seruus quidam natione Seruianus, Despotæ proprij domini mortem ægrè ferens, eamq; summopere vindicare desiderans, egregij viri nomen spreta morte post se relinquere decreuit, sicque nactus occasionem, pugione Amurathem interfecit. Imperio præfuit Amurathes annis X X I I I. Perijt anno post Christum natum M C C C L X X I I I, sub Gregorio X I Pontifice Romano.

BAIA-

Baiazetes I.

RElíquit Amurathes duos filios, Solymanum & Baiazetem. Verùm hic ne imperij æmulum haberet, Solymanum interficiendum curauit, ac ſtatim contra Marcum Bulgariæ principem, patris mortẽ vindicaturus, magnum cõparauit exercitũ: profectusq; ad locum vbi prius pater fuerat interfectus, Marcum ipſum cum omni Bulgarorũ ac Seruianorũ nobilitate in pugna trucidauit: ac poſt eam victoriam omnibus ferè Bulgariæ ciuitatibus, et munitis locis potitus eſt. Neq; ita multo pòſt, nempe anno à reſtituta ſalute MCCCLXXVI, per Baſianam trãſiens, crudeliſsimas in Vngaria, Albania & Valachia excurſiones fecit, Chriſtianosque quamplurimos in Thraciam captiuos duxit. Enimuerò prudentia ſingulari, maximoque cùm animi tum coporis vigore præditus fuit: ſed ſuper omnia ſolers in prouidendis, ac pàtiens in expectandis

Tessera

FINIS.

REGIONVM, CIVITATVM, FLVVIORVM, ET PORTVVM QVÆ IN HOC PRIMO

Tomo reperiuntur.

IN SECVNDO VOLVMINE

FINIS.

PAVLI IOVII EPISCOPI NVCERINI RERVM TVRCICARVM COMMENTARIVS AD INVICTISSIMVM CÆSAREM CAROLVM V. IMPERATOREM AVGVSTVM.

Ex Italico Latinus factus.

QVANDOQVIDEM *omnibus notissimum est, inuictissime Cæsar, te pro tua singulari religione atque animi magnitudine, nihil aliud nunc magis, quàm bellum in Turcas meditari (quod quidem nobis vt ob eorum prosperitatem atque audaciam necessarium, ita omnium iudicio etiam gloriosum fuerit) volui, vt æmularer illos qui te armis, nauibus, equis et thesauris adiuuabunt, quum ego nihil aliud præstare possem, saltem tibi peculiarem atq́; apertam militiæ, potentiæ, ac victoriarum, quibus ipsi Turcæ potiti sunt, cognitionem præbere: ac simul viam breuiter fideliterq́ue ostendere, qua hæc fera natio ad tantam imperij magnitudinem tanto cum honore militari ex arte parto peruenerit: vt à ducibus ac militiæ magistris certa remedia contra eorum et vires & artes inueniri facilè possint: & Christiani milites exemplis rerum præteritarum instructi, meliorem & commodiorem bellandi disciplinam percipiant, quo tandem eos ipsos Turcas debellare queant. Quod quidem tibi non erit admodum difficile, qui post infinitas victorias pacem adeo magnificè, neque sine gratia Dei, omnibus ac priuatim defessæ iam Italiæ donaueris, atque animum Christianissimi regis Francisci felicibus sororis nuptijs tibi adeo deuinxeris, vt is cùm ob propriam virtutem, tum verò ob titulum quem gerit, non possit voluntate, consilio ac viribus tibi non esse coniunctissimus, quemadmodum etiàm de alijs principibus Christianis spes est futurum, præsertim quum beatissimus pater Papa Clemens religiosa quadam promptitudine ipsos inuitet: qui quidem Clemens votis omnibus non solùm res sacras & non sacras, verumetiam mentem ac corpus ipsum huic sanctissimæ prouinciæ dicauit. Et quoniam apud te laudem eloquentiæ minimè quærere, sed tantùm fidelem & Christianum animum hac in re mihi ostendere propositum est, tædiosa proœmia, & Tusci sermonis ornamenta, tanquam res superfluas prætermittam, atque vti verba ipsa commodius excipiantur, simpliciori, atque vniuersæ Italiæ communiori lingua vtar, quo substantiam rerum absque temporis circa verborum vanitatem amissione, percipere facilius possis. Neque mireris optime Cæsar, si ego ipse homo demissæ ad talum togæ, sacrisq́ue initiatus, qui nunquam limites Italiæ transierim, de rebus militaribus ac de longinquis regionibus loqui audeam. Tibi enim persuadeas velim, me diutina præcipuaq́ue diligentia, auxilio summorum principum, relatione excellentium ducum, militum, oratorum, ac denique cuiuscunque conditionis hominum vsum esse, vt veram mihi notitiam rerum in nostris Latinis Chronicis descriptarum pararem. Quæ quidem Chronica, quod in Dei laudem, atque in tuam tuorumq́ue auorum, perpetuamq́; gloriam cedat, breui in publicum edere constituimus. Vale.*

Datum Romæ vndecimo Calendas Februarij.

M. D. XXXI.

tinuè incumbẽtes, quàmplurima loca munita paulatim subiugarunt, adeo vt populis illis qui non admodum exactè arma exercere nouerant, magno terrori essent. Neque tamen principem aliquem vnquam habuerunt, sed veluti Aphricæ Alarbes, quos vocant, diuisi per turmas, regionem illam amplissimam tyrannico imperio possidebant. Cæterùm sub Magnifici ducis Gothifredi Bolionij aduentum, qui vt Terram sanctam acquireret, cum trecẽtis milibus peditum atque equitum centum milibus transierat mare, vires in vnum contraxerunt: ac sub regimine Solymani cuiusdam excellentissimi ducis prope ciuitatem Nicæam Christianos aggressi, maximis nostrorum laboribus ac pugna non incruenta, fusi tandem fugatique sunt. Post hunc Solymanum Turcæ per plures annos nullum ducem, cuius extet memoria, præcipuum habuere. Verùm circa annum à Christo nato MCCC. Ottomannus quidam filius Zichi, qui tenuis conditionis homo fuit, nomen, vires, ac dignitatem inter Turcas habere cœpit. Atque is extitit, qui Turcarum Imperatoribus nimirum ijs, qui per masculorum rectam lineam descendunt, nomen familiæ dedit. Is, inquam, magnum ingenium cum viribus corporis coniunctum, ac fortunam mirum in modum fauentem habuit. Plurima loca munita Pontico mari adiacentia, in deditionem accepit. Sed egregias suas victorias maximopere nobi bilitauit debellata Sina ciuitate pulcherrima, quæ antiquitus Sebastia dicebatur. Regnauit annis viginti octo: defunctusq; est salutis nostræ anno MCCCXXVIII sub Pontificatu Papæ Benedicti XI.

Ottomannus, non Solymannus I. scribi debuit in titulo.

Orcannes.

SVcceſsit Orcannes, qui paternis virtutibus immenſam animi magnitudinem, ac ſubtiliorem in acquirendis finitimis regionibus artem adiunxit. Liberalitatem erga milites pro comite perpetuò habuit: qua virtute nullam viuidiorem princeps aliquis habere poteſt, vt magnus atque adeo immortalis citò efficiatur. Copioſus ac ingenioſus in militari apparatu, nec non in nouis bellicis machinis inueniendis fuit. Primus extitit qui familiam illuſtriorem fecit, accepta in vxorem filia regis Caramaniæ, quæ à veteribus Cilicia dicta eſt. Is arma in Michaelem Paleologum Conſtantinopolitanum Imperatorem mouit. Denique Burſiam ciuitatem egregiam (hæc Pruſa vetuſta ſedes regum Bithyniæ fuit) expugnauit. Tandem ex vulnere in ea ipſa expugnatione accepto, quanquam leue videretur, occubuit, atque Amurathi filio victoriam fruendã reliquit. Imperauit annis duobus & viginti, ac mortem obijt, quo tempore Papatui præerat Clemens VI.

AMV-

Amurathes I.

AMurathes ambitiosus, simulator, infidelis, & quod ad corpus attinet, inualidus, sed astutus ac vigilans, semperque ad quamlibet occasionem, quę imperium dilatare posset, paratus extitit. Nec illi fortuna quod optabat negauit. Nam quum pacem cum Imperatore Constantinopolitano iniјsset, discordia inter Gręcię principes atque ipsum Imperatorem exorta est. Marcus vero Craiouizchius Bulgariæ dominus principibus fauebat: quam ob rem Imperator ab Amurathe tanquam ab amico viciniore auxilium petere coactus est. Amurathes autem liberaliter Imperatori adfuit. Nam duodecim milia electorum Turcarum illico in Græciam misit: quibus adiutus Imperator Marcum ipsum ac cæteros rebelles fudit fugauitque. Porrò finito bello, septem Turcarum millia in Asiam remisit: quod reliquum fuit, præsidij loco sibi ser

uauit, atque Amurathi gratias egit pro huiusmodi beneficio: quod tamen origo ruinæ Constantinopolitani Imperij, ac principium nostrorum vulnerũ fuit. Etenim Amurathes quum ex militibus, qui in patriam redirent, accepisset, Græciam pulcherrimam esse prouinciam, & pessimè inter Græcos principes conuenire, illico traijcere destinauit, vt Imperatoris inimicos persequeretur. is illi traijciendi prætextus fuit. Angustias igitur Hellespontiacas anno Christianæ salutis MCCCLXIII transiuit, duabus Genuensibus nauibus in eam operam conductis: quarum altera Interiana, altera verò Sequarciafica vocabatur: quæ pro sexaginta Turcarum millibus traiectis, totidem numos aureos accepere. Turcæ autem quum in Græciam peruenissent, totam regionem excursionibus bellicis infestarunt, Gallipolimque ac vicina Hellesponto oppida expugnarunt, atque ibidem naues ad pedites equitesque ex Asia in Græciam traiciendos construxere: quibus postmodum nauibus Turca exercitum continuè augens, atque omnia tanquam inimicorum Imperatoris debellans, tandem Philippopolim & Adrianopolim ciuitatem magnificam cepit. Inde in Seruiam profectus maximum ei prouinciæ terrorem incussit. Quapropter Lazarus Seruiæ Despota, & Marcus Bulgariæ dominus, ac nonnulli principes Albaniæ simul coniuncti, vires in vnum contuleruut, vt Turcis resisterent. Quumque in prælium descendissent, Christiani ferè omnes trucidati sunt. Despota verò captiuus quidem factus, sed tamen & ipse paulò pòst interfectus est. Cæterùm seruus quidam natione Seruianus, Despotæ proprij domini mortem ęgrè ferens, eamq; summopere vindicare desiderans, egregij viri nomen spreta morte post se relinquere decreuit, sicque nactus occasionem, pugione Amurathem interfecit. Imperio præfuit Amurathes annis XXIII. Perijt anno post Christum natum MCCCLXXIII, sub Gregorio XI Pontifice Romano.

BAIA-

Baiazetes I.

RElíquit Amurathes duos filios, Solymanum & Baiazetem. Verùm hic ne imperij æmulum haberet, Solymanum interficiendum curauit, ac ſtatim contra Marcum Bulgariæ principem, patris mortẽ vindicaturus, magnum cõparauit exercitũ: profectusq; ad locum vbi prius pater fuerat interfectus, Marcum ipſum cum omni Bulgarorũ ac Seruianorũ nobilitate in pugna trucidauit: ac poſt eam victoriam omnibus ferè Bulgariæ ciuitatibus, et munitis locis potitus eſt. Neq; ita multo pòſt, nempe anno à reſtituta ſalute MCCCLXXVI, per Baſianam trãſiens, crudeliſsimas in Vngaria, Albania & Valachia excurſiones fecit, Chriſtianosq́ue quamplurimos in Thraciam captiuos duxit. Enimuerò prudentia ſingulari, maximoq́ue cùm animi tum coporis vigore prædítus fuit: ſed ſuper omnia ſolers in prouidendis, ac patiens in expectandis

rerum occasionibus extitit. Verùm in negocijs exequendis tanta celeritate vtebatur, vt Baiazetes Hildrin, id est, cęli fulgur cognominaretur. Iis igitur naturæ dotibus adiutus, totam ferè Græciam subegit. Porrò tandem etiam Constantinopolim obsidione cinxit. Quàm ob causam infelix Impetator, vt à Christianis principibus Occidentis auxilium peteret, in Galliam nauigare coactus est. Galliæ regnum Carolus eius nominis septimus tunc temporis administrabat. Is veluti pietatem cum magnanimitate coniunctam haberet, Ioannem Niuernensem Comitem, Ducis Burgundiæ filium, proprium fratrem, iuuenem alioqui audacem, cum ipso Imperatore misit, quē pręcipui Galliarum principes, nimirum Guido Tremoliæ dominus, Philippus Artesiorũ Comes, Ioannes Viennę don.inus, Comes de Cuci, Comes de Diu, atq; alij complures comitati sunt: ac secum mille cataphractos vnà cũ leuis armaturę aptis equitibus conduxere. Quumque in Vngariam peruenissent, Sigismundo regi, qui postea imperator extitit, se coniunxerunt: ac demum simul omnes itinere per Seruiam Despota fauente arrepto, post leuiculas aliquot inter eundum adeptas victorias, Nicopolim peruenerunt: atque ipsam vrbem oppugnare quidem cœperunt, sed Turcis eam egregiè defendentibus, laborem omnem frustra consumpsere. Interea verò Baiazetes temporis spacium, quo vires suas in vnum colligeret nactus, innumerabilem equitum multitudinem contra Christianos adduxit. Porrò Galli in anteriori exercitus parte constituti, quum maximam stragem palantium Turcarum, qui exploratum venerant, effecissent: neque munitionibus, neq; protestationibus (ne videlicet sine Vngaris, Germanis ac Seruianis equitib. in hostē impetũ facerent) audaciores quàm sapientiores cõtineri poterunt, quin fugientes persequerentur, præsertim quum nonnulli ex ducibus iam dictis, malignitate Sigismundi, qui Gallis primum honorem inuideret, huiusmodi protestationes fieri affirmarent. Vnde comes de Diu, atque alij ferè omnes principes, Viennensem dominum vexilliferum pèr vim in hostes impulerunt, sicque tubis classicum canentibus, in densissimam turmam constipati, Turcas inuasere, adeoque multos in primo congressu occiderunt, vt victoriæ acclamare iam inciperent. Verùm ea lætitia breuis admodum extitit. Nam Baiazetes vnà cum sexaginta milibus equitum in lunarem formam recens eductorum adueniens, ipsos circundedit, ac medios, antequam Sigismundus auxilium ferre posset, inclusit. Atque in hunc modum Galli temeritatis suæ pœnas pendentes, ferè omnes, licet se viriliter tuerentur, interfecti sunt. id quod reliquo exercitui tantum terroris incussit, vt absque pugna turpiter ac fœde milites omnes aufugerint. Sigismundus verò ac magnus Rhodi magister nauicula Danubium ingressi vix euadere potuerunt, Turcis a fluuij ripa sagittis eos continuè impetentibus. Enimuerò ex Gallis trecenti equites seruati sunt, in quos ob diuitem vestium ornatum, auara crudelitas Turcarum, quo precium redemptionis extorqueret, haud sæuierat. Porrò Baiazetes Niuernensem Comitem, qui ferè nudus erat, iussit ad se adduci, habitaque & ætatis, & regij sanguinis, ex quo is exortus erat, ratione, non tantũ ipsum in vita seruauit, sed insuper facultatem cõcessit, vt ad releuandum captiuitatis mœrorem, quinq; ex suis quos vellet socios deligeret. Is autē superius nominatos duces sibi dari postulans, ipsos à morte liberauit, excepto

Vien

Viennæ principe,qui in prælio defunctus erat. Vbi verò selecti duces ad Comitem deducti fuere,Baiazetes cęteros omnes ad vnum trucidari turbato vultu imperauit. Verùm Comes quum inter eos,qui interficiebantur,Buccicaldum Galliæ Mareschalcum(vt vocant)hominem Giganteæ staturæ cognouisset,supplex ac lachrymans eum quoque sibi donari obnixè Baiazetem orauit,id quod Baiazetes humanissimè concessit. Alij autem omnes ante oculos sex horum superstitum crudelissimè necati sunt. Quod verò ad Mareschalcũ attinet,is Buccicaldus ille est,qui postea Genuæ gubernator extitit, atque ibi Gabrielem Vicecomitem Pisarum principem decapitauit:quiq; cum Galeacio Gonzaga homine paruulo singulare certamen iniȷt ac superatus est, seque ob id ipsum voto obstrinxit arma non amplius induturum. Sed vt ad rem redeam Niuernensis Comes vnà cum cæteris captiuis Prusam deductus est,quo in loco per aliquod temporis spacium haud dignè satis pro conditione est habitus. Verùm constituto tandem omnibus redemptionis precio, liberius aliquanto ac commodius viuere illis permissum est. Nam & id Baiazetes liberaliter concessit, vt omnis generis venationibus vterentur. Postremò ducentorum milium aureorum precio simul omnes redempti sunt, quam pecuniarũ summam Iacobus Mithyleneus princeps soluit. Cęterùm Froßartes Gallus historicus,qui captiuos,posteaquam in patriam sunt reuersi, allocutus est, literis mandauit, cornua exercitus Baiazetis in alæ curuaturam ad similitudinẽ nouæ lunæ sparsa, plus quàm septem miliariorum spacium occupauisse, iudicatumque esse in eo exercitu plus quàm trecenta hominum milia, ex omnib. orbis totius nationibus collecta extitisse: Christianos verò vix numerum octoginta milium attigisse,inter quos circiter viginti millia equitum erant. Incidit autem is conflictus in annum salutis humanæ MCCCXCV,quo die diuo Michaeli vigiliæ celebrabantur. Verumenimuerò Baiazetes post huiusmodi victoriam ad Constantinopolitanam obsidionem reuersus, antiquas omnes Græcorum delitias,hortos nimirum atque ædificia extra vrbem demolitus est,agrosq; ipsos quaquauersum incursionibus patebant, populabundus vastauit. Neque vlla profectò ratione Imperij caput illud seruari poterat, nisi Tamberlanes Zagataię orientalis Scythiæ regionis Parthiam ac Sogdianam versus, princeps in minorem Asiam peruenisset. Samarcanda ciuitas ad fluuiũ Iaxartem constructa, Tamberlanis patria fuit:qui inde peditum atque equitum innumerabili multitudine secum ducta. Natoliam totã occupauit. Quã ob causam Baiazetes Cõstantinopoli relicta, exercitum nauibus Angorium deduxit,ac prope Stellam montem,vbi olim cum Mithridate Pompeius pugnauerat,cum Tamberlane conflixit,ac superatus est. Hunc igitur captum Tamberlanes catenis aureis ligauit,atque in ferream caueam detrusum,per totam Asiam ac Syriam circumduxit, quousque tandem ipsi miseriarum finem mors attulit. In eo prælio, quod tempore Bonifacij Papę IX commissum est,plusquàm ducenta hominum milia desiderata sunt.

incidisse constat. Ergo in ijs campis cum hoste congressus fugam facere coactus est, anno tertiodecimo post eam pugnam, quam prius infeliciter cum Baiazete pugnauerat. Enimuerò ipse rex non minus hic sibi fauente fortuna quã apud Nicopolim fauerat, é victorum manibus euasit. Animaduersum est in eo conflictu Sigismundi pedites antè sagittis fuisse confossos, quàm in phalangem dispositi cominus congredi cum hoste potuerint. Equites verò ad primum statim inuadentis hostis impetum terga vertisse. Porrò Cyriscelebes post hanc victoriam, Seruiæ Despotam bello lacessere, Imperatorisque Constantinopolitani fines deuastare incœpit. Verùm infirmitate præuentus, in ipso ætatis suæ flore, sub Alexandri V. pontificatu vitam cum morte commutauit, quum plus minus sex annis imperium obtinuisset.

Mahometes I.

EX Cyriscelebe Orcannes & Mahometes filij super fuere. Sed cum quum Orcannes adhuc paruulus auxilio quorundam ducum assumere sibi imperium vellet, a Mose patruo interfectus est. Attamen

neque Moses diu est rerum potitus: quia Mahometes Orcannis frater tanquam patris legitimus successor, eo occiso, imperium arripuit. Is igitur Mahometes est, qui Valachis asperrimum bellum intulit. Mox in Asiam profectus, loca omnia quæ Tamberlanes occupauerat, recepit, ac plurimos principes Turcicæ nationis ex Gallatia, ex Ponto, atque ex Cappadocia pulsos, funditus extirpauit. Imperatoria insignia ex Prusa in Græciam translata, Adrianopoli, quæ caput est Thraciæ, collocauit. Imperium quatuordecim administrauit annis, ac mortuus est anno domini MCCCCXIX, Martino V. Romæ Pontificem agente. Ergo secundum hanc temporis supputationem, apparet hunc Mahometem, & non Cyrisc celebem propè Salumbezium Sigismundum fugasse. Verum veritas hac in re suum sibi locum inueniat.

Amurathes II.

Mahometi successit clarissimus Amurathes eius filius, qui expeditione in Seruiæ Despotam facta, Scopiam, Sophiam & Nouemontem occupauit, tresque ipsius Despotæ liberos captiuos duxit, è quibus duos

duos masculini sexus æreo instrumento ignito, lumine oculorum priuauit. tertiam fœminam, quia pulcherrima erat, in vxorem accepit. Hic primus omnium ordinem peditum, quos Ianizaros vocant, instituit: eosque ex Christianis, qui tamen CHRISTVM abnegauerant, elegit: quorum viribus & ipse, & qui ipsi successere, ex innumeris ferè prælijs victores euaserunt, ac penè totum debellarunt Orientem. Verum de ijs suo loco dicetur. Amurathes non contentus Hungariam, Bosinam, Albaniam, Valachiam et Græciam excursionibus infestasse, Venetis quoque bellum inferre perseuerauit, quousq; illis Thessalonicam nobilem ciuitatem per vim ademit. mox Belgradum obsedit. Verùm in oppidi fosis circiter decem hominum milibus amissis, cum dedecore inde discedere coactus est. Cæterùm non ita multo post Ladislaus Poloniæ atque Hungariæ rex magno exercitu comparato in Seruiam ac Bulgariam se contulit, atque in montis Hemi vallibus, cum Amurathis duce Carambeio viriliter conflixit. Sed enim in eo prælio pedites Poloni cominus cum Turcis pugnantes, ac breuibus quibusdam contis equos suffodientes, integram victoriam, capto Carambeio reportarunt. Porrò Ladislaus, anno eam victoriam proximè subsecuto, pacem cum Turca optimis conditionibus inijt, ac Carambeium precio quinquaginta milium ducatorum redemptum dimisit. Verum ea pax parum roboris apud Ladislaum obtinuit, propterea quòd is in gratiam Constantinopolitani Imperatoris, atque Eugenij Papæ, & Philippi Burgundiæ ducis, ac Venetorum pactis non stetit. Veneti enim Hellespontum se occupaturos, atque Amurathi, qui ab Europæis ob pacem confectam nihil timens, in Asiam contra Caramaniæ Regem transierat, reditum clausuros pollicebantur. Vnde Ladislaus gloria & vtilitate victoriæ recentis illectus, Varnam ad Euxinum sitam petijt, vt inde profectus eò vbi Christiana classis continebatur, suas copias cum maritimis coniungeret. Verùm Amurathes, quum hoc audisset, neglecto Caramani regis exercitu, ac superatis septuaginta Christianorum triremibus, quæ summo conatu redeunti iter impedire nitebantur, per angustias Hellespontiacas reuersus est: ac mox celeritate maxima vsus, die septimo propè Varnam ciuitatem ab antiquis Dionysiopolim vocatam, cum octoginta milibus Turcarum sese hostibus ostendit. Porrò Ioannes Huniades Matthiæ regis pater, summa militaris artis peritia sic disposuit Christianorum exercitum, vt latus vnum ad paludem quandam, alterum verò ad currus simul catenatos, terga autem ad montem conuersa milites haberent. Quumq; acriter diu pugnatum vtrinque esset, primi Turcarum ordines tandem in fugam conuersi sunt. Iamque victoria ad Christianos inclinare, atque Amurathes identidem fuga propriæ saluti consulere velle videbatur: quum duo Episcopi, nempe Varadinus et Strigonia fugientē hostem intempestiuius sequuti, commissa sibi loca deseruere, Turcicorum equitū turmæ aditum in nostrorum exercitum, per eum quem dereliquerant locum concesserunt: sicque effectum est, vt ingresi Turcæ sagittarum grandine pedites nostros suo ex ordine disturbarint. Huniades igitur suis tanto in discrimine constitutis opem ferre desiderans, resumendarum virium commoditatem Amurathi dedit. Ergo Amurathes tum huiusmodi occasione, tum verò exhortatione Gallij Bassæ animum recipiens, cum Ianizaris constitit, ac Ladislaum Regem infelicem, equites Portæ suis cataphractis impetentem non tantùm sustinuit, verume-

tiam arte quadam medium clausit: tandemque post acerrimam pugnam ex equo prolapsum vnà cum quamplurimis nobilibus Hungaris & Polonis interfecit. Hunniades autem corpus regis ex hostib. per vim extrahere conatus, in maximum vitæ discrimen incidit: nihilominus & ipse tandem cum alijs qui iam per montes & paludes ac syluas inaccessas fugiebant, euasit. In ea fuga Iulianus Cæsarinus cardinalis Papæ legatus occisus est. Persuaserat is regi prius, vt cum Turcis percussa fœdera disrumperet: quandoquidem nulla omnino sint vincula, quæ Christianos obstringant, vt infidelibus fidem seruare teneantur. sic ille aiebat. Cæterùm Amurathes eo loci vbi pugnatum est, columnam victoriæ inscriptionem continentem erexit. Sed & ibidem in hanc vsque diem ossium tumuli videntur, qui indices magnitudinis perpetratæ illic stragis sunt. Perpetrata autem est anno salutis humanæ MCCCCXLIIII, in mense Nouembri, eo qui diui Martini festo dicatus est die. Hanc pugnam paulò aliter Pius Papa descripsit, se nos potius Callymachum sequimur, qui in sua Hungarica Historia pulcherrimo ordine, ac sine affectibus eam pingit. Porro Amurathes post illatam Hungaris tam fœdam stragem, ac post pacem cum Venetis antea bello diu lacessitis initam, in Græcos conuersus Hexamilum Corinthi petijt, qui quidem locus murum in sex miliariorum spacium porrectum habet in ijs angustijs, quæ Aegeum mare Ioniumque disterminant, ac Peloponnesum totam (hodie Moream vocant) adeo inclusit, vt eam veluti insulam efficiat. Huiusmodi igitur muro Amurathes expugnato ac demolito, Constantinopolitani Imperatoris fratrem, qui ea loca tutabatur, cum omni Græcorum exercitu fudit. Inde Peloponnesum vniuersam ferro igneque deuastans, incolarum partem interfecit, partim captiuam duxit. Sub hæc Velonæ portum è regione Hydrunti occupauit. Verùm Enimuero quum post hęc omnia Scanderbechus Albaniæ præfectus ab Amurathe, cui aliàs inseruierat, defecisset, Amurathes ipse maximo exercitu, ac Mahomete etiam proprio filio secum ducto, Croiam venit, atque vrbem ipsam diu machinis bellicis impetiuit. Verùm quum eius capiendæ nulla facultas daretur, amouit quinem inde castra: sed tantum dolorem vel potius rabiem ex ea recontraxit, vt mala valetudine correptus, Adrianopoli demum è vita excesserit, Anno ab instaurata salute MCCCCL. in mense Nouembri. regnauit annis XXXI tempore Nicolai Papæ V.

MAHO-

Mahometes II.

POst Amurathis mortem, Mahometes eius filius annum vigesimum primum agens, maximo militum fauore Imperator salutatus, vt liberius imperio præesset, fratrem illico iussit occidi. Prosperrima Fortunæ aura vsus est, animoque ac ingenio, nec non gloriæ cupiditate Magno Alexandro persimilis extitit, nihilominus crudelis admodũ cùm in bello, tũ in Portę clausura fuit, adeo vt iuuenculos etiam ac pueros, quos tamen libidinoso prosequebatur amore, vel minima de causa interficeret. Cæterùm liberalem principem egit, præcipuè verò virtute præditos, ac fortes viros, sibique ex animo inseruientes magnis muneribus donauit. Quamplurimi fuere qui existimarint, non magis hunc Mahometanæ religioni, quàm aut Christianæ, aut Gentilium adhæsisse. Educatus quidem à matre Christiana Lazari Seruiæ Despotæ filia ab incunabulis

fuerat, Angelicamque salutationem, ac Dominicam precatiunculam ex ea didicerat: sed quum adoleuisset, Mahometanam sectam secutus, talem se exhibuit, vt neque in Christum, neque in Mahometem crediderit: hincque effectum est, vt promissa, nisi quatenus in suum commodum cederent, minime seruaret, atque in nullo scelere culpam aut peccatum constitueret, quo suis satisfacere desiderijs valeret. Excellentes in quauis arte viros summopere dilexit. Impensissime curauit, vt victoriæ quibus ipse potitus fuerat, à doctis atque iudicio præditis hominibus conscriberentur: antiquorum vero historias continuo legere consueuerat. Ioannem Mariam Vicentinum Mustaphæ primogeniti sui seruum maximis excepit blanditijs, quod victoriam, quam ipse de Vsumcassano Persiæ rege reportarat, Turcico sermone, atque item Italico literis mandasset. idquicquid est, nos quoque legimus. Bellium Venetum pictorem, quem Constantinopolim, cùm vt suam ipsius Imperatoris faciem ad viuā effigiem, tum verò vt occidentalium hominum habitus depingeret, Venetijs euocarat, largis muneribus ditauit. Ad summā plurimę virtutes bona fortuna comitatę hunc ad Constantinop. imperiū perduxere. Etenim hoc ipsum imperiū, ne infirmis expeditionib. ac parum honoris in se continentib. occuparetur, statim aggressus, innumeris propemodum machinis æreis terra mariq; adhibitis, Constantinop. expugnauit in qua expugnatione Cōstātinopolit. ipse Imp. armatus ac pugnans occubuit. Illud autem notatu dignum, ac fatale ferè habetur, quod quemadmodū Cōstātinus Helenæ filius, primus Cōstātinopolitanus Imp. fuerat: sic et is qui post annos ab illo primo MCXXI vltimus extitit Constantinus Helenæ filius fuit. Vrbis verò huius expugnatio, quarto Kalend. Iunias facta est, anno post Virgineum partum MCCCCLIII. Post huiusmodi autem memorabilem victoriam Mahometes Græciæ ac Natoliæ ciuitates omnes imperio Constantinopolitano subiectas habuit. Porrò non ita multo post ducentis milibus Turcarum secum deductis, Belgradum inuasit: sed virtute Huniadis egregij ducis fusus, vulnere etiam accepto, machinas æneas relinquere coactus est, hac tantùm in re aduersa fortuna vsus. Sub id tempus Romaniæ Bassam in Peloponnesum cum exercitu misit, qui Græcorum ac Venetorum copias bis ibidem cæcidit. Inter eos autem qui occisi sunt, hi præcipui duces extitere, Emanuel Boccalus, Michael Rallus, Ciccus Brandolinus, & Ioannes Tella vnà cùm Venetorum prouisore Barbadico, qui supereminentem Patrarum turrim palo suffixus est. Et huiusmodi quidem victorijs Turcæ per fraudem semper potiti sunt, Christianis veluti in nassam attractis, eorumque ordinibus deturbatis. Hexamili deinde murum iterum demoliti sunt. eundem enim ipsum murum post priorem illam destructionem, cuius Amurathes author fuerat, Veneti quindecim dierum spacio ex eisdem, quibus antea constabat, quadratis lapidibus instaurauerant, triginta milibus hominum, & eo amplius ei operi destinatis. Sub hæc, Turca Lemnum ac Mithylenem insulas cepit, incredibilique apparatu ponte supra Euripum constructo Nigropontem expugnauit, Christianis fœda strage affectis ob classis Venetę Prouisoris inertiam: qui ventis etiam prosperis flantib. non ausus est pontem triremibus inuadere. His peractis, Turca Croiam ac Scuttarim ciuitates in Albania post longam obsidionem ac varias pugnas in ditionem accepit. Regnum præterea Bosinę adortus, Iaizam vrbem regiam expugnauit, ac

Ste-

Stephano regi captiuo caput amputari iussit. Magnam Valachiæ & Transyluaniæ partem suo imperio subiecit. Capham Genuensium vrbem in Euxini ora positam deuicit. Pirameto Caramaniæ regi multas ciuitates per vim abstulit. Cum Vsuncassano Persiæ rege bis acerrimè conflixit: semel prope Euphratem, vbi superatus decem militum milia vnà cum Asmirathe Bassa Græco homine, olimq; Imp. Constantinopolitani cõsanguineo, amisit. Verùm secundo prælio Vsuncassanus ac Persę fusi fugatiq; sunt, Zeinale Vsuncassani filio interfecto. Atq; hęc victoria Turcis nonnisi ob multitudinẽ ærearum machinarũ insolitum aurib. Persicorum equorũ strepitum insonantium obtigit. Mox Turca ipse Trapezuntinũ imperium occupauit, infelicemq; Imp. Dauidẽ nomine, Christianũ, Vssuncassani socerum occidit, ac totam illius stirpẽ crudelissimè sustulit. Carinthiã ac Stiriã militaribus excursionib. infestauit. Tandẽ Homarbeiũ Bosinæ Saniacũ Genuensis cuiusdã filium, hominẽ alioqui egregium, ad Italię ingressum misit. qui exercitui Veneto Gradi obuius factus singularem victoriam nostro cum dedecore adeptus est: hoc nimirum ordine, mille equites, quos noctu Lisontium fluuium vadare iusserat, quadam in valle occultè adeo collocauit, vt Veneti qui in vnũ collecti, in fluminis ripa Turcis opposita castrametati fuerant, animaduertere non potuerint. Summo deinde manè alam equitum eundem fluuium tranare, ac nostros ad prælium audacter prouocare imperauit. Enimuerò Hieronymus Nouellus Comes, & primus exercitus dux, in tres partes copias omnes Italico more distinxerat: filium præfecerat primæ, ipse perse præerat secundę, Iacobus verò Picininus, & Anastasius à Romandiola tertiam ductabant. Ducis igitur filius hostem viriliter suis cataphractis inuadens, plurimos trucidauit: effectumque est, vt reliqui tanquam fusi, terga vertere cœperunt: ac iuuenis, qui vt corporis virib. ita animi audacia præditus erat, diu sit fugientes insecutus etiam inuito patre, qui Turcarum insidias veritus tubarum clangore ac vexillis nonnullis in altũ sublatis, ipsum subinde vt reuerteretur admonebat. Et reuera statim insidiæ retectæ sunt. Nam vix iuuenis equum reflexerat, quum ecce Turcæ conuersi, totam nostrorum equitum turmam circundederunt, ac varijs modis impetitam prius dissipauêre, quàm Comes filio suppetias ferre posset. Eodem temporis momento Turcæ, qui in insidijs latitauerant, supra partem exercitus extremam in montis decliuio apparuêre, barbaricisque vociferationibus è monte cum impetu descendentes, eam ipsam partem in fugam verterunt. Homarbeius autem vnà cum reliquo exercitu Comitem inuasurus, flumen vadauit: sicq; tandem nostri omnes ad vnum ferè occidione occisi sunt. Comes verò nõ sine Turcarum strage, quum & Homarbeium vulnerasset, occubuit. Idem accidit Comitis filio: idem Anastasio: idem Badoario Prouisori. Nonnulli tamen duces, quòd pulcherrimis essent vestibus ornati in hoc tantùm seruati sunt, vt redemptionis precium ab ipsis extorqueretur: atque ob id catenis vincti, ad Turcarum Imperatorem sunt deducti: inter quos Iacobus Picininus, filius clarissimi comitis Iacobi, qui in Neapolitana arce interfectus est, atque Antonius Caldora & Ioannes Clericata extitère. Hæc Turcarum victoria totam Italiam terruit. Homarbeius autem igne ferroque regione deuastata, cum infinito captiuorum numero ad suos reuersus est. Verumenimuerò hoc in conflictu est manifestè perspectum, Turcas arte magis ac

multitudine quàm viribus valere. Nam si Hieronymus Comes, legiones nostras inimicorum legionibus non in directum, sed per latum opposuisset, ipse medius inter primam ac tertiam legiones ab vtroque latere in similitudinem Romanorum cornuum sibi adhęrentes extitisset: sicque exercitu velut in vnū corpus redacto, Turcæ tam facilè ipsum circundare, ac penetrare haud potuissent, vt fecerunt: ac toties facturi sunt, quoties præpostero hoc ordine cum illis pugnabimus. Anno qui eam cladem secutus est, Turcæ viginti milibus militum in vnum collectis, eadem illa loca iterum petierunt. Sed Veneti Carolo Montone comite exercitus duce constituto, non temerè cum ijs amplius conflixerant. Enimuerò ex Ioanne Paulo Manfrone equitum præfecto, qui postea sub Papiæ mœnibus interfectus est, accepi, nostros semel tantum castra exijsse, cataphractis omnibus, quorum ipse primum se fuisse aiebat, in cunei formam, vetusto Romanorum more dispositis: Turcas verò qui eum cuneum impetissent, seipsos lanceis infixisse, quas nostri ordine minimè derelicto in vnamquamque partem contra inimicos vertebant. Igitur quum Turcæ nihil contra nostros eo loci promouerent, in Germanos conuersi. Cadorum oppidulum, vbi transitus per Alpes in Germaniam est, occuparunt: atque innumeros inde captiuos abduxerunt. Tandem verò Mahometes cum Venetis pacē inijt, ac totius orbis imperio inhians, tres vno et eodem tempore expeditiones suscepit. Nam Mesithum Bassam Græcum genere ex Paleologorum familia Rhodum misit, qui tamen post multas ac cruentas quidem illas vrbis oppugnationes, cum suorum dedecore ac strage repulsus est: Acomathem vero Bassam Hydruntem Apuliæ oppidum petere iussit: Ipse autem per se Syriam petiturus, atque Alcairi Sulthanum inuasurus, in Natoliam traiecit. Et trecenta quidem armatorum milia, ducentasque triremes, ac trecenta minora nauigia his tribus in locis eum habuisse creditum est. Verùm quum iam propè Nicomediam esset, colico dolore correptus, quarto demum die vitam finiuit, V. Nonas Maias, anno Christi MCCCCLXXXI sub pontificatu Sixti. Porrò Mahometis mors Italiæ saluti fuit, propterea quòd Turcæ, qui omnium ferè Christianorum vires per annum iam & menses aliquot Hydrunti sustinuerant, audita Principis morte, Acomathem Bassam, qui cum vigintiquinque Turcarū millib. Hydruntinum exercitum instauraturus, Velonam aduentabat, haud diutius expectarunt: sed cum nostris ea fœdera percussere, quæ bellicam gloriam prius partā minimè denigrarint. Etenim & antea se militiæ magistros esse ostenderant, cataphractis nostris sæpius repulsis, ac duobus primi nominis ducibus, nempe Iulio Comite ducis Hadriensis patre, Matthęoque Capuę principe interfectis. Vna tantùm inter nostros equitum Hungarorum ala inuenta est, quæ pari arte cum Turcis congrederetur, assueta nimirum leuibus pugnis, quas in Belgradi ac Samandriæ finibus absque intermissione cum ipsis committunt. Ioannes autem Iacobus Triuultius princeps sæpius referre solitus erat, Italos duces didicisse optima propugnacula construere ex ijs, quę Turcæ intra Hydrunti mœnia singulari artificio fabricarunt. Cæterùm post receptam à nostris ciuitatem, Calabriæ dux plurimos è Turcis qui in ea fuerant, vt sub se militarent, conduxit: atq; ij postea in eo prælio, in quo ipse dux contra Sixti Papę exercitum in loco, qui Campus mortuus dicitur, pugnans fusus est: adeo viriliter cum hostibus congressi sunt, vt pedites, quos Ianizaros

ros vocant, balistis equitum impediti, nec tamen vnquam terga vertentes, ad vnum omnes perierint: equites verò magna militari cùm virtute, tum arte sępe insequentes conuersi, atque iter institutum ijs repreßis persecuti, Ducem ipsum contempto hostium impetu vsque ad Neptuniana mœnia incolumem perduxerint. Verùm quod ad Mahometem pertinet, præfuit is imperio annis XXXII, quos tamen non omnino expleuit. Ætatis vero annum LIII, quũ mortuus est, agebat: homo neruosi ac robusti corporis extitit, faciem subgiluã atque oculos eiusdem coloris, sed aliquantulum ampliores, ac supercilia arcuata habuit: nasum autem vsque adeo aduncum, vt summitas contingere labra videretur. Porrò in bellis quæ is geßit, plus quàm trecenta hominum milia ferro perijsse compertum est.

Baiazetes II.

TRes filios Mahometes habuit, inter quos Muſtapha iuuenis præcipuę indolis primus extitit. Is in prælio contra Vſuncaſſanum ſuſcepto egregiè ſe geſsit. quin antea quoq; Ioſephum Perſianum ducem regis Caramaniæ fautorem in fugam conuerterat. verùm quum hyemaret Iconij, venationibus, ac Venereis rebus nimium indulgens in ipſo iuuentutis flore deceſsit. Enimuerò in huius gratiam Solymanus, qui nunc Imperatorem agit, primogenitum ſuum, annos XXII natum, atque in menſe Iulio proximè præterito maxima pompa circunciſum, eodem nomine appellauit. Superfuere Baiazetes ac Zizimus, quorum alter in Cappadocia, alter verò in Caramania agebat. Cæterùm defuncto Mahomete, Mehemedes Baſſa, genere Caramanus, qui Viſir, id eſt, Imperatori à conſilijs erat, cadauer ſtatim curru Conſtantinopolim vehendum curauit. Inde Zizimo atq; Alcairi Sulthano per citiſsimũ nuncium hac de re admonitis, ipſum Zizimum principem conſtituere peroptabat. Interea Ianizari litus maris acceſſerant, vt Conſtantinopolim peterent. Sed Mahemedes inde naues omnes amouerat, ne exercitus traijcere valeret. Quo comperto, Ianizari maximo furore ſuccenſi, lembis quibuſdã paulatim, ac per partes tranſire cœperunt. Mox qui tranſierant, maioribus in eo litore acceptis nauibus, alios omnes tranſuexêre. Sed quũ Mahemedes & ipſe ob id furore percitus, eos vt inſolentes ac parum obſequentes vehementer increparet, in vnum collecti, hunc ipſum ędibus, in quas ſe receperat, expugnatis, interfecerunt: nam & ab omnibus, tanquam nouorum vectigalium inuentor, odio habebatur. Poſt hæc Ianizari Baiazetem abſentem Imperatorem creant, & id quidem auxilio ac fauore Cherſeoli Baſſæ Græciæ Bellerbeij, & Agæ Ianizarorum, qui Baiazetis generi erant. Sed enim Iſaacus & Dauthus ambo Baſſæ ac Viſires, ſummæque authoritatis viri, Conſtantinopoli tunc temporis agentes, vt tumultus ſedare, ac melius omnia diſponere valerent, Corcuthum Baiazetis filium, annos XIII natum Imperatorem ſalutarunt, quouſque pater Conſtantinopolim reuerteretur. Iam enim & id ferebatur, Zizimum maximo cum exercitu aduentare, vt ſeipſum Imperatorem conſtitueret. Neque ita multo pòſt Baiazetes affuit, adeoque puerum ſollicitauit, vt tandem patri filius imperium renunciarit, Baiazete poſt imperatoriam dignitatem acceptam pollicente, imperium ſe puero tempore opportuno reſtituturum. Interea Zizimus Burſiam peruenerat, atque ipſa ciuitate potitus, ſummis bellorum conatibus totam Natoliam ſibi ſubijcere quęrebat. Quam ob cauſam Baiazetes exercitum per Helleſpontum traiecit, atque Acomathe cum ijs militibus, qui Hydruntinis ſuppetias tuliſſe debuerant, reuocato, propè Niceam cum fratre conflixit: quo in loco Zizimus virtute ipſius Acomathis fuſus, & in Caramaniam vſque fugatus eſt. ſed quum ne illic quidem ob inſequentem hoſtem tutus eſſet, in Syriam profectus, Alcairum, Sulthano ſeipſum commendaturus, tandem venit. Vnde & factum eſt, vt paulo pòſt ipſius Sulthani ac regis Caramaniæ adiutus auxilijs, qui & milites & pecunias ſubminiſtrauit, in Aſiam reuerſus ſit. Baiazetes autẽ Acomathem cõtra eum miſit. quo cum Zizimus iterũ pugnãs, quamplurimis è ſuis amiſsis, ſuperatus eſt. Quamobrẽ fuga rebus ſuis conſulere coactus, ad Rhodij maris litora peruenit, ibiq; ſpe omni deſtitutus Magno Rhodij Magiſtro ſeipſum tradidit, a quo poſtea ad Innocentiũ IIII. Pont. Romanum miſſus

missus est. Is est Zizimus, qui à Carolo Francorum rege eius nominis octauo ex vrbe Roma Neapolim versus deductus, in itinere obijt Terracinæ, veneno (vt creditum est) ab Alexandro Papa interfectus. Huius cadauer postea Federicus rex Constantinopolim misit, vt ea liberalitate, quæ nihil ipsi constabat, Turcici principis beneuolentiam contraheret. Zizimus autem vir grauis atq; excellentis ingenij fuerat, ac magna cum prudentia tum animi tranquillitate captiuitatem tolerauerat. Porro Baiazetes (vt ad eum reuertamur) tertio imperij sui anno Valachiam subegit, maximoq; & terrestri et maritimo belli apparatu, Lithostomo in Danubij ora sito, ac Moncastro erga Borysthenem fluuium (hodie Neper vocant) posito, debellatis, Cõstantinopolim reuersus est. Vbi non ita multo pòst, Acomathem Bassam, quum innumera ipsius officia rependere aliter non posset, interfici iussit: testatus nimiam serui magnitudinem ac virtutem Domino timorem incutere. Is Acomathes ex Albania oriundus, antiquis ducibus virtute militari æqualis fuit, adeo vt prouinciæ omnes, quas peteret bello, vel solum nomen ipsius pertimescerent. Cognominatus est Ghendich, quoniam dens ei vnus deesset: nam id Turcica lingua Ghendich significat. Verùm tribus posteaquam hæc peracta sunt annis, Baiazetes Alcairi Sulthano, quod Zizimo fauisset, bellũ inferre cõstituens, Cherseolum Bassam & Calubeium, maximis terra marique dispositis copijs Tharsum versus misit. Quo audito Mamaluchi statim Antiochiæ conuenerunt, atque Amanum, nunc Nigrum montem appellatum, transeuntes, Issum petiere: quo in loco Magnus Alexander olim memorabili pugna cum Dario conflixit. Ex Isso Adanam Caramaniæ ciuitatem cursu citato profecti, Turcas castrametãtes inuenerunt. ex itinere enim fessi, ac sole iam ad occasum inclinãte, vires in castris reparare optabant. Erantque ipsi Turcæ numero multo plures quàm Mamaluchi, sed hi meliores equos atque arma quàm Turcæ habebant, neque ex itinere admodum fatigati esse videbantur. Ducibus igitur, quid facto opus esset in medium conferentibus, duo Itali Mamaluchi pugnam in posterum diem minimè differendam, sed eodem temporis momento Turcas impeditos, ac sub papilionibus sine ordine agentes impetendos esse pluribus adductis rationibus consuluere. quod quum omnibus placuisset, illico tubicines clasicum canere iusserunt, ac plurimis in locis vno & eodem tempore Turcarum castra ex improuiso adorti sunt: tantusque Mamaluchorum fortiter omnia disipantium impetus fuit, vt Turcicorum castrorum custodiæ persistere non potuerint, quousque cæteri milites conscenderent equos. Vnde Calubeius exercitum in fugam conuersum videns, aufugit & ipse. Cherscolus verò post vulnus in manu acceptum, Alcairum ad Caitheum Sulthanũ deductus fuit. Et hoc quidem dedecore, atque hac strage nullam maiorem Turcæ vnq̃ à quauis orbis natione perpeßi sunt. Baiazetes autem inita post eam cladem cũ Sulthano pace, in Albaniam arma cõuertit, ac Dyrrhachium prope Velonam situm cepit. Quumque iam annus humanæ salutis MCCCCXCIII ageretur, Cadumum Bassam præstantißimum ducem in Hungariam misit, qui cum octo milibus equitum Zagabriam vsque profectus, non sine maximo populorum illorum terrore omnia deprædatus est. Quam ob rem Croatiæ, Sclauoniæ, atque Hungariæ principes, quos Banos vocant, habita, tam damni nuper illati, quàm quod in futurum inferri poterat, ratione, magnum simul exercitũ

compararunt. Id quod in caufa fuit, vt Cadumus vſque ad Diauoli montem, qui Croatiam à Corbauia diuidit, ſuos retraxerit. Cæterùm Ioannes Comes cognomento Torquatus, vir prudens, armisque & conſilio valens, non in patenti campo cum Turcis congrediendum, ſed eos in anguſtioribus locis, vbi etiam montes auxilio eſſe poſſent arctandos atque impellendos cenſebat. Verùm Bernardinus Francapanis Comes plus audaciæ in conſulendis, quàm virium in peragendis rebus bellicis habens, aperto Marte dimicandum ſuadebat. Idem Vngariæ Banus inimicos contemnens iudicabat. Quorum ſententia quum præualuiſſet, iuxta Morauam fluuium certatum eſt. Cadumus tripartitò exercitum diuiſerat, ac primam partē Hiſmaelbeio Seruiç Saniaco, ſecundam Caruiliæ Vaiuodæ commiſerat, tertiam ſibiipſi ſeruarat. Hoc idem & Chriſtiani ſuos pedites inter tres equitum alas æqua portione diuidentes effecére. primam quæ Sclauinos loca inter Drauum & Sauum fluuios incolentes continebat, Frrdinandus Berisburchus regebat: ſecundam Croates cōtinentem Ioannes Torquatus ductabat: tertia ſub Nicolao et Bernardino Frācapanis erat. In hunc igitur modum exercitibus ordinatis, Hiſmaelbeius tanto impetu primas noſtrorū cohortes inuaſit, vt Ferdinandus è ſuo ordine deturbatus, non tantùm cedere, ſed etiam ſuos pedites derelinquere coactus ſit. Vnde ij ſtatim in fœdam et cruentam fugam vſque ad Morauam acti, ob inſequētium Turcarum timorem ſeipſos in fluuium præcipitarunt. Hiſmaelbeius verò prima hac acie deuicta, ſecundam aggreſſus eſt, quam etiam Coruilia eodē temporis momento inuadens, Torquati milites ad vnum trucidarunt. Torquatus autem pluribus circa ſe Turcis interfectis, & ipſe tandem occiſus eſt. Porrò neque Cadumus occaſionem in ſequendi Vngaros omiſit: nam virtute fortiſs. militum, quos in hoc ſibi delegerat, adeo omnia diſsipauit, vt in ſpacio propemodum vnius horæ capto principe Bano, eiusque filio interfecto, egregia victoria paucis è ſuis amiſsis potitus ſit. Numerari deinde cadauera interfectorum iuſsit, atque in teſtimonium ſtragis Chriſtianis illatæ, multa capita ac naſos quàmplurimos ad Imperatorem ſuum miſit. Enimuerò qui occiſi fuerunt, ſeptem milium numerum exceſsére. Sub hæc Baiazetes anno ab orbe redempto MCCCCXCVIII, bellum Venetis inferre cœpit, quòd Ioannem Cermouichium, Comitem propinquum Cataro contra Turcas defendendum ſuſcepiſſent. Halis Baſſa Eunuchus ex Albania oriundus, claſſe Turcica Iadram vſque peruenit, abductisque ex tota Dalmatia prędis, vniuerſam prouinciam igne ferroq; deſolauit, ne videlicet Veneti milites in maritimi belli vſum conſcribere valerent. Cæterùm Veneta claſsis Turcicæ prope Methonem obuia facta, eam, qua tamen longè ſuperior erat, opprimere non tantùm non tentauit, ſed etiam occaſionem id efficiendi in Sapientiæ (vt nunc vocant) portu opportunam dimiſit. Quam ob cauſam Antonius Grimanus claſsis præfectus, apud Venetos huius rei reus actus, in vincula coniectus eſt, ac ſic Venetias deductus. Interea Turcica claſsis in Corinthiacum ſinum prouecta, Lepantum ciuitatem, antiquis Naupactum dictam, cepit. Verumenimuero ſub id tempus Veneti Ludouico Francorum regi huius nominis duodecimo, fœdere ſe coniunxerunt. Vnde rex ipſe in Italiam cōtra Ludouicum Sfortiam veniens, Mediolanenſem ditionem, qua nondum potitus erat, cum Venetis diuiſit. Quamobrem Mediolani Dux ab omnibus derelictus, ad Baiazetem cōfugit, plu-

pluribusq; in medium productis causis, orauit vt sibi auxilio esse vellet, Venetis validius impetitis. Quod Baiazetes siue ob huiusmodi preces, siue ob destinatum sibi antea propositum lubens effecit. Nam Schenderum Bassam cum decem milibus equitum in Forumiulium misit, atque ea loca excursionibus infestari mandauit. Schenderus autem licet aliquantulum infirmus esset, Tiliauentum tamen ac Lisontium lata flumina vadauit, ac cæli fulgure celerior in Taurisinum vsque agrum populabundus processit. Sed enim quum eos omnes, quos captiuarat, abducere secum non valeret, in Tiliauenti ripa caput hominibus plus quater mille amputari iussit. Nec Veneti Prouisores, quos vocant, Turcas vnquam inuadere ausi sunt: id quod in causa fuit, vt ipsi Turcæ liberè, quà libebat vagantes, Venetijs adeo propinqui effecti sunt, vt è montibus eminentioribus vrbis situm contemplari potuerint: id quod in mense Octobris anni superius iam dicti, M C C C C X C V I I I, accidit. Verùm Baiazetes eo anno qui hunc insecutus est, ad expugnandum Methonem per se ipsum est profectus: exercituque in tres partes diuiso, machinis æreis mœnia diutius impetiuit, propugnacula diruit, domosque quamplurimas in vrbe mortarijs (vt vocant) perforatas destruxit. Methonensibus igitur iam ferè extrema patientibus quatuor Venetæ triremes auxiliarijs peditibus atque alijs ad bellum necessarijs rebus onustæ aduenerunt. Quo cognito ij, qui in vrbe erant ob præsens auxilium læti, ad portum cucurrerunt, ac mænia sine custodijs & sine defensoribus reliquère. Quod vbi Ianizari senserunt, per ipsa mœnia in vrbem ingressi, Venetos pedites ad vnum trucidarunt, atque ipsa demum vrbe potiti sunt. & huiusmodi quidem clades, quo die diui Laurentij festum celebramus, facta est, anno qui à Christo nato M. D. numeratur. Turcicus autem Imperator Methonensem episcopum, aliosque complures coram se decollari præcepit. Mox inde profectus, & Iuncum & alia multa Peloponnesi loca obtinuit. Cæterùm cum Principes Christiani id ægerrimè ferrent, nauium ingentem numerum ex Gallia, ex Lusitania, atque ex reliqua Hispania in vnum contraxerunt, ac duce eo, qui magnus Capitaneus cognominatus est, vnà cũ Venetis ad expugnandã Cephaleniam insulam perrexerũt. Veneti verò etiã S. Mauræ insulã postea cepere. Verùm non ita multo pòst Andreę Gritti, nunc Venetiarũ clarissimi ducis opera, qui tunc Constãtinopoli captiuus detinebatur, ea restituta pacẽ cum Turca sanxerũt quæ quidẽ in hodiernũ vsq; diem perseuerat. Porro Baiazetes iam senex, & podagrosus effectus, omissis bellis, incumbere quieti ac philosophię cœpit: pręsertim verò doctrinæ Auerrois, qua summopere delectabatur: simulq; eodem tempore Constantinopolitana mœnia instaurauit, quę terręmotu maiori ex parte collapsa fuerãt: id quod rerũ quę Ottomanniæ familiæ postmodum accidère, certũ prodigium fuit. Enimuerò dũ huiusmodi pace Baiazetes frueretur, Hismael Sophus ex Vsuncassani filia progenitus, apud Persas magnus euasit. etenim Mahometanam legem nouis expositionibus interpretatus, nouam itidem religionem introduxerat, atque ea via Persię regnum sibi occuparat. Et fama quidem huius iuuenis, qui Oriẽtem iam subegerat, tanta erat, vt eius sectæ duces in Natoliam vsque procurrentes, omnia tumultibus replerent. Tumultuarium quidem Persę exercitum, sed quotidiæ magis excrescentem habebant, adeo vt tandem etiam cum CoragueBassa conserere manus ausi sint: ac victoriam adepti, ipsum propè Cuciã

ciuitatem palo suffixerint. Post Coraguem Halis Bassa valido exercitu statim Persas insecutus est: quumque iam eos non vt Eunuchus, sed vt fortissimus miles pugnans pene perdidisset, in ipsa victoria occubuit. Sub idem tempus minimus Baiazetis filius nomine Selymus noua moliri cœpit: nam è suo Trapezuntino Saniacatu Capham profectus cum Tartarorum principe fœdus iniit, accepta in vxorem eius filia: sicque Turcarum ac Tartarorum simul exercitu comparato, prope Valachiæ Cheliam Danubium traiecit, alium Saniacatum fidei Mahometanæ inimicis viciniorem à patre se desiderare affirmans, quo virtutem propriam ostendere, seque in armis exercere cōmodius valeret: simul ne Acomathi fratri adeo vicinus foret, quo cum de Amasiæ finibus iam contendebat. Interim Adrianopolim, vbi erat pater propinquus, nuncios subinde præmittebat, qui patri indicarent, ipsum in hoc accedere, vt paternam manum oscularetur: quandoquidem patrem à pluribus annis non vidisset. Baiazetes autem astutus alioqui senex, qui ingenium filii ac naturam imperii auidissimam optimè norat, Samandriæ Saniacatum Belgrado Hungariæ propinquum illico ei concessit, missisq; pecuniis, vestibus, equis, ac seruis, pulcherrimo munere filium donauit: ac respondit, non opus esse, vt tunc res erant, eum ad deosculandam manum accedere. vehementer enim timebat, ne collectis in vnum Ianizaris imperium vsurparet, sicuti fecit. Enimuerò Selymus fortis ac liberalis, & supra modum belli cupidus, pacisque inimicus Ianizaris videbatur: quibus de causis milites omnes magis eum diligebant, quàm aut Acomathē, qui in Amasię & Cappadocię Saniacatu voluptatibus potius quàm bellis incumbebat, aut Corcuthum, qui in Magnesia Rhodio litori vicinus, philosophiæ ac Mahometanæ legis theologiæ operam dabat. quæ studia, quum in vtroque parum militibus probarentur, in causa erant, vt Selymo magis fauerent. Interea Selymus ipse vnà cum exercitu iam Adrianopoli vicinus, aiebat se omnino patrem inuisere velle: sed Baiazetes eo minimè expectato, Constantinopolim versus iter arripuit, ne videlicet ciuitas imperii totius caput à Selymo pręoccuparetur. Iamq; Ciurlum, qui locus Constantinopolim atque Adrianopolim ęquis ferè spaciis dirimit Baiazetes peruenerat: quum ecce Tartari atque aliæ Selymi turmæ per planiciem sparsę Baiazetis impedimenta, ac milites sine ordine incedentes, adorti sunt. Quam ob causam Baiazetes è curru, quo ob podagram vehebatur, iniquo filio effusis lachrymis malè precatus sese militibus commendauit, orationemque adeo luculentam habuit, vt Ianizari, quanuis Selymum summopere amarent, optarentque vt Baiazetes ipsum principem constitueret, non potuerint, quod debebant, non præstare: sicque Portæ equitibus coniuncti, Tartaros omnes subitò prostrauere. Selymus autem ipse acriter pugnando vulneratus, cuiusdam equi spadicis, qui optimus erat, beneficio Varnam peruenit: vbi quum nauem conscendisset, ad Tartarum principem socerum suum tandem se contulit. Verumenimuerò Baiazetes veritus ne post mortem suam Selymus inquieti ac feri animi iuuenis, Ianizarorum fauore legitimā regni successionē impediret, Acomathi primogenito indicauit, velle se vita adhuc superstite imperiū ei renunciare. Igitur Acomathes vbi Selymum fratrē suum à patre fugatū audiuit, occasionem inde Constantinopolim veniendi accepit. Iamq; Scuttarū, veteribus Calcedonem vocatū, & contra Constantinopolim situm, eo ani-

eo animo peruenerat, vt princeps ab omnibus consalutaretur. Verùm eius aduentus Ianizaris Selymo fauentibus ita displicuit, vt affirmarint se neutiquam permissuros, vt viuente adhuc Baiazete rerum alter potiretur: præsertim quum veram ac debitam imperij successionem, quotiescunque principem mori contingeret, non essent impedituri. Adhæc aiebant, fidelitatem suam omnibus iam satis esse perspectam: præterea suæ Portę vetera priuilegia amittere nolle asserebant, quibus in principis morte Iudęos & Christianos deprędari permissum, atque huiusmodi crimina iuramento noui principis condonari solitum erat. Ad summam, verba hęc atque hi tumultus Ianizarorum tantum potuere, vt bonus senex quadam etiam dominandi vsque ad mortem dulcedine ductus, miserit, qui dicerent Acomathi, nullam adesse rationem, qua princeps creari posset: debere igitur eum in Amasiam reuerti, quousque tandem melior occasio desiderij communis exequendi sese offerret. Acomathes verò tali nuncio turbatus, odium in patrem de rebus suis inconsideratè desperans, statim cōcepit, ac Natoliam occupare proposuit, vt post mortem patris, huius prouincię viribus adiutus, imperiū accipere, atq; aduersarios punire posset. Ergo exercitu coacto, quàm plurima loca subiugauit. Alensciachi Baiazetis primogeniti multis antè annis defuncti filium, qui Iconium nobilissimam ciuitatem possidebat, è regno expulit. Denique tanquam patri penitus rebellis, omnibus inimicabatur, qui suis consilijs opponere se auderent. Quin quod maius est, patris etiam oratori nasum atque auriculas abscidit. Quo scelere Ianizari commoti, exclamare cœperunt, Acomathem veluti proditorem ac parricidam esse puniendum. Sed & Baiazetes maxima in Acomathem indignatione concepta, exercitum, vt in Natoliam traijceret, parari iussit. Verum Bassæ omnes, ac Belerbeij, præterea & Ianizarorum Aga, se contra Ottomanniū sanguinem ituros omnino recusabant, nisi à Principe aliquo ex eodem sanguine progenito ducerētur. Obtinebant tunc apud Baiazetem summam authoritatem Cherseolus Bassa, Latici Ducis origine Græci filius, Principis gener, ac Mustapha Bassa qui simul etiam Visirus erat: nimirū is qui Romam ad Innocentium Papam orator venit, ac ferrum lanceæ que latus domini nostri Iesu Christi aperuit ad nos detulit. Igitur ij duo Baiazeti suaserunt, vt Selymum condonata culpa ad se vocaret, atq; eum ipsum contra Acomathem mitteret, rem enim nonnisi optimè successuram arbitrabantur, etiamsi Selymus succubuisset, quando in quemcunq; euentum inclinasset fortuna, scelesti se mutuò castigassent. Placuit Baiazeti consilium. etenim quia senex atq; infirmus erat, in Asiam per se traijcere, Selymo in Europa relicto non audebat, illud præcipuè timens, ne seipso atque exercitu absente, Selymus imperium occuparet. Postquam igitur in eam sentētiam pedibus itum est, Baiazetes manu propria ad Selymum scripsit, vt ad Portam accederet. Porrò Corcuthes tertius Baiazetis filius ab amicis hac de re certior factus, eodem ipso tempore ex Phocęa Constantinopolim triremibus venit, ac patrem obnixè rogauit, vt eam sibi redderet dominationem, quam post Mahometis mortem a se liberaliter acceperat. Baiazetes autem liberè pollicitus est, se id effecturum, quum Selymus in Asiā transisset. Cæterùm non ita multo pòst adfuit Selymus, incredibilique omniū militum fauore & gaudio exceptus est. Quin & Corcuthes ipse vsque ad ciuitatis portam illi obuiam processit. Selymus vbi ad patris pedes peruenit, per-

patrati criminis veniam facilè impetrauit, Baiazete læto vultu affirmante, quod quum proprij erroris subitas pœnas soluisset, merebatur etiam vt malefacta maleque cogitata citò ei condonarentur. Inde Selymus duces ac priuatos Portæ milites muneribus & pollicitationibus efficere sibi amicissimos incœpit. Corcuthes verò huiusmodi ambitionibus minimè intentus, sperabat fore vt à patre id obtineret, quod Selymus à militibus quærebat. Sed re ipsa cognitum est, liberalitatem atque industriam cuicunque quanuis difficili negocio successum optimum præbere. Nam quum Selymus bellicæ expeditionis Dux publicandus esset, non Dux, sed Imperator à militibus magno clamore salutatus est. Moxque Mustapha Bassa huiusce rei author ad Baiazetem est missus, qui ei indicaret, vt Selymo renuntiaret imperium: quod nisi effecisset, milites statim ingressuros, qui ipsum interficerent. Baiazetes autem, qui veluti attonitus ob auditas vociferationes in podium quoddam exierat, persuaderi sibi permisit, vt id donaret quod iam in manu Selymi erat. Sicque Selymus iterum princeps salutatus est, ac tota ciuitas ijs vtens cæremonijs, quibus in nouorum principum creatione vti consueuit, ad ipsum cucurrit. Corcuthes verò eo tumultu perterritus, in prouinciam suam triremibus aufugit. Porro Baiazetes collectis gemmis ac pecunijs è veteri sua sede lachrymans discelsit, eo nimirum animmo, vt Dimoticum amœnissimam ciuitatem in Euxini litore sitam peteret. Verùm in itinere nimio ex dolore in malam valetudinem lapsus, pharmaco venenato per medicum quendam Iudæum, Selymi iussu dispositо, interijt, quum iam ætatis annum LXXIIII ageret, annisque XXXI, quemadmodum & pater & auus, imperio præfuisset. Enimuero Selymus in Asiam contra Acomathem traiecturus, timuit ne pater, si eum viuere permisisset, fortè recuperaret imperium. Adfuit præterea huic facinori crudelitatis atque adeo vitiorum omnium mater auaritia. Selymus enim in rem suam minimè esse iudicauit, vt senex pater gemmas omnes resque alias preciosas à pluribus, qui præcesserant, principibus collectas, secum auferret: præsertim cum eiusmodi rebus ipse indigeret, quo immensæ obligationi, quam cum militibus contraxerat, satisfaceret: quando ij etiam proditionis notam subire non timuerunt, vt ipsum constituerent Imprratorem.

Selymus.

HAc iniuſta & ſceleroſa via Selymus ad imperium peruenit anno ab humani generis inſtauratione M D X I I menſe Aprili: nempe illis ipſis diebus, quibus Galli atque Hiſpani inter ſe Rauennæ conflixerunt. Defuncto patri funebres pompas, ac magnificum ſepulchrum apparauit, vt hac vana & ſimulata pietate manifeſtum parricidium contegeret. Quibus peractis, illico theſauros numerauit, atque ampliſsimum donatiuum Ianizaris, Portęque equitibus dedit. Stipendia militibus omnibus, vt cuiuſque veteris ordinis ratio expoſcebat, adauxit, adeò vt omnes ſibi factum eſſe ſatis profeſsi ſint. Mox in fratrem arma mouit, illumque è Cappadocia expulit. Acomathes enim vires, quibus reſiſteret Selymo, non habebat. Inde Angorium nobilem ciuitatem, veteribus Ancyram dictam, profectus, nepotes omnes ex Alenſciacho, atque ex alijs ſuis

fratribus antea defunctis, interfici crudeliter iussit. Sub hæc quum Aladinum & Amurathem Acomathis filios post paternam fugam cum exercitu, recuperandæ regionis causa, venisse Amasiam versus audisset, equitatum in eos, qui comprehensos interficeret, immittere decreuit. Id consilij Mustapham Bassam ad pietatem inflexit: iam enim eum pœnitere inceperat occasionem prębuisse, vt & Baiazetes, & tot iuuenes infantulique sanguinis Ottomannij fuissent interfecti. Quamobrem Acomathis filios adeo & secretè & celeriter admonuit, vt ante Imperatorij equitatus aduentum ad montes aufugerint. Selymus autem qui homo astutus erat, statim animaduertit Mustaphæ opera iuuenes euasisse. Vnde etiam ob eam suspicionem Mustapham Bursiæ suffocari, ac nudum cadauer in publica via canibus exponi iussit. Et talem quidem Mustapha meritorum suorum gratiam recepit, quia apud malum principem, vel minima offensiuncula pluris æstimatur, quàm acceptorum quamplurium officiorum obligatio. Post Mustaphę mortem, Selymus Corcuthem quoque interficere constituit, quanquam ab ocioso & quieti dedito philosopho parū sibi timendum erat. Duæ igitur equitum turmæ in Magnesiam, vbi Corcuthes residebat, in hoc excurrerunt. Verùm Corcuthes à suis hac de re certior factus, inimicorum furorem euasit. seruis enim duobus comitatus, vestibusque alienis indutus, ad Smyrnæ litora se contulit, ibique in spelunca quadam delitescens, nauem aliquam expectabat, quę Rhodum traijceret. Sed quum id nequaquam fieri posset, Bostange Bassa Selymi genero classe ea litora obseruante, ob famem ac serui perfidiam citò deprehensus captusque est: & quemadmodum Selymus ordinarat, arcus neruo suffocatus. Interea Acomathes, implorato à Sophi atque Alepi principe auxilio, qui veluti capitales inimici magnitudinis Turcicorum Imperatorum rebus ipsius fauebant, adeo magnū ac potentem coegit exercitum, vt aperto Marte cum hostibus congredi valeret. Nam & equitum Persianorū validam turmā optimeq; armatam habebat, sicq; tandem ad Horminium vsq; mōtem Bursię proximū peruenit. Selymus autem Canolio vxoris suæ fratre cum maxima Tartarorum multitudine secū ducto, obuiam ei profectus, XVIII Kalen. Maias. anni MDXIII cum ipso conflixit, ac virtute Sinami Bassæ Eunuchi Natoliæ Belerbei, Persas fudit. Acomathes verò à Tartaris impetitus à tergo, ex ordine & ipse deturbatus est: quumque equus cui insidebat, ob nimiam crassitiem parum agilis, in terram decidisset, ab hostibus captus, iussu Selymi statim eo quo & Corcuthes modo, crudelissimè strangulatus est. Porrò Aladinus & Amurathes euasere: quorū alter postmodum ad Sulthanum profectus, ibi febribus perijt: alter verò Persiam petens, apud Sophim per plures annos mansit. Selymus posteaquam cōsanguineos omnes, quos commodè habere potuit, è medio sustulisset, de ijs omnibus, qui Acomathi fauerant, vindictam sumere decreuit. Quoque id securius atque expeditius efficere valeret, solennes inducias cum Ladislao Hungariæ rege pactus est, ac pacem cum Venetis, quam Baiazetes eius pater constituerat, confirmauit: sicque anno à Christi natiuitate MD vnà cum ducentis hominum milibus peditibus partim, partim equitibus itinere sexaginta dierum contra Hismaelem regem profectus, non procul à ciuitate Arsengana Euphratem trāsiuit, ac prope Taurium inclytam regiamq; ciuitatem in medio maioris Armenię sitam peruenit. Nec tamen vnq̄ Sophus obuius illi est factus. Sed

id

id tantum curabat, vt stramina atque ea quæ ad victum pertinebant igne consumerentur, quo Turcæ fame laborare cogerentur. Verum quum Selymus in magnum Calderamę planitiem inter Coim et Taurium, vbi antiquitus Artaxata nobilis ciuitas extitit, peruenisset, Sophis Rex vna cum equitatu adeo armis equisq; pulcherrimis ornatus, vt nihil suprà excogitari posset, sese hostib. ostendit: nihilominus tamen neq; pedites, neq; machinas æreas habebat. Sed enim qui phaleris laminib. chalybeis, vt Azemiæ fiunt, elaboratis, sic exornabantur, vt equites ipsi Turcis inermibus defessis, ac fame laborantib. comparati, duces esse viderentur. Enimuerò princeps Sophis, quum sibi pararet imperium, cum Armenis, Persis, Medis & Assyrijs suorum quatuor regnorum quæ nunc Tauris, Sumachi, Scyras & Bagadat vocant, primorib. populis sæpius pugnarat, ac semper egregiè victor euaserat. Quamobrem perpetua hac felicitate elatus, Turcas numero suis lógè superiores, nihil faciebat: neq, quid sibi euenire posset, si æquo Marte in præliũ descendisset, animo perpendebat, quemadmodũ ij consueuerunt efficere, qui fortunam nunq̃ experti sunt contrariã. Et sanè semper cum militib. tumultuariè ac de improuiso, vt bellandi necessitas cogebat, ex populis quos superius paulò memorauimus, collectis sibi res fuerat. Turcæ verò veterani milites erant bellis ac victorijs perpetuò assueti, ad quancunq; necessitatem sufferendam nati, quo certam victoriã ex quauis tentata prouincia referrent: id quod ipse forsitan minimè cogitabat. Vt vt fuerit, IX Kalen. Septembriũ exercitum in duo amplissima cornua diuisit, quorũ altero Vstaolo summæ authoritatis Duci commisit, alterum sibi ducendum seruauit: ac mox tubicinib. classicum canentibus, Cassanum Bassam Romanię Belerbeium aggressus est. Præerat is sinistro Turcarum cornu: dextrũ Sinamus Bassa tenebat, mediũ verò Selymus cum Ianizaris tuebatur circundatus camelis in ordinẽ dispositis, ac machinarũ ænearum currib. ab vtroq; latere, et à tergo collocatis. Verùm primo congressu Sophiani tanto impetu hostes inuaserunt, vt Turcę inermes, equosq; inualidos habentes, resistere minimè potuerint. Etenim Sophiani longiorib. et breuioribus hastis variè hostem impetentes, ensibusq; quos Cimitarras vocant, ac optimis securib. ferientes, homines atq; equos subuertebant. In hoc congressu Belerbeius vnà cum quatuor Saniachis ac militib. quamplurimis periere. Porrò altera ex parte, cum Vstaolus inimicorũ dextrum cornu inuasurus esset, Sinamus astute ipsum operiri, atq; æreas machinas, quas Falconettos appellant, exonerari iussit: quæ Persis anteaquam cominus pugnare possent, maximũ & terrorem & damnũ intulere. nihilominus tandẽ pugnatum est, licet ob fumũ atq; ob puluerẽ pugna ipsa satis esset obscura. Vstaolus vnà cum multis è suis occisus est. Cæteri verò Sinami equitatu circundati ac repulsi, in cornu medij frontem, vbi Selymus cum exercitus neruis erat, impingere coacti sunt: atque ibi demum omnes æreæ machinæ, additis etiam paruulis, quas Ianizari ferebant (scopietos eas vocant) globulos suos emisere, atque in discriminatim tam Turcis quàm Sophianis nocuere. Quam ob causam Sophiani ipsi priusquam ad Ianizaros peruenire potuissent, in fugam conuersi sunt. Hismael scopieti glande in scapulis vulneratus, vexilla ac plurimos egregios charosque milites amisit. Et nisi puluis obscurissimus eripuisset visum, sine dubio, & ipse aut morti aut captiuitati obnoxius extitisset. Interea verò dum manus consererentur,

Selymus semper inter Ianizaros mansit, nullis armis præterquam triplici collario indutus. Verum fideliores Sphaci & Solachi maiores quosdam clypeos circa principem erectos tenebant, vt ipsum ab immissis sagittis tuerentur. Ex veridicorum hominum, qui huic pugnæ interfuerunt, relatione accepi, inter cadauera interfectorum fœminas nonnullas, Persarum nimirum vxores, repertas fuisse. quæ more virorum armatæ, maritos in quemcunq; fortunæ euentum sequebantur. Eas Selymus honorifice sepiliri iussit. Porrò huiuscemodi victoriç fama totam Armeniam adeo perterrefecit, vt ipse Sophis Taurij consistere non audens, vlterius ad instaurandum exercitum progressus sit. Verùm Selymus, vt optimus dux, victoriæ recens partę calore vsus, Taurium cum expeditiore equitum manu profectus est, atq; in ipsa vrbe, quam sine pugna deditam accepit, per aliquot dies est commoratus. Mox quùm Hysmaelem congregatis ex omnibus suis prouincijs militibus Taurium aduentare audisset, principis palatium ac mercatorum plurimorum ædes pulchrioribus & preciosioribus rebus expoliauit: præterea pecunias à ciuibus exegit, ac demum inde discedens, multas artificum ac nobilium familias secum abduxit. Quumque iam ad Euphratem longis itineribus peruenisset, maxima ac fortissima latronum Hiberorum Hismaeli subditorum turma, transuadantes Turcas à tergo populabunda inuasit, atque ex ipsis plurimos ex itinere defessos, & ad reliquum exercitũ subsequendum tardos, interfecit. Postea verò quàm fluuium Selymus transisset, ab Aladulo principe maxima & molestia & damno affectus est. Etenim is in fluminum transitu, atque in montium angustijs Turcicum exercitum, præcipuè verò milites extra ordinem vagantes assiduè infestauit, Selymo sæpius iurante se huiusmodi iniurias Vere nouo vindicaturum. Cæterùm hæc Calderamia victoria incredibilem authoritatem Selymo peperit, qui itinere dierum viginti longius quàm Mahometes ipsius auus progredi ausus esset: atque in hoc peculiariter commendabatur, quod per ipsum iam omnibus manifestè pateret, Sophianas vires non vsque ad miraculum excellere, quemadmodum prius fama creditum erat. Nam vt verum fateamur, ipsius Sophis exercitus, non ex militibus ordinario stipendio conductis constat: sed ferè omnes ad principis imperium conuenire, ac propriam tueri patriam bene armati iubentur. Id sanè verum est, centum Persas ob equorum atque armorum apparatum cum quadringentis Turcis posse congredi. Verùm ipsi Persarum reges commoditate suscipiendarum in remotas prouincias expeditionum omnino carent: quoniam neque consuetudinem, neque facultatem stipendiorum, tam paci quàm belli tempore soluendorum habent, sicuti Ottomannios principes habere certum est. Persæ enim stabiles atque idoneos ad bellandum pecuniarum prouentus non possident, quum populi ab antiquis temporibus liberi ab omnibus ferè vectigalibus sint. Vnde etiam est, vt nullos pedituum ordines perpetuò alant, neque multum machinarum ærearum secum ducant: quibus tamen duabus præcipuè rebus quoduis bellicum, quanuis difficile, negocium superatur. Sed vt ad Selymum redeam, Turcicus exercitus eo anno in Trapezontina atq; Amasina prouincia hyemauit. Anno verò qui proximè insecutus est, nimirum M D X V. vt acceptas iniurias vindicaret, bellum contra Aladulum Principem mouit. Is Cappadociæ montes illos, quem Taurum vocant, prope Euphratem incolit, ac regni sui fines terminat

minat cum Sulthano quidem Alepum versus, cum Sophi verò prope minorem Armeniam, cum Turca autem vrbe quadam, quam Orsam nominãt, Amasię Saniacatui, atque Iconio opposita. Et valles sanè aliquot fructiferas, verum plures syluestres & saxosas possidet. In ijs autem Costagelus dux difficiles quosdam transitus, iter hostibus impediturus munierat. Verùm labor omnis frustra insumptus est: Sinamus enim locorum angustias omnes penetrauit, plurimisq; illarum gentium turmis profligatis, ac præsidijs deturbatis, tandem cum Costagelo inter montes conflixit, atque eum in fugam cõuertit. Sed enim Costagelus persequente Sinamo ab incolis proditus, in Selymi manus peruenit, qui eum capite puniri imperauit, atque ipsum caput Venetias in victoriæ signum misit. Verumenimuerò cum adeo felici rerum successu Selymus suum imperium debellatis Persis atque Aladulo castigato stabilisset, quũ ob audaciam inde sumptam tum ob triumphorum cupiditatem Campsoni Gauro Alcairi Sulthano bellum inferre constituit. Et Campson quidem ipse cum ingenti exercitu eodem tempore ex Ægypto in Syram venerat, Alepum concessurus, vt Caierbeium eiusdem vrbis principem subditum suis imperijs, sed parum amicum ac parum obsequentem, & principatu & vita priuaret, atque vt Turcarum finibus propinquus Selymo terrorem incuteret, ac experiretur an authoritate sua res Sophis cum ipso Turca componere valeret. Nam potentia ac felicitas Selymi reuera iam omnibus timori erat, optimeque Sulthanus ipse considerabat, Turcis, deuicto antea Caramanię rege, prostrato nuper Aladulo, ac Sophi grauiter depresso, nihil amplius obstare posse, quominus Syriam cum liberet, inuaderet. Comitabantur Sulthanum quatuordecim milia Mamaluchorum, ac totidem subserui armis, equis atque alijs egregijs ornamentis adeo excellentes, vt nihil omnino pulchrius videri posset. Mamaluchorum plerique genere Circasii erant, omnesq; ex eorum numero, qui Christo valedixerunt: verum homines robusti, et in pertractandis armis ac sagittis, etiam equitando eiaculandis agiles: ingenio tamen adeo elato ac superbo, vt sese omnibus hominibus præferrent, sed præcipuè Turcas, quoniam eos antè prope Tarsum tam facilè fugarant, veluti pecora contemnebant. Interea Selymus cum exercitu Cęsaream venerat, ex quo loco commodè vel Euphratem traijcere, atque in Persiam mouere, vel Amanum montem transire, ac Syriam inuadere poterat: rumor tamen diuulgabatur, ipsum contra Persas iturum. Nihilominus quandiu Cæsareæ mansit, oratores quamplurimi, ac literæ à Sulthano ad Selymum, & è conuerso missi fuere. Porrò Caierbeius Turcam subinde admonebat atque inuitabat, vt in Syriam transiret, simulque pollicebatur se à domino suo ad ipsum defecturum, quemadmodum & fecit, ac deniq; certam Turcis victoriam promittebat. Cęterùm quum iam Sulthanus Amanum ciuitatem antiquitus Apamiam dictam, inter Damascum atque Alepum peruenisset, eo nimirum animo, vt Alepum statim inuaderet. Selymus tãdem Sulthanum ipse aggredi decreuit: sicq; ad dextram conuersus, incredibili celeritate montẽ Amanum pertransiuit, Ianizaris atq; Asapis ęnearum machinarũ currus super humeros gestantibus. Quod cum Campson audisset, iam nõ Caierbeium castigare, sed seipsum à Turcis tueri, ac vindictam in aliud tempus differre statuit. Vnde etiam Caierbeium ipsum orauit, vt propè Alepum secundum paruulum fluuium à veteribus Singa vocatum, in castra concederet.

Id quod Caierbeius haud inuitus fecit, non quidem vt Sulthanum iuuaret, sed vt prodesset. Inter hæc Selymus derepente hostibus sese ostendens, Mamaluchos, qui sub Sybeio Beluamo Damasci principe, ac primi nominis duce erāt, inuasit: sed Mamaluchi eo in congressu viriliter obeuntes, Turcicos equites à Mustapha paulo antè in Belerbeiū assumptos, et ab Imbracore Bassa in pugnā deductos dissiparunt. Erant præterea & aliæ tres Mamaluchorum classes, quarum vnam Caierbeius ducebat, qui longo ambitu hostes circumiens, impedimenta atque homines ad bellandum minimè idoneos à tergo aggredi velle videbatur. Alteri Lambardus Gazelles veteranus ac fortissimus dux præerat, qui etiam Sinamum Bassam fortiter inuasit. Tertiam, quæ ad duo miliaria remota erat, Sulthanus ipse per se ductabat. Sed enim quum Gazellis ac Sybei turmæ vsque ad Ianizaros penetrassent, & abijs, & ab æreis machinis adeo egregiè repulsi sunt, vt non secus ac in Sophianc conflictu antea Persis acciderat, laxatis habenis retrocedere coacti sunt. Quamobrem Sinamus fugientes insecutus, eos in Sulthani classem impingere compulit: qui quidem visa suorum fuga, & Caierbeij proditione audita, nimio dolore perculsus ex equo inter fugiendum cecidit, equorumque non minus suorum quàm hostiū pedibus attritus, vitam finiuit. Adhæc Tripolis princeps ac Sybcius, qui equitandi peritia nemini cedebat, interfecti sunt. Gazelles euasit, ac collectis in vnum, qui superfuerant, Mamaluchis, Damascum se contulit. In eo conflictu plurimi excellentes equi, nimium cum laborem tum calorem sufferre non valentes, medij crepuére. pugnatum est enim nono Kalendarum Septembrium, sicuti duobus retro annis eodem die & simili fortuna cum Persis pugnatum fuerat. Sulthani cadauer illæsum, quod ad vulnera attinet, inuentum est. Fuerat Sulthanus ipse homo admodum pingnis, senioque iam confectus, vt qui septuagesimum sextum annum ageret: præterea herniosus, id quod illi etiam præcipua mortis causa fuit, quando ob huiusmodi impedimentum in fuga celeriter equitare non potuerit. Verùm vt ad Selymum reuertamur, egregia hęc victoria Syriæ portas omnes Turcę reserauit. Nam Alepum, Amanum, ac Damascum profectus, summo cum gaudio tanquam populorum è tyranni manibus liberator ab omnibus exceptus est. Mamaluchi verò omnes tam qui aufugerant, quàm qui maritima loca tuebantur, Alcairi conuenerunt, ac Tomūbeium Alexandriæ præfectum (Armiralium nunc vocant) Circassum quidem genere, sed hominem cùm egregij corporis, tum inuicti animi dotibus, regiam dignitatem præseferentem, Sulthanum creauere. Is statim quicquid seruorum, quicquid Arabum inuenire potuit, simul contraxit, ac Rhodū misit, qui machinas æneas afferrent. præterea Mathabæram Alcairo vicinam exactè muniuit, relicto in Iudææ Gaza Gazelle cum militum manu non contemnenda, qui hostium transitum impedirent. Verumenimuerò Selymus vbi noui Sulthani bellicum apparatum audiuit, petere omnino Alcairum constituit, sicque inter eundum Hierosolyma profectus, atque ibidem per aliquot dies commoratus, templum inuisit, monachisque eiusdem loci incolis eleemosynam dedit. Sinamus autem cum viginti millibus equitum, ac plurimis Ianizaris sclopettarijs (vt vocant) Imperatorem pręcedens prope Gazam cum Gazelle conflixit, ac Mamaluchos tandem post cruentam pugnam fudit. Gazelles accepto in ceruice vulnere pręter omnium opinionem è medijs Turcarum turmis

turmis euasit. Porrò Sinamus Mamaluchorum capita cum suis illis demissis barbis secundum viam ad palmarum truncos affigi curauit, vt à Selymo illac transituro postmodum viderentur. Selymus vero ea victoria lætus, quamplurimas vtres parari iussit, quibus aqua per arenosa deserta ferri posset, atque exercitum Alcairum versus direxit, quo in itinere sæpius cum Alarbis, quos vocant, pugnatum est. Tandem Selymus Matharea, vbi balsamum nascitur, ab Alcairo circiter quinque miliarijs distantem peruenit: quem locum Tomumbeius æreis machinis, fossis & apertis & occultis, maximisque propugnaculis, ne pateret hosti transitus, munierat, ibique castrametatus milites sub papilionibus esse iusserat. Cæterùm quum Turcicus exercitus illuc appropinquasset, duo Mamaluchi ex Albania oriundi, meliorem fortunam quæsituri, è castris ad Turcas ipsos transfugêre, Tomumbeijque consilia Sinamo conterraneo suo manifestantes, loca ostenderunt, vbi fossæ cratibus canneis coopertæ, quæ præcipites exciperent equos, latitabant. Adhæc vbi & quomdo æreæ machinæ dispositæ essent, indicauerunt. Id quod proculdubio in causa fuit, vt postea Selymus victoria potitus sit: magno enim circuitu ad sinistram arrepto itinere, præparatas insidias euitauit. Tomumbeius vbi rerum à se dispositarum ordinem proditione retectum vidit, spe omni iam ferè destitutus, machinas ipsas alio traducere conatus est. Verùm quum non ex ære, sed ex ferro, vt antea fieri consueuerant, confectæ, atque in trabibus quibusdam multo ferro munitis, non super currus collocatæ essent, difficulter deduci poterant: nihilominus leniores aliquot curribus impositas secum accipiens, contra Turcas profectus est. Nullibi vnquam memoria hominum crudelius pugnatum est, quum vterque princeps vitæ, honoris atque imperij omnem spem nulla alia in re, quàm in victoria posuisset. Gazelles maxima militũ multitudine stipatus, Sinamum est adortus. Magnus verò Diadarus Mustaphæ cornu inuasit, Sulthanus autem ipse in Selymi ordines inuectus est. ac prius quidem ex vtraque parte machinæ æreæ globulos in hostes, maximis militum acclamationibus emisêre, mox ingẽs Mamaluchorum numerus Turcas circundedit, ac circum impedimenta maximum excitauit tumultum. Verùm in medio maior strages est ædita, in qua etiam fortis atque egregius eunuchus Sinamus interijt. Iamque victoria ad Mamaluchos inclinare videbatur, quum Selymus Ianizaris, vt suis adessent, signum dedit. Hi verò seruato ordine progresi, quadam veluti grandine globulorum è scopiettis quos ferebant emissorum, Mamaluchos illico terga dare coegerunt. Ergo Tomumbeius vbi pugnando strenui etiam militis officio functus esset, ad Alcairi portas se contulit, vt exercitus reliquias colligeret. Idem fecit & Gazelles, sicque ambo incolumes euasere.
Diadarus autem ac Bido præfecti, incredibilis fortitudinis viri, lethalib. acceptis vulnerib. capti sunt: quos Selymus nõ ita multo pòst ad expiãdos Sinami manes interfici iussit, testatus se tantũ è Sinami morte doloris, quantũ ex parta victoria lętitiæ accepisse. Tomumbeius autẽ sapiẽtes reges imitatus, qui etiã in aduersis animo semper infracto sunt, Mamaluchos hortari cœpit, vt munire vrbem, atque in singulis vicis, imò in singulis domibus contra hostẽ persistere vellent: præterea plusquam sex mille seruos Aethiopes manumisit, atq, ad id bellum armauit. Adhæc Alcairi ciuibus persuasit, vt se à communi omnium crudelissimoq; hoste tuerentur. sicq; effectũ est, vt summa diligẽtia digniorib.

vrbis locis munitis, vijsque omnibus interclusis, etiam fœminæ ad hanc vltimã pugnam disponerentur. Selymus verò huiusmodi apparatus optimè norat, nimirum per eos seruos, qui ad ipsum transfugientes, Sulthanum deserebant: quemadmodum plerunque fit, vt aduersa domini fortuna, beneficiorum acceptorum memoriam seruis adimat. Magna igitur solicitudine curabat, vt exercitus quamcitissimè fieri posset, vires recuperaret, ac præcipuè vt vulnerati medicorum auxilijs iuuarentur. Tandem quum quarto post commissum prælium die Alcairum ingredi decreuisset. Iunus Bassa Ianizarorum cohorte, ac nõnullis equitibus, necnon & machinis æreis secum ductis, primus vrbem est ingressus per eam portam, quæ Bassuela vocatur, quo in loco non ita diu pugnatum est. Selymus paulo pòst hunc est insecutus, ac sic demum Alcairi ciuitatis egregiæ loca paulatim expugnata sunt, sed adeò difficulter, vt aspera illa atq; cruenta pugna per duos dies, ac totidem noctes, cum vtriusque partis ingenti strage perseuerauit. Tandem bona Mamaluchorum pars in magnam quandam Meschitam concesserunt: vbi cum pugnãdo defessi etiam fame laborare cepissent, vitam cum Turcis prius pacti sese dedidere. Verùm Selymus promissis minimè stetit: nam eos omnes Alexandriam missos in carcere decollari iussit. Tomumbeius cum Circassorum parte trans Nilum profectus ad instaurandum bellum, milites congregare, Mamaluchosque omnes ac multos Arabum duces ad se vocare. Gazelles autem prudentium virorum exempla secutus, qui posteaquam quod officij sui est præstitère, cum fortuna, ne penitus frangãtur, inducias agunt, ad Selymum venit, seque illi vt dignissimo victori dedidit, ac pollicitus est se Turcis eadem fidelitate inseruiturum, qua Sulthanis antea inseruierat. Selymus humaniter hominem excepit, atque inter suos duces locum ei non infimum concessit. Octauo inde Calendas Februarias anni M D X V I I Alcairi arcem ingressus est, quæ in colle haud admodum eminenti sita, deauratis, pictisque ædificijs, fontibus, hortis ac plateis miro artificio stratis pulchrior, quàm muris munitior est. etenim ipsius & portæ & fenestræ preciosissimis rebus, nimirum marmore, ebore atque ebeno egregiè insculptis ornantur. Neque ita multo pòst Selymus propè Bulacum vicum è nauibus pontem supra Nilum construxit, vt commodius cõtra Tomumbeium flumen transiret. Quo perspecto Tomumbeius partem Turcici exercitus, quæ trans pontem castrametata fuerat, de improuiso adortus, tumultuarium conflictum inijt. In quo quum Iunus Bassa periclitaretur, Canolius affinis Selymi, occupato adhuc à Ianizaris, qui nondum omnes pertransierãt, ponte, Nilum cum Tartarorum manu natando transgressus est, vt celerius suis adesse posset. Id quod ob Nili profunditatem immensam miraculo penè ascriptum est. Porrò Tomumbeius, quum instaurata sæpius maximis virib. pugna, in qua & ipse proprijs manibus egregia facinora edebat, impetum Ianizarorum ac Tartarorũ diutius sustinere nõ posset, aduersam fortunam execratus, rebus suis fuga consuluit. Selymus autẽ vbi Tomumbeium cum paucis effugisse accepit, Mustapham vnà cum Caierbeio & Gazelle, qui regionem optimè norant, ad eum insequendum misit. Vnde infelix Tomumbeius per Principem quendam Maurum proditus, atque in palude, vbi inter cannas & iuncos pectore tenus in aqua latitabat, inuentus, ad Selymum perductus est. Selymus autem adhibitis tormentis hominem vexauit, vt quo nam in loco thesauri Campsonis

Gauri

Gauri essent, ex ipso agnosceret. Sed Tomumbeius incredibili quadam animi constantia nihil vnquam indicauit. Verùm Selymus non ita multo pòst, vt omnem defectionis spem populis adimeret, Tomumbeium mulæ insidentem, atque annexum gutturi laqueum habentem per totam vrbem duci, ac demum prope portam Bassuelam tertio idus Aprilis suspendi iussit: omnibus crudele hoc spectaculum deplorantibus, atque iniquam fortunam accusantibus, quæ ipsum Tomumbeium ob singularem virtutem ad imperiũ vocauerat, ac mox regum omnium, qui vnquam miseri extitissent, miseriorem effecerat. Sublatis his duobus Sulthanis, vnà cum ferè tota Mamaluchorum superba progenie, prouinciæ omnes, etiam quæ in extrema sinus Arabici parte sitæ sunt, Turcis sese dedidere. Selymus verò post hæc Bulacum petijt, vt Nilum iucundissimè illic excrescentem videret. Inde Alexandriam profectus est, ex quo demum loco Alcairum reuersus Caierbeium administrandis paulò antè deuictis prouincijs, præfecit, vt proditionis in Alepino conflictu factæ, id illi præmium foret. Sed enim Iunus Bassa, qui munus hoc honorificum sibi tradi vehementer exoptabat, id ægerrimè tulit. Vnde etiam id honoris Caierbeio inuidens, curauit vt Ianizari, qui Alcairum custodiebant, statim à Principis discessu in vnum collecti tumultum excitarẽt, quo Caierbeius ob id malè audiret apud omnes. Verùm scelus in authorẽ recidit. Nam Selymus cognita Iuni fraude in itinere non procul ab Alcairo capite eum puniri iussit: vt omnibus ostenderet non esse aduersus Imperatorem tumultu militari ludendum. Mox quum in Syriã venisset, eius prouinciæ administrationem Gazelli concessit, Turcis iam inter se murmurantibus, quòd princeps proditorib. fideret, ac Turcicorum Ducũ officia parui æstimaret. Tandem Selymus Constantinopolim peruenit, quo in loco sub Pyrrhi Bassæ magnæ fidei ac singularis prudentiæ viri cura, vt reliquerat, sic inuenit: licet antea veritus (vt multi iudicarunt) ne sibi absenti Solymanus imperium adimeret, quemadmodum ipse Baiazeti patri ademerat, quum veste quadam veneno intincta dono missa filij vitæ pater insidiatus esset. Neq; ita multo pòst Selymus domi agens, vlcus in renibus contraxit, quod canceris in morem serpens, eam corporis dispositionem, quàm complexionẽ vocant, paulatim turbauit, atque omnia bellandi cõsilia expulit. Post paulum etiam pestifera febris hominem inuasit, sicque iam morbi tædio sibipsi grauis, victorijs ac triumphis exaturatus, mortem obijt salutis nostræ anno M D XX in mense Septembri, in eodem pago Ciurlano, vbi prius cum patre conflixerat. Quod non sine manifesto Dei iudicio factum est, vt quo in loco peccatum commiserat, ibidem & pœnas solueret. Præfuit imperio annis octo, agebatque, quum obijt, ætatis annũ XLVI. Verùm quod ad corporis membra attinet, ventrem admodum demissum breuioribus cruribus sustentabat. Vnde etiam eques magis quàm pedes commendabatur. Faciem subrotundam ac pallidam, oculos prægrandes & feritate plenos habebat. Animi verò magnitudine leonem æquabat. Nihil sibi vnquam à fortuna pertimuit. Nullum ob periculum quamuis manifestum susceptas semel expeditiones vnquam dimisit. Consilia dubia, sed spem aliquam honoris continentia, securis, sed illaudatis præferebat. Alexandrum magnum, ac dictatorem Cæsarem pluris quàm alios omnes antiquos duces faciebat. Quamobrem etiam ipsorum gesta in Turcicam linguam versa, sine intermissione legebat. Natura verò seuerus e-

rat atque inexorabilis, semper cogitabundus, nunquam præceps, præsertim in exequenda crudelitate, quæ tamen sæpius inniti iustitiæ visa est. Mustaphā interfecit, quia parum fidelem comperit. Chendemum Bassam necari iussit, quoniam sibi contra Persas eunti tot difficultates obiecerat, vt Ianizari in vnū collecti transire Euphratem recusarent. Bostangi Bassæ genero suo caput amputari præcepit, quod prouincias, quibus eum præfecerat, expilasset. Iunum Bassam interficiendum curauit, vt ipsius nimiam arrogantiam cum infidelitate coniunctam puniret. Dicere consueuerat, se non nutrire prolixam barbam veluti Baiazetes pater effecerat, ne Bassæ manibus in illam iniectis, ducerent principem quò vellent, quemadmodum euenerat Baiazeti. Nimia tamen in proprium sanguinem crudelitate infamem se reddidit. Verùm ipse affirmabat, nihil esse dulcius, quàm sine consanguineorum timore ac suspicione regnare, seq; ob id excusatione dignum arbitrabatur. Quòd si vel minimus quispiam ex Ottomannico sanguine in principem prius euasisset, sibi quoque eodem modo pereundum fuerat. Præterea eum minimè prudentem esse aiebat, qui quod proposuisset, non illico exequeretur: quoniam in mora sæpe amitteretur occasio, atque impedimentum designatę sententiæ contrarium oboriretur. Summa hæc est: In arte militari, atque in populorum regimine excellentissimus acrari nominis vir extitit, quippe qui iustitiam vbique seruandam pręciperet. Aloisius Mocenicus vir clarissimus vnus ex Venetis oratorib. qui Bononię apud Maiestatem tuam fuere, nobis retulit, se neminē vnquam hominum Selymo (nam apud ipsum quoque Alcairi oratorem egerat, diuque cum illo fuerat versatus) parem, quod ad iustitiam, humanitatem, animi magnitudinem, atque alias huiusmodi virtutes attinet, inuenisse, nullosque barbaros mores in eo fuisse, asserebat, & quicquid à vulgo illi obijciebatur, egregiè refellebat. Porrò consueuerat Selymus (vt ex serenissimo Gritti Venetiarum Duce accepimus) nonnunquam edere semen quoddam Turcis notum, quod rerum seriarum ac molestarum memoriam hominibus adimit, eosque liberos ac iocundos per aliquot horas facit. Id quod ipse efficiebat, ne profundius grauioribus cogitationibus inhæresceret, sed ad oblectandum animum aliquod temporis spacium haberet. Venationibus summopere delectabatur: sed mulieribus nimium deditus erat. Verùm tanta in victu modestia vtebatur, vt nonnisi ex vno ferculo comederet, quod plerunque potius è feris venatione captis, aut eiusmodi vilioribus carnibus, quàm è volatilibus sibi eligebat, quemadmodum & priuati milites efficere consueuerant. Id quod in causa erat, vt etiam inter tot labores, quos in remotissimis regionibus sub vario subinde cælo sustinebat, prospera semper valetudine vteretur.

SOLY-

Solymanus.

SOlymanus vnicus Selymi filius ſuffectus eſt patri eodem anno, quo tua Maieſtas imperatorio diademate Aquiſgrani coronata eſt. Nec parum Chriſtiani Principes Selymi tam fortis ac fortunati hoſtis morte lætati ſunt: ſed præ cæteris prudentiſsimus Papa Leo X. tantum ex ea re concepit gaudij, quantum triſtitiæ paulo antè audito Sulthani interitu acceperat. Nam eo interitu nunciato litanias ac ſupplicationes pulicas, in quibus homines nudatis pedibus incederent, Romæ haberi piè curauerat: legatosque per totam Europam miſerat, qui id efficerent, vt Chriſtiani in vnum coeuntes, contra Chriſtianorum omnium hoſtem arma ſumerent. Nihilominus quod ad Solymanum attinet, omnibus videbatur mitem agnum rabido leoni ſucceſsiſſe, cum Solymanus ipſe iuuenis rerum imperitus, ac natura (vt ferebatur) quietiſsimus eſſet: que tamen fal-

sa opinio multos atque inter eos Gazellem præcipuè fefellit. Etenim is defuncto Selymo, cui se iuramento deuinxerat, veluti iam liber, Syriam sibi subijcere proposuit. Vnde & reliquias omnes Mamaluchorum excipiens, regionis simul incolas, necnon Alarbium duces ad se blanditijs alliciebat: præterea sese magno Rhodi magistro insinuauit, vt machinas æreas quæque ijs necessaria sunt: insuper arma ac triremes inde acciperet. Adhæc legatum occultè Alcairum ad Caierbeiū misit, qui eum hortaretur, vt de iniurijs & sanguine Circassorum effuso vindictam sumeret: atque occisis Turcia Principem se constitituerer, Sulthanicumque imperium denuò instauraret. Verùm Caierbeius Gazellis veteris inimici verbis minimè fidem adhibens, aut fortasse maiorem quàm pro suis viribus difficultatem in huiusmodi peragendo negocio futurā considerans, legatum interfici iussit, ac Solymanum eius rei admonuit. Solymanus Faratem Bassam cum valido exercitu statim in Syriam misit. Quod cum audisset Gazelles, licet iam Baruti ac Tripoli, alijsque in locis plura Turcarum præsidia expugnasset, terrore tamen perculsus, Damascum sese recepit, quò quidem & Farates longis itineribus tandem peruenit. Cæterùm Gazelles nihil aliud suis rebus magis expedire arbitratus, quàm vt fortunæ omnia committeret, quæ aut victoriam, aut mortem generoso duce dignam afferret, exercitum, quem congregarat, extra vrbem duxit, ac mox cum Farate cōflixit. Sed enim in eo conflictu ipse vnà cum Mamaluchis omnibus trucidatus est. Farates verò vna hac victoria & Syriam recepit, & Caierbeij totiusque Ægypti fidelitatem erga Solymanum confirmauit. Porrò Solymanus eo anno, qui hanc victoriam secutus est, Pyrrhi natione Turcæ prudentissimi viri consilio, ac Ianizarorū hortatu, Belgredū, vbi quamplurima ex Turcis deuictis posita ab Hungaris trophæa cernebantur, aggredi constituit. Igitur præmisso exercitu Sophiam vsque, quæ Seruiæ ciuitas est, antè peruenit, quàm Hungari ea de re aliquid rescifcerent. Enimuerò quod ad Hungaros attinet, per id tempus Vladislao, qui per aliquot annos absque militari gloria regnum administrarat, Ludouicus vnicus filius successerat, iuuenis haud admodum ingeniosus, atque ob ætatem adhuc rerum imperitus. Hinc regni principes atque ecclesiarū præsules auari expilandum sibi proposuerant, adeo vt nihil ipse pręter regium nomen possideret: id quod in causa extitit, quominus colligi exercitus contra Turcas illico potuerit, præsertim principibus auxilia pollicentibus tātùm, nihil autem reipsa præstantibus. Hinc Solymanus nullo impediente commoditatem nactus, subterraneis cuniculis, æreis machinis atque alijs huiusmodi bellicis instrumentis, paucis è suis amissis Belgradrum expugnauit: quod quidem non tantùm Hungariæ, sed totius Christianitatis propugnaculum erat, quemadmodum infortunia, quę postea insecuta sunt, manifestè ostenderunt. Solymanus quum post eam victoriam per integrum annum quieuisset, generosa quadam animi promptitudine contra Rhodum arma sumpsit, Pyrrho ac pluribus Saniacis minimè probantibus. etenim adhuc memores erant, quàm difficulter, quamq; magno cum suorum damno ac dedecore Mahometes antea id frustra tentasset: sed super omnia parum tutum Imperatori iudicabant, vt seipsum tam paruæ insulæ committeret: fieri enim posse arbitrabantur, vt classis Turcica vel aduersa tempestate, vel Christianorum nauibus impetita, ingens aliquod incommodum sustineret: id quod principem ipsum in manifestum

festum discrimen induceret. Nam illis æquum ac rationi consentaneum videbatur, vt occidentales principes Rhodijs suppetias ferrent. Verùm Solymanus, qui ex patre audierat, victorias, nisi Imperatoris manu parentur, non esse omnino integras: per seipsum tandem petere insulam decreuit. Sicque anno ab orbis instauratione MDXXII, sub Iunij mensis finem cum quadringentis nauibus, ac ducentis Turcarum milibus illuc se contulit, æreasque quamplurimas machinas secum duxit, quibus deinde super duos montes dispositis, omnem defendendę vrbis cōmoditatem abstulit. Hos autem montes (quod incredibile ijs etiam qui viderunt, penè fuit) ipsi Turcę construxerant, terra per spacium duorum à ciuitate miliariorum ligonibus atque eius generis instrumentis contra vrbis fossas proiecta, & in eam altitudinem coaceruata. Tantaque Turcarum multitudo, earum operarum more, quibus nostri exercitus in excauandis vel implendis fossis, atq; alijs huiusmodi ad bellum necessarijs exequendis vtuntur, huic operi incubuerat, vt breui ad fossas vrbis peruentum esset, in quibus iam & excauarentur cuniculi, & mœnia varijs instrumentis demolirentur. Philippus autē Villadamus Gallus Rhodiensium equitū Magister, nihil cum suis, quod ad defendendam ciuitatem pertinebat, prætermisit. Quin machinis æreis maximum etiam damnum Turcis intulit, adeoque egregiè cominus pugnatum est, vt fossæ vrbis Turcarum cadaueribus repletæ fuerint. Neque tamē propterea Solymanus oppugnationem vnquam remisit, quamuis etiam triginta milia & eo amplius Asapporum dysenteriæ morbo iam perijssent. Tandem deiectis turribus, ac mœnibus demolitis per subterraneos cuniculos, Turcæ vrbis extremas partes occupauerunt. Vnde paulatim semper vlterius progredientes, Christianos cedere, ac nouis subinde propugnaculis, vt poterant, se tueri compellebant. Præterea machinæ quædam æreæ, quas mortarios vocant, globos, qui vlnæ diametrum habebant, emittentes, vrbisq; interiorem partem impetentes, tecta ac pauimenta domorum vsq; ad terram cum maximo omnium terrore perforabant. Iamque aliquot menses ab incœpta obsidione præterierant, & nihilominus Rhodijs adhuc nemo suppetias tulerat, quum tamen interim Turcis etiā Farate ex Natholia, et à Caierbeio ex Alexandria auxilia quamplurima aduenissent. Nam ipse Caierbeius quadraginta naues rebus ad bellum necessarijs onustas miserat. Cæterùm dum hæc apud Rhodum gererentur, Hadrianus Papa cum nonnullis nauibus ac triremibus, peditumque circiter tribus milibus ex Hispania in Italiam venit. Hunc Cardinalis Medices, qui nunc Papatui præest, atque alij quamplurimi rogarunt, vt eas naues ac pedites vnà Rhodum mitteret: futurum enim sperabant, vt validioribus Autumni ventis adiutæ, inuita etiam Turcica classe portum ingrederentur: præsertim quum quinquaginta Venetorum triremes in Cretam tunc essent, quæ hac in re nonnihil auxilij saltem sese hostibus ostentando, attulissent. Verùm sanctissimus pater, qui recens Pontificatum acceperat, ipsorum consilijs tanquam suspectis minimè adhęrens, id gratiæ diuinitùs non habuit, vt negociū hoc iuuādi Rhodios amplecteretur. Quam ob rem Rhodij ipsi spe omni destituti, Villadamo authore sese Turcæ dediderunt, cum illo tn̄ prius pacti, vt & viuere, & res proprias possidere, demptis æreis machinis vnicuiq; concederet: quas conuentiones Solymanus humanissimè ac religiosissimè seruauit. Prętęrea res diui Ioannis templo sacras ne attigit quidem, à quibus no-

ſtri milites fortaſſe non abſtinuiſſent. Equidem Viladamo referente audiui,
quod quum Solymanus triginta milibus hominum comitatus Rhodum in-
greſſus eſt, ne vnum quidem verbum eſt vnquam ex alicuius ore auditum, a-
deo vt milites per vrbem incedentes, monachi obſeruantes, quos vocant, eſſe
viderentur. Adhæc Viladamus ipſe aiebat, ſe quum ſecundò ad Solyma-
num, vt abeundi peteret veniam, acceſsiſſet, tam benignè fuiſſe exceptum, vt
idem Solymanus ad Habraimum Baſſam, quem ſummopere amabat, quemq;
ſolum tunc ſecum habebat, conuerſus huiuſmodi verba dixerit: Profectò non
poſſum non dolere infelicem hunc ſenem propria domo pulſum, adeo triſtem
hinc abire. In ſumma Solymanus maxima cum ſua gloria, & Chriſtianorum
omnium ſummo vituperio Rhodum, quæ ſibi veluti moleſta ſudes in oculo
fuerat, ſexto menſe ab eo, quo ipſam oppugnare cœperat, occupauit. Porrò, eo-
dem ipſo die, quo Rhodij ſe Turcę dedere concluſerunt, Romæ magnum Ha
driano Papæ prodigium accidit. Nam quum is palatij ſacellum ad ſolennes na
talis diei Chriſti cæremonias peragendas ingrederetur, ianuæ illius ſacelli ſu-
perliminare, quod marmoreum erat, poſt eius ingreſſum illico decidit, ac nō-
nullos cuſtodiæ ſuæ milites cum maximo ipſius timore occîdit. Sed vt ad So-
lymani res reuertamur: poſt captā Rhodum, Caierbeius ſtatim defunctus eſt,
cui Acomathes Baſſa, quod ad adminiſtrationem attinet, ſucceſsit. Verùm is
cum parum ſuo principi fidelis eſſet, occupare Sulthanicum imperium propo
ſuit, ſed id quidem parum conſultè, quoniam in ipſo pertractandæ res huius i-
nitio a Turcis eo fidelioribus captus atq; interfectus eſt. Quam ob cauſam So
lymanus Habraimum Baſſam Alcairum miſit, vt is res turbatas componeret:
qui omnia ſingulari prudentia ſubitò pacauit. Mox principis, qui eum diu-
tius abeſſe ſufferre non poterat amantiſsimis literis reuocatus, Conſtantino-
polim redijt: ac non ita multo pòſt Belerbeia dignitate donatus eſt. Sub hæc
Solymanus, anno poſt Chriſtum natum MDXXVI, Hungaris bellum indixit:
quumq́ue Belgradum perueniſſet, Ludouicus infelix rex, omnium Chriſtia-
norum principum alijs bellis impeditorū auxilio deſtitutus, prę terquam Cle-
mentis Papæ, qui Bohemis ac Germanis peditibus nonnullis e ſuo ſtipendia
exhibebat, hoſti obuiam ire conſtituit, quadam potius fatali neceſsitate, quàm
aut belli ratione, aut ſpe victoriæ ductus. Neq; enim ſecuræ atq; honeſtæ belli
protrahendi viæ illi deerant, etiam ſi regni pars aliqua fuiſſet amittenda: ete-
nim ex ea re minus damni accepiſſet, quàm ex totius regni amiſsione poſtmo-
dum accepit, præſertim quum Ioannes Vaiuoda vnà cum quamplurimis mi-
litibus aſſuetis pugnare cum Turcis quotidie expectaretur. Sed Paulus To-
moreus Collocēſis archiepiſcopus, monachus Franciſcanus, vir manib. prom-
ptus, ac ingenio nimium audaci, conſilia omnia pugnæ auiditate interturba-
uit. Enimuerò ſe iam poſſe belli ducem agere exiſtimabat, propterea quòd ſe-
mel aut iterum cum Turcis, non quidem integra acie, ſed leuioribus quibuſdā
pugnis ac tumultuarijs incurſionib. feliciter congreſſus fuerat. Nam poſt præ-
ſtantiſs. regis Matthiæ obitum, Hungari, quod ad bella pertractanda attinet,
ſemper inglorij extitere. Etenim Ladislaus militarem diſciplinam atq; a rege
Matthia inſtitutos militum ordines, adeo labefactari permiſerat, vt Hungari
qui tunc ſub Ludouico militabant, nullam bellandi peritiam, ſed ſolummodo
quandam temerariā audaciam ac ferinum furorem haberent, quo ſe poſſe Tur

cas omnes in primo congressu deuorare præsumerēt. Summa verò totius Hungarici exercitus, nonnisi vigintiquatuor milia hominum in pedites equitesq; distinctorum continebat: qui quidem quum Mogatium ad Danubium situ, Budamq; ac Belgradum æquis ferè spacijs dirimentem peruenissent, anteriorem Turci exercitus partem, quam Balibeius Belgradi Saniacus conducebat, haud procul abesse conspexerunt. Viginti milia equitum erant, qui planiciem importunis & molestis excursionibus ac leuibus pugnis die noctuque sine intermissione infestabāt. in quatuor enim turmas diuisi, senis horis, quo per integrum naturalem diem semper adessent alijs alij per vices succedebant. Hungari verò inter currum septa, necessitate sic cogēte clausi, ne aquatum quidem equos ducere ad Danubium nonnisi quantum sagittæ iactus est ad sinistram distantem, audere, sed puteos ad aquam eo loci, vbi continebantur, inueniendam continuè excauare. Interea Solymanus cum reliquo exercitu se suis adiunxit, ac milites ex Romania profectos Habraimo, ex Natholia verò missos Becramo Bassæ ducendos commisit. Tomoreus autrm militib. omnibus in latā quādam aciem constitutis, inter peditū cohortes, equitū turmas disposuit, ne facilè à Turcis, qui multo plures numero erant, circundari possent. Præterra pauculas illas æreas machinas, quas habebat, in locis opportunioribus collocauit, atque ad curruum custodiam eos, qui minus in bellis exercitati erant, reliquit. Rex verò ipse post aciem mansit, electosque equites circitrr mille præsidij nomine seorsum constituit. In ipso autem conferendarum manuum initio Turcæ bis machinas æreas globulis in hostem eiectis exonerarunt. Verùm ij qui machinis ipsis exonerandis (quos nominant bombardarios) præerant, altius quàm debuerant ferientes, vix nostrorū lanceas frustraneis ictibus attigerunt. Creditum est id consultò fuisse factum, propterea quòd Christiani sint ij, quorum opera in ea re Turca vtitur. Equitatus deinde Turcicus in Hungaros immissus est, quò acriter à fronte pugnante, turma itidrm Turcicorum equitum currus à tergo inuasit. Quumq; ijs succurrere necesse esset, equitrs illi, qui in regis præsidium in omnem fortunæ euentum seruabantur, eò missi sunt. Interea verò Tomoreus multitudine pugnantium Turcarum oppressus interfectus est vnà cum Strigonia & Varadino præsulibus, ꝗ plurimisque nobilibus, inter quos Ambrosius Sarconus, & Grrgorius Vaiuodæ frater extitère. Sed et ipse infelix Rex destinato antea prędidio destitutus euadere minimè potuit. Etenim inter fugiendū in palustrem quandā foueam drscendit, ex qua cū emergere ascendendo conaretur, ab equo, qui in terga in paludem obuersa drcidit, oppressus est: & quia grauioribus armis indutus erat, sub trahere sese ex equo non valuit: sicq; tandem coactus est ibidē miserrimè vitam finire. Germani autem ac Boemi pedites nonnihil quidem restiterunt, sed nihilominus & ipsi demum occisione occisi sunt. Pauculi equites effugerūt. Solymanus stultitiam regis vehementer admiratus est, qui ducentis hominum milibus cum tam paruo exercitu obuius factus esset. mox Budam profectus, vrbis arcem his conditionib. se dedente, vt & homines & res priuatæ incolumes seruarentur, benignè accepit, ac firmiter conuentionibus stetit. Duas deinde statuas æreas per probatissimos olim artifices Matthię regis iussu fabrefactas Constantinopolim duci, ac super bases è marmore pulcherrimo ornatu constructas, veluti victoriæ trophæum in foro erigi curauit. Et pugna quidem hæc eodem (quem

superius memorauimus) anno MDXXVI. IIII. Cal. Septemb. pugnata est. Verumenimuero Solymanus post eam ipsam pugnam ob hyemis vicinitatem haud diu in Hungaria moratus, Constantinopolim reuersus est. Nec aliquid postea contra Christianos est molitus, nisi Viennæ oppugnationē, in qua nos quidem auxilio Dei ac Germanorum virtute victoriā sine conflictu adepti, agnouimus quanto in discrimine vniuersa Christianitas extiterit. Et proculdubio dominus noster Iesus Christus eo periculo ac damno principes Christianos admonitos voluit, vt rebus suis consulant, ne eos succumbere contingat, si parum vigilantes iterum à Turcis impeterentur. Illud tibi optime Cæsar persuadere potes, Solymanum, qui natura glorię cupidus, atq; ob victorias plurimas, imperijsq; magnitudinem audax est, nihil aliud magis in animo habere, q̃ vt regna tibi subiecta tandē occupet. Etenim ex hominib. integris, quorum verbis fides haberi potest, accepi, Solymanū ipsum dicere sępius esse solitum, Romę ac totius Occidentis imperium ad se spectare, propterea quòd ipse Imperatoris Constantini, qui Byzantiū imperium transtulit, legitimus successor sit. Neq; id te lateat, Solymanum res Christianorū omnes optimè atq; exactissimè callere, nec minus animi q̃ virium habere, vt plura simul bella cōficienda suscipiat. Adhęc in rebus ferè omnib. mirabili iudicio versatur. Deniq; virtutibus quamplurimis ornatus est: pręcipuisq; illis auaritię, crudelitatis atq; infidelitatis vitijs caret, in quibus Selymus, Baiazetes, ac Mahometes, qui ipsum præcesserūt, fuere. Sed super omnia religione ac liberalitate pręditus: quę duæ res facile hominē in cælum subuehunt. Etenim religio iustitiā ac temperātiam parit: liberalitas verò militū animos sibi deuincit, ac certam pręmij spem in eorum omnium animis seminat, qui per virtutē ad meliorem fortunam conscendere student. Porrò ijsdem virtutib. Habraimus quoq; Bassa, qui pręcipua authoritate omnia gubernat, ornatus est. Is enim in omnib. suis actionib. iustus, ac natura sobrius, castus et patiens habetur. pręterea eos, qui varijs de causis ipsum accedunt, et liberrimè audit, et citissimè expedit. Hunc alij duo Bassę tanquam herū venerātur, quod ipse tam in bellicis q̃ in ciuilibus negocijs pertractandis, ac pecunijs ex prouincijs omnib. colligendis authoritate principi ferè ęqualis sit. Natus verò est in Macedonię vico, quem Pargam vocāt, à Corcyra non admodū remoto: ac Schenderi Bassę seruus fuit: cuius etiam filiam postea in vxorem accepit. Cæterùm ab ineūte ętate cum Solymano (fortuna sic disponente) educatus, mores grauissimos atq; optimos semper seruauit, adeoq; temperatè gratia & fauore principis vsus est, vt nihil arrogantię, nihil inde superbię cōtraxerit, quemadmodū pleruinq; ij facere consueuerunt, qui ex huiusmodi loco in altum conscendentes, amplitudine aspirantis fortunæ abutuntur. Tanta hinc beneuolentia Imperator ipsum prosequitur, vt multos, ob id tantùm q̃ illi inuiderēt, perdiderit: inter quos extitit Farates Bassa, qui q̃ tantam Habraimi sublimitatem ferre non posset, interfici iussus est. Pyrrhus quoq; & Visirio munere et aulę cōsuetudine honesto quodam exilij genere ob eandem causam est priuatus. Mustapha autem Bassa, qui superiore anno defunctus est, ob id ipsum principis indignationē penitus incurrisset, nisi ipse princeps ei culpam condonasset, propriæ tantùm sororis intuitu, quę olim quidem Bostangi, cui caput Selymus amputauit: nupserat, tunc verò ipsius Mustaphę vxor erat. Quod verò ad imperij Turcici solidos prouentus attinet, Imperator ipse, connumeratis cum prioribus suis, etiam Sulthanici regni redditibus, sexagies

cen-

centena milia aureorum singulis annis habet, ex quibus quinquies & quadragies centena millia expendit. nihilominus quoties ei belli tempore populos censere libet, ex quauis vel minima summa censûs extraordinariè imposita, pecunias innumerabiles corradit, adeo vt quod ad ærarium pertinet, ex bellis potius lucretur, quàm in damno sit. Præterea plus gemmarum ac thesaurorum solus possidet, quàm cæteri omnes orbis principes simul possideant. Adhęc tantam ærearum machinarum, ac rerum ad illas attinentium copiam, tantumque papilionum, armorum, nauium, ac triremium apparatum habet, vt quilibet, qui pauperiem nostram aliquousq; norit, facilè iudicet, eum pluribus simul principibus vno & eodem tempore bellum inferre posse. Et sanè quemadmodum tua Maiestas pluribus regnis pręest, quàm aliquis vnquam Occidētalis præfuerit Imperator, ita Solymanus potētia imperijq; amplitudine Reges exteros omnes, de quib. historię meminerint, sine cōtrouersia superat. Quo fit, vt multi existimēt, velle iam Deum, orbē vniuersum in veterem monarchiā redigere, vt maiestatē tuam vnica victoria tā re quā nomine Cęsarem Augustū constituat.

ORDO AC DISCIPLINA *Turcicæ militiæ.*

Is omnis Turcicæ militiæ in Portæ militibus, quos vocant, sita est: ij vero homines, & lectissimi sunt, partim peditum, partim equitum, ordinibus adscripti. Spachi Oglani (sic enim eorum aliquot Turcæ appellant) digniorem obtinent locum. Nam ij ipsi in eo, cui Clausuræ nomen est, loco educati ac literarum atq; armorum disciplinis instituti, veluti Principis filij habentur. Legatorum ac commissariorum, præsertim si honorificum aliquod atque vtile negocium peragendum sit, muneribus funguntur, ac Saniacatibus atq; alijs huiusmodi dignitatibus pręficiuntur. His præterea Clausurę iam dictę mulieres, nec non filię ac sorores ipsius Principis nubunt. Summa hæc est, ij cæteris omnibus nobiliores, ac Principi gratiores sunt. Excellentiores equos, equorumque ornamenta pulchriora, vestes preciosioribus suffultas pellibus, seruos robustiores elegantiusque indutos, quàm quodlibet aliud hominum genus inter Turcas habent. Vt autem tam egregiè ornati incedant, Persicæ atque Alcairienses efficiunt prædæ. Nam antea sub Mahomete, nec preciosis pellibus, nec gemmis, nec pannis auro intertextis, nec multis holosericis vestibus vtebantur. Sunt verò ij numero mille, quorum vnumquenque tres aut quatuor, aut ad summum decem serui comitantur: qui quidem serui capita quibusdam, vt ipsi vocant, sarcolis limbo aureo cristaque pulcherrima exornatis obtegunt. Ipsi autem Spachi Turbantos (vtendum est enim eorum vocabulis) in capite gestant, vestesque aureas varia textura pictas atque holosericas, vel tyrio, vel alio colore infectas induunt. Quum verò extra vrbem equitandum est, ij Principis dextrum latus claudunt. Porrò sinistrum mille item equites, quos Sulastros vocant, eiusdem cum Spachis educationis ac nobilitatis, ijsdem vestibus atque armis vtentes occupant. Et ijs quidem bis mille equitib. honorem exhibent omnes, quemadmodū (quod exempli causa dictū sit) ducentis nobilib. illis, quos Gallorum rex apud se habet, exhiberi solitū est. Horum quamplurimi armis oculis omnium expositis induuntur, paruisque phaleris Damasceno artificio elaboratis Persarū more proprios equos ornāt. Has duas equitum alas mille adhuc alij equites Vlufagi dicti subsequuntur, ij

verò conflati sunt partim ex Ianizaris, qui ob aliquod egregium facinus ex pedestri ad equestrem euecti sunt ordinem, partim ex seruis, qui Bassis ac Belerbeijs fidelem ac fortem operam in bellis nauarunt: quos Princeps defunctis eorum dominis, relatione multorum probatos assumpsit. Atque huiusmodi tres militum classes è Christianis, qui tñ abrenuntiarunt iam Christo, constát. Post has Caripici (ita enim à Turcis appellantur) millenarium et ipsi numerũ explentes equitant. Ii verò leuis armaturæ sunt equites, eorum egregij domitores ac pugnandi arcu, lancea, scuto atq; ense, quem Cimitarram vocant, eousque periti, vt res supra vires humanas efficere Mamaluchorum more videantur. Omnes autem ij Mahometani sunt ex varijs prouincijs, nimirum ex Persia, Turcimania, Syria, Africa, Vlarbia, Scythia, atque etiam ex India vsque, in vnum collecti: stipendium satis amplum habent, idque priuilegij à Principe ijs conceditur, vt quandiu ipse Constantinopoli moratur, vbilibet hybernare atque æstiuare valeant. Tertia quaque hebdomada die Lunæ ad Portam (sic ipsi nominant) mittunt, qui stipendium ipsis debitum accipiant, quod quidẽ illis illico exhibetur. Sic Turcicus Imperator quatuor milium equitum electissimorum caterua stipatus incedit, ipsorum equitum seruis minimè in hũc numerum vocatis. Nam & ij quamplurimi sunt et vestibus, armis, equisq; tam ornati, quàm proprij domini, qui Principem comitantur. Sed loca deputata seorsum habent, neque ordinibibus iam dictis, immiscentur.

Adhæc Ianizarorum circiter duodecim millia fortissimorum sanè peditũ custodia, princeps perpetuò munitur, qui quidem & ipsi ex eorum numero sunt, qui Christum abnegarunt. Eliguntur autẽ ij, quum paruuli adhuc sunt, ex bellicosissimis Christianorum nationibus, atq; educantur, pars quidem in Principis clausura, pars verò apud Natholiæ Turcas: quoniam pueri omnes, siue ex tributo, siue ex bellicis excursionibus accepti, per Turcarum domos distribuuntur, atque ipsorum nomina in schedis quibusdam annotantur, vt numerus tam eorum qui emergunt, quàm qui pereunt inueniri facilè possit. Et vnusquiq; quidem puer aliquam mechanicam artem militiæ vtilem discit, ac simul se exercet, vt tractandorum armorum, & quibus eminus, & quibus cominus pugnatur, peritus euadat. Qui verò ex ijs ad militiam seliguntur, capus operiunt pileis quibusdam ex panno albo, sed admodũ rudi in caligæ similitudinem confectis, atque eos glutino vsque adeo durant, vt ictum cuiusuis gladij sustinere possint. Et qua parte huiusmodi pilei supereminẽt fronti, aureo limbulo precij non parui ornantur: cui inquam limbulo vaginula itidem aurea inest, quæ cristas impositas veluti conus excipit, eosque sic exornatos, Exarcolas vocant. Ensem, quem superius cimitarram appellari diximus, et pugionem Biciachum dictum, ac securiculam à cingulo post terga pendentem continuè ferunt. Vtuntur præterea nominatis antea scopietis, & ijs quidem oblongis atque eos agillimè pertractant. Nonnulli ex ipsis dimidiatas lanceas, atque alia huiusmodi plura bellica instrumenta portant. Et ante Selymum quidem plures eius ordinis erant, nunc autem non admodum multi sunt. Sagula quędam passim ac circunquaque densissimis filis consuta, armorum loco induunt. Faciem habent miris modis effictam: etenim barbam integram non alunt, sed eam tantùm, quæ à superiore labio dependet, partem prolixè demittunt. Maior istorum pars ex Hungaris, Sclauonibus, atque Albanensibus conflatur, reliqua

liqua ex Græcis, Germanis, Polonis, Seruianis, atq; ex Occidentalibus hominibus constat. Cęterū ex integro omnium Ianizarorū ordine circiter sex milia, qui seniores sint, seliguntur, vt nō à Belerbeijs, sed ab ipso Principe immediate pendeant. Pręterea circa decem milia iuuenū tyrocinium Ianizaricū exercē tium varijs in locis aluntur, atq; ex ijs Ianizarorū duobus generib. in demortuorum loca supplentur. Porrò stipendiū non omnib. æquale est, sed vnicuiq; pro meritis augetur: neque commendatione aut fauore ad hanc rem opus est: quoniā qui egregium aliquod facinus aggreditur, plurimorū oculis expositus, aut prosperā si vicerit, aut aduersam si succubuerit, fortunā experitur. id quod in causa est, vt in viros fortissimos euadant, quemadmodū in varijs conflictib. cognoscere potuimus, Etenim post Amurathis tēpora, qui primus Ianizarorum ordines instituit, nunq̃ eos acie integra pugnantes fuisse fugatos inuenimus. Deniq; Ianizari prępositum vnū habent, quo quū sub vno & eodem papilione versantes, officia inter se distribuunt. Nam nonnulli coquinę, alij verò tendendi ac colligendi papilionis curam habēt. Sunt etiam qui ipsius papilionis custodię pręsint, sicq; summa in concordia quietissime viuunt. Deinde centeni quiq; ac milleni suis pręfectis parent, quousq; tandem ad Ducē vnum omnium supremū ac supremę authoritatis deueniatur, quem ipsi Agam appellāt. Insuper ex omnib. Ianizaris ducenti, cęteris et corpore proceriores, & sagittādi arte peritiores eliguntur, qui tensis arcubus ac sagittis neruo aptatis equitantem Principē circundant, Solachi, ij nominātur. Sagulis aliquanto q̃ reliqui Ianizari breuioribus vtuntur. Pileos albos in formā pyramidalem oblongos in capite gestant, quorū summitatibus cristulas aliquas plerunq; affigunt. Neque aliud omnino hic Ianizarorū ordo est, quàm Macedonica phalanx, qua totum orientē Alexander Magnus debellauit. Videnturq; iam Turcę quemadmodū imperij Macedonici occupatores sunt, ita & militaris disciplinę ab antiquis Macedonię regib. institutæ, imitatores esse: quanq̃ in quibusdam à Macedonibus differant. Macedones enim longis lanceis, lorica, galea, et parma ferrea vtebantur, quæ quidem parma ab humeris pendebat, vt quoties ense cominus pugnandū erat, ipsam arripere facilè valerent. His igitur equitū ac peditum generibus Principis Porta concluditur, qua (vt superius dictum est) semifugatis sæpius inter pugnandū exercitibus opem ferens, nobilissimis potitur victorijs. Omnes autem alij equitū ordines sub Belerbeijs sunt. Belerbeius verò idiomate Turcico principē principū sonat: suntq; ij numero duo totius equitatus pręcipui duces. Imperāt Saniacis, qui quidē prouinciarum præfecti sunt, ob eximiā aliquam virtutē ad id muneris assumpti. Alter autem ipsorum Belerbeiorū in Natholia moratur, atq; vrbem Galatię Cutheiam dictam inhabitat: Alter vero in Romania versatur, ac Sophiam Seruię ciuitatem incolit. Porrò vterq; plurimos sub se Saniacatus continet: qui Saniacatus, licet sub Baiazete nonnisi duo de quinquaginta essent, nihilominus aucto postea per Selymum ac Solymanum imperio, etiam ipsorū numerus auctus est. Sub Saniacis Subasij, ac Timoriotes sunt, qui pro numero villarū et locorū quos possidēt, equites alere, ac singulis pro stipēdio tria milia Asprorū (quę summa Turcicę monetę sexaginta ducatos efficit, annuatim exhibere tenētur. Si quis autē ex ipsis equitibus arma atque equum ei traditum non rectè curat, statim ex equitū numero expungitur. Cæterùm Belerbeij, quoties Princeps iubet, sexa-

ginta milia equitum & eo amplius paucißimis diebus congregant. Et Natoliæ quidē equites pulcherrima scuta, lanceas, arcus, secures, ac cimitarras ferunt, Romaniæ verò lanceis & scutis more Albanensium, sed paucißimis arcubus vtuntur: atq; ij sane Natholiæ equitib. robustiores sunt, licet illi meliores, & ornatiores equos habeant. Omnes autem eodem modo Turbantis siue capucijs (vt ita eos vocem) acuminatis ex pellibus, vel ex qualibet alia materia, vt vnicuique magis arridet, confectis, capita tegunt.

Sunt præterea quidam alij ex Turcica natione, quibus olim ab Ottomanis Principibus agri varijs victorijs acquisiti, pro singulorum meritis sic distributi sunt: vt vnusquisque pro singulo terræ iugero quod accepit, equitem vnum aut duos pedites, quoties maiora instant bella exhibere Principi teneatur: atq; ij vocantur Mosellini, ex quibus nōnunquam plus quàm sex millia equitum ac peditum magnus numerus in vnum coit. Sed neque rei bellicæ peritia, neque viribus admodum valent. Habent ij quosdam veluti censores à Principe constitutos, qui prouincias omnes Turcicas circumeuntes huiusmodi agrorū possessores agnoscant, ac seuerè iudicent.

Cæteri omnes Turcici exercitus equites, fortunæ equites sunt absque certo stipendio militantes, appellātur q; Alcanzi. Et quidem natura ipsa maximi & crudelißimi latrones sunt: pannosi incedunt, ac pileis pelliceis capita obtegūt, Militiā nonnisi spe prædæ exercent. Quum aliquò eundem est, itinere vnius diei aut duorum reliquum exercitum præcedunt, igni ferroque omnia deuastatantes. Nonnunquam numerum triginta milium excedunt, quibus omnibus dux vnus militari prudentia præditus præficitur. Enimuerò ex hoc ordine extitere ij, qui anno superiore Solymano Viennam oppugnante, trans vrbem progreßi, regionem Lincio adiacentem memorebili clade affecerunt, miserisque senibus crudeliter interfectis, ac locis igne consumptis, quamplurimos captiuos abduxerunt. Inter hos Alcanzos plurimi Martelosi, Valachi, et Tartari inhumanißimi alioqui homines militant.

Est adhuc aliud genus militum, qui Asapi vocātur. Sed ij pedites sunt, quos prouinciæ ac Turcicæ ciuitates iubente principe ad bellum mittunt, ac singulis tres aureos coronatos in singulorum mensium stipendiū exhibent. Suntq; ferè omnes sagittarij. Verùm genus hoc ignauum atque inerme est, ac bellis parum aptum. Vnde etiam ipse Princeps quoties nauale bellum parat ijs remigū loco vtitur. In terrestri autem bello, ipsos earum operarum vice habet, quibus (vt superius diximus) nostri exercitus in excauandis vel implendis fossis, atque alijs huiuscemodi ad bellum necessarijs exequendis vtuntur, quemadmodum eos Rhodi ac Viennæ habitos esse satis constat: adeoque Imperator istorum salutem parum curat, vt sæpe fossas oppidorum, quæ oppugnat, ipsorum corporibus impleat, quo facilius aditum ad loca expugnanda Ianizaris paret. Ducem nihilominus bellādi peritia insignem semper habent. Cæterùm Visiri Bassę Imperatori à consilijs sunt: cum ijs enim de negocijs omnibus tam ad pacem, quàm ad bellum pertinentibus agit. Sunt autem numero tres, aut ad summum quatuor. Nunc vt res habent, tres tantùm esse dicuntur, nimirum Habraimus, Aiax, et Caßimus, ex eorū et ipsi ordine, quib. Christus abiuratus est. Ii verò vt summam authoritatem, sic infinitas diuitias habent. Sed huiusmodi eorum potentia, inuidiæ oppugnatione non carens, multis periculis

culis exposita est. Nam pro Principis libito sæpe etiam strangulantur: sic enim Acomathes Ghendic Baiazetis, sic Mustapha & Iunus Selymi, sic Farates huius Solymani iussu periere. Aliquando dignitatibus priuantur, vt Pyrrho ante hosce non ita multos annos euenit, qui nunc senio confectus, in villa quadam Principe concedente, priuatam vitam viuit. Verùm quod ad bella attinet, expeditiones Belerbeijs committuntur, qui sæpenumero vno & eodem tempore etiam Visiri, id est consiliarij sunt. Sicuti Habraimus Hungarico bello contra Ludouicum regem & Belerbeius & Visirus erat. & idem erat Sinamus Eunuchus, qui sub Selymo in conflictu Mathareæ habito interfectus occubuit. Porrò in principis aula variarum linguarum vsus est: quarum tamen omnium cognitione, omnes ferè saltem aliquousque habent, quemadmodum etiam in tuæ Maiestatis aula Gallicè, Hispanicè, Germanicè atque Italicè loquuntur. Enimuerò lingua Turcica, qua Imperator ipse vtitur, primum sibi vendicat locum: Arabica secundum, qua Turcarũ lex (Alcoranum vocãt) conscripta est, et in vniuersum Turcę literis seu characterib. Arabicis in scribendo vtuntur. Tertium locum Sclauonica lingua occupat: qua quia latißimè patet, Ianizari loquuntur. Græca quartum locum habet, ea verò Constantinopolitani ac totius Græciæ vrbium ciues vtuntur. Verumenimuerò Turcæ disciplinam militarem tanta et iustitia et seueritate exercent, vt veteres Græcos ac Romanos facilè superent. Nulla vnquam inter eos pugna exauditur, propterea quòd vel minimum etiam delictum capite vindicetur. Tribus verò de causis Turcæ quàm milites nostri meliores sunt. Prima est, quia promptè obediunt imperantibus: quod inter nostros rarò fit. Secunda quia nullum quamuis manifestum vitæ discrimen in pugna subterfugiunt, temeraria quadam opinione sibi persuadentes, vnicuique quomodo & quando mori debeat esse constitutum. Tertia, quia absque pane & absque vino diu viuere possunt, oriza & aqua contenti. Sæpenumerò etiam æquo animo carent carnibus. Quòd si contingat eos orizam quoque minimè habere, salitis carnibus minutatim contritis, ac velut in puluerem redactis vtuntur. Nam eiusmodi pulueres in quibusdam sacculis secum ferunt: cumq; opus est, immixta calida aqua, dissolutos ebibunt, atque inde nutriuntur. Præterea soliti sunt, præsertim quum nimia fame laboratur, equos phlebotomare, atque illorum sanguine vitam propriam alere. Quinetiam equinis carnibus non inuiti vescuntur. Denique multo commodius omnem inopiam ferunt, quàm nostri milites, qui nunc etiam in castris plura fercula expetunt. Vnde tuæ maiestati nihil difficilius in pertractando hoc bello se offeret, quàm vt ratio conducendorum commeatuum constet, pręcipuè panis ac vini: quas tñ duas res Romani veteres nõ admodũ curabant, cõtenti videlicet aqua et frumento contuoso, atq; in lebetibus cocto, quod illis ordinario iure exhibebatur. Quòd si pane vescendũ erat, quasdã conficiebant placentas, quas vel sub cineribus, vel sub testis quibusdã ferreis in hoc super currus post legiones cõductis, coquebãt. Etenim illud nobis persuadeamus oportet, si obuiã hosti eundũ erit, Turcas in itinere non permissuros vt aliquid commeatus in nostra castra deferatur. Nam equorũ multitudine maxima occupãt spacia, atq; iter ad castra circumquaq; impediunt. Neque huic difficultati vlla alia ratione occurri potest, nisi vt vnusquisque miles, quę ad sustentandam vitam necessaria sunt secum ferat, vtputa sacculos farinæ plenos, aut panes,

recoctos, aut alimenta alia huiusmodi. Adhæc illud obseruandum, vt legiones in acie dispositæ, ac leuioribus machinis æreis circundatæ, semper incedant, neque impedimentis pluribus onerentur. Enimuerò si Dominus noster Iesus Christus id gratiæ tuæ Maiestati concesserit, vt Christianos milites Ianizaris opponat, proculdubio certissimã adipiscetur victoriam. Et fortissimę quidem Germanorum peditũ legiones primum educendę erunt, vt sustinere, ac demũ etiam reijcere Turcicos equites possint, quousq; tãdem ad pedites penetrare liceat. Turcicus autẽ peditatus, quanuis fortissimus sit, nunquã tamẽ Germanis lanceariis, pręsertim Bohemis, Hispanis atq; Italis scopietarijs (vt vocãt) adiutis, par erit. Quòd si Ianizari in fugã verterentur, iam ęreis machinis, impedimentisq;, atq; adeo castrorum hostiliũ omni apparatu potiri fas esset. Neq; admodum referret, etiã si omnes equites incolumes euaderent, quando experientia ipsa iam cõstat, Ianizaros Turcicarum virium neruos esse. In huiusmodi autẽ euẽtu, etiam Christiani equites, licet pauci, commodè satis in hostem ferri possent, sic tamen vt à nostro peditatu non longius abirent, ne ab hostibus circumcludi contingeret. Nam quum tam leuis armaturæ quàm cataphracti equites optimè armati sint, securè hostes insequi, ac se subinde ad peditatum recipere valerent. Neque id inutile fuerit, si extremi peditum ordines clypeis ac parmis vtantur, quo antequam cominus in pugnam descendant, sagittas excipere absque nocumento possint: tanta enim sagittarum, veluti grando erit, vt quamplurimi vel armorum, vel aliarum rerum tegumenta desideraturi sint. Nec sanè olim Marcus Antonius sagittarijs Parthis aliter quàm militum capita clypeis tegendo restitit. Quin & posteriores Romani contra Gothos et Hunnos, qui omnes ferè sagittarij erant, testudinem clypeis itidem conficientes, quamcitissimè poterant, in hostem concurrebant: quia cominus pugnantes, facilius multo victoriam consequebantur. Summa est, vt Deum opt. max. enixè precemur, ne bellum, posteaquam incœptum fuerit, protrahatur, sed facultas illico confligendi nobis detur. Etenim Turcæ, si bellum protrahendum foret, ob equorum multitudinem ac patientiam militum, innumerasque pecuniarum myriadas, facilè tandem superiores euadere possent. Sed si statim confligatur, verisimile est, peditatum nostrum nobis victoriam pariturum. Et quoniam si huiusmodi conflictu decernendum esset, alea totius orbis imperij iaceretur, necessarium iudicauerim, vt maximus rerum omnium militarium apparatus fieret, quemadmodum ab ijs, qui sibi timent fieri consueuit, contemptis nonnullorum vanis atque inutilibus verbis, qui Turcas antequam periculum faciant, nihili faciunt: quo vbi bellum incœptum fuerit, adeo nobis omnia bene disposita sint, vt non tantum virtute, armis, ordine, machinis æreis, atque alijs huius generis rebus, Turcis non cedamus, sed ne numero quidem militum multo illis inferiores simus. Cæterùm nonnulli sunt, qui existiment, Turcam si ipse aut Austriam, aut Italiam inuaderet, in fugam verti facilius posse, quàm si Christiani in Turcicas prouincias profecti, eo loci ipsum adorirentur, vbi post longorum itinerum labores, etiam commeatus inopiam sustinere fortassis cogerentur. Et hęc quidem opinio forsan non aberraret à scopo, si principes Christiani adeò vnanimes essent, vt ad primum ipsius Turcę aduentus rumorem, validas ad resistendum vires in vnum colligerent. Sed sperare vix possumus hoc futurum. Nam nullus vnquam sibi persuadebit, Turcam aduentare,

quous-

quousque tandem adeo propinquus extiterit, vt omnis ad resistendum apparatus serus ac frustraneus futurus sit, quemadmodum in Rhodia, Belgradensi, ac Budensi expeditionibus contigit. Qua de causa, qui rei bellicæ peritiores sunt, arbitrantur certius ac securius inferendo hostibus, quàm in excipiendo ab eisdem bello, victoriam consistere posse. bellum enim quod nobis infertur ab alijs, vt periculosissimum est, ita Deus summopere orandus, ne huiusmodi nos inuoluat. Porro quo tempore de suscipienda in Turcas expeditione plurimus sub Leone Papa X. sermo erat, Ducum quorundam primi nominis iudicium fuit, vt ea nonnisi valida ac triplex susciperetur, nimirum in hunc modum: vt Maximilianus Cæsar, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, ac Poloniæ viribus comitatus, Seruiam versus secundum Danubium iret. Franciscus verò Francorum rex, ingenti exercitu ex quacunque ad bellum disposita natione conscripto, ex Apulia in Epirum traijceret: ac fauore populorum illorum, qui Turcis alioqui infensissimi sunt, adiutus, progrederetur quò bona Fortuna iter ostendisset. Rex autem Angliæ, Lusitanis, ac totius Hispaniç viribus, necnon Venetorum triremibus adiutus, Hellespontum versus nauigaret, castellisque, quos Dardanellos vocant, expugnatis, rectà Constantinopolim peteret. Futurum enim arbitrabantur, si res Turcica, vel in vnum tantùm istorũ trium laterum debilitaretur, vt Christiani postea victoriam integram adipisci facilè valerent. Sed quemadmodum summæ difficultatis erat, Christianorum vires omnes, ac peculiariter ipsos etiam potentiores Principes in vnum colligere: sic Dei voluntate est actum, vt omnia tunc in nihilum redigerentur, quo huiusmodi Turcarũ debellãdorum occasio tranquillioribus temporibus, adeoque tuæ Maiestati iam adultæ seruata, eam ad summum fastigium veræ gloriæ, vt suis innumeris virtutibus meretur, extolleret.

FINIS.

NOMINA.

Antiqua		Noua.
Amanus	197	*Mons niger*
Ancyra	203	*Angorium*
Apamia	207	*Amanus ciuitas*
Armenia	205	*Tauris*
Assyriorum regnum	205	*Bagadat*
Asia minor	178	*Natholia*
Boristhenes fluuius	197	*Neper*
Calcedo	200	*Scuttaris*
Dionysiopolis	189	*Varna*
Medorum regnum	205	*Scyras*
Naupactum	193	*Lepantum*
Persarum regnum	205	*Sumachi*
Peloponnesus	190	*Morea*
Sebastia	179	*Sina*
Scytha	178	*Tartari*

Ex Pernæ Officina,
Sumptibus D. Henrico Petri & sibi communibus.